

T.C.
GALATASARAY ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU HUKUKU ANABİLİM DALI

DEVLETİN AÇIK DENİZDEKİ TARAFSIZLIĞI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Şule SÖKÜCÜ

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Akif Emre ÖKTEM

TEMMUZ 2012

ÖNSÖZ

Galatasaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı'nda yüksek lisans tezi olan bu çalışmanın yazılması sırasında görüşlerinden ve eserlerinden istifade ettiğim tüm hukukçulara sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum. Değerli hocam ve tez danışmanım sayın Doç. Dr. Akif Emre Öktem'e; tezin savunma aşamasında desteklerini esirgemeyen sayın Doç. Dr. Rıdvan Akın'a, tezin yazılması sırasında desteğini sürekli hissettiğim ve Bahçeşehir Üniversitesi Milletlerarası Hukuk Anabilim Dalı'nda birlikte çalıştığım sayın Yard. Doç. Dr. Ceren Zeynep Pirim'e, lisans yıllarımdan bu yana tüm çalışmalarına önemli katkıları bulunan Arş. Gör. Mehmet Cengiz Uzun'a en içten teşekkürlerimi sunmak isterim. Bahçeşehir Üniversitesi'ndeki tüm çalışma arkadaşlarıma ve özellikle Deniz Meraklı ile Mert Nomer'e de bu yolda yalnız olmadığımı hissettirdikleri için minnettarım.

Yaşamım boyunca ihtiyaç duyduğum tüm zamanlarda olduğu gibi, bu eserle ilgili çalışmalarım süresince de her türlü maddi ve manevi destekleri ile yanımda olan değerli anneme, babama, kardeşlerime ve bu meşakkatli yolda yorulduğum her an bana olan inancı, desteği ve sabrıyla her zaman yanımda olan Semih Yıldız'a sonsuz teşekkürlerimi sunmak isterim.

İstanbul, Temmuz 2012

Şule SÖKÜCÜ

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	ii
İÇİNDEKİLER	iii
KISALTMALAR	iv
RÉSUMÉ	v
ABSTRACT	xi
ÖZET	xvi
GİRİŞ	1
I. TARAFSIZLIK HUKUKU VE AÇIK DENİZDE UYGULANMASI	5
A. TARİHİ SÜREÇ	6
a. Birleşmiş Milletler'in Kurulmasından Önceki Gelişmeler	8
b. Birleşmiş Milletler'in Kurulmasından Sonraki Gelişmeler	30
B. AÇIK DENİZDE DEĞİŞEN YETKİ ALANLARI VE TARAFSIZLIK	37
a. Deniz Hukuku ile Silahlı Çatışmalar Hukukunun Kesişimi: Açık Deniz	38
b. Açık Denizde Farklılaşan Alanlar ve Tarafsızlık Hukukuna Etkileri	47
II. AÇIK DENİZDE TARAFSIZLIK HUKUKUNDAN DOĞAN HAK VE YÜKÜMLÜLÜKLER	51
A. TARAFSIZLIK HUKUKUNDAN DOĞAN HAK VE YÜKÜMLÜLÜKLERİN <i>RATIONE MATERIAE</i> YÖNÜNDEN İNCELENMESİ	52
a. Deniz Araçları	52
b. Deniz Araçlarında Taşınan Mallar	80
B. TARAFSIZLIK HUKUKUNDAN DOĞAN HAK VE YÜKÜMLÜLÜKLERİN <i>RATIONE LOCI</i> YÖNÜNDEN İNCELENMESİ	97
a. Abluka	97
b. Münhasır Bölgeler	103
SONUÇ	109
KAYNAKÇA	112
ÖZGEÇMİŞ	129

KISALTMALAR

a.g.e: Adı geçen eser.

ABD: ABD.

BM: Birleşmiş Milletler.

BMDHS: Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi, 10 Aralık 1982, U.N.Doc. A/CONF.62/122.

Bkz.: Bakınız.

Colombos: Constantine John Colombos, **The International Law of the Sea**, Londra: Longmans, 1967.

m.: Madde.

NATO: North Atlantic Treaty Organisation.

Oppenheim: Lassa Francis Lawrence Oppenheim, **International Law II: A Treatise- Volume II: Disputes, War and Neutrality**, Hersch Lauterpacht (ed.), Londra: Longmans, 1952.

para.: Paragraf.

s.: Sayfa.

San Remo El Kitabı: International Institute of Humanitarian Law, **San Remo Manual on International Law Applicable to Armed Conflicts**, Louise Doswald-Beck, New York: Cambridge University Press, 1995.

SSCB: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği.

The Commander's Handbook: U.S.Department of the Navy, Office of the Chief Naval Operations and Headquarters, **The Commander's Handbook on the Law of Naval Operations**, NWP1-14M/MCWP5-12.1/COMDTPUB P5800.7A, Newport: Department of the Navy Publications, 2007.

RÉSUMÉ

Le droit de la neutralité s'est principalement développé par l'acceptation de la vérité qu'il y aurait d'autres qui ne veulent pas entrer en collision pendant que la guerre continue. On a imposé certains droits et obligations aux combattants et aux neutres dans ce droit qui est formé par les pratiques des souverains et des états. Les océans, autrement dit la haute mer, ont d'une importance cruciale pour le bien-être de l'humanité et les intérêts de tous les états du fait que quatre-vingt dix pour cent du commerce international et les faits menaçant la sécurité sont transportés par mer. Les états qui veulent protéger leur liberté du commerce et de la navigation et leur intérêt économique à la haute mer dans les guerres civiles par la voie de la reconnaissance de leur statut de belligérant et celle d'entre les états, ont déclaré leur statu neutre.

Les états combattifs ont intervenu aux neutres pour affaiblir l'économie de l'ennemi et les méthodes appliquées pour leur ennemi ont fait du mal indirectement aux neutres. Pour cet effet ; les droits de la confiscation, de la recherche, de la visite des bateaux de commerce et du blocus qui sont les méthodes traditionnelles de la guerre économique et de la bataille navale et aussi le droit de la confiscation au fugitif de la guerre s'exprimant les équipements nécessaires pour la guerre qui s'est dirigé directement ou indirectement contre ennemis se sont fait le jour. Par principe, les bateaux de commerce neutres ne peuvent pas être attrapés, être confisqués et être détruits. Car seulement la souveraineté de l'état du drapeau qu'ils portent sur ces bateaux en haute mer est valide. Mais les navires de guerre des forces en collision, au dehors de mers neutres, peuvent contrôler la destination et quelles sont leur charges en utilisant leur droits de l'arrêt, de la visite et de la recherche de tous les bateaux de commerce avec drapeau de neutres ou d'ennemis, par le moyen de donner l'ordre de route pour que la navire en question aille à un autre porte en vue d'utiliser leur droits mentionnés ci-dessus si la danger en mer est présente. Si les bateaux de commerce neutres résistent à l'ordre de route, de la recherche, de la visite ou de l'empêchement du blocus, du transfert des fugitifs de guerre, ils pourraient être attrapés par les navires de guerre. Tous les bateaux de commerce des neutres ou d'ennemis qui ont été attrapés sont soumis au jugement du butin par principe.

Bien que ces droits du combattant semblent l'exception du principe qui doit tenir à couvert de l'existence de conflit armé de l'état neutre à la base du droit de la neutralité, l'évolution historique de l'équilibre des intérêts entre les combattants et les neutres fait se révéler les droits de la surveillance. Jusqu'à ce qu'on explicite les règles de neutralité et d'après l'équilibre de force entre les combattants et les neutres, ces droits de surveillance ont été exercés ou n'ont pas pu être exercés.

Après la guerre de Crimée ayant eu lieu entre 1853-1856, par la Déclaration de Paris en date du 16 Avril 1856 qu'on a mis par écrit pour la première fois des règles du droit de la neutralité en mer, on a accepté qu'une force pouvant arrêter les ennemis doit faire durer les règles fondamentales concernant la bataille navale. Ces règles ont été appliqués dans la Guerre Civile Américaine et après ont été accepté d'une partie du droit coutumier. Les Conférences de La Haye ayant eu lieu en 1899 et en 1907, on a signé Les Conventions de La Haye XIII sur les droits et les obligations des Etats Neutres dans la Bataille Navale et La Haye XI sur la Restriction de l'Utilisation du Droit de Confiscation pendant La Bataille Navale concernant au droit de la neutralité de la haute mer, mais ces conventions ne sont pas comprises les hautes mers. Néanmoins, l'utilisation de torpilles et mines dans les guerres pendant 19ème siècle (surtout La Guerre Civile Américaine entre 1861-1865 et La Guerre Russe- Japonaise entre 1904-1905) a fait préparer La Convention de La Haye VIII sur les Mines à Contact (Mines Marines). La Déclaration de Londres qui a été préparé en 1909 à la Conférence Navale de Londres a suivi ces développements. Bien qu'on ait accepté des règles ayant eu lieu à la Déclaration de Paris comme une partie du droit coutumier, ils ont causé la difficulté et la confusion dans la pratique en raison de n'avoir pas été déterminé les conceptions du blocus, du fugitif de la guerre, de charge neutre et du drapeau. Et ce sujet n'a pas été clarifié dans les deux Conférences de La Haye entre 1899-1907. Après, ces manques ont été remplis par la Déclaration de Londres, les conditions nécessaires ont été exprimées pour que le blocus soit irrévocable, la liste des choses estimant fugitif a été préparé. On a limité la confiscation des bateaux neutres qui prêtent secours hostile, la destruction des butins neutres, la transformation du drapeau d'ennemi au drapeau neutre par les régulations qui sont prises. On a assuré les sujets du paiement d'indemnité en cas de la confiscation sans la décision de la Cour de butin et de l'heurettement du droit de la

recherche, de la visite de combattant, des convois et de la fixation de qualité de bateau d'ennemi. Mais bien qu'elle ne ait pas été valide à cause de la Déclaration de Londres n'a pas été signé, on a généralement admis qu'elle a gagné la qualification de coutumier.

Les règles du droit de la neutralité dans la mer ont commencé se développer avant que le recours à la guerre n'ait été illégal et ils ont été codifié au début du 20ème siècle. Les changements sur le droit maritime et le system de sécurité collective porté par la charte des Nation Unies, l'interdiction de l'utilisation de force depuis au début du 20ème siècle, ont influencé fondamentalement au droit de la guerre et au droit de la neutralité dans la mer. En plus de ces développements juridiques, ce siècle a assisté les changements technologiques, les progrès techniques au system d'armé, l'augmentation de volume du commerce mondial et la dépendance des acheteurs et des vendeurs à certains biens qui ont été transporté par mer.

À la lumière de ces développements, l'applicabilité du droit de la neutralité et s'il est applicable la question 'comment les développements mentionnés influencent au droit de la neutralité dans la mer' se pose. Pour répondre à la question de l'applicabilité du droit de la neutralité, il faut évaluer la relation entre le droit de la neutralité et les conditions de la charte des Nation Unies concernant surtout la sécurité collective. Le système de la sécurité collective porté par la charte des Nation Unies montre qu'il n'y a pas du droit de rester neutre des Etat membres. L'article 2/5 de la Charte impose une obligation d'évitement d'aider un Etat qui a pris l'action du forçement ou de la répression contre lui par Nation Unies. Cependant, il y a certaines lacunes dans le système de sécurité collective. Au cas où le Conseil de Sécurité ne prendrait pas des décisions qui imposent certaines obligations ou qui lient des Etats membres conformément à la Section VII, il n'y a pas des obligations juridiques au sujet du renoncement de la neutralité des Etats membres. Donc ; en cas d'un conflit armé internationale, l'applicabilité du droit de la neutralité dépend de prendre certaines actions par le Conseil de Sécurité. Plus le Conseil de Sécurité agisse activement, moins c'est un lieu du droite de la neutralité.

L'applicabilité des règles du droit de la neutralité n'effectue pas par lui-même. Les Etats décident par eux-mêmes qu'ils appliquent des règles de neutralité ou non ou quels. Toutefois, en cas d'un conflit armé international, les combattants sont sous l'obligation de respecter à l'immunité de leur pays et de la neutralité des Etats qui n'ont pas entré en collision. En d'autres termes, les règles du droit de la neutralité appliquées généralement dans la bataille navale semblent d'être applicables encore. En effet, les Etats ont été tentés d'appliquer des règles traditionnelles concernant la guerre économique dans la mer après 1945. Les actions de l'ordre de route, de recherche, de visite, d'arrêt sont rencontrées au dehors de la souveraineté des Etats neutres, sur les bateaux de commerce. A mesure que les ennemis augmentent leur capacité de combat, les bateaux de commerce neutres et leur charge sont au sujet de la confiscation. Pendant qu'un Etat neutre n'a pas d'obligation de blocage de commerce entre son citoyen et combattants, les actions sont prises en considération par les combattants au sujet de la non-intervention à la suite de l'augmentation de la capacité de surveillance des Etats. Les Etats neutres qui contrôlent le commerce des armés ou des matériaux de guerre entre les citoyens et les combattants ont subi l'intervention des combattants moins et ont profité des libertés de navigation et du commerce plus.

Les changements au droit maritime ont commencé par la constatation des ressources dans les mers et dans le fond de la mer au dehors du territoire maritime. Le régime d'héritage commun de l'humanité concernant le fond de la mer a régressé parallèlement en augmentation constante des demandes sous la haute mer. Le droit maritime est en changement continu depuis la révélation de ces deux points de vue. En se divisant la haute mer, l'effort de l'Etat pour augmenter des autorités dans ces sections a été monté concrètement par la Déclaration de Truman contenu la publicité de plateau continental en 1945 et après la réclamation similaire de plusieurs Etats. L'Etat côtier a gagné des droits émergents de la souveraineté. L'Etat côtier est propriétaire des droits sur ceux-ab initio et ipso. En déclarant Chili la zone économique exclusive après que le plateau continental se révèle comme un coutumier, il a avancé qu'il y a d'autorité d'investigation et d'examen des ressources vivants et inanimés existant le fond de la mer, sous-sol ou dessus du sol. Il est devenu faire durer l'applicabilité de 'la liberté des mers' dans la zone limitée avec l'acceptation de la zone économique exclusive par la Convention de Droit Maritime des Nations Unies en 1982. Le

principe de la liberté des mers et les droits de navigation et d'aviation sont valide encore pour les hautes mers ; par les intérêts des Etats côtiers, les autorités des autres Etats sont soumises à certaines restrictions dans la zone contiguë, la zone économique exclusive et les zone du plateau continental. Après signé la Convention de Droit Maritime en 1982, on a discuté que ces autorités soient applicable pendant le conflit armé ou non. Il est possible de dire que l'opinion la plus raisonnable dans ce point est ce que les obligations et les droits concernant la mer continuent leur existence en dehors de certains changements pendant le conflit armé. Les combattants étant en collision dans la zone économique exclusive et le plateau continental de l'Etat neutre, sont dans l'obligation de surveillance des autorités et droits dans ces zones de l'Etat côtier en plus de les règles de droit des conflits armés en mer.

Comme la réponse de question comment les changements mentionnés influencent le droit de la neutralité en mer, il faut garder à vue l'essai de deux codification et les pratiques d'Etat depuis 1945. Ce sont ; Les Principes d'Helsinki Sur La Neutralité En Mer résultant des conférences qui ont été fait à Helsinki et Taipei en 1996 et 1998 préparé par L'Unité du Droit International et Le Manuel Concernant Les Règles Qui Appliqueront Aux Conflits Armés En Mer par le conférence de San Remo préparé par une groupe d'experts marines et les juristes internationaux en 1994. Ces essais sont acceptés comme les textes importants à associer le droit de la neutralité en mer, les changements au droit maritime et l'acceptation de la charte des Nations Unies, bien qu'ils ne soient pas des documents précis.

Le droit de la neutralité soutient être un seul branche du droit bien préparé les droits contenant de l'intervention contre le transport maritime. Les pertes des Etats neutres pendant la Guerre de Iran-Iraq entre 1980- 1988 montrent l'existence des essais insuffisants contre les affaires émergeant du champ d'application de défense légitime et de la nécessité des règles. D'ailleurs, dans le règlement militaire publié pour les forces armées de certains Etats comme Canada(2001), Allemagne(2008), Angleterre (2004), Etats-Unis (2007), on montre que le droit de guerre maritime et le

droit de la neutralité subsistent à la lumière des nouveaux développements en actualisant.

ABSTRACT

The law of neutrality starts with the fact that some countries do not intend to enter the war. These rules which have been prepared by sovereigns and then governments, considers the rights and duties of the both parties who enter the war and those who are neutral. Since ninety percent of the international trade is carried out through oceans or open seas, thus they are very important both for governments and the welfare of human begin. Neutral governments, in international armed conflicts or by recognizing belligerent status in internal armed conflicts, declare their neutrality in order to protect their economic profits and freedom of trade and business especially in the case of war.

Sometimes, some of the governments have interfered in neutral governments' affairs in order to weaken their condition and damage them. Blockade, visit, search or seizure of merchant vessels, capturing their cargo whether is being sent to enemies that involve warfare and any type of warfare smuggling. First, in principle, it must be mentioned that traders could not be stopped, seizure and destructed. Since in open seas, only the rules of flag states are penetrating, whose flag appears on the deck. However, the parties of the conflict, in out of neutral sea, are allowed to stop, visit and search neutral or enemy merchant vessels and if there is any danger they are permitted to take the ship to any port by giving new direction to it and to inspect the load and the port of departures and arrival. If neutral merchant vessels, who carry contraband, attempts to breach the blockade or rejects the inspection, warships could capture the ship. The captured neutral or enemy merchant vessels are subject to prize law.

The rights of the belligerents, necessitates the rights of the neutral party to be safe of war however as an exception the balance between the neutral and belligerents in the bed of history has caused the appearance of such rights and duties. Until the neutrality rules are obvious, these rights are used or are ignored in order to obtain the balance.

The maritime neutrality were codified for the first time in 16 April 1856 in Paris Declaration during the Crimean war in 1853-1856 that included the following; prohibiting the piracy, protecting the enemy's properties if carries by neutral flag and does not contraband; in order to effect the neutral trade, blockade should be effective, the ships must be prevented from entering the enemy ports by a powerful authority. These laws were applied during the American Civil War in 1861 to 1865 and then they have been accepted as customary law. In Hague Conferences held in 1899 and 1907 following agreements had been signed regarding the maritime neutrality; 11th convention on restricting seizure rights during marine wars and 13th convention on the rights and duties of neutral countries in marine wars, however, these conventions does not include the open sea. Then, technological developments caused the preparation of the following convention and the 8th Automatic Mines Use in Seas, regarding the use of torpedoes and sea mines especially in the following wars; 19th century wars such as American Civil war during 1861-1865, Russia- Japan war during 1904-1905. These agreements were followed by London Declaration in London Marine Conference in 1909. Although Paris Declaration and its contents were accepted as a part of customary law, however subjects such as flag, neutral cargo, contraband, blockade and etc were not defined clearly, thus interpreting their meaning caused many problems. It was not posed in Hague Peace Conference during 1899 to 1909. In London Conference in 1909 the problem was posed and some rules were legislated regarding the effectiveness of blockade, listing the condition where the cargo could be considered as contraband and the seizure conditions of cargo. Seizing the neutral ships that do unneutral activities, destroying the neutral prize, changing the enemy flag to neutral one, all were restricted in the mentioned conference. In the case of approving the ownership of the properties and the ship to enemy, convoys, the resistance of parties against search and visiting and in the case of confiscation of properties without the permission of prize court awarded to compensation were considered. However, the London Declaration does not signed,controversially, were accepted as customary law.

The laws of maritime neutrality were legislated before resort to war is illegal and mostly were codified at early 20th century. The issues that started from early 20th century such as prohibiting the use of force, the collective security system created by

the United Nations and changes in the law of the sea all influenced the maritime neutrality and naval warfare. Along these legal developments in the present century witnessed the changes in technology, development in weapon systems, increase in trade volume and dependence of the seller and buyers to marine transportation.

Applying these laws in the light of the changes, posed the question of their influence on the law of neutrality over seas. In order to respond the applicability of the law of neutrality, one must evaluate the provisions of the Charter regarding collective security system and the effects to the law of neutrality. The collective security system created by United Nations Charter eliminates the member countries right to stay neutral. According to Article 2/5 of the Charter those member countries are committed to participate in all actions taken by the UN against a country or to stop their aids. However there are some weak points in collective security system for applicability of the law of neutrality. Without a binding decision of the Security Council under 7th Chapter, the member countries decide on their own neutrality. In other words, in the case of international conflicts, applicability of the neutrality laws depends on decision of the Security Council. The more effective the decisions of the Security Council, the less room for law of neutrality.

Applying the law of neutrality does not start from itself. Countries would decide to apply or not to apply the law of neutrality completely or part of it. In the case of any international armed conflict, belligerents are committed to respect the neutrality of a third country. In other words, the laws applied in naval warfare regarding the neutrality, still remains. Even after 1945, many countries apply the traditional laws in the case of economic conflicts in sea. Neutral merchant vessels, in the case of being out of the territory of neutral countries, could be stopped, inspected and even could be ordered to change their direction. The merchant vessels and their cargo could be of any help to enemy to raise its fighting abilities could be captured. Belligerents, of raising inspection abilities of states over sea trade, consider if the neutral state inspects the trade relation between her nationalities and belligerents, even historically neutrals are under no obligation to prevent these relations during the war. Neutral countries that inspect the relation of its nationalities with belligerents

concerning the weapon and military devices trade, face the interference of the belligerents less and use their trade freedom more.

Changes in the law of the sea have begun by accepting the open sea freedom principle beyond the oceans and recognizing the marine resources. Parallel to increasing claims over seas, the regime of “the common heritage of the mankind” has declined. After the declaration of these two standpoints, the law of the sea has gone under changes. Attempts to increase the jurisdiction of the states by dividing the open seas began for the first time in 1945 through Truman Declaration including continental shelf and following it many countries posed the same demand in objective way. Using this concept, the countries in the coast owned the underwater bed in coasts, started to manage the underwater resources and carried out researches in the same areas. The coastal state owns the *ab initio* and *ipso facto* rights over the mentioned area. After considering the continental shelf as the subject of customary law, Chili posed the idea exclusive economic zone and declared its authority in using all the animate and inanimate creatures and carrying out the researches in the mentioned areas. By the United Nations Law of the Sea Convention exclusive economic zone accepted as a right, the freedom of the seas was restricted. The principle of marine freedom and flight rights is effective for open seas now and it is restricted to the interests of the coastal states, contiguous zone, exclusive economic zones and continental shelves.

Especially after the conclusion of the Law of the Sea Convention in 1982, the influence of the mentioned zones was discussed wheter applies during armed conflicts. In this point, the most accepted opinion as it is written in San Remo Manual is that countries must accept the same peace-time condition and responsibilities during conflicts except the little changes. In the case of the armed conflicts that happen in one country’s exclusive economic zone or continental shelves, the parties to the conflict must observe the rights and duties of the neutral country.

As a response to changes in the law of maritime neutrality, one must consider after-1945 state practices and codifications. These are the principles that were prepared in 1994 by a group of marine experts in manual of San Remo concerning the Rules of the Law of Armed Conflict at Sea and Helsinki Principles on the Maritime Neutrality which prepared in the conferences held by International Law Association in 1196 and 1998 in Helsinki and Taipei. Although these attempts can not be considered as a conclusive evidence of the *opinion juris* of states and as a true reflection of the present customary law in the maritime neutrality.

The law of neutrality even now is the only filed of law that draws up the marine transportation interference rights clearly and in details. The losses of the neutral countries in the Iran-Iraq War from 1980 to 1988 do not represent the need for the inapplicability of the law of neutrality, but need for detailed rules, especially the problems caused by general application of the self defense issues and their insufficiency. Moreover armed forces of some countries like Canada (2001), Germany (2008), England (2004) and the US (2007) are up dating and inserting the new changes of neutrality and the law of armed conflict in materials.

ÖZET

Tarafsızlık hukuku, savaş devam ederken, çatışmaya girmek istemeyen diğerlerinin var olabileceği gerçeğinin kabul edilmesiyle gelişmeye başlamıştır. Egemenlerin ve sonrasında devletlerin uygulamalarıyla şekillenen bu hukuk dalında hem çatışmaya girmek istemeyen tarafsızlara hem de savaşanlara belirli hak ve yükümlülükler getirilmiştir. Okyanuslar başka bir ifadeyle açık denizler ise gerek uluslararası ticaretin yüzde doksanınin gerekse güvenliği tehdit eden unsurların deniz yoluyla taşınması sebebiyle, tüm devletlerin menfaatleri ve insanlığın refahı için kritik öneme sahiptir. Devletler arasında ve bazen muharip statüsünün tanınması yoluyla iç savaşlarda açık denizdeki ekonomik menfaatlerini, seyrüsefer ve ticaret özgürlüklerini korumak isteyen devletler tarafsız statülerini ilan etmişlerdir.

Savaşan devletler ise düşmanın ekonomisini zayıflatmak için bazen tarafsızlara müdahalelerde bulunmuş bazen de düşmanına uyguladığı yöntemler dolaylı olarak tarafsızlara zarar vermiştir. Bu amaçla hem ekonomi savaşının hem de deniz savaşının geleneksel yöntemleri olan abluka, ticaret gemilerini ziyaret, arama, el koyma hakları ile doğrudan veya dolaylı olarak düşmana yöneltilen savaş için gerekli malzemeleri ifade eden savaş kaçığına el koyma hakkı ortaya çıkmıştır. İlke olarak, tarafsız ticaret gemileri yakalanamaz, müsadere ve imha edilemez. Zira açık denizlerde bu gemiler hakkında ancak taşıdıkları bayrağın devletinin egemenliği geçerlidir. Ancak çatışan güçlerin savaş gemileri, tarafsız suların dışında, tarafsız veya düşman bayraklı tüm ticaret gemilerini durdurma, ziyaret etme ve arama haklarını, eğer denizde tehlike mevcutsa sayılan hakların kullanılabilmesi amacıyla söz konusu gemiyi başka bir alan veya limana gitmesi için rota emri vermek suretiyle, kullanarak yüklerinin neler olduğunu ve varış yerini denetleyebilir. Eğer tarafsız ticaret gemileri, savaş kaçığı taşıma, ablukayı ihlal etme veya ziyaret, arama, rota emrine direniyorsa savaş gemileri tarafından yakalanabilirler. Yakalanan tarafsız veya düşman nitelikli tüm ticaret gemileri, ilke olarak, ganimet yargılamasına tabidir.

Savaşanın bu hakları tarafsızlık hukukunun temelinde yatan tarafsız devletin silahlı çatışmanın varlığından zarar görmemesi gerektiği ilkesinin istisnası gibi görünmekte ise de savaşan ve tarafsızlar arasındaki menfaat dengesinin tarihi gelişimi bu tür denetim haklarının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Tarafsızlık kuralları açıkça belirlenene kadar da savaşan ve tarafsızlar arasındaki güç dengesine göre bu denetim hakları kullanılmış veya kullanılamamıştır.

1853-1856 yılları arasında yaşanan Kırım Savaşı'ndan sonra denizdeki tarafsızlık hukuku kurallarının ilk kez yazılı hale getirildiği 16 Nisan 1856 tarihli Paris Bildirgesi ile deniz savaşına ilişkin temel kurallar, korsanlığın yasaklanması; tarafsız bayrağın, savaş kaçağı dışında, düşman mallarını koruması; düşman gemilerindeki, savaş kaçağı dışında, tarafsız malların serbest olması ve ablukanın tarafsız ticaretine hukuki anlamda tesir edebilmesi için, etkin olması yani düşman kıyılarına girmeyi engellemeye yetecek bir kuvvet tarafından sürdürülmesi olarak kabul edilmiştir. Bu kurallar 1861-1865 yılları arasındaki Amerikan İç Savaşı'nda da uygulanmış ve sonrasında teamül hukukunun bir parçası olduğu kabul edilmiştir. 1899 ve 1907 yıllarında yapılan Lahey Konferansları'nda, açık denizdeki tarafsızlık hukukuna ilişkin; Deniz Savaşı Sırasında El Koyma Hakkının Kullanımının Sınırlandırılması Hakkında XI., Deniz Savaşında Tarafsız Devletlerin Hak ve Yükümlülükleri Hakkında XIII. Lahey Sözleşmeleri imzalanmıştır ancak bu sözleşmeler açık denizleri kapsamamaktadır. Bununla birlikte torpido veya mayınların özellikle 19. yüzyıldaki savaşlarda, özellikle 1861- 1865 yılları arasındaki Amerikan İç Savaşı, 1904- 1905 yılları arasındaki Rus- Japonya Savaşı, sıklıkla kullanılması Denizdeki Otomatik Müsademeli Mayınlara İlişkin VIII. Lahey Sözleşmesi'nin hazırlanmasına neden olmuştur. Bu gelişmeleri Londra Deniz Konferansı'nda 1909 yılında hazırlanan Londra Bildirisi takip etmiştir. Zira Paris Bildirgesi'nde yer alan ilkelerin teamül hukukunun bir parçası olduğu kabul edilmişse de bayrak, tarafsız yük, savaş kaçağı ve abluka kavramlarını iyice tespit etmemiş olması uygulamada zorluklara ve bazı yanlış yorumlara yol açmış, 1899 ve 1907 yılında düzenlenen iki Lahey Barış Konferansları'nda da bu husus aydınlatılmamıştır. Bunun üzerine 1909 Londra Bildirisi ile bu eksiklikler giderilmek istenmiş, ablukanın bağlayıcı olabilmesi için gerekli koşullar ortaya konmuş, savaş kaçağı sayılabilecek eşyaların listesi yapılmış ve bunların hangi şartlar altında

yakalanabileceği düzenlenmiştir. Hasmane yardımda bulunan tarafsız gemilere el konulması, tarafsız ganimetlerin tahrip edilmesi, düşman bayrağının tarafsız bayrağa dönüştürülmesi de getirilen düzenlemelerle sınırlandırılmıştır. Geminin düşman niteliğinin tespiti, konvoylar, savaştan ziyarete ve arama hakkına direnilmesi ve ganimet mahkemesinin kararı olmadan müsadere edilmesi halinde tazminat ödenmesi hususları da hüküm altına alınmıştır. Ancak Londra Bildirisi imzalanmadığından yürürlüğe girememişse de, tartışmalı olmakla birlikte, teamül niteliği kazandığı genel kabul görmüştür.

Denizdeki tarafsızlık hukuku kuralları savaşa başvurma hukuka aykırı olmadan önce gelişmeye başladı ve büyük oranda 20. yüzyılın başında kodifiye edildi. 20. yüzyılın başından beri hukuk alanında yaşanan; kuvvet kullanmanın yasaklanması, BM Şartı ile getirilen kolektif güvenlik sistemi ve deniz hukukundaki değişiklikler denizdeki tarafsızlık hukukunu ve denizdeki savaş hukukunu temelinden etkiledi. Bu hukuki gelişmelerin yanı sıra bu yüzyıl; teknolojiye ve silah sistemlerindeki teknik ilerlemeler, dünya ticaretinin artan hacmi ve alıcı ve satıcıların denizden taşınan belirli mallara bağlılığına tanıklık etti.

Bu gelişmeler ışığında tarafsızlık hukukunun uygulanabilirliği ve eğer uygulanabiliyorsa bahsi geçen gelişmelerin denizdeki tarafsızlık hukukunu nasıl etkilediği sorusu akla gelmektedir. Tarafsızlık hukukunun uygulanabilirliği sorusuna cevap verebilmek için, özellikle kolektif güvenliğe ilişkin BM Şartı hükümleri ile tarafsızlık hukukunun ilişkisini değerlendirmek gerekmektedir. BM Şartı ile getirilen kolektif güvenlik sistemi üye devletlerin tarafsız kalma hakkının bulunmadığını ortaya koymaktadır. Nitekim Şart'ın 2/5. maddesi, üye devletleri Birleşmiş Milletler örgütünün giriştiği eylemlerde yardım etme ve Birleşmiş Milletler tarafından aleyhine önleme ya da zorlama eylemine girilen herhangi bir devlete yardım etmekten kaçınma yükümlülüğü getirmektedir. Ancak yine de kolektif güvenlik sisteminde tarafsızlık hukukunun uygulanabileceği bazı boşluklar bulunmaktadır. Güvenlik Konseyi'nin VII. Bölüm çerçevesinde üye devletleri bağlayan veya belirli yükümlülükler getiren kararlar almaması halinde üye devletlerin tarafsızlıktan vazgeçmesi yönünde bir hukuki yükümlülüğü bulunmamaktadır. Dolayısıyla bir

uluslararası silahlı çatışma halinde, tarafsızlık hukukunun uygulanabilirliği Güvenlik Konseyi'nin belirli eylemlerde bulunmasına bağlıdır. Güvenlik Konseyi ne kadar etkin hareket ederse, tarafsızlık hukukuna o kadar az yer kalacaktır.

Tarafsızlık hukuku kurallarının uygulanması kendiliğinden başlamamaktadır. Devletler tarafsızlık kurallarını uygulayıp uygulamayacağına veya hangi kuralları uygulayacağına kendileri karar vermektedir. Bununla birlikte, bir uluslararası silahlı çatışma halinde, savaşanlar, çatışmaya katılmayan devletlerin tarafsızlığına ve aslında ülkesinin dokunulmazlığına saygı duyma yükümlülüğü altındadır. Başka bir deyişle, genel olarak deniz savaşlarında uygulanan tarafsızlık hukuku kuralları hala uygulanabilir görünmektedir. Nitekim devletler, 1945 yılından sonra da, denizdeki ekonomi savaşına ilişkin geleneksel kuralları uygulama eğilimindedir. Tarafsız ticaret gemileri üzerinde, tarafsız devletlerin egemenlik alanları dışında, durdurma, ziyaret etme, arama, rota emri verme davranışlarıyla karşılaşmaktadır. Tarafsız ticaret gemileri ve taşıdıkları yük düşmanın savaşma becerisini arttırdığı sürece el koymaya konu edilebilmektedir. Tarafsız bir devletin, uyuşukta bulunanların savaşanlarla ticaret yapmalarını engelleme yükümlülüğü tarihsel süreçte bulunmamakla birlikte devletlerin denetim becerilerinin artması neticesinde “karışmama” yönündeki tavırları savaşanlarca dikkate alınmaktadır. Uyuşukta bulunanların savaşanlarla yaptığı silah veya savaş malzemesi ticaretini etkin yöntemlerle denetleyen tarafsız devletler savaşanların daha az müdahalesine uğramakta, seyrüsefer ve ticaret özgürlüklerinden daha fazla yararlanmaktadır.

Deniz hukukunda görülen değişiklikler ise çoğunluk tarafından kabul edilen açık denizlerin serbestliği ilkesini karasularının dışındaki deniz yatağında ve denizlerdeki kaynakların fark edilmesi ile başlamıştır. Açık deniz üzerindeki taleplerin giderek artmasına paralel olarak ilgili deniz yatağına ilişkin “insanlığın ortak mirası” rejimi gerilemiştir. Deniz hukuku da onlarca yıldır, bu iki bakış açısı ifşa edildiğinden beri, değişim içindedir. Açık denizin bölünerek, devletin bu bölümlerde yetkilerini arttırma çabası, 1945 yılında ilk kez kıta sahanlığı ilanını içeren Truman Bildirisi ve hemen akabinde pek çok devletin benzer ilanları ile somut olarak gündeme gelmiştir. Bu kavram ile karasularının ötesinde, kıyıya bitişik sualtı

alanlarının yatağı ve toprak altını araştırma ve kaynaklarını işletme konusunda kıyı devleti, egemenlikten doğan haklara sahip olmuştur. Kıyı devleti bunlar üzerinde *ab initio* ve *ipso facto* hak sahibidir. Kıta sahanlığının bir teamül olarak ortaya çıkmasından sonra Şili münhasır ekonomik bölge ilan ederek, deniz yatağı, toprak altı veya üstünde bulunan canlı ve cansız kaynaklarını araştırma ve inceleme yetkisinin olduğunu ileri sürmüştür. 1982 yılında Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi ile münhasır ekonomik bölgenin de kabulüyle “denizlerin serbestliği” uygulanabilirliğini oldukça sınırlı bir alanda sürdürür hale gelmiştir. Denizlerin serbestliği ilkesi, uçuş ve seyrüsefer hakları, halen açık denizler için geçerlidir; kıyı devletinin menfaatleri gereği, bitişik bölge, münhasır ekonomik bölge ve kıta sahanlığı alanlarında diğer devletlerin yetkileri belirli kısıtlamalara tabidir. Özellikle 1982 Deniz Hukuku Sözleşmesi’nin imzalanmasından sonra, Sözleşme’de de düzenlenmeyen bir husus olarak, silahlı çatışma sırasında da uygulanıp uygulanmayacağı tartışılmıştır. Bu noktada en makul görüşün, San Remo El Kitabı’nda da benimsenen, devletlerin barış zamanında, denize dair hak ve yükümlülüklerinin silahlı çatışmalar sırasında kaçınılmaz birtakım değişikliklerin haricinde, varlığını sürdürmesi olduğunu söylemek mümkündür. Zira tarafsız devletin kıta sahanlığı ve münhasır ekonomik bölgesinde yapılan çatışmalarda, savaşlar, denizdeki silahlı çatışmalar hukuku kurallarının yanı sıra, kıyı devletinin bu bölgelerdeki hak ve yükümlülükleri de gözetme yükümü altındadır.

Bahsedilen gelişmelerin denizdeki tarafsızlık hukukunu nasıl etkilediği sorusuna cevap olarak ise, 1945 yılından beri devlet uygulamaları ve iki kodifikasyon girişimini göz önünde bulundurmak gerekir. Bunlar; 1994 yılında uluslararası hukukçu ve deniz uzmanlarından oluşan bir grup tarafından hazırlanan San Remo Denizdeki Silahlı Çatışmalara Uygulanacak Kurallara İlişkin El Kitabı ve Uluslararası Hukuk Birliği tarafından hazırlanan 1996 ve 1998 yıllarında Helsinki ve Taipei’de yapılan konferansların sonucunda ortaya çıkan Denizdeki Tarafsızlık Hakkında Helsinki İlkeleri’dir. Hiç şüphesiz bu girişimler devletlerin, yaptıkları hareketlerin uluslararası hukuka uygun olduğuna ya da uluslararası hukukun gerektirdiğine olan inancı, *opinio juris*, gösteren veya deniz savaşlarındaki tarafsızlık alanında var olan teamül hukukunun ortaya koyan kesin belgeler değilse de BM

Şartı'nın kabulü ve deniz hukukunda meydana değişikliklerle denizdeki tarafsızlık hukukunu bağdaştırmaları noktasında önemli metinler olarak kabul edilmektedir.

Tarafsızlık hukuku, özellikle deniz taşımacılığına müdahaleyi içeren hakları açık ve detaylı bir biçimde düzenleyen tek hukuk dalı olmayı sürdürmektedir. 1980-1988 yılları arasında yaşanan Irak-İran Savaşı sırasında tarafsız devletlerin verdiği kayıplar, tarafsızlık hukukunun artık uygulanamayacağını değil, daha detaylı kurallara olan ihtiyacı ve özellikle meşru müdafanın geniş uygulama alanının neden olduğu meselelerle baş etmede yetersiz kalan girişimlerin varlığını göstermektedir. Ayrıca bazı devletlerin –Kanada (2001), Almanya (2008), İngiltere (2004), ABD (2007) silahlı kuvvetleri için çıkardığı talimnamelerde de deniz savaş hukuku ve tarafsızlık hukuku yeni gelişmeler ışığında güncellenerek varlığını sürdürdüğü görülmektedir.

GİRİŞ

Tarafsızlık hukuku, savaş devam ederken, çatışmaya girmek istemeyen diğerlerinin var olabileceği gerçeğinin kabul edilmesiyle gelişmeye başlamıştır. Egemenlerin ve sonrasında devletlerin uygulamalarıyla şekillenen bu hukuk dalında hem çatışmaya girmek istemeyen tarafsızlara hem de savaşanlara belirli hak ve yükümlülükler getirilmiştir. Okyanuslar başka bir ifadeyle açık denizler, ise gerek uluslararası ticaretin yüzde doksanının gerekse güvenliği tehdit eden unsurların deniz yoluyla taşınması sebebiyle, tüm devletlerin menfaatleri ve insanlığın refahı için kritik öneme sahiptir. Devletler arasında ve bazen muharip statüsünün tanınması yoluyla iç savaşlarda açık denizdeki ekonomik menfaatlerini, seyrüsefer ve ticaret özgürlüklerini korumak isteyen devletler tarafsız statülerini ilan etmişlerdir. Deniz savaşları sırasında savaşanlar ile tarafsızlar arasındaki temasın daha fazla olması sebebiyle, kara savaşlarında savaşanların tarafsız topraklardan geçmelerine ait hükümlerin aynen deniz savaşlarına da uygulanması mümkün olmamıştır. Denizdeki seyrüseferin gerekleri, deniz sınırlarının genişliği ve birbirine girişikliği bu sahada başka kuralların kabulünü zaruri kılmıştır.

Devletlerin tarafsızlığı, Latince kökeni, *ne uter*, hiçbir tarafta olmayan, ilk kez Hugo Grotius tarafından 17. yüzyılda yazdığı *De Jure Belli ac Pacis* adlı kitabında bir devletin diğer devlete ancak diğer saldırıların meşru olması halinde yardım edebileceğini ve eğer savaşın meşruluğu üzerine bir şüphe duyarsa iki tarafa da eşit mesafede durarak çatışmaya katılmaması yönündeki yorumuyla ilk kez bir hukukçu tarafından kaleme alınmıştır. Bununla birlikte, tarafsızlık terimi, diğer egemenler arasındaki savaşa karışmama durumu olarak ilk kez 14. yüzyılın sonunda, Fransa Kralı'nın 25 Mayıs 1408 tarihinde Roma ve Avignon papaları arasındaki çatışmaya karışmayacağını duyurduğu fermanda kullanılmıştır¹. 16. yüzyıldan itibaren ise devlet uygulamalarında, tarafsızlığın bir statü olduğunu söylemek mümkün görünmektedir. Zira 1536 yılında VIII. Henry, İngiltere adına, Fransa ve Kutsal

¹ Wilhelm G. Grewe, **The Epochs of International Law**, Michael Byers (çev.), Berlin: Walter de Gruyter, s.371.

Roma İmparatorluğu arasında tarafsız olacağını, savaşa karışmayacağını ve dürüst davranacağını ilan etmiştir².

Devletler, genellikle, önemli buldukları menfaatleri tehlikeye düşmediği sürece diğer devletlerin iç işlerine karışmamayı tercih etmektedirler³. Bazı devletlerin, ayaklanan grubun *de facto* otorite oluşturacak kadar büyük bir ülkesel alanı işgal etmeleri sonucunda kendi vatandaşlarını, deniz ticareti de dahil olmak üzere tüm ticari menfaatlerini koruma ihtiyacının hasıl olması veya çatışan taraflara eşit mesafede durulmadığında iç savaş⁴ haline dönüşen bir çatışmaya dahil olma riskinin ortaya çıkması, bunların yanı sıra, uluslararası hukuktan doğan haklarını korumanın zorluğu, örneğin deniz hareketlerinde çatışan güçlerin düzensiz bir şekilde gemilerde savaş kaçağı aramalarını önlemek, gibi gerekçelerle ayaklanan grubu savaştan olarak tanıyabilir⁵. Bir devlet asilerin, ihtiyari olarak, zımnen tarafsızlık beyanı yoluyla veya sarih bir biçimde savaştan statüsünü tanıyarak çatışmanın taraflarıyla aralarında tarafsızlık hukukunun uygulanmasını sağlayabilir⁶. Dolayısıyla asilerin savaştan statüsünde tanınması halinde tarafsızlık hukukunun uygulanması, iç silahlı çatışmaları kısmen de olsa tezimizin kapsamına dahil edecektir⁷. Amerikan İç Savaşı,

² Georg Schwarzenberger, "International Law in Early State Practice", **British Yearbook of International Law**, Vol.25, No.52(1948), s.76.

³ Ivan Anthony Shearer, **Starke's International Law**, Sydney: Butterworths, 1994, s.138.

⁴ Bir devletin içinde meydana gelen ayaklanmanın iç savaşa dönüşebilmesi için, çatışmaların bölgesel değil genel nitelik taşıması, ülkenin belirli bir alanının kontrolünü elinde tutması, her iki tarafın da savaş hukukuna riayet etmesi ve ayaklananların emir komuta ilişkisi içinde örgütlü silahlı kuvvetlere sahip olması gerekmektedir. Kaldı ki, sayılan koşulların tamamının varlığı ayaklananların savaştan olarak tanınmasına yetmeyecektir. Nitekim devletler, 1936-1938 yılları arasında yaşanan İspanya İç Savaşı sırasında, tüm koşulların varlığına rağmen savaştan statüsü tanımamış ancak 1937 tarihli Nyon Antlaşması ile savaşa müdahil olmayacaklarını ilan etmişlerdir. Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı Uluslararası Antlaşma Metinleri Sayfası, **Nyon Antlaşması** (İspanya'da Mücadele Halinde Bulunan Taraflardan Hiç Birine Ait Olmayan Ticaret Gemilerine, Denizaltı Gemileri Tarafından Akdeniz'de İspanya İhtilafı Münasebetile Vaki Olan Korsanlık Ef'aline Karşı İttihaz Edilecek Tedbirler Hakkında), <http://ua.mfa.gov.tr/> (28 Nisan 2012); L.F.E.Goldie, "Commentary", Natalino Ronzitti (ed.), **The Law of Naval Warfare: A Collection of Agreements and Documents with Commentaries** içinde (489-503), Dordecht: Martinus Nijhoff, 1998; **a.g.e.**, Smith, **a.g.e.**, s.79.

⁵ Shearer, **a.g.e.**, s.139.

⁶ A.Emre Öktem, "Teori ve Uygulamada Uluslararası Tanıma", **Erdoğan Teziç'e Armağan** içinde (431-459), İstanbul: Galatasaray Üniversitesi Yayınları Armağan Serisi No.5, 2007, s.455.

⁷ Amerikan İç Savaşı sırasında Güney Federal Hükümet'in savaştan statüsü İngiltere ve diğer devletler tarafından tanınmış ve sonrasında devletler tarafsızlık hukukuna riayet etmişlerdir. Bu şekilde bir isyan, savaş gibi kabul edilmiş olur. Ancak benzer koşulların bulunduğu İspanya İç Savaşı'nda devletler aynı tutumu sergilememiştir. Libya'daki silahlı çatışmalar sırasında Geçici Ulusal Konsey'in devletler tarafından tanınmasına ilişkin bkz. Stefan Talmon, "Recognition of the Libyan National Transitional Council", *American Society of International Law Insights*, 2011, Vol.15, No.16, <http://www.asil.org/insights110616.cfm> (3 Haziran 2012).

Cezayir Bağımsızlık Savaşı, Namibya Savaşı ve son olarak Libya İç Savaşı sırasında tanıma örnekleri görülmüştür.

Devletlerin tutum ve davranışları, tarafsız olup olmadıkları hususunu açıklığa kavuşturacaktır. Bir çatışmanın başlangıcında tarafsız olan devletin sonradan çatışmaya müdahil olması, çatışmanın taraflarından birinin diğer tarafların da kabulü halinde tarafsızlık statüsü elde etmesi mümkündür. İlâveten bir devlet bir çatışmanın tarafı ve aynı anda başka bir çatışma karşısında tarafsız kalabilir. Tarafsızlık hukukunun gelişmesi temelde iki sebebe dayanmaktadır. Savaşanların birbirini üçüncü bir yardımcı ve müttefikten mahrum bırakma arzuları ve üçüncü devletlerin savaşa karışmayarak savaşanlar ile serbestçe ticaretlerine devam etmek istemeleri.

Tarafsızlık kavramı bir bölgenin tarafsızlaştırılması ve askersizleştirilmesi kavramlarıyla karıştırılmamalıdır. Bu alanlar savaş zamanında özel olarak korunurlar ancak bir devlet tarafsızlığını sürdürebilmek için silahlı kuvvetlere ihtiyaç duyacaktır. Tarafsızlığın ortaya çıkabilmesi bir silahlı çatışmanın varlığına bağlıdır zira böylece bir devletin karışmama olasılığı doğabilir. Tarafsızlık getirilen düzenlemeler ancak silahlı çatışma halindeki devletlere karşı ilan edilebilir. Eğer bir devlet barış zamanında tarafsız olduğunu duyuruyorsa bu bir hukuki statü olarak tasavvur edilmemeli, ilgili devletin dış politikasının bir parametresi olarak değerlendirilmelidir.

Sürekli tarafsızlığın hukuki zeminini düzenleyen kurallar hariç, bir olaya özgü tarafsızlık devletler arasında silahlı çatışmanın patlak vermesiyle başlayacaktır. Tarafsız devletin hukuki yükümlülükleri silahlı çatışmanın sona ermesi veya çatışmaya dahil olmasıyla ortadan kalkacaktır. Bununla birlikte, bir devletin tarafsızlıktan kaynaklanan yükümlülüklerini dikkate değer görülmeyecek oranlarda ihlal etmesi veya tarafsızlığını koruyabilmek için sınırlı askeri eylemler gerçekleştirilmesi tarafsızlığı hususunda şüpheye düşülmesine yetmeyecektir.

Savaş ilanına gerek olmaksızın, çatışmaların başladığı andan itibaren tarafsızlık hükümleri uygulanma alanı bulacaktır. İlâveten devletlerin bir savaşın tarafı oldukların inkar etmeleri halinde, İngiltere'nin Mısır Savaşı'nda (1956), Yugoslavya'nın Hırvatistan ve Bosna Hersek çatışmalarında (1992-5) olduğu gibi, üçüncü devletleri tarafsızlık ile ilgili düzenlemelere uygun hareket etmedikleri gerekçesiyle cezalandıramazlar.

İlke olarak tarafsızlık bir devletin haiz olduğu egemenlik ve bağımsızlık haklarını dilediği gibi kullanması demektir. Dolayısıyla, daimi veya sürekli tarafsızlık halinin özelliği gereği doğan hak ve yükümlülüklerden başka savaş halindeki tarafsızlığın gerektirdiği hak ve yükümlülükler daimi tarafsızlık hakkında da geçerlidir. Tarafsızlık, Kızılhaç Örgütü'nün tarafsızlık ilkesi gibi, belli bir siyasi veya ideolojik çatışma karşısında tarafsız bir duruş sergileme anlamında da kullanılmaktadır.

Çalışmamız her ne kadar devletin tarafsızlığını esas almaktaysa da, özellikle tarafsızlık hukukunun geliştiği dönemde, ticaret gemilerinin ve taşıdığı yüklerin devlete ait olması ve bu gemilerinin tarafsız devlet bayrağı taşımaları nedeniyle, açık deniz sahası ile sınırlandırarak, vatandaşların durumlarını da incelemeye çalıştık. İlâveten tarafsızlık hukuku kurallarının 15. yüzyıldan bu yana devletlerin uygulamalarıyla su yüzüne çıkması bilhassa oluşum sürecinin üzerinde durmayı zorunlu hale getirmiştir. Tarafsızlık hukuku açısından her ne kadar BM'nin kuruluşu bir kırılma noktası olarak göze çarpmaktaysa da BM'nin kurulmasından önceki durumu daha iyi analiz edebilmek için, tarafsızlık hukukunun ruhuna aykırı olsa da, önemli gelişmelerin yaşandığı yüzyıllara ayırarak çalıştığımız alanın yığın görüntüsünden kurtulmaya çalıştık.

Tarafsızlık hukuku özellikle denizlerdeki devlet uygulamalarıyla gelişmiştir. En detaylı ve kapsamlı uygulamaların bu alanda görülmesi sebebiyle denizdeki tarafsızlık hukukunu çalışmanın yerinde olacağını düşündük. Kitle imha silahlarının yaygınlaşmasının önlenmesine dair ABD'nin başını çektiği bir dizi antlaşmanın

imzalanması, “insanlığın ortak mirası” kabul edilen açık denizde aslında ne kadar özgür olduğumuzu sorgulamamıza ve bu tezin ortaya çıkmasına neden oldu.

Kara Savaşında Tarafsız Devletlerin ve Kişilerin Haklarına ve Yükümlülüklerine İlişkin, 18 Ekim 1907 tarihli, V. Lahey Sözleşmesi'nin 16. maddesinde, “savaşa katılmayan bir devletin uyrukları tarafsız sayılır” hükmü yer almaktadır. Bu maddeye paralel olarak, çalışmamızda tarafsız devlet uyruğundaki gemiler, tarafsız ticaret veya tarafsız savaş gemisi; tarafsız devlet veya uyruğunda bulunan gerçek veya tüzel kişilere ait mallar ise tarafsız mallar olarak ifade edilmiştir.

Bazı kara, hava veya deniz alanlarının geçici veya sürekli olarak savaş alanı olarak kullanılmaması yönünde savaşanlar arasında veya çok taraflı bir antlaşma yapılmış olabilir⁸. Magellan Boğazı, Spitbergen Adaları, Aaland Adaları gibi tarafsızlaştırılmış alanlara uygulanması gereken kurallar tezimizin kapsamı dışında yer alsada ilerde çeşitli vesilelerle kısaca değinilecektir.

I. TARAFSIZLIK HUKUKU VE AÇIK DENİZDE UYGULANMASI

Tarafsızlık hukuku, teorisyen veya düşünürler tarafından geliştirilerek değil, devlet uygulamalarında yerini sağlamlaştırdıktan sonra uluslararası hukukun bir dalı haline gelmiştir⁹. Bu nedenle hukuk düzenindeki olası değişikliklere uyum sağlaması, diğer uluslararası hukuk dallarına nazaran daha çabuk olmaktadır. Denizdeki tarafsızlık hukuku ise, doğası gereği hem savaş veya silahlı çatışmalar hukukundan hem de deniz hukukundan etkilenmektedir. Savaşı tamamen hukuk

⁸ Meray, **a.g.e.**, s.486.

⁹ Stephen C. Neff, **The Rights and Duties of Neutrals: A General History**, Machester: Juris, 2000, s.7.

dışına iten BM'in savaşıla aynı anda ortaya çıkan tarafsızlık hukukunun tarihi sürecinde bir kırılma noktası olduğu açıktır. Bunun yanı sıra deniz hukukunda yeni deniz alanlarının belirmesi denizdeki silahlı çatışmalar hukukunu olduğu kadar tarafsızlık hukukunun uygulanacağı alanın ve kuralların yeniden gözden geçirilmesine neden olmuştur.

A. TARİHİ SÜREÇ

Bir çatışma sırasında üçüncü kişilerin tarafsız kalmasına tahammül gösterebilmek için, Vattel'in de belirttiği gibi, haklı veya haksızın kim olduğuna karar vermeme kararının meşru olduğunu kabul etmek gerekmektedir¹⁰. Ortaçağ'da doğal hukuk görüşünü savunan yazarların; savaşın, iyi ve kötü arasındaki bir çatışma olduğundan haklı olan tarafın yanında yer almayı bir şart olarak ileri sürdüğü “adil savaş doktrini”; ilkesel olarak taban tabana zıt olduğu tarafsızlık hukukunu kabul edilemez addetmişse de mezkur hukuku ortaya çıkmaya zorlayan “bir devletin bazı devletler ile savaş halindeyken diğerleri ile barış içinde olabileceği” gerçeği karşısında zayıf kalmıştır¹¹. Bununla birlikte tarafsızların ticaret serbestisi, uzunca bir süre boyunca savaşın tarafsızlara bahsettiği bir ayrıcalık olarak kabul edildiğinden, savaşın tanıdığı sınırlar içinde kalmıştır¹². Bu dönemde, iki devlet savaş halinde olduğunda onlarla barış halinde olan tarafsız devlet barış zamanındaki, özellikle ticaret serbestisi, doğal hukuktan doğan hakların yanı sıra savaş hukukunun savaşın için çizdiği sınırdan geriye kalan, tarafsızlara ait toprakların çatışma alanı olarak kullanılmaması gibi, haklara sahipti¹³. Doğal hukuktan doğan barış içinde olunan herkesle ticaret yapma hakkı savaş hukukundan doğan haklara önemli bir sınırlama getiriyordu: düşman olmayanlara karşı savaşa ilişkin operasyonlar yapmama yasağı. Bu ilkedен çıkan sonuç, savaşın düşmanına ait olan malları açık denizde yakalayabilmesi, tarafsızlara ait malları yakalayamamasıdır¹⁴. Söz konusu ilke

¹⁰ Stefan Oeter, “Neutrality and Alliances”, Vincent Chetail ve Peter Haggenmacher(ed.), **Vattel's International Law in a XXIst Century Perspective** içinde (335-352), Martinus Nijhoff, 2011, s.339-341.

¹¹ Neff, *The Rights and Duties of Neutrals*, s.7.

¹² Alsan, **a.g.e.**, s.475.

¹³ Neff, *The Rights and Duties of Neutrals*, s.11.

¹⁴ A.g.e.

her ne kadar basit görünse de savaşanların galip duruma gelebilmek amacıyla, düşmanlarının ticaretini sınırlamak için geliştirdikleri ziyaret, arama hakkı, el koyma gibi denetim hakları, taşınan malın niteliği ve aidiyeti ile taşıyan geminin bayrağı ve varış yeri etkenleri dolaylı olarak tarafsız ticaretini de sınırlamış ve yüzyıllar boyunca birbirinden farklı uygulamaların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Tarafsızlar da ticaretlerine devam edebilmenin bedeli olarak savaşanların denetim haklarına katlanma yükümlülüğünü üstlenmişlerdir.

I. Dünya Savaşı sonrasında imzalanan Milletler Cemiyeti Misakı'nın savaşın yasaklanması hususundaki boşluklarını kapatarak tamamen hukuka aykırı kabul eden ve bir anlamda ilk kez ihlal eden devletlere karşı cezai yaptırım öngören bir hüküm taşıyan Paris Paketi'nin imzalanması¹⁵, tarafsızlık hukukunun varlığının tekrar sorgulanmasına yol açmış ancak II. Dünya Savaşı'nın patlak vermesi, Paris Paketi da dahil olmak üzere, öncesindeki tüm kararların ve antlaşmaların başarısızlıklarını ortaya koymuştur. Devlet uygulamaları ve yaşanan hukuki gelişmeler, Jessup'un "Tarafsızlık kurallarının uygulanmasını mantık ilkeleriyle test etmeye çalışmak son derece yanlıştır. Mantık ilkeleri; uzlaşımın ve deneyimlerin ürünü olan bu kuralların oluşumunda yer bulmadığı gibi uygulamalarında da, tam anlamıyla, kullanılamaz"¹⁶ tespitini doğrulamıştır.

BM'nin kurulmasından sonra bazı yazarlar, BM Şartı'nın tarafsızlık hukukundan doğan hak ve yükümlülükleri ortadan kaldırdığı gerekçesiyle ancak çok sınırlı hallerde uygulama alanı bulabileceğini¹⁷, bazıları ise Şart'ın savaş hukuk dışına ittiğini ve savaş hali olmayacağına göre tarafsızlık hukukunun da ömrünü tamamladığını¹⁸ ileri sürmüştür. Buna karşın, BM'nin kurulmasından sonraki devlet

¹⁵ Leslie C. Green, **The Contemporary Law of Armed Conflict**, Manchester: Juris, 2000, s.7. Paris Paketi'nin Türkçe tercümesi için Bakınız: Aslan Gündüz, **Milletlerarası Hukuk: Temel Belgeler, Örnek Kararlar**, İstanbul: Beta Yayınları, 2003, s.78-80.

¹⁶ Philip C. Jessup, **Neutrality: Today and Tomorrow, Volume IV: Today and Tomorrow**, New York: Columbia University Press, 1936, s.156.

¹⁷ C.G.Fenwick, "Is Neutrality Still a Term of Present Law", **American Journal of International Law**, Vol.63, 1969, s.100-102; Aktaran: Andre Gioia, "Neutrality and Non-Belligerency", Harry H.H.Post (Ed.), **International Economic Law and Armed Conflict** içinde (51-111), Hollanda: Martinus Nijhoff Publishers, s.53.

¹⁸ Jürg Martin Gabriel, **The American Conception of Neutrality After 1941**, New York: Macmillan, 2002, s.69; Alsan, **a.g.e.**, s.462-463.

uygulamaları ve hukuki gelişmeler tarafsızlık hukukunun varlığını sürdürdüğüne işaret etmektedir. Denizdeki Silahlı Çatışmalara Uygulanacak Uluslararası Hukukla ilgili San Remo El Kitabı'nın¹⁹ ve Uluslararası Hukuk Birliği Denizdeki Tarafsızlık Komitesi tarafından hazırlanan raporun 1998 yılında kabul edilmesi de bu durumun göstergeleridir.

Kanaatimizce tarafsızlık hukuku varlığını hala sürdürmekle birlikte BM Şartı ve sonrasındaki gelişmelere –ortaya çıktığından bugüne olduğu gibi- uyum sağlamıştır ve sağlamaya da devam etmektedir²⁰.

a. BM'nin Kurulmasından Önceki Gelişmeler

Ortaçağ hıristiyan dünyasında her savaşın bir haklı ve bir haksız tarafının var olduğu düşüncesi ki, kilisenin ve teologların baskın rolü sebebiyle aksi düşünülemezdi, bir diğer ifadeyle haklı savaş²¹ doktrini, bu çağın başlarında, tarafsızlık hukukunun teorik olarak gelişmesine imkân vermemiştir. Savaşın bu şekilde değerlendirilmesi halinde dahi, üçüncü taraflar çatışmaya katılmayı reddedebilmişse de haklı tarafa yardım etme ve haksız tarafa yardım etmekten kaçınma yükümlülüğü altında kalmışlardır. Dolayısıyla bir çatışmanın taraflarıyla ticaretin aynı şekilde devam etmesi ihtiyacı ve talebi halinde yükümlülük ihlal edilmiş olacağından tarafsızlık olgusu doktrinde kendine yer edinmemiştir.

Tarafsızlık hukukuna yer bırakmayan haklı savaş doktrinine rağmen, söz konusu hukuk dalının bu dönemde doğması “aksine bir antlaşma yapılmadıkça tüm

¹⁹ Louise Doswald-Beck(Ed.), **San Remo Manual on International Law Applicable to Armed Conflicts at Sea**, Cambridge: Cambridge University Press, 1995.

²⁰Tarafsızlık hukukunun silahlı çatışmalar sırasında hala uygulanmasının yanı sıra; siber tehdit, siber savaş veya bilişim savaşı olarak bilinen, bir kriz veya çatışma sırasında, belli amaçlara ulaşabilmek için, karşı tarafın bilişim sistemlerini etkilemeye yönelik eylemler ve bunlar karşısında tarafsızların durumu hususunda pek çok uygulama makalelere de yansımıştır. Bazıları; Joshua E. Kastenberg, “Non-intervention and Neutrality in Cyberspace: An Emerging Principle in the National Practice of International Law”, **Air Force Law Review**, Vol.64, No.1, (2009), s.43-64; George K. Walker, “Neutrality and Information Warfare”, **Vanderbilt Journal of Transnational Law**, Vol.33, No.5(2000), s.1079-1202; Maxie Y. Davis, **Ethical Considerations of Computer Network Attack in Information Warfare**, <http://www.dtic.mil/dtic/tr/fulltext/u2/a401168.pdf>, (19 Ocak 2012).

²¹ İngilizce adıyla “just war”, Türkçe kaynaklarda haklı savaş veya meşru savaş olarak çevrilmiştir.

prenslerin ve onlar adına hareket edenlerin birbirleriyle hasmane bir ilişki içinde olduğu” temeline dayanmaktadır. Denizde veya karada karşılaşmaları halinde birbirlerinin mallarını ele geçirme hakkı ile donatılan prens veya onun adına hareket edenler, eğer farklı bir muameleye tabi tutulmak istiyorlarsa, bir ateşkes antlaşması veya geçiş belgeleri ile barış içinde olduklarını göstermek zorundaydılar²². Henüz adı konmasa da bu şekilde yapılan ikili antlaşmaların tarafsızlığa ilişkin olduğunu söylemek mümkündür. Bu antlaşmalara örnek olarak, 1303 yılında İngiltere ve Fransa arasında, bir diğerinin düşmanına asker veya herhangi bir yardımın sağlanmamasına; 1353 yılında ise, İngiltere ve Portekiz arasında, tarafsız olunması halinde, bir diğerinin savaşta olması halinde, düşmanına yardım edilmeyeceğine dair hükümler içeren antlaşmalar²³ verilebilir. 1370 yılında İngiltere ve Belçika arasında imzalanan silah ve mühimmat ticaretini ayrıca düzenleyen antlaşma da bu bağlamda dikkat çekicidir. Söz konusu antlaşma hükümlerine göre; Belçika, İngiltere’nin savaş halinde olduğu Fransa’ya silah ve mühimmat satmayacak, herhangi bir Fransız malın taşımayacak ve her yüke ulaşacağı yer, muhteviyatı, sahibi bilgilerini içeren bir belge hazırlayacak, bunun karşılığında İngiltere mezkur belgeye güvenecek, gemilerde yasaklanan mallara rastlanıldığında bunları Belçikalı yetkililere teslim edecek ve haksız yere Belçikalı gemiler üzerinde yetki kullananları cezalandırarak mevcut zararı ödeyecekti²⁴. Dolayısıyla tarafsızlık, ilk önce, çıkacak bir savaşta düşmanlara yardım edilmeyeceği yönünde bir vaadi içeren dostluk antlaşmalarıyla ortaya çıkmıştır²⁵.

Ortaçağ’da tarafsızların hakları değilse de, çatışmalara katılmaktan kaçınma ve her iki tarafa eşit davranma yönündeki yükümlülükleri açıkça dile getirilmiştir²⁶. Grotius, haklı savaş doktrininin kabul gördüğü dönemde, bir çatışmanın taraflarından hangisinin haklı olduğu belli ise tarafsızların haksız tarafa yardım etmekten kaçınma yükümlülüğü; belli olmaması halinde ise her iki tarafa da eşit davranma

²² Georg Schwarzenberger, **a.g.e.**, s.75.

²³ Carl Jacob Kulsrud, **Maritime Neutrality to 1780: A History of the Main Principles Governing Neutrality and Belligerency to 1780**, Boston: Little Publications, 1936, s. 113.

²⁴ Neff, **a.g.e.**, s.9.

²⁵ Alsan, **a.g.e.**, s.461.

²⁶ İngilizce kaynaklarda *abstention from participation in the hostilities* olarak geçen yükümlülük dilimize “çatışmalara katılmaktan kaçınma”, *impartiality* ise “tarafalara eşit davranma” yükümlülüğü olarak çevrilmiştir.

yükümlülüğünün doğacağını belirtmiştir²⁷. Haklı savaş doktrinin bu süreçte etkinliğini kaybetmesiyle birlikte, savaşan her iki tarafın da eşit hak ve yükümlülükler sahip olması neticesinde üçüncü devletlerin tarafsız olmaları önünde, düşünsel anlamda da, bir engel kalmamış ve Grotius'un sözünü ettiği her iki yükümlülük, tüm çatışmalarda kullanılabilir hale gelmiştir. İki yükümlülük arasındaki fark; ilkinin ihlal edilemez kurallardan oluştuğu ikincisinin ise bir davranış yükümlülüğü olarak her iki tarafa da eşit davranıldığı sürece kabul edilebilir olması şeklinde ortaya konmuştur²⁸. Bununla birlikte, tarafsız İsviçre devletinde askere yazılmaları ilişkin olarak, savaşanların birinin yararına dahi olsa tarafsızlığa aykırı olmadığı ve İsviçre halkının yabancı devletler için askerlik yaparak savaş sanatını öğrendiğini, ayrıca bu kişilerin sadece savunma savaşları halinde askerlik yaptıklarının altını çizen Vattel'in ve Grotius'un görüşlerinde haklı savaş doktrininin kalıntıları görülmektedir. Bynkershoek ise tarafsızlığa şu yaklaşımıyla yeni bir boyut kazandırmıştır: "Savaşın adil olması ya da olmaması -her iki savaşanın- ortak arkadaşını etkilemeyecektir. Bu kişi, arkadaşlarından hangisinin gerekçesinin daha meşru olup olmadığına muhakemesini de yapmayacaktır. Bir taraf tutmadığı gibi bir tarafa yardım ederek diğer tarafı incitecek yardımda bulunmamalıdır"²⁹.

Savaşanların, savaş halinin getirdiği zorlu koşullara dayanarak tarafsızların haklarını ihlal ettikleri de görülmüştür. Bu noktada zorunluluk ilkesi, ölçülülük ilkesinin hem doğmasına neden olmuş hem de bu ilkeyle sınırlanmıştır. Grotius'a göre zorunluluk ilkesine ancak üçüncü tarafının hakkının ihlal edilmeden hiçbir şekilde bertaraf edilememesi halinde sığınılabilir ve bu hal geçtikten sonra derhal tarafsızın mallarını iade etmeli ve eğer bir zarar oluşmuşsa tazmin etmelidir³⁰. Ancak Grotius'un bu değerlendirmesinin aksine, 16. yüzyılın sonunda, Hollanda İspanya'ya karşı verdiği bağımsızlık mücadelesi sırasında İspanya'nın kontrolündeki bölgeye yapılan tarafsız ticaretini engellemeye çalışmış; İngiltere ise İspanya Savaşı

²⁷ Hugo Grotius, **Savaş ve Barış Hukuku**, Seha L. Meray (çev.), Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınları, No. 204-222, 1967, s.251-252.

²⁸ Neff, *The Rights and Duties of Neutrals: A General History*, s.13.

²⁹ Walter Simons, **The Evolution of International Public in Europe Since Grotius**, New Haven: Yale University Press, 1931, s.54.

³⁰ Grotius, **a.g.e.**, s.61, s.251.

sırasında, düşmanı ile ticaret yapan tarafsızlara müdahalelerde³¹ bulunmuş ve her iki devlet de bunun bir savaş tedbiri olduğunu ileri sürmüştür.

16. yüzyılda, Ortaçağ'ın sonlarına doğru, adil savaş kavramı yerini probabilizme bırakınca, sahne klasik savaş ve tarafsızlık doktrinine hazır hale gelmiş ve savaşanlar arasında yapılan iyi-kötü ayrımı bir kenara bırakılmıştır. Teologlar, bir savaşta kimin haklı olduğunun bilinemeyeceğini kabul etmeye başlamış ve bu durum Vitoria'nın eserinde şu şekilde yer almıştır: “Her olay veya kanunda ispatlanabilir bir bilgi eksikliği mutlaka vardır... Engellenemez hata her olay için geçerli bir mazerettir. Savaş açan prensin, sebebinin haklı olmadığını bilmesi halinde dahi, ona iyiniyetle tabi olan sujerler olabilir. Bu durumda her iki taraf için çatışma meşruiyet kazanacaktır”³². Hatta Grotius “barış antlaşmaları yapılırken, taraflardan her ikisi de savaşın haksızlığı bakımından, elden geldiği ölçüde, eşit durumda tutulmalıdır”³³ diyerek yenilen tarafın her zaman haksız olmadığını ima etmiştir³⁴.

Tarafsızlık hukukunun yeşerdiği bu dönemde, merkantilist sistem uygulandığından devletin ekonomi üzerindeki sıkı denetimi nedeniyle tacirlerin gösterdikleri faaliyetler ile devletin faaliyetleri arasında kesin bir ayırım yapılamıyor ve savaş zamanında iyi korunmuyorlardı³⁵. İlaveten Avrupalı deniz kuvvetlerinin içinde askeri disipline tabi olmayan ve ücretleri genellikle geç ödenen paralı askerler ve ihdas edilme amaçları düşman deniz ticaretini baltalamak olan korsanlar bulunmaktaydı³⁶ ki bunların, savaşa katılmayanları ayırt etmeden gemilerin yakalanması gibi şiddet eylemleri, denizde eşya taşınmacılığına ilişkin pek çok konu tartışmalara neden oluyordu.

³¹ Tezimiz kapsamında müdahale kelimesini, arama, ziyaret, yakalama, el koyma ve müsadere etmeyi kapsar şekilde kullandık.

³² Francisco de Vitoria, “On the Law of War”, içinde (293-329), Anthony Pagden ve Jeremy Lawrance (Ed.), **Vitoria: Political Writings**, Cambridge: Cambridge University Press, 1992, s.313. Günümüz uluslararası ceza hukukunda sorumluluk bağlamında Vitoria'nın söz konusu görüşü eleştirilebilir.

³³ Grotius, **a.g.e.**, s.270.

³⁴ Jeff McMahan, “Laws of War”, Samantha Besson ve John Tasioulas (ed.), **The Philosophy of International Law** içinde (493-511), Oxford: Oxford University Press, 2010, s.495.

³⁵ Onuma Yasuaki, “War”, Onuma Yasuaki (ed.), **A Normative Approach to War: Peace, War and Justice in Hugo Grotius** içinde (57-121), Oxford: Clarendon Press, 1993, s.110.

³⁶ A.Emre Öktem ve Bleda R. Kurtdarcan, **Tarihi ve Hukuki Boyutlarıyla Deniz Haydutluğu ve Korsanlık**, İstanbul: Denizler Kitabevi, 2011, s.184.

Korsanların ve savaşıların açık denizde keyfi el koymalarını önlemek için, iki büyük deniz gücü olan İngiltere ve Fransa 13. ve 14. yüzyıldan itibaren ikili antlaşmalar veya yerel düzenlemelerle ganimet hukukunun temelini teşkil eden denizde el konulan her şeyin yargılamaya tabi olduğu kuralını, *toute prise doit être jugée*, uygulamaya başlamışlardır³⁷. Yine de yakalanan tüm malların öncelikle ganimet mahkemesinde değerlendirilmesi, 16. yüzyılın başına kadar gerçekleşmemiştir. Ganimet yargılamasının diğer bir amacı ise, açık denizde yakalanan tarafsız gemiyi ve yükü, tayfasıyla beraber ganimet mahkemelerinin bulunduğu savaşı limanlarına kadar refakat edilerek getirilmesi yoluyla, devletin tüm mallara sahip olup olmadığının açıklığa kavuşması için yakalanan malların resmi envanterini yapmaktır.

Barselona'daki Katalan tacirlerin kendileri için bir araya getirdikleri, 12. yüzyıldan itibaren Akdeniz halklarının uygulamalarını dikkate alarak hazırlanmış, 1474 tarihli *Consolato del Mare* kitabının basılmasıyla belirsizlikler bir ölçüde giderilmiştir³⁸. Düşmanını zayıflatmak için savaşıların, doğal olarak, sahip olduğu denizde düşman malına el koyma, tarafsızların silah ticareti yürütmelerini ve kuşatılan alanlarda ticaret yapmalarını engelleme hakları tarafsızları da etkilemiştir. Savaşı'nın neden olduğu temel haklardan biri olarak karşımıza çıkan düşman malına el koyma hakkına *Consolato* cevaz vermiştir³⁹. *Consolato*'da yer alan sisteme göre; savaşınlara sadece düşman gemisi ve malı üzerinde yakalama ve el koyma hakkı tanınmış, tarafsız gemi ve malların dokunulmazlığını esas almıştır. Başka bir deyişle, tarafsız ticaret gemilerinde taşınan düşman yüke el konulabilir ancak düşman ticaret gemilerinde taşınan tarafsız yük serbesttir.

Bununla birlikte uzun zaman uygulanmayan ve bu nedenle *Consolato*'da yer verilmeyen bir husus olarak, savaşı, tarafsızın düşmanına silah satmasını engellemek için, tarafsızın yükle ilgili beyanlarına güvenmek zorunda bırakmamak

³⁷ Politakis, **a.g.e.**, s.528; Neff, *The Rights and Duties of Neutrals*, s.24.

³⁸ Stephen C. Neff, **War and the Law of Nations: A General History**, Cambridge: Cambridge University Press, 2005, s.75-6.

³⁹ Stanley S. Jados, **Consulate of the Sea and Related Documents**, Alabama: The University of Alabama Press, 1975, s.192.

için düşmanlarına giden silah ve cephaneyi yakalama ve müsadere etmelerine izin verildi⁴⁰. Böylece tarafsızların 13. yüzyıldan itibaren savaşın tarafsızlara, düşmanlarına savaş kuvvetlerini arttıran, savaş kaçağı⁴¹ olarak anılacak olan belirli malları satmamaları yönünde bildirimlerde bulunmuştur. Bu kavramın kökeninde, Haçlı Seferleri sırasında Kilise'nin Müslüman düşmanlara mal satılmasını engellemek için çıkardığı fermanlar yatmaktadır⁴². Tarihsel açıdan bakıldığında savaş kaçağı malların duyurulması, yenilikçi bir adım olarak görünmektedir zira 13. yüzyıldan 16. yüzyılın sonuna kadar savaşın düşmanla yapılan bütün ticareti yasaklamamışlardır⁴³. 1293 tarihinde İngiltere açık denizde bulunan at, silah ve her türlü ticari yükü düşmanı Fransa ve Flamanca'ya taşıyan gemilerin yakalanacağı bildiriminde bulunmuş, 1370 yılında ise Flamanca ile antlaşma yaparak hangi malların savaş kaçağı olduğunu tespit etmiştir⁴⁴. Bu şekilde savaşın, yetkisinin bulunmadığı açık denizde kendi vatandaşı olmayanların eylemleri üzerinde bazen antlaşmalar bazen tek taraflı bildirimler yoluyla yetki kullanabilmiştir. Hem tarafsızların hem de savaşın menfaatlerini dengeleyen ve daha sonra savaş kaçağı doktrininin temelini oluşturan Grotius'un geliştirdiği teoriye göre⁴⁵; bir tarafsızın düşmana taşıdığı mallar; savaş amacıyla kullanılanlar ve kullanılmayanlar ile savaşta ve barışta yararlı mallar olarak üç kategoriye ayrılmaktaydı. Savaş amacıyla kullanılan silah, cephane ve mühimmatı düşmana taşıyan tarafsız, statüsünü kaybedeceğinden savaşa karışmış olacak bu da onu saldırıya açık hale getirecek ve uyruğunda bulunan gemilerin taşıdığı yüke de el konulabilecekti. Başka bir deyişle, malların düşmanına taşınması nedeniyle mağdur olan savaşın, yetkisinin varlığı nedeniyle değil, tarafsız düşmandan yana hareket ettiği için savaşın doğan bir hak olarak bu önlemleri alabilmeliydi. Savaş amacıyla kullanılmayacak olanlar ise haklı bir yakınmaya yol açamayacaktı. Grotius, savaşta ve barışta yararlanılabilen mallar için de zorunluluk ilkesine uygun hareket edilmesi gerektiğini ileri sürmüş, söz konusu malların sadece haczedilebileceği ve zorunluluk hali ortadan kalktığında

⁴⁰ George G. Politakis, **Modern Aspects of the Laws of Naval Warfare and Maritime Neutrality**, The Graduate Institute of International Studies, Londra: Kegan Paul International, 1998, s.409.

⁴¹ Bu kavram İngilizce metinlerde *contraband*, Fransızca metinlerde ise *contrebande* olarak geçmektedir. Türkçede *harp kaçağı* olarak da kullanılmaktadır.

⁴² Geoffrey Butler ve Simon Maccoby, **The Development of International Law**, Londra: Longmans, 1928, s.281.

⁴³ Politakis, **a.g.e.**, s.416.

⁴⁴ Georg Schwarzenberger, "International Law in Early State Practice", **British Yearbook of International Law**, Vol.25, No.52(1948), s.80.

⁴⁵ Grotius, **a.g.e.**, s.181-183.

aynen iade edilmesi veya varsa zararın tazmin edilmesi gerektiğini savunmuştur⁴⁶. Grotius'un tezinden farklı olarak uygulamada savaşılanlar, savaş amacıyla kullanılan malları düşmanlarına taşıyan tarafsızları tam anlamıyla savaşılan olarak değerlendirmemiş, bu nedenle savaşılanın tarafsızın taşıdığı savaş kaçağını yakalama ve buna el koyma hakkı *sui generis* bir ayrıcalık olarak tanınmıştır⁴⁷.

Savaşılanlar düşmanının savaş gücünü azaltmak için, bazen zararlar karşılık amacıyla bazen de doğrudan tarafsızların düşmanlarıyla ticaret yapmalarını engellemiş ya da savaşın zorlu koşullarından dolayı tarafsızların haklarını ihlal etmişlerdir. Nitekim İngiltere, 1294 yılında düşmanı Fransa'yla ticaretini sürdüren ve kendi limanlarında bulunan tarafsız gemilerinin ayrılmasını tekrar ticaret yapmama şartına bağlamış, 1315 yılında ise düşmanı İskoçya'yla ticaret yapan tarafsızların, bir anlamda kara listeye alarak, İngiltere'deki imtiyazlarını kaybedeceğini duyurmuştur⁴⁸. Bu uygulamalarla tarafsızları iki taraf arasında bir seçim yapmaya zorlamış ve doğal hukuktan doğan serbestçe ticaret yapabilme haklarını kullanamaz hale gelmişlerdir⁴⁹. İlaveten 1543 yılında Fransa'nın yürürlüğe koyduğu kanunun "düşman yükünü taşıyan tarafsız gemisi de düşmandır" hükmüne karşılık olarak İngiltere aynı hükmü 1557 yılında kabul etmiş ancak her iki devlet de her zaman bu kuralı uygulamamışlardır⁵⁰.

17. yüzyıla gelindiğinde, Hollanda 1568-1648 yılları arasında İspanya'ya karşı verdiği bağımsızlık mücadelesini bitirmiş ve deniz taşımacılığında lider bir ülke olarak, yükün kaderini geminin bayrak devletine bağlayan, başka bir deyişle düşman ticaret gemilerindeki tarafsız malların hukuka uygun ganimet olduğunu, tarafsız ticaret gemilerindeki düşman mallara ise, savaş kaçağı hariç tutulmak üzere, dokunulamayacağını içeren pek çok ikili antlaşma yapmıştı⁵¹. Tarihi açıdan 1648 sonrası yapılan ve savaş sırasında düşmana yardım edilmeyeceğini içeren ikili

⁴⁶ Grotius, **a.g.e.**, s.251.

⁴⁷ Neff, *The Rights and Duties of Neutrals*, s.20.

⁴⁸ Kulsrud, **a.g.e.**, s. 214.

⁴⁹ Neff, *The Rights and Duties of Neutrals*, s.15.

⁵⁰ R.G. Marsden, "Early Prize Jurisdiction and Prize Law in England", **English Historical Review**, Vol.24, No.96(1910), s.684. Fransa'nın bahsi geçen kanunda yer alan sisteme ilişkin açıklama "Deniz Araçlarında Taşınan Mallar" bölümünde detaylandırılacaktır.

⁵¹ Davis ve Engerman, **a.g.e.**, s.16; Carter, **a.g.e.**, s.820; Marsden, **a.g.e.**, s.49.

dostluk ve işbirliği antlaşmaları tarafsızlık hukukunu şekillendirmiştir⁵². Yine bu yüzyılda Hollanda, Fransa, İsveç ve İngiltere'nin abluka kavramının bir kısıyını ya da limanı meşru olarak ticaretten mahrum bırakmak anlamında kullanıldığı ve ancak etkin olması halinde tanınacağı yönünde hükümler taşıyan ikili antlaşmalar yaptığı görülmektedir⁵³. İlaveten, 1630 tarihinde Hollanda'nın yaptığı bir bildirimde daha sonra abluka hukukunun temel taşlarından birini teşkil eden, ablukayı kıran tarafsız gemilere el konulması ilkesinin yer almıştır⁵⁴.

18. yüzyıl denizdeki tarafsızlığın gelişmesi için uygun bir zemin olmuştur. Nitekim tarafsız bayrağın düşman yükünü koruyup korumayacağı meselesindeki ihtilaf, 1713 yılında Utrecht Antlaşması ve Fransa'nın 1739 yılında Hollanda, 1742 yılında Danimarka-Norveç Krallığı ile imzaladığı antlaşmalarda malın sıfatına dayanan *Consolato*'daki sistemin aksine, bayrağı esas alırken, İngiltere'nin *Consolato*'nun bahsettiği tarafsız gemilerde taşınan düşman mallarına el koyma hakkını kullanmaya devam etmiştir⁵⁵. İlaveten 18. yüzyılda okyanuslarda üstünlük iddialarını bir kenara bırakarak, sömürgeleri dışında olmak kaydıyla, başka devlet bayrağı taşıyan gemilerin seyrüsefer etmelerine ve ticaret yapma haklarına itiraz etmemiş ancak bu dönemde savaş zamanında savaşmayanların ticaret ve seyrüsefer haklarına karşı hangi ölçüde sınırlama getirebileceği tartışılmıştır⁵⁶. Yine 18. ve 19. yüzyılda tartışılan bir başka konu ise 1756 Savaşı Kuralı ve "seferin sürekliliği" ilkesi olmuştur. Bu ilke, savaş hukuku kuralları gereği müsadere meşru olup, tarafsız bir limana uğramak suretiyle sorumluluktan kaçınmaya çalışan gemilerin taraf olduğu davalarda uygulanmıştır. Bu ilkenin temelinde 17. yüzyıldaki bazı devlet uygulamaları bulunmaktadır. Örneğin, Venedikli ticaret gemileri İspanya-Hollanda Sömürge Savaşları sırasında İspanya'dan aldıkları izinle İspanyol Amerikasını ve İspanya arasında ticaret yapmaları ve bu ticaretin aslında İspanyol olmayanlara yasak olmasına dayanan Hollanda Ganimet Mahkemesi, söz konusu gemilere el konulmasını hukuka uygun bulmuştur⁵⁷. 1756 Savaşı Kuralı'na adını veren gelişme ise, 1755-1763 yılları arasında İngiltere'nin, Fransa ile savaşı sırasında

⁵² Oppenheim, s.653-654.

⁵³ Colombos, s.650.

⁵⁴ Davis ve Engerman, **a.g.e.**, s.417.

⁵⁵ Politakis, **a.g.e.**, s.355.

⁵⁶ Grewe, **a.g.e.**, s.407.

⁵⁷ Marsden, **a.g.e.**, s.244.

Fransa'nın Hollandalı ticaret gemilerini sömürgelerine ulaşmakta kullanmasını engelleme amacı taşımaktaydı⁵⁸. Başka bir deyişle tarafsızların barış zamanında mahrum bırakıldıkları ticareti savaş zamanında yapmaları engellenmekteydi⁵⁹.

İngiltere zaman zaman tarafsızların ticaret serbestilerini kısıtlayan ve hatta tamamen ortadan kaldıran bazı iddialar ileri sürmüştü. 1775-1783 yılları arasında yaşanan Amerikan Kurtuluş Savaşı sırasında da İngiltere'nin, tarafsız devletlerle bağımsızlık mücadelesi veren sömürgeleri arasındaki ticareti engellemesi, tarafsız ticaret gemilerine sınır tanımayan müdahalelerde bulunması nedeniyle Rusya Çariçesi II. Catherine Avrupalı devletlere 28 Şubat 1780 tarihinde savaşanlara şu ilkeleri içeren bir nota göndermiştir: 1-Tarafsız gemiler serbestçe seyrüsefer edebileceklerdir, 2-Tarafsız gemilerdeki düşman malları, savaş kaçağı olmadıkça, serbesttir, 3-Savaş kaçağı olan mallar, İngiltere ile Rusya arasında 1766 tarihinde imzalanan Dostluk ve Ticaret Antlaşması'nın 10 ve 11. maddelerinde tanımlanan mallardır –mezkur maddelerde ateşli silah, tabanca, bomba, kurşun, top, barut gibi savaş malzemeleri sayılarak bir gemide gereğinden fazla bulunamayacağı belirtilmiştir- 4-Bir liman ancak düşman savaş gemileriyle çevriliyse ve bu yüzden limana giriş gerçekten engellenmişse, bu liman fiili abluka altında sayılacaktır, 5- Yakalama ve müsaderede bu kurallar uygulanacaktır⁶⁰. Her ihtimale karşı Rusya, Danimarka ve İsveç tarafından savunma tedbirleri alınmış olduğundan bu tarafsızlar birliğine Silahlı Tarafsızlık İttifakı denilmiştir⁶¹. Napoleon Savaşları sırasında

⁵⁸ Alice Clare Carter, "The Dutch as Neutrals in Seven Years' War", **The International and Comparative Law Quarterly**, Vol. 12, No. 3 (1963), s.818-834.

⁵⁹ Ere Nokkala, "Just and Unjust Neutrality: J.H.G. von Justi's Defence of Prussian Maritime Neutrality(1740-1763)", Koen Stapelbroek(ed.), **Trade and War: The Neutrality of Commerce in the Inter-State System** içinde (42-60), Studies Across Disciplines in the Humanities and Social Sciences Vol. 10, Helsinki: Helsinki Collegium for Advanced Studies, s.58.

⁶⁰ Koen Stapelbroek, "The Rights of Neutral Trade and its Forgotten History", Koen Stapelbroek(ed.), **Trade and War: The Neutrality of Commerce in the Inter-State System** içinde (3-13), Studies Across Disciplines in the Humanities and Social Sciences, Vol. 10, Helsinki: Helsinki Collegium for Advanced Studies, s.6; Elizabeth Chadwick, **Traditional Neutrality Revisited: Law, Theory and Case Studies**, Hague: Kluwer Law International, s.185. 9 Temmuz 1780 yılında Danimarka ve Rusya arasında bu hükümleri içeren bir antlaşma imzalanmış, daha sonra bu antlaşmaya İsveç, yeni Amerika devletleri, Prusya, Avusturya, Hollanda, Portekiz dahil olmuş; ABD, Fransa ve İspanya ise bu hükümlerin halihazırda uluslararası hukukun kabul ettiği ilkeler olarak kabul ettiklerini ilan etmişlerdir. 1780 yılından önce de silahlı tarafsızlık antlaşmaları yapılmıştır. Hatta 1713 tarihli İsveç ve Danimarka-Norveç Krallıkları arasında yapılan antlaşmada korsanlara karşı seyrüsefer ve ticaretin güvenliği için silahlı gemilerin refakat etmesi hususunda anlaşılmıştır ve böylece tarihte ilk kez konvoy uygulaması görülmüştür. Bkz. Kulsrud, **a.g.e.**, s.295-322.

⁶¹ Alsan, **a.g.e.**, s.477.

İngiltere'nin eski iddialarını yinelemesi, Danimarka, Rusya ve İsveç 1800-1801 yıllarında İkinci Silahlı Tarafsızlık İttifakı'nın ortaya çıkmasına neden oldu. Bunun üzerine İngiltere'nin Kopenhag limanını tahrip etmesi, İkinci Silahlı Tarafsızlık İttifakı'nı başlatan Rusya Çarı I. Paul'ün öldürülmesi ve yerine I. Alexandre'ın geçerek, İngiltere ile tarafsız gemilerde bulunan düşman yükünün yakalama ve el koymaya konu edilebileceği hükmünü içeren bir antlaşma imzalaması ve Danimarka ve İsveç'in de bu kuralı kabul etmesi nedeniyle bu İttifak başarıya ulaşamamıştır⁶².

Amerika, İngiltere'nin 1789-1802 yıllarında yaşanan Fransız Devrim Savaşları'na 1792-1797 yılları arasında dahil olması sonucunda tarihi birtakım sorunların yanı sıra 1756 Savaşı Kuralı'nı uygulaması, gayrimeşru İngiliz korsanlarının eylemlerinden Amerikan vatandaşlarının uğradığı zararların karşılanması, "serbest gemi, serbest yük" ilkesinin tanınması ve savaş kaçağı listelerinin azaltılması için 1794 yılında girişimde bulundu ve Dostluk, Ticaret ve Seyrüsefer Antlaşması imzalandı⁶³. Bu antlaşma ile kurulan Komisyon Fransız limanlarına gittiği iddiasıyla Amerikan gemilerinde yakalanan savaş kaçağı malların yakalanmasında Amerika'nın lehine, Amerika'da bulunan Fransız korsanların İngiliz gemilerine verdikleri zararlardan dolayı da İngiltere'nin lehine karar vermiştir. İlâveten bu antlaşmada yer alan bir hüküm neticesinde İngiltere korsanları Amerikan gemilerine verdikleri zarardan sorumlu tutarak 18. yüzyılda korsanlık karşıtı eğilime dahil olmuştur⁶⁴.

⁶² Philip G. Dwyer, "Two Definitions of Neutrality: Prussia, the European States-System, and the French Invasion of Hanover 1803", **The International History Review**, Vol. 19, No. 3 (1997), s.522-540.

⁶³ Hans Jürgen Schlochauer, "Jay Treaty", Rudolf Bernhardt (ed.), **Encyclopedia of Public International Law: Instalment I** içinde (108-111), Amsterdam: North Holland Publishing, 1981, s.108. Amerikan Kongresi'nin Baş Hakim Jay'i bu antlaşma için görevlendirmesi nedeniyle "Jay Antlaşması" olarak da bilinir. Antlaşma, uluslararası tahkimin modern anlamda ilk uygulaması olarak kabul edilmektedir. İngiltere ve Amerika arasında daha sonra *Alabama* Olayı'na ilişkin tekrar tahkim uygulamaları görülmüştür. Bkz. Hans Jürgen Schlochauer, "Arbitration", **a.g.e.** içinde (13-28); Mary Ellen O'Connell, "NATO at Sixty: America Between Law and War", **Indiana Journal of Global Legal Studies**, Vol.17, No.2 (2010), s.191-194. ABD pek çok Avrupalı devlet ile "serbest gemi, serbest yük" ilkesini içeren ikili antlaşmalar yapmıştır.

⁶⁴ Politakis, **a.g.e.**, s.359. 19. yüzyılın başında, 1823 Fransa İspanya Savaşı sırasında Fransa özel gemileri silahlandırarak, ablukayı ihlal edenler hariç, ticaret gemilerine müdahale etmelerine izin vermeyeceğini ilan etmiş, 1848-1849 tarihleri arasında Avusturya-Sardunya ve Danimarka- Prusya Savaşları'nda da, taraflar korsanlığa müsaade etmemişlerdir. **A.g.e.**, s.360.

18. yüzyılda tarafsızlık hukukunun somutlaşmasını sağlayan, 15. yüzyıl ile 18. yüzyıl arasında birtakım kırılma noktaları göze çarpmaktadır. 15. yüzyıldan 17. yüzyılın başına kadar süren coğrafi keşifler döneminde Amerika, Doğu Hindistan ve Afrika'nın ve buralardaki zenginliklerin keşfedilmesi ile birlikte ticari rekabet en kuvvetli yaşandığı saha denizler olmuştur. Aynı dönemde ulus devlet düzeninin doğması ve feodalitenin kaybolmasına paralel olarak “milli” savaflara geçilmiş, böylece askeri talimatnameler hazırlanmış, ganimet mahkemeleri kurulmuş ve bunlar denizdeki düşman mallarına muamelelerde yeni standartlar getirmiştir. Milli savafların denizdeki yansıması ise; bu dönemde denizdeki çatışmaları, savaşan güçlerden aldıkları izin ile, *lettre de marque*, özellikle düşman ticaret gemilerini yakalamak suretiyle yürüten korsanlardan donanmalara geçiş şeklinde tecelli etmiştir.

Hatta 1780 ve 1800 yıllarında görülen “silahlı tarafsızlık” ittifaklarının tarafsızlık tezini güçlendirmesi, İngiltere'nin yalnızca Londra'dan yönetemeyecek kadar büyük bir alana yayılan idaresinin ve merkezileşmiş otoritesi Avrupa'da korsanlığı sona erdiren sebepler olarak gösterilmektedir⁶⁵. Zira 19. yüzyılda yaşanan Sanayi Devrimi'nin artan ihtiyaç ve talepleri açık denizlerin serbestliğinin önem kazanmasına neden olmuş, böylece önceki yıllarda denizaşırı hedeflerine ulaşmak için korsanları kullanan İngiltere, 19. yüzyıla gelindiğinde denizde üstün olma mücadelesinin aracı olarak korsanlarla mücadele etmeye başlamıştı⁶⁶. Öte yandan ablukanın “serbest gemi, serbest yük” ilkesinin istisnası işlevi görmesi, İngiltere'nin bu ilkedden ödün vermesini kolaylaştırmıştır⁶⁷.

1853 yılında Osmanlı Devleti ve Rusya arasında Kırım Savaşı başlamış, İngiltere ve Fransa Osmanlı'nın yanında yer almış; İskandinav devletleri ise tarafsızlıklarını ilan ederek tarafsız gemilerde taşınan düşman mallarının yakalamadan muaf olması için girişimlerde bulunmuşlardır. Bu savaş sırasında

⁶⁵ Alfred P. Rubin, “The Concept of Neutrality in International Law”, **Denver Journal of International Law and Policy**, Vol.16, No.2-3 (1987-1988), s.364.

⁶⁶ Efthymios Papastavridis, “The Right and Visit on the High Seas in a Theoretical Perspective: Mare Liberum versus Mare Clausum Revisited”, **Leiden Journal of International Law**, Vol.24 (2011), s.51-52.

⁶⁷ Neff, *The Rights and Duties of Neutrals*, s.97.

İngiltere ve Fransa'nın, tarafsızlar gemilerde taşınan mallara ilişkin benzer talimatnameler vermeleri ihtiyacının doğması üzerine tarafsız gemilerde taşınan düşman mallarının el koymadan muaf olacağı üzerine anlaşmışlardır⁶⁸. Bu tarihe kadar, İngiltere tarafsız gemilerde taşınan, savaş kaçağı olmasa dahi, düşman mallarına el koyarken, Fransa ise düşman gemilerindeki tarafsız mallarına el koyma politikası izlemiştir. Bu nedenlerle, Kırım Savaşı'nın sonunda düzenlenen Paris Kongresi sonrasında, Avusturya, Fransa, Prusya, Rusya, Türkiye, Sardunya ve İngiltere'nin imzaladığı 16 Nisan 1856 tarihli Paris Bildirgesi ile deniz savaşına ilişkin temel kurallar, korsanlığın yasaklanması; tarafsız bayrağın, savaş kaçağı dışında, düşman mallarını koruması; düşman gemilerindeki, savaş kaçağı dışında, tarafsız malların serbest olması ve ablukanın tarafsız ticaretine hukuki anlamda tesir edebilmesi için, etkin olması yani düşman kıyılarına girmeyi engellemeye yetecek bir kuvvet tarafından sürdürülmesi olarak kabul edilmiş ve böylece savaşan devlet uyruğundaki tacirler açısından korsan gemilerde mal taşımanın avantajı da ortadan kalkmıştır⁶⁹. Deniz hukukuna ilişkin temel prensipleri içeren ilk uluslararası belge olma niteliği taşıyan Paris Bildirgesi'nin imzalanmasından sonra bazı devletler Bildirge'ye taraf olmuş, bazıları ise savaşan olduklarında sayılan ilkelere uyacaklarını ilan etmişlerdir. Tarafsız bayrağın, savaş kaçağı dışında, düşman mallarını koruyacağı yönündeki 2. maddede korunanın sadece özel kişilerin malları olduğu, bu maddenin devlet mallarına koruma getirmediği savunulmuştur⁷⁰. Tarafsızlık hukukunun gelişiminde önemli bir rol oynayan, 18. yüzyılın sonunda ve 19. yüzyılın başında ganimet ve savaş kaçağı hakkında savaşanların haklarını sınırlayan pek çok antlaşma yapan Amerika denizde özel mülkiyet konusu mallara el koyma hakkı tamamen ortadan kaldırılmadan ticaret gemilerinin silahlandırılmasına son vermeyeceğini ileri sürerek Paris Bildirgesi'ni imzalamadı⁷¹. Zira 1812 yılında, İngiltere ve Fransa arasındaki Napoleon Savaşları devam ederken, Fransa'nın Avrupa'daki hiçbir limana İngiliz gemilerinin giremeyeceğini ve İngiliz limanlarına

⁶⁸ Hisakazu Fujita, "Comments", Natalino Ronzitti (ed.), **The Law of Naval Warfare: A Collection of Agreements and Documents with Commentaries** içinde (66-75), Dordrecht: Martinus Nijhoff, 1998, s.67.

⁶⁹ 1856 tarihli Paris Bildirgesi, m.2-3. Bildirge metni için bakınız: Rifat Taşkın, **Denizde Zapt ve Müsadere Kanunu Şerhi ve Deniz Harplerine Dair Beynelmül Mukavelenamelere**, İstanbul: Deniz Matbaası, 1940, s.54-55.

⁷⁰ Oppenheim, s.461.

⁷¹ Castren, **The Present Law of War and Neutrality**, Helsinki: Suomalainen Tiedakkemia, 1954, s.19-20; Smith, **a.g.e.**, s.132. İspanya ve Meksika da Paris Bildirgesi'ne katılmamışlardır. Politakis, **a.g.e.**, s.362.

uğramış Fransız veya tarafsız ticaret gemilerine el konulacağını ilan etmesi sonucunda İngiltere karşılık olarak, tüm tarafsız ticaret gemilerinin Avrupa'ya yol alabilmesi için “serbest geçiş belgesi” alması gerektiğini duyurdu. İngiltere'nin bu şekilde tarafsız Amerika'nın deniz ticaretini sınırlaması ve İngiltere'nin bu devlete karşı yerli kabileleri desteklemesi nedeniyle çıkan savaşta Amerikan silahlı ticaret gemileri İngiliz donanmasına zarar verebilmişti.

19. yüzyılın sonlarına kadar bir tarafsız devletin, savaşanların haklarını kullanmaları karşısında, uyrukluğunda bulunan özel kişileri, riski bu kişilere ait olduğundan, ticaretlerine devam etmeleri nedeniyle denetime tabi tutmamış veya cezalandırmamışlardır.⁷² Tarafsız devlet ve özel kişiler arasındaki bu ayrım dikkate alınmadığı takdirde özel kişilerin ticari faaliyetleri sebebiyle devlet savaşa sürüklenme tehdidi altındadır. ABD 1793 tarihli Tarafsızlık Bildirisi'nde vatandaşlarını devletin tarafsızlığına hanel getirmeyecek şekilde uyaracağını beyan etmiş⁷³, 1818 yılında ise ilan ettiği bir kanunla savaşan yabancı devlette korsanlık izni almayı, orduya kayıt olmayı ya da savaşanın kullanması için gemi yapımını veya silahlandırılmasını yasaklayarak bu tehdidi bertaraf etmeye çalışmıştır⁷⁴. İngiltere 1819 yılında benzer bir kanunla yabancı devlet ordusuna kayıt olmayı, savaşanın kullanması için gemilerin silahlandırılmasını ve savaş gemilerinin İngiliz sularında güçlendirilmesini yasaklamış, 1870 ve 1912 yıllarında benzer içerikli yeni düzenlemeler yapmıştır⁷⁵. Çıkarılan bu düzenlemelerin yanı sıra özellikle 20. yüzyılda silah ticaretinin de artması tarafsızlık hukukunun mantığıyla örtüşmemektedir⁷⁶.

1815 yılında Napoleon'un çöküşünden sonra, savaşanlar büyük devletler olsa dahi çatışmalar sırasında tarafsızların sempatisini kaybetmekten kaçınmaya çalıştı ve tarafsızları düşman tarafından savaşa karışmaya tahrik tehlikesi, deniz savaş

⁷² Oppenheim, s.757-758.

⁷³ Yale Law School, **The Avalon Project: Documents in Law, History and Diplomacy**, The Proclamation of Neutrality 1793, http://avalon.law.yale.edu/18th_century/neutra93.asp, (12 Temmuz 2012).

⁷⁴ Charles S. Hyneman, “Neutrality during the European Wars of 1792-1815”, **American Journal of International Law**, Vol.24, No.2 (1930), s.279; Oppenheim, s.632, 669.

⁷⁵ *Alabama* Olayı'na ilişkin dipnota bkz.

⁷⁶ Chadwick, Neutrality's Last Gasp? The Balkan Wars of 1912-1913, s.190.

hukukuna riayeti temin eden gerçek bir yaptırım teşkil etti⁷⁷. Avrupalı devletler arasında genel bir savaş olmaması bununla birlikte yeni güç dengesinin korunmaya çalışılması, silahlanmanın hızla artması, İngiltere'nin tarafsızlık hukukunu destekleyen politikaları ve nihayet 1899 yılında Rus Çarı'nın girişimi ve Hollanda'nın daveti sonrasında savaş yöntemlerini belirlemek, savaşı kontrol altına almak ve tarafsız devletlere yapılan müdahaleleri en aza indirmek için Lahey'de toplandı⁷⁸. Bu toplantıda Uluslararası Uyuşmazlıkların Barışçı Çözümüne İlişkin I., Kara Savaşlarındaki Kural ve Teamüllere İlişkin II., 1864 Cenevre Sözleşmelerinin Deniz Savaşına Uygulanması Hakkında III. ve Balonlardan Patlayıcı Madde Atmaya İlişkin IV. Lahey Sözleşmeleri ile Balonlardan Mermi veya Patlayıcı Madde Atmaya İlişkin I., Boğucu ve Zararlı Gazları Yayan Maddelerin Kullanılmasına İlişkin II., İnsan Vücuduna Yayılan Mermilerin Kullanımına İlişkin III. Bildirileri, Çin ve İsviçre'nin II. Sözleşme'yi imzalamaması hariç, hazır bulunan taraflarca imzalanmış ve onaylanmışlardır⁷⁹.

I. Lahey Konferansı'nın nihai senedinde henüz çözülmemiş hususlarla ilgili ikinci bir konferansın düzenlenmesine karar verilmişti. Bununla birlikte I. Lahey Konferansı'ndan sonra silahlanma artmaya devam etmiş hatta 1899-1902 Boer Savaşları, Japonya'nın Kore'yi topraklarına katması ve 1904-1905 Rus-Japon Savaşı yaşanmıştır. Hatta Rus-Japon Savaşı sırasında açık denizlerin serbestliği ilkesini ihlal eden iki yeni uygulama yapılmıştır. Japonya bazı adaları da içeren on iki bölgeye yabancı gemilerin izin almadan giremeyecekleri "savunma bölgesi" oluşturmuş, Rusya da Port Arthur Limanı çevresine üç mil sınırının dışına çıkan bir mayın tarlası döşemiştir⁸⁰. Bu uygulamaların da dikkate alındığı II. Lahey Konferansı bu kez Roosevelt'in girişimi, davet yine Çar'a bırakılmıştır, ve Hollanda'nın daveti üzerine

⁷⁷ Smith, **a.g.e.**, s.78.

⁷⁸ Geoffrey Best, "Peace Conferences and the Century of Total War: The 1899 Hague Conference and What Came After", **International Affairs**, Vol.75, No.3 (1999), s.619-634; Jorg Manfred Mossner, "Hague Peace Conferences" Rudolf Dolzer, Robert E. Hollweg, Kevin J. Maders ve Ann Rustemeyer (ed.), **Encyclopedia of Public International Law 3- Use of Force, War, Neutrality and Peace Treaties (A-M)** içinde (204-211), Amsterdam: North Holland, 1989, s.205. I. Lahey Konferansı'na Bulgaristan -bağımsız olmadığından- hariç olmak üzere tüm Avrupa devletleri, Çin, Japonya, Meksika, İran, Siyam ve ABD katılmıştır.

⁷⁹ Sözleşme ve Bildirilerin metinleri için bkz. **International Committee of Red Cross**, <http://www.icrc.org/ihl.nsf/TOPICS?OpenView> (4 Temmuz 2011).

⁸⁰ Smith, **a.g.e.**, s.97, L.F.E. Goldie, "Maritime War Zones and Exclusion Zones", Horace B. Robertson Jr. (ed.), **The Law of Naval Operations** içinde (156-205), International Law Studies No.64, Newport: U.S.Naval War College, 1991, s.158-159.

bu kez daha geniş bir katılımı, 1907 yılında düzenlenmiştir⁸¹. Bu toplantıda Uluslararası Uyuşmazlıkların Barışçı Çözümüne İlişkin I., Sözleşme Borçlarının Karşılanması için Kuvvete Başvurmanın Sınırlanmasına İlişkin II., Çatışmaların Başlamasına İlişkin III., Kara Savaşının Yasa ve Yöntemleri Kural ve Teamüllere İlişkin IV., Kara Savaşında Tarafsız Devlet ve Kişilerin Hak ve Yükümlülüklerine İlişkin V., Çatışma Başladığında Düşman Ticaret Gemilerinin Statüsüne İlişkin VI., Ticaret Gemilerinin Savaş Gemilerine Dönüştürülmesine İlişkin VI., Denizdeki Otomatik Müsademeli Mayınlara İlişkin VIII., Savaş Zamanında Deniz Kuvvetlerinin Bombardımanına İlişkin IX., Cenevre Sözleşmelerinin Deniz Savaşına Uygulanması Hakkında X., Deniz Savaşı Sırasında El Koyma Hakkının Kullanımının Sınırlandırılması Hakkında XI., Uluslararası Ganimet Mahkemesi'nin Kurulması Hakkında XII., Deniz Savaşında Tarafsız Devletlerin Hak ve Yükümlülükleri Hakkında XIII. Lahey Sözleşmeleri ve 1899 tarihli II.Bildiri'nin Diğer Uçak Türlerini İçermek Üzere Genişletilmesi Hakkında I., Zorunlu Tahkim Yolu Hakkında II. Bildiri hazırlanmıştır. Sözleşme ve Bildiriler bazı devletler tarafından imzalamamış veya onaylamamış olsa da genel kanı Sözleşmeler gibi bu belgelerin teamül niteliği taşıdığı yönündedir⁸². II. Lahey Konferansı'nın nihai senedinde de devletlerin tekrar toplanma kararı almış ancak I. Dünya Savaşı'nın patlak vermesi nedeniyle mümkün olmamıştır⁸³.

II. Lahey Konferansı'nda, I. Lahey Konferansı'nda hazırlanan bazı sözleşmeler revize edilmiş ve bunlara on yeni sözleşme ilave edilmiştir⁸⁴. Bu sözleşmelerden dokuzunun deniz savaş hukukuna ilişkin olması ve bazı sorunları çözüme

⁸¹ Mossner, **a.g.e.**, s.209. I. Lahey Konferansı'na katılmayan Latin Amerika devletleri de dahil olmak üzere kırk dört devletin katılımıyla gerçekleştirilmiştir.

⁸² Green, **a.g.e.**, s.33. Nuremberg Mahkemesi, 1939 yılı itibariyle Sözleşmelerde yer alan kuralların tüm medeni uluslarca tanındığı ve savaş hukukunun kural ve teamüllerinin ilanı olduğu yönünde karar vermiştir.

⁸³ Betsy Baker, "Hague Peace Conferences (1899-1907)", **The Max Planck Encyclopedia of Public International Law**, Online Edition, Oxford University Press, 2008, <http://www.mpepil.com> (5 Temmuz 2011), s.2.

⁸⁴ Lahey Barış Konferansları'nın ürünü olan Lahey Sözleşmeleri'nin *si omnes*, yani ancak akit taraflar arasında uygulanabilir olma niteliği sebebiyle tüm savaşanların Lahey Sözleşmeleri'ne taraf ise bu belgeler hüküm doğuracağı kabul edilmiş; bu nitelik, I. Dünya Savaşı'nda Sözleşmelere taraf olmayan Rusya'nın dahil olması üzerine hukuki bir belirsizliğe neden olmuş ancak II. Dünya Savaşı'ndan sonra kurulan Nuremberg ve Tokyo Mahkemeleri 1939 yılı itibariyle Sözleşmelerde yer alan hükümlerin tüm medeni uluslar tarafından kabul edilen kural ve teamüller olduğunu kabul etmiştir. Bkz. Shabtai Rosenne, **The Perplexities of Modern International Law**, Collected Courses of the Hague Academy of International Law, Vol.291, Hague: Martinus Nijhoff, 2002, s.182.

kavuşturmasına rağmen hala deniz savaş hukukuna ilişkin kapsamlı bir antlaşma yapılmamıştır⁸⁵. Konferans sırasında, özel mülkiyetin, kara savaşları ile benzer şekilde deniz savaşlarında da korunması önerisi ABD tarafından gündeme getirilmişse de kabul görmemiştir⁸⁶. Bununla birlikte, tarafsız devletlere yapılan müdahaleler bağlamında önem arz eden ganimetlere ilişkin kurallar hususunda devletlerin farklı uygulamaları ve doktrinlerinin neden olduğu kaotik durum, Lahey Barış Konferansı'nda uluslararası daimi bir yargı organı kurma teklifinin reddedilip ganimet mahkemesi kurma teklifinin kabul edilmesinden anlaşılmaktadır. Ancak 18 Ekim 1907 tarihinde kabul edilen Uluslararası Ganimet Mahkemesi'nin Statüsüne ilişkin XII. Sözleşme ve 26 Şubat 1909 tarihinde kabul edilen Mahkeme'nin nasıl teşekkül edeceği ile hangi teamül ve yeni birtakım kuralları bir araya getiren Londra Bildirisi'nin onaylanmaması nedeniyle tasarıdan öteye geçememiştir⁸⁷.

Tarafsız Devletlerin Hak ve Yükümlülüklerine İlişkin XIII. Lahey Sözleşmesi sadece tarafsız devlet ülkesindeki hak ve yükümlülükleri düzenlemekte açık denizleri kapsamamaktadır. Savaşanların tarafsızın egemenliğine saygı ve tarafsızların ülkelerini koruma ilkeleri(m.1) gereği tarafsız sularda el koyma hakkını kullanma yasağı(m.2), tarafsız ülkesinde ganimet mahkemesi kurma yasağı (m.4), tarafsız liman ve suları muharebe alanı olarak kullanma yasağı (m.5), savaş gemilerinin tarafsız limanlarda kalma koşulları(m.12-15, 23, 24), tarafsız karasularını ve limanlarını koruma (m.17, 25), karasularında veya limanlarında savaş gemilere savaş malzemesi sağlayamama ve mürettebat eksikliğini gidermeme, erzak vermeme (m.19), yakıt ikmali yapmama yükümlülükleri bunların karşılığında tarafsızların savaşan devletlere eşit davranması ilkesi gereği savaşan gemilerinin liman ve karasularına girişte eşit koşullarda olma (m.9), tarafsızın çatışmalara katılmaktan kaçınması ilkesi gereği ise savaşan devletlerin savaş gücünü arttıran eylemlerde bulunmama (m.6-7) yükümlülükleri bulunmaktadır. Savaşanların tarafsız ticaretine kısıtlamalar getirdikleri savaş kaçağı, abluka, ticaret gemilerini ziyaret, arama, imha, el koyma ve ganimet hukuku kurallarını düzenlememektedir. Zira görüşmeler

⁸⁵ Baker, **a.g.e.**, s.6.

⁸⁶ Walter Rabus, "Booty in Sea Warfare", Rudolf Dolzer, Robert E. Hollweg, Kevin J. Maders ve Ann Rustemeyer (ed.), **Encyclopedia of Public International Law 3- Use of Force, War, Neutrality and Peace Treaties (A-M)** içinde (68-71), Amsterdam: North Holland, 1989, s.69.

⁸⁷ Seha L. Meray, **Devletler Hukukuna Giriş**, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 1975, s.377-378.

sırasında İngiltere, yiyecek ihtiyacını daha iyi karşılayabilmek için, savaş kaçağının tamamen yasaklanmasını ve açık denizde kömür taşımacılığı yapan tarafsız ticaret gemilerinin hasmane yardımda bulunmaları nedeniyle el konulmaya konu edilmesi gerektiğini önermiştir. Buna karşılık, Almanya, Rusya, ABD ve Fransa bu öneriye İngiltere'nin çıkarlarını gözetmesi nedeniyle karşı çıkmış, Almanya hasmane yardımın sonuçlarının savaş kaçağı taşımaktan daha ağır olduğunu ileri sürmüştür⁸⁸. Bu kurallar kısmen Ticaret Gemilerinin Savaş Gemilerine Dönüştürülmesine Hakkında VII., Deniz Savaşı Sırasında El Koyma Hakkının Kullanımının Sınırlandırılması Hakkında XI., Uluslararası Ganimet Mahkemesi'nin Kurulması Hakkında XII. Lahey Sözleşmeleri'nde ve 1909 Londra Bildirisi'nde yer bulmuştur. Bu sözleşme pek çok devlet tarafından imzalanmamış olmasına rağmen teamül hukukunu yansıttığı kabul edilmektedir⁸⁹.

XIII. Lahey Sözleşmesi 19. yüzyıl sonunda devletlerin irade uyumunu ortaya koyduğunu belirtmek gerekir. Ancak Paris Bildirgesi'nde yer alan ilkelerin teamül hukukunun bir parçası olduğu kabul edilmişse de⁹⁰ bayrak, tarafsız yük, savaş kaçağı ve abluka kavramlarını iyice tespit etmemiş olması uygulamada zorluklara ve bazı yanlış yorumlara yol açmış, 1899 ve 1907 yılında düzenlenen iki Lahey Barış Konferansları'nda da bu husus aydınlatılmamıştır. Bunun üzerine 1909 Londra Bildirisi ile bu eksiklikler giderilmek istenmiş, abluhanın bağlayıcı olabilmesi için gerekli koşullar ortaya konmuş, savaş kaçağı sayılabilecek eşyaların listesi yapılmış ve bunların hangi şartlar altında yakalanabileceği düzenlenmiştir. Hasmane yardımda bulunan tarafsız gemilere el konulması, tarafsız ganimetlerin tahrip edilmesi, düşman bayrağının tarafsız bayrağa dönüştürülmesi de getirilen düzenlemelerle sınırlandırılmıştır. Geminin düşman niteliğinin tespiti, konvoylar, savaşın ziyaret ve arama hakkına direnilmesi ve ganimet mahkemesinin kararı olmadan müsadere edilmesi halinde tazminat ödenmesi hususları da hüküm altına alınmıştır.

⁸⁸ Neff, *The Rights and Duties of Neutrals*, s.134.

⁸⁹ Dietrich Schindler, "Comments", Natalino Ronzitti (ed.), **The Law of Naval Warfare: A Collection of Agreements and Documents with Commentaries** içinde (211-223), Dordrecht: Martinus Nijhoff, 1998, s.215.

⁹⁰ Fujita, **a.g.e.**, s.70; Shearer, **a.g.e.**, s.532; Neff, *The Rights and Duties of Neutrals*, s.86; Meray, **a.g.e.**, s.597. Paris Bildirgesi'ndeki ilkeler örneğinde, teamül hukukuna ilişkin eleştirel bir inceleme için bakınız: Jack L. Goldsmith, Eric A. Posner, "A Theory of Customary Law", **The University of Chicago Law Review**, Vol.66, No.4 (1999), s.1113-1177.

Londra Bildirisi hazırlanırken 1856 Paris Bildirgesi, 18. ve 19. yüzyılda, özellikle Napoleon Savaşları sırasında verilen İngiliz Ganimet Mahkemesi ve Amerikan İç Savaşı'nda verilen Yüksek Mahkeme kararları olmak üzere, ulusal ganimet mahkemelerinin kararları esas alınmıştır⁹¹. Bu bağlamda özellikle 19. yüzyıl İngiliz ve Amerikan ganimet mahkemelerinin verdiği kararların ekonomi savaşının hukuki temellerini ortaya koyduğunu da belirtmek gerekir⁹². Zira İngiltere düşmanlarının gücünü, karadaki silahlı çatışmanın yanı sıra denizlerdeki üstünlüğünü kullanarak, denizaşırı kaynaklardan gelen mallarına abluka, savaş kaçağı ve ganimet uygulamalarıyla müdahale ederek yoksun bırakmak suretiyle azalttı. Bu uygulamalar diğer bir yönüyle de tarafsızların ticaret yapma hakkını engellemiştir.

Londra Bildirisi hazırlandığı süreçte dahi içerdiği hükümlerin teamül hukukunun tedvini mi yoksa yeni kurallar mı olduğu tartışması yapılmış ve nihayetinde onaylanmamış olsa dahi, deniz ticaretine ilişkin açık ve anlaşılır hükümler içerdiği ve esasen yazıldığı dönemdeki çağdaş uluslararası hukuk ilkelerini ve savaş zamanında deniz ticaretine getirilen sınırlamaların tümünü kapsayarak teamül hukukunu yansıttığı kabul edilmiştir⁹³. Buna işaret olarak, Bildiri'nin gerekçesinde yer alan "Akit devletler, müteakip on bölümün ihtiva ettiği kaidelerin

⁹¹ Colombos, s.484-485; Dieter Fleck, "London Naval Conference (1908-1909)", **The Max Planck Encyclopedia of Public International Law**, Online Edition, Oxford University Press, 2008, <http://www.mpepil.com> (5 Temmuz 2011), s.1.

⁹² Günümüzde ekonomi savaşları; savaş zamanında abluka, savaş kaçağı, savaşanların ticaret gemilerini ziyaret ve arama hakkı olarak, barış zamanında ise ambargo, Birleşmiş Milletler'in aldığı ekonomik diğer yaptırımları kapsayacak şekilde kullanılmaktadır. Stephen C. Neff, "Economic Warfare in Contemporary International Law: Three Schools of Thought, Evaluated According to an Historical Method", **Stanford Journal of International Law**, Vol.26, No.1 (1989-1990), s. 67-92; Karl Zemanek, "Economic Warfare", Rudolf Dolzer, Robert E. Hollweg, Kevin J. Maders ve Ann Rustemeyer (ed.), **Encyclopedia of Public International Law 3- Use of Force, War, Neutrality and Peace Treaties (A-M)** içinde (158-163), Amsterdam: North Holland, 1989; Vaughan Lowe ve Antonios Tzanakopoulos, "Economic Warfare", **The Max Planck Encyclopedia of Public International Law**, Online Edition, Oxford University Press, 2008, <http://www.mpepil.com> (5 Temmuz 2011), s.1.

⁹³ Green, **a.g.e.**, s.37; Detter, **a.g.e.**, s.311, Howard S. Levie, "Submarine Warfare: With Emphasis on the 1936 London Protocol", Richard J. Grunawalt (ed.), **Targeting Enemy Merchant Shipping** içinde (28-72), International Law Studies No.65, Newport: U.S.Naval War College, 1993, s.31. Almanya, ABD, Avusturya-Macaristan, İspanya, Fransa, İngiltere, İtalya, Japonya, Hollanda ve Rusya tarafından imzalanmıştır. Metnin tamamı için bkz. International Committee of Red Cross, **Declaration concerning the Laws of Naval War**, London:1909, <http://www.icrc.org/ihl.nsf/INTRO/255?OpenDocument> (1 Haziran 2011). I. Dünya Savaşı'nın başında İngiltere, Fransa ve Rusya tarafsız devletlerin menfaati için, bazı çekincelerle birlikte, Londra Bildirisi'ni uygulayacaklarını bildirmişlerse de Almanya'nın denizaltılarını uluslararası hukuku ihlal etmek suretiyle kullanması sonucu verdikleri karardan döndüklerini ilan etmişlerdir. Bkz. Zeki Mesud Alsan, **Yeni Devletler Hukuku: Milletlerarası Camiinin Düzenlenmesi**, Ankara: Güney Matbaacılık, 1951, s.430.

devletler hukukunun mutabık kalınmış prensiplerine esas olarak uygun olduğunu kabul ederler” ifadesi, I. Dünya Savaşı sırasında ABD’nin savaşanları Bildiri’yi kabule zorlaması, deniz subayları için basılan talimatlara ve kanunlara, 1939 tarihli Alman Deniz Müsadere Kanunu ilgi çekicidir. Bildiri metninin de dahil edilmesi, ve yayınlanan kararnamelerde Bildiri’ye atıfta bulunularak savaş kaçağı listelerinin yayınlanması gösterilebilir⁹⁴. 1911-1912 Tarablusgarp Savaşı’nda da savaş kaçağı, konvoy gibi kurallara deniz ganimetleri mahkemesinin uyduğu tespit edilmiştir⁹⁵. Her ne kadar Bildiri’de yer alan hükümlere zararlı karşılık veya değişen savaş koşulları gerekçe gösterilerek uymaktan kaçınılsa da⁹⁶ I. Dünya Savaşında, savaşanlar önce tek taraflı bir irade beyanı ile Bildiri’ye uyacaklarını ilan etmişlerdir⁹⁷. 1960 yılında İsrail ile savaşı sırasında kurulan Mısır Ganimet Mahkemesi’nin kararlarında Bildiri’ye atıfta bulunulmuştur⁹⁸.

I. Dünya Savaşı pek çok açıdan tarafsızlar⁹⁹ için hayal kırıklığı olmuştur. Öyle ki, bu savaş, Belçika’nın tüm Avrupa güçlerinin tanıdığı ve garanti altına aldığı tarafsızlığının ihlal edilmesi üzerine başladı ve dört yıl boyunca ihlaller sürdü¹⁰⁰. Paris Bildirgesi’nden beri hukuk dünyasında kuvvetli bir şekilde varlık gösteren “serbest gemi, serbest yük” ilkesi, savaş kaçağı tanımının genişletilmesi, “uzaktan abluka” uygulamalarının yapılması nedeniyle etkinliğini kaybetmiş oldu. Londra Bildirisi ve Lahey Sözleşmeleri’nde kabul edilen mutlak ve koşullu savaş kaçağı ayırımının bu savaşla ortadan kalkması, ilan edilen listelerin uzaması ve “seferin sürekliliği” tezinin uygulamaları tarafsızlar arasındaki ticareti dahi, mutlak savaş

⁹⁴ Smith, **a.g.e.**, s.74-75, 184-185, 202-208.

⁹⁵ Mehmet Temel, “Trablusgarp Savaşı’nda Osmanlı Devleti ve İtalya Tarafından Savaş Kaçağı İlan Edilen Maddeler ve Denizlerde Karşılıklı El Koymalar”, **Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi**, Vol.22, No.1(2005), s.203-214.

⁹⁶ İngiltere 1916 yılında yaptığı düzenlemeyle Londra Bildirisi hükümlerinin uygulanmasını sağlayan tüm düzenlemeleri geri çekmiştir. Bkz. Oppenheim, s.633-634.

⁹⁷ Pietro Verri, “Comments”, Natalino Ronzitti (ed.), **The Law of Naval Warfare: A Collection of Agreements and Documents with Commentaries** içinde (329-344), Dordrecht: Martinus Nijhoff, 1998, s.329.

⁹⁸ Green, **a.g.e.**, s.37. II. Dünya Savaşı’nda her ne kadar Londra Bildirisi’nin kendisi dahi teamüli niteliğini ortaya koymuşsa da 1940 yılında İngiltere Bildiri’nin imzalanmamış olduğundan bağlayıcılığı bulunmadığını ilan etmiştir. I. ve II. Dünya Savaşları arasındaki farkın, II. Dünya Savaşı’nda hem Lahey Sözleşmeleri hem de Londra Bildirisi’nin artık uygulanamaz olduğu iddiası devletlerin eylemleri göz önünde bulundurulduğunda yersiz değilse de sonraki uygulamalar sınırlı da olsa geçerliliklerini sürdürdüklerini göstermektedir. Bkz. S.W.D.Rowson, “Prize Law During the Second World War”, **British Yearbook of International Law**, Vol.24 (1947), s.170-171.

⁹⁹ Hollanda, Yunanistan, İsviçre tarafsızlıklarını ilan eden devletlerdir.

¹⁰⁰ Ogley, s.1.

kaçığı açısından, sınırlamıştı. Öte yandan abluka altında olmayan savaşan limanlarında ticaret yapabilen tarafsızlar, “seferin sürekliliği” tezine ek olarak “son varış yeri” tezinin ortaya atılması nedeniyle, koşullu savaş kaçığı mallar dahil olmak üzere, buralarda da ticaret yapamamıştı¹⁰¹. Savaş endüstrisinin hızla gelişmesi farklı askeri gerekliliklerin doğması tarafsız devletlerin savaşın yayılmasını önleyebileceğine dair inancın kaybolmasına neden oldu.

I. Dünya Savaşı’ndan sonra kurulan Milletler Cemiyeti kolektif yaptırımlara ve devletleri barışın sürdürülmesine zorlamaya dayanıyordu. I. Dünya Savaşı’na kadar devletlerin mutlak egemenlikleri gereği devletlerin birbirlerine savaş ilan etmeleri kadar tarafsız kalmaları da makul karşılanırken, hatta savaşı sınırlı bir alana hapsetmesi açısından savaşanların çıkarına uygun düşüyordu¹⁰². I. Dünya Savaşı’ndan sonra devletlerin bir arada yaşamalarının bir sonucu olarak hiçbir devletin savaşa kayıtsız kalamayacağı ileri sürülmüş ve yeni dünya düzeninde tarafsızlığa yer olmayacağı iddia edilmişti¹⁰³. Nitekim Milletler Cemiyeti İsviçre’nin tarafsızlığını değerlendirdiği 13 Şubat 1920 tarihinde Cemiyet üyelerinin taahhütleriyle tarafsızlığın bağdaşmayacağını beyan etmiştir¹⁰⁴.

Milletler Cemiyeti Misakı’nın savaşı tümüyle yasaklamak yerine hangi durumlarda başvurulabileceğini düzenlemesi ve cezai bir hüküm içermemesi¹⁰⁵ üzerine 1927 yılında Genel Kurul’da uluslararası uyuşmazlıkların çözümü için saldırı savaşlarına başvurulamayacağı, başka bir deyişle artık meşru sebebinin varlığının arandığı belirtilmişti¹⁰⁶. Misak hükümleri göz önünde bulundurulduğunda, üye

¹⁰¹ Bahsi geçen tezler, Deniz Araçlarında Taşınan Mallar bölümünde ele alınacaktır.

¹⁰² 1912-1913 Balkan Savaşları sırasında Fransa, Almanya ve İngiltere’nin tarafsızlıklarını ilan etmeleri savaşın yayılmasını önlemiştir. Bkz. Elizabeth Chadwick, “Neutrality’s Last Gasp? The Balkan Wars of 1912-1913”, **Journal of Conflict and Security Law**, Vol.4, No.2(1999), s.169-170.

¹⁰³ Mehmet Ali Aybar, “Tarafsızlık”, s.212-213; Edwin M. Borchard, “Restatement of the Law of Neutrality in Maritime War”, **American Journal of International Law**, Vol. 22, No. 3 (1928), s.617-618.

¹⁰⁴ Politakis, **a.g.e.**, s.381; Aybar, **a.g.e.**, s.214.

¹⁰⁵ Milletler Cemiyeti Misakı 12/1. maddesi; “Cemiyet’in bütün üyeleri, aralarında ilişkilerin kesilmesine varabilecek nitelikte bir anlaşmazlık çıkarsa, bu anlaşmazlığı ya hakemliğe ya da Konsey’in incelemesine sunmayı kabul etmektedirler. Cemiyet Üyeleri, hakemlerin kararından ya da Konsey’in raporundan sonra üç aylık bir süre geçinceye kadar, hiçbir durumda savaşa başvurmayacağı da kabul ederler.”

¹⁰⁶ Oppenheim, s.180.

devletlerin anlaşmazlığa düşmeleri halinde hakemliğe ya da Konsey'e başvurmaları ve bu organların verdiği karara uyulmaması veya raporu makul sürede hazırlayamamaları(m.12), anlaşmazlık konusunun taraflardan birinin ulusal yetki alanına girdiğinin Konsey tarafından kabul edilmesi (m.15) halinde üç aylık bekleme süresinin dolması üzerine savaşa başvurulabilir, bunlara ilaveten iç savaşlarda asilerin savaşan olarak tanınması ve bütün devletlerin Cemiyet'e üye olmaması durumunda da savaşın meşru olabileceği durumların altını çizmek gerekir¹⁰⁷. Meşru savaş doktrininin tekrar tartışıldığı bu dönemde tarafsızlık hukukunun ortadan kalkmadığı, meşru savaşlarda uygulanır hale geleceği, saldırı savaşlarında ise istenilenin aksine var olmayı sürdürdüğünü söylemek mümkündür. Milletler Cemiyeti Misakı'nın 10. ve 16. maddeleri saldırı savaşlarına karşı tarafsızlığı kaldırmak bakımından doktrinde önemli bir aşama olarak kabul edilmekte ise de bu mekanizmanın gerektiği gibi işleyememiş olması, onun gereği gibi tatbikini sağlayamamıştır¹⁰⁸.

Bununla birlikte savaşın tamamen yasaklanması 1928 yılında Paris Paktı ile gerçekleşmiştir. Buna göre "ulusal politika için araç olarak kullanılan" savaş, hukuk dışına itilmiş, bir anlamda Milletler Cemiyeti Misakı'nın boşlukları kapatılmaya çalışılmıştır¹⁰⁹. Pakt'ın imzalanmasından sonra tarafsızlık hukukunun geçerliliği tartışılmıştır¹¹⁰. Ancak 1936 yılında İtalya'nın Etiyopya'yı işgali, Rusya ve Almanya'nın saldırgan tutumları ve son olarak II. Dünya Savaşı'nın başlaması, Milletler Cemiyeti'nin etkin olmadığını ortaya koymuştur. Bu savaşla birlikte Paris Paktı'na taraf olan devletlerin pek çoğunun tarafsızlıklarını ilan etmesi de tarafsızlık hukukunun varlığını sürdürdüğünü teyit etmektedir.

1918 Mütarekesi'nden sonra özellikle denizaltıların savaş sahnesinde yerini almasıyla sarsılan savaş hukuku düzenini yeniden tesis etmek üzere ABD, İngiltere,

¹⁰⁷ John B. Whitton, **La neutralité et la Société des Nations**, Collected Courses of the Hague Academy of International Law Vol.17, Hague: Martinus Nijhoff, 1927, s.475.

¹⁰⁸ Alsan, **a.g.e.**, s.462.

¹⁰⁹ Daha sonra Nuremberg Mahkemesi, bu Pakt'ın savaşa başvurmayı yasakladığını ve Pakt'a aykırı davranışın "barışa karşı suç" sayıldığını kabul etmiştir. Oppenheim, s.192-193. William A. Schabas, **An Introduction to the International Criminal Court**, Cambridge: Cambridge University Press, 2004, s.27. "Barışa karşı suç" kavramının yerini "saldırı suçu" almıştır.

¹¹⁰ Bu dönemdeki tartışmalar için bakınız: Politakis, **a.g.e.**, s.381-385.

Japonya, Fransa ve İtalya'nın katılımıyla Washington Konferansı toplandı ve 1922 tarihli Deniz Savaşlarında Denizaltıların ve Zehirli Gazların Kullanılmasına İlişkin Washington Antlaşması¹¹¹ ile bu yeni savaş araçlarının ticaret gemilerine karşı sürpriz saldırılarda bulunulmasının önüne geçilmeye çalışılmış hatta Birleşik Krallık bu antlaşmada denizaltıların tamamen hukuka aykırı kabul edilmesini önermiştir. Ancak Fransa özellikle zayıf olan savaşanlar açısından denizaltıların önemli araçlar olduğunu ve savaş gemileriyle aynı kurallara uymak kaydıyla meşru kabul edilmesi gerektiğini ileri sürmüştü ve Antlaşma'yı onaylamamıştır. Antlaşma'nın 6. maddesi gereği, bütün devletlerin onay belgelerini teslim etmesi yürürlüğe girme şartı olarak düzenlendiğinden Fransa'nın tavrı neticesinde Antlaşma yürürlüğe girememiştir. 1930 tarihli Londra Denizde Silahlanmanın Azaltılması ve Sınırlandırılması Antlaşması ve buna bağlı olarak 1936 tarihli Londra Protokolü denizaltıların savaş gemileriyle aynı hukuka tabi kılan diğer uluslararası belgelerdir.

II. Dünya Savaşı sırasında küçük tarafsız devletler hücum ve istilaya uğramış, İtalya ve İspanya gibi görece daha kuvvetli devletler savaşan olmadıklarını ve fiilen savaşa girmemek şartıyla Almanya'nın tarafını tuttıklarını ilan etmişler, ABD ise tarafsızlık hukukuna aykırı bir şekilde diğer bloğa yardımlarda bulunmuştu. İki dünya savaşında da neredeyse tüm devletlerin savaşa katılması tarafsızlık statüsünün etkisini yitirmesine neden olmuştur. II. Dünya Savaşı'nda sadece beş Avrupalı devlet tarafsızlığını ilan etti ve onlardan bir kısmı da tarafsız devlet yükümlülükleriyle bağdaşmayan davranışları oldu. Mamafih bugün üçüncü bir dünya savaşı patlak verse, günümüz büyük güçlerinin ihtişamlı silah sanayinin gölgesi altında, savaşan devletler nazara alındığında, tarafsız devletlerin hayatta kalma ihtimali ancak ihmal edilebilir nispette olacaktır. Zira savaşanlar füzeleriyle birbirlerine saldırırken, atom bombası artıklarıyla da dünyanın geri kalanına ölümcül zararlar vereceklerdir¹¹².

¹¹¹ International Committee of Red Cross, **Treaty relating to the Use of Submarines and Noxious Gases in Warfare**, Washington: 6.2.1922, <http://www.icrc.org/ihl.nsf/INTRO/270?OpenDocument> (28 Nisan 2012).

¹¹² Roderick Ogley, **The Theory and Practice of Neutrality in the Twentieth Century**, Londra: Routledge&Kegan Paul, 1970, s.2.

b. BM'nin Kurulmasından Sonraki Gelişmeler

I. Dünya Savaşı'dan önce iki devlet arasında bir savaş çıkması halinde üçüncü devlet savaşa dahil olabilir veya tarafsız kalmayı tercih edebilirdi¹¹³. Uluslararası hukuk bu dönemde ara bir statüyü kabul etmemiş, tüm “savaşa katılmayanlar”¹¹⁴ tarafsızlık hukuku ile bağlı addedilmiştir. Ancak yine de devletler genellikle çatışmalar başladığında tarafsızlıklarını ilan ederlerdi. Önceki yüzyıllarda görülen imtiyazlı tarafsızlık uygulamaları da geçersiz sayılmaktaydı. Milletler Cemiyeti Misakı ve BM Şartı bu durumun değişmesine neden oldu.

Tarafsızlık hukukunun uygulanabilmesi savaş durumunun varlığını gerektirmektedir. 1928 tarihli Kellogg-Briand Paketi'yle savaşın yasaklanması ve sonrasında BM Şartı 2/4. maddesiyle bu yasağın genişletilerek, ülkesel bütünlük ve siyasi bağımsızlığa karşı kuvvet kullanma veya kuvvet kullanma tehdidinin yasaklanmasından itibaren, uluslararası hukukun bir silahlı çatışma halini geleneksel anlamda savaş hukukunu harekete geçirecek şekilde tanıyıp tanımayacağı hususu açık değildir. Bu husus, savaşanlar arasındaki çatışmalarda her ne kadar Cenevre Sözleşmeleri gibi insancıl hukuk belgelerinde açıkça “her türlü savaş ilanı ve silahlı çatışmalar”da uygulanacağı hükmü nedeniyle önemi olmayacaksa da, savaşanlar ile savaş dışı kalanlar arasındaki ilişkiyi düzenleyen tarafsızlık hukuku açısından bu sorunun cevabı elzemdir¹¹⁵. Devlet uygulamaları, savaş ve tarafsızlık hukuku kurallarının muteber kılınmasını, resmi savaş ilanından ziyade belli ölçüde silahlı çatışmanın varlığına dayandırmaktadır¹¹⁶. Örneğin, 1980-1988 İran-İrak Savaşı sırasında resmi olarak savaş ilan edilmiş ancak ABD, Çin, SSCB bu çatışmaları savaş olarak adlandırarak tarafsızlıklarını ilan etmişlerdir. Bununla birlikte Kellogg Briand Paketi'nde yer alan savaş yasağının ardından bu kavramın yerine “silahlı çatışma” kavramının ihdası ve BM Şartı 2/4. maddedeki kuvvet kullanma yasağına

¹¹³ Oppenheim, s.653-654; Castren, **a.g.e.**, s.424.

¹¹⁴ *Non-Belligerency* kavramı Türkçe'ye “savaşa katılmama” olarak çevrilmiştir.

¹¹⁵ C.J.Greenwood, *The Concept of War in Modern International Law*, s.283-306.

¹¹⁶ Georgios C. Petrochilos, *The Relevance of the Concepts of War and Armed Conflict to the Law of Neutrality*, **Vanderbilt Journal of Transnational Law**, No.31(1998), s.575.

evrilmesine paralel olarak Cenevre Sözleşmesi 2. maddesi “bir veya hiçbir taraf tanımasa bile... her türlü ilan edilmiş savaş veya silahlı çatışma”yı kapsamaktadır.

İki devlet arasında çatışma patlak verdiğinde üçüncü devletler buna katılma veya tarafsız kalma noktasında hala serbesttir. Ancak Kellogg-Briand Paktı ile başlayan süreçte devletlerin hangi tarafta çatışmaya katılacakları hakkındaki serbest iradeleri sınırlandırılmıştır. Saldırgana verilen destek hukuka aykırı, mağdur tarafında çatışmalara katılma, kolektif meşru müdafaa hakkını kullanma hukuka uygun kabul edilmiştir. İlaveten tarafsız kalma kararı askeri değil siyasi bir karar olması sebebiyle hükümetin bu kararını ulusal düzeninde duyurması gerekecektir.

BM Şartı ile kuvvet kullanmanın kesin olarak yasaklanması ve kolektif güvenlik sisteminin kurulması ile uluslararası hukukta tarafsızlığa hala yer olup olmadığı tartışılmıştır¹¹⁷. Şart’ın 2. maddesinin 4.fıkrasına göre, devletler herhangi bir biçimde kuvvet kullanma tehdidine ya da kuvvet kullanılmasına başvurmadan kaçınma yükümü altındadır. Yine de kuvvet kullanma veya kuvvet kullanma tehdidi söz konusu olursa, “Barışın Tehdidi, Bozulması veya Saldırı Durumunda Alınacak Önlemler” başlıklı 7. Bölümde öngörülen kolektif güvenlik sistemi devreye girecektir. 39. madde gereği, Güvenlik Konseyi barışın tehdit edildiği, bozulduğu veya saldırı eyleminin gerçekleştiğini tespit ettikten sonra 40. madde kapsamında durumun ağırlaşmasını önlemek için tavsiye kararlarında bulunur ya da 41. ve 42. maddelere göre; ekonomik, diplomatik yaptırım veya gerekli gördüğü kuvvet kullanılmasını içeren tedbirler alınmasına karar verebilir.

Tarafsızlık hukukunun getirdiği çatışma halindeki taraflara eşit davranma yükümlülüğü, saldırganı belirleyen bu sistemle hukuk dışına itilmiş gibi görünmekteyse de varlığını, belirli hallerde, sürdürdüğü devlet uygulamalarından ve

¹¹⁷ Michael Bothe, “Neutrality in Naval Warfare: What is Left from Traditional Law?”, **Humanitarian Law of Armed Conflict Challenges Ahead: Essays in Honour of Frits Kalshoven** içinde (387-407), Dordrecht: Martinus Nijhoff, 1991, s.392; Natalino Ronzitti, “Introductory: The Crisis of the Traditional Law Regulating International Armed Conflict at Sea”, Natalino Ronzitti (ed.), **The Law of Naval Warfare: A Collection of Agreements and Documents with Commentaries** içinde (1-61), Dordrecht: Martinus Nijhoff, 1998.

yargı kararlarından anlaşılmaktadır¹¹⁸. Bir devlet savaşanlara eşit davranma yükümlülüğünü ihlal etmeden, saldırgan veya saldırıya uğrayan mağdur devletin hangisi olduğu ile ilgili bağlayıcı bir kararın olmaması halinde tarafsız kalabilir.

Bahsedildiği üzere BM Güvenlik Konseyi, silahlı saldırının varlığını veya saldırgan devleti tespit etme noktasında yetkilendirilmişse de 1945-1991 yılları arasında süregiden iki kutuplu dünya düzeninde, Konsey'deki beş daimi üyenin veto yetkisi sebebiyle karar alması imkânsız hale gelmiştir¹¹⁹. Soğuk Savaş'ın bitmesinin ardından Konsey karar alma noktasında daha muktedir hale gelmişse de hala karar alamadığı veya saldırı fiilini, saldırgan devleti tespit ederken çekingen davrandığı gözlenmektedir. İlâveten kolektif güvenlik sistemi üye devletlere mağdur devlete yardım hakkı vermekte, yükümlülük getirmemektedir. Dolayısıyla bir devletin mağdur devlete yardımdan kaçınarak tarafsızlığını sürdürmesi hukuka aykırı görünmemektedir.

Ancak Konsey'in VII. Bölüm çerçevesinde üye devletleri bağlayıcı karar alması halinde devletin tamamen tarafsız olmasından söz etmek imkânsızdır. Bu bölümde yer alan hükümlere göre, Güvenlik Konseyi silahlı kuvvet kullanımını içeren veya içermeyen kararlar aldığında, üye devletler kararların bağlayıcı niteliği gereği tarafsızlıklarından sapmak zorunda kalacaklardır¹²⁰. Bu devletlerin durumu, kusurlu tarafsızlık veya savaşa katılmama hali olarak değerlendirilmektedir. Milletler Cemiyeti döneminde İsviçre'nin bu şekilde kusurlu tarafsız hali açıkça kabul edilmiş ancak BM böyle bir statüyü kabul etmemektedir¹²¹. Güvenlik Konseyi bir veya birden çok tarafın uluslararası hukuku ihlal ettiğine, başka bir deyişle saldırgan

¹¹⁸ Michael Bothe, "Neutrality, Concept and General Rules", **The Max Planck Encyclopedia of Public International Law**, Online Edition, Oxford University Press, 2008, <http://www.mpepil.com> (5 Temmuz 2012); International Court of Justice, **Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons Advisory Opinion**, para.226, 260–61, <http://www.icj-cij.org/docket/files/95/7495.pdf> (18 Eylül 2011).

¹¹⁹ Gabriel, **a.g.e.**, s.109-123.

¹²⁰ Oppenheim, s.645; Castren, **a.g.e.**, s.434; Tucker, **a.g.e.**, s.171; Dietrich Schindler, **Aspects Contemporains de la Neutralité**, Collected Courses of the Hague Academy of International Law Vol.121, Hague: Martinus Nijhoff, 1967, s.243. Schindler, Güvenlik Konseyi'nin karar alması halinde tarafsızların statüsünün "nitelikli tarafsızlık" veya "savaşa katılmayan" olarak anılması gerektiğini ileri sürmüştür. San Remo El Kitabı'nın 7. ve 8. maddeleri de bu yöndedir.

¹²¹ Charles Chaumont, **Nations Unies et neutralité**, Collected Courses of the Hague Academy of International Law Vol.89, Hague: Martinus Nijhoff, 1956, s.24-26.

olduğuna, karar vermişse tarafsız devletler insani yardım dışında bu devlete yardım etmeyecekler, ancak saldırıya uğrayan tarafa yardım edebileceklerdir. Güvenlik Konseyi'nin ekonomik yaptırımlar öngörmesi halinde de ye devletler tarafsızlık hukukuna dayanarak BM şartı'nı veya Güvenlik Konseyi kararlarını ihlalden doğan sorumluluktan kaamazlar¹²².

Tarafsızlık hukukundan doğan çatışmaya karışmama yükümlülüğü tamamen BM düzeninin dışına itilme de Konsey'in bağlayıcı karar alması halinde askıya alınmış kabul edilmelidir. Devletleri bağlayıcı kararın alınması halinde de her devlete aynı yükümlülük getirilmemektedir. Nitekim şart'ın 48. maddesi, uluslararası barış ve güvenliğin korunması konusundaki kararların yürütülmesi için gerekli önlemlerin BM'nin tüm yeleri yanı sıra, bazıları veya üyelerin de içinde bulunduğu uluslararası örgütler tarafından da alınabileceğini düzenlemektedir. Dolayısıyla gerçekleştirilen askeri operasyonların, doğrudan Güvenlik Konseyi emriyle BM'nin harekete geçmesi, bir ya da birkaç devlet tarafından veya Güvenlik Konseyi'nin yetkilendirilmesi yoluyla yapılması tarafsızlık açısından farklı sonuçlar doğuracaktır. Örneğin, 1990-1991 Irak-Kuveyt Savaşı sırasında Kuveyt'i kurtarmak için yapılan askeri operasyon Konsey'in emriyle Birleşmiş Milletler tarafından değil, Konsey'in yetkilendirdiği "Kuveyt ile işbirliği yapan" devletler tarafından yrtlmřtr¹²³. Güvenlik Konseyi'nin ilgili kararlarında Irak ve işgal altındaki Kuveyt ile ithalat ve ihracat yapılmasının yasaklanması gibi şart'ın 41. maddesi kapsamında alınan diplomatik ve ekonomik tedbirler tüm ye devletleri bağlamakta ancak "Kuveyt ile işbirliği yapan" devletler ifadesiyle, zımnen de olsa, devletlere kuvvet kullanmaya katılmama imkânı vermektedir. Böylece tarafsızlık hukuku var olmakla birlikte değişikliğe uğradığını belirtmek gerekir ancak yine de ye devletlerin bu yükümlülükten kurtulması hakkında karar veren devletler değil Güvenlik Konseyi'dir¹²⁴. İlaveten Konsey'in VII. Bölüm çerçevesinde karar almasına rağmen

¹²² BM şartı 25. maddesi; ye devletler, Güvenlik Konseyi kararlarını kabul etme ve uygulama yükümü getirirken, 103. maddesi de şart'ın diğer uluslararası antlaşmalardan üstün olduğunu ve çatışma halinde şart'ın uygulanacağını belirtmektedir. Dolayısıyla şart, tarafsızlık hukuku kurallarının üzerinde yer almaktadır.

¹²³ BM Güvenlik Konseyi'nin Irak-Kuveyt Savaşı sırasında verdiği kararlarda "Kuveyt ile işbirliği yapan devletler" ifadesi yer almaktadır. İlgili kararlar için bkz. United Nations Security Council, **Resolutions- 1990**, <http://www.un.org/Docs/scres/1990/scres90.htm> (15 Ekim 2011).

¹²⁴ C.G.Fenwick, "The Old Order Changeth, Yielding Place to New", **American Journal of International Law**, Vol.47, No.1 (1953), s.85; Titus Komarnicki, **The Place of Neutrality in the**

İran ve Ürdün tarafsızlıklarını ilan etmiş ve tepkiyle karşılaşmalarına rağmen bu tutumlarını sürdürmüşlerdir. Kore Savaşı'nda ise müdahale, Şart'ın 42. maddesi altında değil, Güvenlik Konseyi'nin yetkilendirmesiyle bazı üye devletler tarafından gerçekleştirilmiştir. Bahsi geçen her iki savaşta da üye devletler bu şekilde davranmaya zorlanmış olmasalar dahi, Güvenlik Konseyi kararına ve dolayısıyla uluslararası hukuka uygun hareket etmişlerdir¹²⁵.

2003 yılında ABD ve İngiltere'nin Irak'a müdahalesinde de bu devletler Güvenlik Konseyi'nin yetkisi çerçevesinde hareket ettiklerini, tartışmalı olmakla birlikte, iddia etmiştir. Eğer bu tez doğruysa Almanya gibi müdahalede bulunan devletlere yardım eden devletlerin davranışları meşrulaştırılabilir. Ancak aksi halde uygulanması gereken tarafsızlık hukuku bağlamında bu yardımlar hukuka aykırı kabul edilmelidir. Katılmama yükümü de çatışan taraflara eşit davranma yükümü gibi Güvenlik Konseyi kararları tarafından değiştirilmiş veya tamamen hukuk dışına itilmiştir. Bununla birlikte, her olayın kendine özgü koşullarına göre bir değerlendirme yapılmalıdır.

Bazı yazarlara göre, gereklilik, orantılılık ve diğer silahlı çatışmalar hukuku ilkelerine aykırı olarak savaşın aldığı tedbirler BM Şartı çerçevesinde hukuka aykırı kabul edilmelidir¹²⁶. Bu nedenle ekonomik savaşın abluka, düşman ticaret gemilerine ve bu gemilerde taşınan mallara el koyma, savaş kaçağı mallara el koyma gibi araçları meşru müdafaa hakkı bağlamında, orantılılık ve gereklilik açısından, değerlendirilmelidir¹²⁷.

San Remo Denizdeki Silahlı Çatışmalara Uygulanacak Uluslararası Hukuk Kurallarına Dair El Kitabı, Londra Bildirisi ve 1913 Oxford El Kitabı'nın teamül hukukunu yansıttığı ancak artık uzun menzilli silahların kullanılması, hava savaşları

Modern System of International Law, Collected Courses of the Hague Academy of International Law Vol.80, Hague: Martinus Nijhoff, 1952, s.479-480.

¹²⁵ Petrochilos, **a.g.e.**, s.582.

¹²⁶ Ronzitti, Introductory: The Crisis of the Traditional Law Regulating International Armed Conflict at Sea, s.4.

¹²⁷ A.g.e.

gibi nedenlerle I. Dünya Savaşı öncesine ilişkin bu kuralların artık uygulanamayacağı düşüncesiyle hazırlanmıştır. San Remo El Kitabı'nın da, resmi bir metin olmamakla birlikte büyük ölçüde teamül hukukunu yansıttığını belirtmek gerekir¹²⁸.

BM'nin kurulmasından sonra denizdeki tarafsızlık hukukunun kurumları nadiren işletilmiştir. 1950 Kore ve Vietnam Savaşları, 1954 Cezayir Bağımsızlık Savaşı, 1956 Süveyş Krizi, 1971 Hindistan-Pakistan Savaşı, 1962 Küba Füze Krizi sırasında tarafsızların denizdeki hak ve yükümlülüklerine ilişkin belirli konular tartışılmışsa da 20. yüzyılın son konvansiyonel savaşı olan 1980 İran-İrak Savaşı'nda tekrar gündemi meşgul etmiştir¹²⁹. I. Dünya Savaşı sonrasında Irak, Eski Yugoslavya ve Haiti'de yapılan denizde müdahale operasyonlarını yürüten çok uluslu yapılar yetkilerini BM Şartı'ndan ve özel olarak BM Güvenlik Konseyi kararlarından almaktadır¹³⁰. Nitekim Güvenlik Konseyi'nin son olarak 1970 sayılı kararında Libya için ifade ettiği gibi “gereken tüm tedbirler”in alınmasına izin veren bir dilin kullanılması denizde müdahale operasyonlarını da kapsamaktadır. Bu tür operasyonlarda Güvenlik Konseyi kararının varlığı nedeniyle tarafsızlık hukukunu uygulanamayacaktır. Üçüncü devletler, Arap-İsrail Savaşı sırasında Mısır kuvvetleri'nin, tarafsız ticaret gemilerinde bulunsalar dahi, İsrail'e ait veya İsrail'e giden malları yakalamalarına karşı çıkmışlardır¹³¹. Mısır bu savaşta, savaş kaçağı listesi ilan etmiş ve ganimet mahkemeleri kurmuştur¹³².

Denizdeki silahlı çatışmalara uygulanacak hukuk noktasında iki farklı görüş bulunmaktadır. Bunlardan ilki, savaşın ancak Güvenlik Konseyi'nin izniyle veya BM Şartı'nın 51. maddesinde düzenlenen meşru müdafaa hakkına dayanarak

¹²⁸ Green, **a.g.e.**, s.47.

¹²⁹ Politakis, **a.g.e.**, s.370.

¹³⁰ Richard Zeigler, “Ubi Sumus? Quo Vadimus? Charting the Maritime Interception Operations”, **Naval Law Review**, Vol.43, No.1 (1996), s.19.

¹³¹ Thomas D. Brown Jr., “World War Prize Law Applied in a Limited War Situation: Egyptian Restrictions on Neutral Shipping with Israel”, **Minnesota Law Review**, Vol.50 (1965-1966), s.849-874.

¹³² Neff, *The Rights and Duties of Neutrals*, s.200.

kuvvet kullanabileceğini¹³³, diğer görüş ise, tarafsızlık hukukunu da kapsayan geleneksel deniz savaş hukukunun II. Dünya Savaşı ve BM Şartı'nın kabul edilmesiyle değişse de hala uygulanabilir olduğunu¹³⁴ savunmuştur. Her iki görüşe göre de, savaşanlar için düşman savaş gemileri askeri hedef olarak kabul edilmekte, ilaveten savaşanlar düşman ticaret gemilerini arama, ziyaret ve yakalama haklarına sahiptir, ancak tarafsız gemilere müdahalenin meşruiyeti ihtilafli bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Birinci görüşe göre, tarafsız bir gemi üzerinde, ancak Güvenlik Konseyi'nin izin vermesi veya savaşan için en azından yakın bir tehdit oluşturması halinde- zira önleyici meşru müdafaa hakkının kullanılabilmesi için gereklidir-; ikinci görüşe göre, savaşanlar, tarafsız sular dışında olmak koşuluyla, düşman veya tarafsız tüm ticaret gemileri üzerinde ziyaret ve arama haklarını kullanması mümkündür. Her iki görüşü destekleyen devlet uygulamalarına rastlanmıştır¹³⁵. İran-İrak Savaşı'nda yaşanan tecrübelerin ürünü olan San Remo El Kitabı, BM Şartı'nın kabulüne rağmen deniz savaş hukukunun geleneksel kurallarının varlığını sürdürdüğünü ancak savaşanların ayrıca meşru müdafaaaya ilişkin sınırlamalara tabi olduğu yönünde değerlendirmede bulunan yeni bir çözüm önerisi getirmiştir¹³⁶. Uluslararası Hukuk Birliği bünyesinde toplanan Denizdeki Tarafsızlık Komitesi de aynı konuyu ele almıştır. Komite, San Remo El Kitabı'nın aksine, savaşanların tarafsız ticaret gemilerini ziyaret ve arama haklarının meşruiyeti hakkında geleneksel deniz savaş hukukunun uygulanmaya devam ettiği sonucuna varmıştır¹³⁷.

¹³³ Robin Churchill, Alan Vaughan Lowe, **The Law of the Sea**, Manchester: Juris, 3.Baskı, 1999, s.422, Patrick M Norton, "Between the Ideology and the Reality", **Harvard International Law Journal**, No.17 (1976), s. 249-251.

¹³⁴ Andrea de Guttry, "Commentary", **The Iran-Iraq War: 1980-1988 and the Law of Naval Warfare** içinde (415-470), Cambridge: Grotius, 1993, s.419- 427.

¹³⁵ ABD'nin tarafsızlık iddiası, sadece İran'a silah ambargosu konulması için çaba göstermesi, BM Güvenlik Konseyi'nin sadece İran aleyhine kararlar alması nedeniyle tartışmalıdır. Bedjaoui, "The Gulf War of 1980-1988 and the Islamic Conception of War", Ige F. Dekker ve Harry H.G. Post (ed.), **The Gulf War of 1980-1988: the Iran-Iraq War in International Legal Perspective** içinde (218-293), s.281.

¹³⁶ Louise Doswald-Beck, "The San Remo Manual on International Law applicable to Armed Conflicts at Sea", **American Journal of International Law**, Vol.89, No.1(1995), s. 192-194.

¹³⁷ Helsinki Denizdeki Tarafsızlık Hukuku İlkeleri'nin m.5.2.1'e göre; "savaşanların savaş gemileri, taşıdıkları yükün niteliğini ve varış yerini tahkik etmek için tarafsız ticaret gemilerini ziyaret ve arama hakkına sahiptir. Eğer gemi bu denetimden kaçmaya veya direnmeye çalışırsa, hakkın icrası için gerekli zor kullanma tedbirleri alınabilir. Zor kullanma, geminin bulunduğu yerin ziyaret ve arama için uygun olmaması halinde yönünü değiştirmeyi de kapsamaktadır."

San Remo El Kitabı'nın hazırlanması sırasında, ticaret gemilerinin düşman ve tarafsız nitelikleri arasındaki farklılık tartışılmıştır. Bir grup bu ayrımın devam ettiğini ileri sürmüştü ancak geleneksel hukuka nazaran BM Şartı altında tarafsız ticaret gemilerinin statüsünün daha korunaklı hale geldiğini iddia etmiştir. Tarafsız ticaret gemileri, yine de, durdurulabilir, ziyaret edilebilir, aranabilir ve sadece BM Şartı'nın 51. maddesine göre meşru olması halinde vurulabilir. Bu görüş, BM Şartı'nın denizdeki silahlı çatışmalar hukukunu değiştirdiği anlamına gelmemektedir. Ancak uluslararası nitelikte bir silahlı çatışma başladığında, özellikle tarafsızlar ve savaşımlar arasında, Şart'ın hükümleri uygulanmaya devam etmektedir. İlâveten, bu durum, İran-İrak Savaşı sırasında hem tarafsız hem savaşımlar devletlerin uygulamalarında dikkate alınmıştır. Özellikle İngiliz Hükümeti Şart'ın 51. maddesine atıfta bulunmuş ve bu savaş sırasında meşru müdafaa hakkının kullanılması bağlamında ziyaret ve arama hakkının sınırlandırılması eğilimi görülmüştür. BM Şartı ile savaş ve tarafsızlık hukukunun farklı uygulama alanları olduğuna işaret etmişlerdir. Silahlı çatışmalarda savaşımlar eylemlerinin meşruluğu hususunda BM Şartı'nın dikkate alınmadığını ileri sürmüşlerdir. Kaldı ki, tarafsız devlet uygulamaları üzerinde çok durmamak gerekir çünkü İran-İrak Savaşı sırasında ekonomik çıkarlarına yapılan müdahalelere müsamaha göstermeyecek kudrete sahiptiler ancak her zaman aynı tutum görülemeyebilir.

B. AÇIK DENİZDE DEĞİŞEN YETKİ ALANLARI VE TARAFSIZLIK

Denizdeki tarafsızlık hukukunun deniz hukukunun bazı kavramlarını kullanması sebebiyle bu bölümde ilgili kavramlarla sınırlı olmak üzere, deniz hukukuna değinilmesi gerekmektedir. Daha önce de belirtildiği üzere, deniz savaş hukuku kuralları, uluslararası hukukun ilk tedvin çalışmalarından biri olarak kabul edilen 1907 tarihli Lahey Sözleşmeleri'nde yer almaktadır. 1907'den beri uluslararası toplumun yapısının, ihtiyaçlarının ve teknolojinin hızlı bir şekilde değişmesine rağmen Sözleşmelere el sürülmemiştir. Özellikle BM Şartı ve yeni deniz hukukunun kurallarının belirmesi deniz savaş hukukunun tartışılmasına neden olmuştur. Söz konusu hukuki gelişmeler, varlığını savaş haline borçlu olan tarafsızlık hukukunda da

köklü değişikliklere neden olmuştur. Bununla birlikte kuvvet kullanmanın meşruiyeti hususu, sadece sonuçları bağlamında tarafsızlık hukukunu etkilediğinden, kapsam dışında tutulmuştur¹³⁸.

a. Deniz Hukuku ile Silahlı Çatışmalar Hukukunun Kesişimi: Açık Deniz

BM Şartı ile savaşın yasaklanması; tarafsızlık kavramını, savaşın taraflarının denetim ve savaş kaçacağına el koyma gibi haklarının tekrar değerlendirilmesi gerektiğini ortaya koymuş; yeni deniz hukuku kuralları ise kıyı devletlerinin karasularını genişletmiş, takımda sularını da buna dâhil etmiş ve silahlı çatışmaların yapılabileceği daha dar bir alanın kalmasına neden olmuştur. Bununla birlikte diğer tüm uluslararası antlaşmalarda olduğu gibi, BM Şartı'ndan ve deniz hukukuna ilişkin sözleşmelerden doğan yükümlülüklerin çatışması halinde devletler Şart'a uygun hareket edeceklerdir¹³⁹.

1958 yılında dört sözleşmenin kabul edilmesiyle sonuçlanan¹⁴⁰ I. Deniz Hukuku Konferansı ve 1982 yılında Montego Bay Sözleşmesi olarak da bilinen Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi'nin kabul edilmesiyle sona eren II. Deniz Hukuku Konferansı denizler üzerinde yüzyıllardır süregiden, Grotius'un 1609 yılında yayınlanan *Mare Liberum* adlı eserinde denizlerin bölünmezliği üzerine temellendirdiği "devletlerin, denizleri kendilerine tahsis edemeyecekleri bir alan olduğu bu sebeple tüm insanlığın ortak mirası¹⁴¹ kabul edilmesi gerektiği" yönündeki tezine karşın, Selden'in *Mare Clausum* adlı eserindeki "ulaştırmanın engellenmemesi koşuluyla, daha önce de bahsi geçen İngiliz politikasına uygun olarak, denizlerin devlet egemenliğine konu edilebileceği tezi ile başlayan çekişmeyi yansıtmaktadır.

¹³⁸ San Remo El Kitabı m.1: Denizdeki silahlı çatışmanın tarafları silahlı kuvvetin kullanılması anından itibaren uluslararası insancıl hukukun ilke ve kurallarıyla bağlıdır.

¹³⁹ BM Şartı m.103.

¹⁴⁰ 1958 tarihli Açık Deniz Sözleşmesi, Kıta sahanlığı Sözleşmesi, Karasuları ve Bitişik Bölge Sözleşmesi, Açık Denizde Balıkçılık ve Canlı Deniz Kaynaklarını Koruma Sözleşmesi ile 1982 tarihli Deniz Hukuku Sözleşmesi'nin Türkçe metinleri için bkz. Aslan Gündüz, **Milletlerarası Hukuk: Temel Belgeler, Örnek Kararlar**, İstanbul: Beta Yayıncılık, 2003, s.331-542.

¹⁴¹ İnsanlığın ortak mirası kavramına ilişkin bkz. Antonio Cassese, **International Law**, New York: Oxford University Press, 2005, s.60-61; Malcolm N. Shaw, **International Law**, Cambridge: Cambridge University Press, 2008, s.49; Budislav Vukas, **The Law of the Sea: Selected Writings**, Leiden: Martinus Nijhoff, 2004, s.125-131.

1702 yılında Bynkershoek denizdeki devlet egemenliğini, kara ülkesinden top atış mesafesi kadar uzaklıkta olan deniz alanı ile sınırlamıştır¹⁴². Bu eğilim, 1930 yılında Lahey’de yapılan ve başarısızlıkla sonuçlanan, Uluslararası Hukukun Tedvini Konferansı’nda da dile getirilmiştir¹⁴³. Grotius’un bahsettiği, “açık denizlerin serbestliği” tezi bir ilke halini almış ve denize kıyısı olması aranmaksızın bütün devletlerin bu alandan yararlanabileceği kabul edilmiştir¹⁴⁴. Buna göre devletler, seyrüsefer, avlanma, sualtı kablo ve boru döşeme, uçma serbestilerine sahiptir¹⁴⁵.

Çoğunluk tarafından kabul edilen açık denizlerin serbestliği ilkesini karasularının dışındaki deniz yatağında ve denizlerdeki kaynakların fark edilmesi ile yeniden düzenlenmiştir. Açık deniz üzerindeki taleplerin giderek artmasına paralel olarak ilgili deniz yatağına ilişkin “insanlığın ortak mirası” rejimi gerilemiş, deniz hukuku da yüzyıllardır, bu iki bakış açısı ifşa edildiğinden beri, değişim içindedir¹⁴⁶. Açık denizin bölünerek, devletin bu bölümlerde yetkilerini arttırma çabası, 1945 yılında ilk kez kıta sahanlığı ilanını içeren Truman Bildirisi ve hemen akabinde pek çok devletin benzer ilanları ile somut olarak gündeme gelmiştir¹⁴⁷. Bu kavram ile karasularının ötesinde, kıyıya bitişik sualtı alanlarının yatağı ve toprak altını araştırma ve kaynaklarını işletme konusunda kıyı devleti, egemenlikten doğan haklara sahip olmuştur¹⁴⁸. Kıyı devleti bunlar üzerinde *ab initio* ve *ipso facto* hak sahibidir¹⁴⁹. Kıta sahanlığının bir teamül olarak ortaya çıkmasından sonra Şili münhasır ekonomik bölge ilan ederek, deniz yatağı, toprak altı veya üstünde bulunan canlı ve cansız kaynaklarını araştırma ve inceleme yetkisinin olduğu ileri

¹⁴² Üç mil sınırını açıkça dilen getiren yazar 1782 yılında Abbé Galiani olacaktır. Carl Schmitt, **The Nomos of the Earth in the International Law of the Jus Publicum Europaeum**, G.L.Ulmen (çev.), New York: Telos Press Publishing, 2006, s.180-181.

¹⁴³ Rene Jean Dupuy ve Daniel Vignes, **Handbook on the Law of the Sea**, Volume I, Dordrecht: Martinus Nijhoff, 1991, s.67-68.

¹⁴⁴ Shaw, **a.g.e.**, s.490; Cassese, **a.g.e.**, s.61; Ian Brownlie, **Principles of Public International Law**, New York: Oxford University Press, 2008, s.224.

¹⁴⁵ 1958 Açık Deniz Sözleşmesi m.2/1, 1982 BMDHS m.87.

¹⁴⁶ Shaw, **a.g.e.**, s.491.

¹⁴⁷ Malcolm N. Shaw, **a.g.e.**, s.521-522; Maria Gavouneli, **Functional Jurisdiction in the Law of the Sea**, Leiden: Martinus Nijhoff, 2007, s.64-66.

¹⁴⁸ Kıta sahanlığı, 1958 Kıta Sahanlığı Sözleşmesi’nin 1. maddesine karasuları sahasının dışından 200 mil olarak kabul edilmişken, 1982 BMDHS 76. maddesi ile bu tanım değiştirilmiş ve kıyı devletine deniz alanlarının müsait olduğu yerlerde kıta kenarının dış sınırına kadar uzanan sualtı alanlarının deniz yatağı ve toprak altını araştırma ve canlı olmayan kaynaklarını işletme hakkı verilmiştir. Kıta kenarının 200 mile uzanmadığı yerlerde, sualtı alanlarının jeolojik yapısı ne olursa olsun, kıyı devletine 200 mil uzunluğunda bir alan kıta sahanlığı olarak verilmiştir. Kıta kenarının 200 mili aşdığı yerlerde ise kıta sahanlığı 350 mili aşmayacaktır.

¹⁴⁹ 1958 Kıta Sahanlığı Sözleşmesi m.2.

sürmüştür¹⁵⁰. 1982 yılında Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi ile münhasır ekonomik bölgenin de kabulüyle “denizlerin serbestliği” uygulanabilirliğini oldukça sınırlı bir alanda sürdürür hale gelmiştir¹⁵¹. Denizlerin serbestliği ilkesi, uçuş ve seyrüsefer hakları, halen açık denizler için geçerlidir¹⁵²; kıyı devletinin menfaatleri gereği, bitişik bölge¹⁵³, münhasır ekonomik bölge¹⁵⁴ ve kıta sahanlığı alanlarında diğer devletlerin yetkileri belirli kısıtlamalara tabidir¹⁵⁵.

BMDHS imzalanmadan önce tanınmamış olan pek çok alanın ortaya çıkması sonucunda bazı devletlerin içsular ve karasularının yanı sıra kıta sahanlığı, ülke sınırları içinde yer alan uluslararası boğazlar, takımda suları ve münhasır ekonomik bölge üzerinde kıyı devletinin tam egemenliğinin olması gerektiği iddiaları kabul görseydi, savaşan tarafların askeri eylemlerde bulunabileceği alan son derece sınırlandırılmış olacaktı¹⁵⁶. Bununla birlikte Konferans esnasında, 1907 tarihli Lahey Sözleşmeleri XI, XIII ile 1949 tarihli II. Cenevre Sözleşmesi ve 1977 tarihli Ek Protokollerin yürürlükte bulunmasına rağmen, Sözleşme denizdeki silahlı çatışmalara ilişkin sessiz kalmıştır. Bu nedenle BMDHS’nin imzalanmasından sonra, silahlı çatışma sırasında da uygulanıp uygulanmayacağı tartışılmıştır¹⁵⁷. Bu hususta bazı yazarlar, adı geçen Sözleşme’nin silahlı çatışmalar sırasında kullanılmayacağını zira Sözleşme’nin sadece barış zamanındaki deniz hukukunu

¹⁵⁰ Jane Gilliland Dalton, “The Chilean Mar Presencial: a Harmless Concept or a Dangerous Precedent?”, **International Journal of Marine and Coastal Law**, Vol.8, No.3 (1993), s.400.

¹⁵¹ 1982 BMDHS ile altı deniz alanı kabul edilmiştir. Bunlar; iç sular, karasuları, takımda suları, bitişik bölge, münhasır ekonomik bölge ve deniz altında kıta sahanlığı, alan. Açık denizlerin serbestliği ilkesinin tarihsel gelişimi için bkz. Seha L. Meray, “Açık Denizlerin Serbestliği Prensibinin Gelişmesi”, **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, Vol.10, No.2, s.76-100, <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/42/361/3790.pdf> (19 Temmuz 2011).

¹⁵² 1982 Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi (Bundan sonra BMDHS olarak anılacaktır) m.87, 1958 Açık Deniz Sözleşmesi m.2. 1982 tarihli Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku sözleşmesi pek çok devlet tarafından imzalanmış ve yürürlüktedir. Ancak Türkiye bu Sözleşme’ye taraf olmamıştır.

¹⁵³ Bitişik bölge, münhasır ekonomik bölge ve kıta sahanlığı alanlarının içinde kalmıştır. Bkz. Horace B. Robertson, **The New Law of the Sea and The Law of Armed Conflict at Sea**, Newport: Naval War College, 1992, s.22-23.

¹⁵⁴ Münhasır ekonomik bölge, karasularının genişliğinin ölçülmeye başlandığı esas hattın itibaren 200 mile kadar uzanmaktadır. BMDHS m.55.

¹⁵⁵ 1982 BMDHS m.33, 55-85; 1958 Kıta Sahanlığı Sözleşmesi m.78; Balıkçılık Sözleşmesi m.1-8, 13, 17; 1958 Karasuları Sözleşmesi m.24.

¹⁵⁶ Green, **a.g.e.**, s.164.

¹⁵⁷ Vaughan Lowe, “The Commander’s Handbook on the Law of Naval Operations and Contemporary Law of the Sea”, Horace B. Robertson Jr. (ed.), **The Law of Naval Operations** içinde (109-148), **International Law Studies** Vol.64, Newport: U.S.Naval War College Press, 1999, s.130-133; John Astley ve Michael N.Schmitt, “The Law of the Sea and Naval Operations”, **Air Force Law Review**, Vol.42, No.119 (1997), s.138; Politakis, **a.g.e.**, s.7.

düzenlediğini, tarafsızlık veya deniz savaş hukukunu etkilemeyeceğini savunurken¹⁵⁸ bazıları ise, devletin kuvvet kullanmasına ilişkin hukukun değişmesi nedeniyle deniz savaş hukuku kurallarının uygulanamaz olduğunu ve dolayısıyla sadece Sözleşme'nin geçerli olduğunu ileri sürmüştür¹⁵⁹. Bu noktada en makul görüşün, San Remo El Kitabı'nda da benimsenen, devletlerin barış zamanında, denize dair hak ve yükümlülüklerinin silahlı çatışmalar sırasında kaçınılmaz birtakım değişikliklerin haricinde, varlığını sürdürmesi olduğu söylemek mümkündür¹⁶⁰. 34. maddeye göre, tarafsız devletin kıta sahanlığı ve münhasır ekonomik bölgesinde yapılan çatışmalarda, savaşılar, denizdeki silahlı çatışmalar hukuku kurallarının yanı sıra, kıyı devletinin bu bölgelerdeki hak ve yükümlülükleri de gözetme yükümü altındadır. Zira Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi'nde münhasır ekonomik bölgesi olan kıyı devletine, XIII. Lahey Sözleşmesi'nde ise tarafsız olan kıyı devletine birtakım yetkiler verilmiştir. Bu yetkileri kullanan kıyı devletinin tarafsızlık statüsü, askeri gereklilikler nedeniyle, adı geçen deniz alanını kapsayacak şekilde genişletilemez¹⁶¹. XIII. Lahey Sözleşmesi 3 ve 8. maddelerinde ise, yalnızca tarafsıza ait karasularının dokunulmaz olduğunu ve tarafsızın bu alanı koruma yükümlülüğü ortaya konmuştur. İlaveten münhasır ekonomik bölge rejimi, açık deniz serbestilerinden olan seyrüsefer, üzerinden uçuş ve denizlerden tüm hukuka uygun biçimde yararlanmalarını sağlamaktadır¹⁶². Bu nedenle çatışmalar sırasında savaşıların operasyonlarını bu alanlarda yürütebilecekleri gibi tarafsız devletin münhasır ekonomik bölgesini koruma yükümlülüğü de bulunmamaktadır¹⁶³. Bu bağlamda, askeri deniz operasyonları tarafsız devletlerin egemenlik sahalarında (hava, kara, deniz) veya uluslararası antlaşmalarla tarafsızlaştırılmış bölgelerde yapılamayacağını altını çizmek gerekir. Bazı alanlarda ise çatışmanın taraflarının yetkisi altında olsa bile uluslararası antlaşmalarla çatışmada kullanılamayacaktır:

¹⁵⁸ Brian Wilson ve James Kraska, "American Security and the Law of the Sea", **Ocean Development and International Law**, Vol.40, No.3(2009), s.277.

¹⁵⁹ Lowe, *The Commanders Handbook on the Law of Naval Operations and Contemporary Law of the Sea*, s.130-133.

¹⁶⁰ San Remo El Kitabı m.10, 15, 23-35.

¹⁶¹ Bruce A. Harlow, "The Law of Neutrality at Sea for the 80's and Beyond", **Pacific Basin Law Journal**, Vol.3, No.42, s.51.

¹⁶² Schindler, *Comments*, s.219. Barış zamanında silah denemeleri ve diğer barışçıl askeri tatbikatlar yapılabilir.

¹⁶³ Aksi ihtimalde 200 millik münhasır ekonomik bölge ve 12 millik karasuları toplamı, dünya okyanuslarının %40'nı kaplayacaktır ki bu da hem tarafsız devletin yükümlülüklerini yerine getirmesini zorlaştıracaktır hem de çatışmalara uygun sahayı daraltacaktır.

Süveyş Kanalı¹⁶⁴, Panama Kanalı¹⁶⁵, Türk Boğazları¹⁶⁶ ve Aaland Adaları'nın çevresi.

Deniz hukuku sözleşmelerinde sıklıkla “diğer uluslararası hukuk kuralları”na atıfta bulunmaktadır¹⁶⁷. Bazı yazarlar bu atıfta bahsedilen kuralların silahlı çatışmalar hukuku olduğunu ifade etmişlerdir. İlaveten deniz hukuku sözleşmelerinin özellikle açık denizdeki seyrüsefer serbestisine ilişkin kuralları teamül kuralı haline dönüşmüştür¹⁶⁸, dolayısıyla hem sözleşmede yer alan hem de bölgesel veya yerel teamül kuralları da “diğer kurallar” kapsamındadır. Deniz hukuku sözleşmeleri okyanusların ortak kullanılmasını teşvik etmekte, devletlerin birbirlerinin kablo döşeme gibi kullanım haklarına saygı göstermesi beklenmektedir¹⁶⁹. Sözleşme temelli deniz hukuku, bu noktada teamül hukuku ile kesişmektedir. Helsinki İlkeleri ve San Remo El Kitabı, savaşın da, silahlı çatışmalar hukukuna ek olarak, tarafsızların açık deniz, münhasır ekonomik bölge ve kıta sahanlığındaki hak ve yükümlülüklerini gözetmeleri gerektiği yönünde hükümler içermektedir¹⁷⁰. Deniz hukuku bünyesinde, denizlerin serbestliği ilkesinin bir sonucu olarak, her devlet, duyurduktan sonra, açık denizde veya hava sahasında tehlikeli eylemlerin de içeren tatbikatlar yapabilecektir. Silahlı çatışmalar hukukunda gemileri, savaşın deniz harekâtı yaptığı alanda seyrüseferden mahrum bırakmasından farklı olarak deniz hukuku, tüm devletlerin bayrağını taşıyan gemilerin bu alanlarda seyrüseferine izin vermekte, deniz kuvvetleri ve açık denizi kullanan diğer devletlerin de diğerlerinin haklarına riayet etmeleri beklenmektedir. Aynı anda hem savaşın hem de tarafsız devletler açık denizleri bu amaçla kullanmaları sebebiyle silahlı çatışmalar hukuku,

¹⁶⁴ 1888 tarihli İstanbul Antlaşması m.4.

¹⁶⁵ 1977 tarihli ABD-Panama Antlaşması: sürekli tarafsızlık ve Panama Kanalı'nın tarafsızlığını sağlayan otorite için yapılan antlaşmadır.

¹⁶⁶ Daniel Vignes, “Commentary”, Natalino Ronzitti (ed.), **The Law of Naval Warfare: A Collection of Agreements and Documents with Commentaries** içinde (435-483), Dordrecht: Martinus Nijhoff, 1998.

¹⁶⁷ 1982 BMDHS m.2/3, 19/1, 21/1, 31, 34/2, 58/1, 58/3, 78/2, 87/1, 138, 303/4.

¹⁶⁸ Colombos, s.443; Daniel Patrick O'Connell, **The International Law of the Sea**, Vol.II, Oxford: Clarendon Press, 1984, s.966-978.

¹⁶⁹ 1982 BMDHS m.87-88; 1958 Açık Deniz Sözleşmesi m.2, 26-29.

¹⁷⁰ San Remo El Kitabı m.34-36; Helsinki İlkeleri m.3.1,4; Ashley Roach, “The Law of Naval Warfare at the Turn of the Two Centuries”, **American Journal of International Law**, Vol.94, No.1(2000), s.64.

deniz hukukunu “diğer kurallar” olarak etkilemektedir¹⁷¹. Bir devletin ülkesel bütünlüğü ve siyasi bağımsızlığına yönelik saldırılara karşı kendisini koruma amacıyla meşru müdafaa hakkını kullanması halinde ise, deniz hukuku sözleşmelerinde yer almamakla birlikte, Şart’ın kuralları devreye girecektir. Zira meşru müdafaa hakkı da teamül hukukundan doğan bir hak olarak denizde de geçerlidir¹⁷².

Devletlerin barış ve savaş zamanında, açık denizde savunma için gerekli olduğu ölçüde sınırlı bir alan ve sürede geçerli olmak üzere, donanma veya hava kuvvetlerinin, belirli bir görevi yerine getiren suni adalar gibi tesislerin¹⁷³ güvenliğini sağlamak veya açık denizin silah talimleri gibi meşru amaçlar için kullanılması sırasında, güvenlik alanları, *cordon sanitaire*, belirlemeleri mümkündür¹⁷⁴. Bu sebeple yapılan uyarıların yayınlanması gerekmemektedir zira deniz veya hava kuvvetleri birimlerinin saldırı veya saldırı tehdidi karşısında bireysel veya ortak meşru müdafaa hakkı bulunmaktadır¹⁷⁵. Böyle bir savunma alanının varlığı dahi devletlerin meşru müdafaa veya diğer çatışmalarda orantılılık ve gereklilik gibi temel insancıl hukuk ilkelerinin dışına çıkmalarına izin vermeyecektir. Bununla birlikte, devletler açık denizdeki seyrüseferi veya karasularından zararsız geçişi sürekli olarak engelleyen “münhasır bölge” ilanında bulunmazlar¹⁷⁶. Açık denizlerdeki güvenlik alanları ilkesel ve fonksiyonel açıdan deniz veya hava harekâtlarında ilan edilen alanlar, savaşın silahlı çatışmalar sırasında ilan ettiği çatışma sahaları, abluka

¹⁷¹ Francis V. Russo Jr., “Neutrality at Sea in Transition: State Practice in the Gulf War as Emerging International Customary Law”, **Ocean Development and International Law**, Vol.19, No.5 (1988), s.381; William J. Fenrick, “Legal Aspects of Targeting in the Law of Naval Warfare”, **Canadian Yearbook of International Law** içinde (238-282), Vol.29, Vancouver: UBC Press, 1991, s.238.

¹⁷² Colombos, s.311.

¹⁷³ BMDHS 60. ve 80. maddelerine göre, devletler münhasır ekonomik bölge ve kıta sahanlığında suni adalar veya tesisler inşa edebilir.

¹⁷⁴ Avril McDonald ve Hanna Brollowski, “Security Zones”, **The Max Planck Encyclopedia of Public International Law**, Online Edition, Oxford University Press, 2008, <http://www.mpepil.com> (5 Temmuz 2012); Wolff Heintschel von Heinegg, “War Zones”, **The Max Planck Encyclopedia of Public International Law**, Online Edition, Oxford University Press, 2008, <http://www.mpepil.com> (5 Temmuz 2012). 1982 Falklands veya Malvinas Savaşı adı ile bilinen Arjantin ve İngiltere arasındaki çatışmalar sırasında savaşın ve 1980-1988 İran-İrak Savaşı sırasında tarafsız olan ABD’nin savunma alanları ilan ettikleri görülmüştür. Bkz. Goldie, Maritime War Zones and Exclusion Zones, s.156. 1937 Nyon Anlaşması açık denizdeki savunma alanının ilk kez ilan edildiği anlaşmadır.

¹⁷⁵ Deniz harekâtları açısından bu alanları ilan etmenin gerekliliği hakkında bkz. Stanley J. Gilchrist, “The *Cordon Sanitaire*- Is It Useful? Is It Practical?”, **Naval War College Review**, Vol.35, No.3 (1982), s.60.

¹⁷⁶ Münhasır bölge konusu daha sonra incelenecektir. San Remo El Kitabı m.19, 26, 29, 31, 33.

alanları veya savaş sahalarından farklıdır. İlaveten 1939 yılında yirmi bir Amerika devletinin ilan ettiği gibi, karasularını aşan özel güvenlik bölgeleri ve tarafsız sahalar ne doktrin ne de savaşan devletlerin uygulamalarıyla kabul edilmiştir¹⁷⁷.

1982 tarihli Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi ve silahlı çatışmalarda uygulanabilirliğine ilişkin en tartışmalı hususlardan biri, Sözleşme'nin ilgili maddelerinde “açık denizlerin barışçıl amaçlara tahsis edildiğine” ilişkin ifadelerdir¹⁷⁸. “Barışçıl amaçlara tahsis edilme” kavramı bazı çok taraflı antlaşmalarda askerden ve silahtan arındırma ya da askeri eylemlerden hariç tutulma anlamında kullanılmıştır¹⁷⁹. “Açık denizler barışçı amaçlarla kullanılacaktır” hükmünü içeren 88. madde, askeri eylemleri sınırlamak yerine bir ideali yansıttığını söylemek mümkündür zira devletler açık denizde barış zamanında silah denemeleri savaş zamanında da silahlı çatışmalar hukukundan doğan haklarını kullanmaya devam etmektedir¹⁸⁰. İlaveten 88. maddenin zımnen BM Şartı 2/4. maddesine aykırı olan saldırı fiillerini kapsadığını belirtmek gerekir¹⁸¹. Başka bir deyişle, üye devletler, 51. maddenin getirdiği “doğal olarak bireysel veya ortak meşru müdafaa hakkı” dışında Şart'a aykırı olarak kuvvet kullanma veya kuvvet kullanma tehdidinde bulunmayacaktır¹⁸². Buna paralel olarak Birleşmiş Milletler Genel

¹⁷⁷ Schindler, Comments, s.220.

¹⁷⁸ Boleslaw A. Boczek, “Peaceful Purposes Provisions of the United Nations Convention on the Law of the Sea”, **Ocean Development and International Law**, Vol.20, No.4 (2009), s.359-389; V.F. Tsarev, “Peaceful Uses of the Seas: Principles and Complexities”, **Marine Policy**, Vol.12, No.2 (1988), s.153-159; Fevzi Topsoy, “1982 tarihli Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi Kapsamında “Barışçıl Amaçlar” Teriminin Anlamı”, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Vol.61, No.1 (2012), s.383-414. 1982 Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi (1982 BMDHS olarak anılacaktır) m.88, 141, 143, 147, 240.

¹⁷⁹ Antarktika, deniz yatağı, Ay ve diğer gök cisimlerine ilişkin antlaşmalarda bahsi geçen anlamda kullanılmıştır. Bkz. Boczek, **a.g.e.**, s.361-363.

¹⁸⁰ Selami Kuran, **Uluslararası Deniz Hukuku**, İstanbul: Türkmen Kitabevi, 2009, s.239-240. Birleşmiş Milletler sonrasında yaşanan silahlı çatışmaların genel olarak tarafların egemen oldukları veya yetkilerini kullandıkları sularda cereyan ettiği yönündeki görüş için bkz. Rüdiger Wolfrum, “Military Activities on the High Seas: What are the Impacts of the U.N. Convention on the Law of the Sea?”, Michael N. Schmitt ve Leslie C. Green (ed.), **The Law of Armed Conflict Into the Next Millennium** içinde (501-513), International Law Studies No.71, Washington: U.S.Naval War College, 1998, s.501-502.

¹⁸¹ 1982 BMDHS'nin 301. maddesine göre; akit devletler, haklarını kullanırken ve yükümlülüklerini yerine getirirken, herhangi bir devletin toprak bütünlüğüne veya siyasi bağımsızlığına karşı veya BM Şartı'nda belirtilen uluslararası hukuk ilkeleri ile bağdaşmayacak diğer herhangi bir şekilde, tehdide veya kuvvet kullanılmasına başvurmaktan kaçınacaklardır. Benzer hükümler için bkz. Helsinki Denizdeki Tarafsızlık İlkeleri m.3/1; San Remo El Kitabı m.10.

¹⁸² Boczek, **a.g.e.**, s.370-371. Mavi Marmara Raporu'nun 50.paragrafında, açık denizin barışçıl amaçlar için kullanılacağı hükmünün kabul görmediğini belirtmiştir. Raporu İsrail'in BMDHS'ye taraf olmadığı da belirtilmiştir. Bkz. United Nations Human Rights Council, **Report of the**

Sekreteri'nin bir raporunda Deniz Hukuku Sözleşmesindeki bu hükümlerin, BM Anlaşması madde 51'deki meşru müdafaa durumlarında (*jus ad bellum* - kuvvete başvurma hakkı) herhangi bir etkisi olmadığı veya bir silahlı çatışma başladıktan sonra silahlı çatışma hukuku tarafından meşru kabul edilen eylemlerden de (*jus in bello* - adil savaş hukuku) etkilenmediği ifade edilmiştir¹⁸³.

Ayrıca devletler, hukuka uygun olması koşuluyla, kolluk kuvvetleri aracılığıyla; deniz haydutluğu, köle ticareti, insan kaçakçılığı, izinsiz radyo yayınları, uyuşturucu ticareti, yasadışı balıkçılık, kıta sahanlığı üzerinde izinsiz araştırma ve doğal kaynakları işletme, savaş gemilerinin zararsız olmayan geçişleri sırasında ziyaret hakkının kullanılması gibi bir ölçüde kuvvet kullanmaya başvurabilirler¹⁸⁴. Bunun yanı sıra, ABD'nin girişimi sonucu ortaya çıkan kitle imha silahlarının önlenmesine ilişkin antlaşmalarda bayrak devletlerinin verdiği izin sayesinde diğer devletler kuvvet kullanabilmektedir.

Deniz ile silahlı çatışmalar hukuku deniz ortamının korunması hususunda da kesişmektedir. Deniz Hukuku Sözleşmesi'nin elliye yakın maddesi deniz ortamının korunmasına ilişkin hükümler ihtiva etmektedir. İlaveten 1977 yılında Çevresel Modifikasyona Neden Olabilecek Tekniklerin Askeri ve Hasmane Kullanımının Yasaklanmasına Dair Sözleşme ile imzacı devletler, etkisi uzun süre devam eden ve diğer imzacı devlet ülkesinde tahribata veya hasara yol açan çevresel modifikasyona neden olabilecek teknikleri kullanmama yükümü altına girmişlerdir¹⁸⁵. İlk kez deniz ortamı ile denizdeki silahlı çatışmalar 1980-1988 İran-Irak Savaşı sırasında beraber

International Fact-finding Mission to Investigate Violations of International Law, including International Humanitarian and Human Rights law, Resulting from the Israeli Attacks on the Flotilla of Ships Carrying Humanitarian Assistance, A/HRC/15/21, 27 Eylül 2010, http://www2.ohchr.org/english/bodies/hrcouncil/docs/15session/A.HRC.15.21_en.PDF, para.50.(1 Kasım 2011).

¹⁸³ United Nations Department for Disarmament Affairs Report of the Secretary-General, **The Naval Arms Race**, A/40/535, 1986, <http://www.un.org/disarmament/HomePage/ODAPublications/DisarmamentStudySeries/PDF/SS-16.pdf>, para.188 (1 Kasım 2011).

¹⁸⁴ Natalie Klein, **Maritime Security and the Law of the Sea**, New York: Oxford University Press, s.35-40, 99-100, 109-143.

¹⁸⁵ Karen Hulme, **War Torn Environment: Interpreting the Legal Threshold**, Leiden: Martinus Nijhoff, 2004, s.71-111. Türkiye'nin taraf olmadığı bu sözleşmenin metni için bkz. **International Committee of Red Cross**, <http://www.icrc.org/ihl.nsf/FULL/460?OpenDocument>, (4 Temmuz 2011). Ahmet Hamdi Topal, "Silahlı Çatışmalarda Doğal Çevrenin Korunması", **Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni**, Cilt 29 (2009), s.211-236.

düşünülmüştür. Irak'ın İran'a ait kıyıda uzakta bulunan petrol tesislerini bombalaması üzerine Körfez'de ciddi bir sızıntı olmuş, bunun üzerine Birleşmiş Milletler Genel Sekreterliği Irak'ı 1978 tarihli taraf olduğu Kuveyt Deniz Ortamının Kirlilikten Korunması için Bölgesel İşbirliği Antlaşması'na uyması yönünde uyarılmış ancak Irak bu antlaşmanın silahlı çatışma sırasında hukuki etki doğurmayacağını ileri sürmüştür¹⁸⁶. San Remo El Kitabı da bu kesişimin sonucu olarak pek çok maddesinde çatışmalar sırasında çevre hukukunun mutlaka dikkate alınması gerekliliğinin yanı sıra, çevreye verilen zararların askeri zorunluluklarla meşrulaştırılmayacağı, soyu tükenmekte olan deniz canlılarının bulunduğu ortamda çatışmaların yapılmayacağı ve hatta sadece bu amaca özgülenmiş olma şartıyla, denizde kirliliğe neden olabilecek kazalara müdahale edebilen deniz araçlarının, hastane gemileri gibi özel olarak korunan gemiler arasında sayıldığı görülmektedir¹⁸⁷. Ayrıca Türkiye'nin de taraf olduğu 1971 yılında imzalanan Deniz Yatağı ve Okyanus Tabanı ile Bunların Altındaki Topraklara Nükleer Silah ve diğer Kitle İmha Silahlarının Yerleştirilmesinin Yasaklanmasına dair Sözleşme deniz savaş hukukundan ziyade silahların sınırlandırılması antlaşması olsa da barış zamanında olduğu kadar savaş zamanında da uygulanır. Kaldı ki sadece barış zamanında uygulandığını kabul etmek Sözleşme'nin varlığını nedensiz kılacaktır¹⁸⁸.

Bahsedilen hukuki gelişmeler kapsamında, deniz hukukunun genel olarak barış zamanını düzenlemekle birlikte, getirdiği yeniliklerin denizdeki silahlı çatışmalar hukukunu da etkilediği aşikârdır. Yukarıda sayılan etkileşimlerin haricinde, ticaret veya savaş gemilerini hem deniz hukuku hem de silahlı çatışmalar hukuku aynı

¹⁸⁶ Sonja Ann ve Joseph Boelaert-Suominen, **International Environmental Law and Naval War: The Effect of Marine Safety and Pollution Conventions During International Armed Conflicts**, Newport Papers No.15, Newport: U.S.Naval War College, 2000, http://www.au.af.mil/au/awc/awcgate/navy/np15_envir_law_naval.pdf, s.93.

¹⁸⁷ San Remo El Kitabı m.11, 34, 44, 47/h. Stockholm Bildirisi'nin 21., Rio Bildirisi'nin ise 24. maddelerinde adı geçen bildirimlerin silahlı çatışmalar sırasında da uygulanacağı belirtilmiştir. Bildiri metinleri için bkz. Birleşmiş Milletler Çevre Programı Resmi Web Sitesi, **Stockholm Declaration on the Human Environment**, <http://www.unep.org/Documents.Multilingual/Default.asp?documentid=97&articleid=1503> (20 Temmuz 2011), **Rio Declaration on Environment and Development**, <http://www.unep.org/Documents.Multilingual/Default.asp?documentid=78&articleid=1163> (20 Temmuz 2011).

¹⁸⁸ Sözleşme metni için bkz. Dışişleri Bakanlığı Uluslararası Antlaşma Metinleri Sayfası <http://ua.mfa.gov.tr/> (28 Nisan 2012). Luigi Migliorino, "Comments", Natalino Ronzitti (ed.), **The Law of Naval Warfare: A Collection of Agreements and Documents with Commentaries** içinde (615-629), Dordecht: Martinus Nijhoff, 1998, s.620; diğer gereksiz şiddetin önlenmesine ilişkin antlaşmalar için bkz. Şule Özsoy, "İnsancıl Hukukun Gelişimi", **Türkiye Orta Doğu ve Amme İdaresi Enstitüsü İnsan Hakları Yıllığı**, Vol.19-20 (1997-1998), s.116-118.

şekilde tanımlamakta ve bir devletin kendi bayrağını taşıyan gemiler üzerinde yetki sahibi olduğunu ifade eden “bayrak devleti kuralı” da her iki hukuk cephesinden de benzer şekilde kullanılmaktadır¹⁸⁹. Hem deniz hukukuna ilişkin sözleşmelerin hem de silahlı çatışmalar hukukuna ilişkin sözleşme ve teamüllerin birlikte var olması ve bu etkileşimlerin sürekliliği mümkündür.

b. Açık Denizde Farklılaşan Alanlar ve Tarafsızlık Hukukuna Etkileri

Tarafsız ticaret gemilerinin hem savaş- veya silahlı çatışma- ve barış zamanında seyrüsefer serbestisinden yararlanabilmekte hem de ganimet olarak yakalama ve el koymaya karşı bağımsızlığa sahiptir. Tarafsızların seyrüsefer serbestisi mutlak değildir. Daha önce de ifade edildiği üzere, 1958 tarihli Açık Deniz Sözleşmesi'nin 2. maddesi ve BMDHS'nin 87. maddesinde geçen “diğer uluslararası hukuk kuralları” teamül hukukunu da kapsamasının bir sonucu olarak, tarafsız ticaret gemilerini üzerinde savaşın sahip olduğu ziyaret, arama, el koyma gibi müdahale hakları varlığını sürdürecektir. Teamül hukuku, ziyaret ve arama hakkının icrasına direnme, ablukayı ihlal etme, savaş kaçağı taşıma ve hasmane yardımda bulunma hallerinde tarafsız ticaret gemilerinin yakalanmasına ve müsadere edilmesine izin vermektedir. Paris Bildirgesi, XIII. Lahey Sözleşmesi ve Londra Bildirisi ile korunan ve seyrüsefer serbestisinin engellendiği bir diğer teamül kuralı da tarafsız uyrukluğundaki kişilerin savaşanlarla belirli şartlarda sınırlanmakla birlikte, ticaret yapma serbestisidir.

Açık denizde silahlı çatışma yapılmasını yasaklayan bir hüküm veya antlaşma bulunmamaktadır¹⁹⁰. Daha önce bahsedildiği üzere barışçıl amaçlara özgülendiğine dair hükümler içeren BMDHS'ni doğrulayan devlet uygulamalarına rastlanmamıştır. Savaşan devletler, açık denizlerin özel olarak korunan hukuki statüsü ve tarafsız devletlerin bu alanda yararlandığı haklara göz önünde bulundurmalı ve makul veya

¹⁸⁹ Kuran, **a.g.e.**, s.13-31, s.240-241.

¹⁹⁰ Astley ve Schmitt, **a.g.e.**, s.142. Aksi görüş için bakınız. Daniel Patrick O'Connell, “International Law and Contemporary Naval Operations”, **British Yearbook of International Law**, Vol.44 (1970), s.19; Aktaran: Heinegg, **a.g.e.**, s.406.

gerekçesi olmayan müdahalelerden kaçınmalıdır¹⁹¹. Savaşanların, tarafsız kıyı devletlerinin sayılan alanlarında müdahale hakları yasaklanmamışsa da benzer bir yorum tarafsız devletlerin münhasır ekonomik bölgesi ve kıta sahanlığı açısından da geçerlidir.

1982 BMDHS’inde yer alan münhasır ekonomik bölgeye ilişkin 58. maddesi kıyı devletlerinin bu alanda sınırlı sayıda hakkının bulunduğunu, diğer devletlerin açık denizlerin serbestliği ilkesinden doğan haklarını bu alanda kullanabilecekleri yönünde bir hüküm ihtiva etmektedir¹⁹². Bu hükümden de açıkça anlaşıldığı üzere, münhasır ekonomik bölge, kıyı devletinin içsuları veya karasuları rejimine tabi kılınmamıştır¹⁹³. *Oxman* savaş gemilerinin münhasır ekonomik bölgede yapacakları harekâtlarda kıyı devletinin menfaatleri ile şöyle bir denge olması gerektiğini ileri sürmüştür: “*Savaş gemileri açık deniz rejimi altında askeri görevlerini yerine getirirken özgür olmakla birlikte üç temel yükümlülüğe uygun hareket etmelidir: 1- Hukuka aykırı kuvvet kullanma veya kuvvet kullanma tehdidinden kaçınma; 2- Diğerlerinin denizdeki kullanım haklarını uygun hareket etme; 3- Diğer uluslararası hukuk kuralları ve antlaşmalardan doğan ve uygulanabilir yükümlülükleri yerine getirme. Bu gerekliliklere münhasır ekonomik bölgede bir yenisi eklenmiştir: kıyı devletinin hak ve yükümlülüklerine uygun hareket etme*”¹⁹⁴. Barış zamanındaki askeri eylemlere ilişkin bu yorum, savaş zamanında da bu yükümlülükler, daha önce değinilen tartışmalar da dikkate alındığında, savaşanlar tarafsız devletlerin haklarına saygı göstermekle yükümlüdür¹⁹⁵ ancak tarafsız ülkesine saygı yükümlülüğü gereği karasularında hasmane tutumlarda bulunmaması, ziyaret, arama, el koyma gibi

¹⁹¹ San Remo El Kitabı 36. maddesine göre, “tarafsız devletlerin, ulusal yetki alanının dışında, deniz yatağı, okyanus tabanı veya tabanın altındaki doğal kaynakları araştırma ve bunlardan yararlanma haklarını kullanmalarını göz önünde bulundurmamak suretiyle, açık denizde çatışma gerçekleştirilebilir”.

¹⁹² BMDHS 55 ve 56. maddelerinde kıyı devletinin münhasır ekonomik bölgesinde olan hakları sayılmıştır. Buna göre, deniz yatağının üzerindeki suların ve deniz yatağının ve bunun toprak altının canlı veya canlı olmayan doğal kaynaklarını araştırma ve işletme, muhafaza ve idaresi, başka bir deyişle ekonomik işletme ve araştırma faaliyetleri konusunda egemen hakları; suni ada ve tesislerin kurulması, kullanılması, denizde bilimsel araştırmalar, deniz ortamının korunması konusunda da yargı yetkisi mevcuttur.

¹⁹³ Münhasır ekonomik bölgenin hukuki statüsünün açık denizle aynı veya *sui generis* olup olmadığı tartışma konusudur. Bkz. Barbara Kwiatkowska, **The 200 Mile Exclusive Economic Zone in the New Law of the Sea**, Dordrecht: Martinus Nijhoff, 1989, s.230-235.

¹⁹⁴ Bernard H. Oxman, “The Regime of Warships Under the United Nations Convention on the Law of the Sea”, **Virginia Journal of International Law**, Vol.24, No.4 (1984), s.837-838.

¹⁹⁵ Wolff Heintschel von Heinegg, “The Protection of Navigation in Case of Armed Conflict”, **The International Journal of Marine and Coastal Law**, Vo.18, No.3 (2003), s.406.

haklarından yararlanamaması ilkeleri, münhasır ekonomik bölgede ve kıta sahanlığında uygulanmayacaktır¹⁹⁶. Öte yandan tarafsız devletlerin karasularını koruma yükümlülüğü münhasır ekonomik bölge için geçerli olmayacaktır.

BMDHS'nin kıta sahanlığına ilişkin 78. maddesi¹⁹⁷, kıyı devletinin kıta sahanlığı üzerindeki belirli haklarını kullanırken, üstteki suların hukuki statüsünü etkilemeyeceği, diğer devletlerin seyrüsefer ve Sözleşme'den doğan hak ve özgürlüklerini ihlal etmeyeceği yönündedir. Diğer devletler açısından aynı özellikleri taşıması nedeniyle münhasır ekonomik bölge için yapılan değerlendirme kıta sahanlığı için de geçerlidir.

Gemilere veya taşıdıkları mallara el konulması gerektiğinde deniz hukuku sözleşmeleriyle bölünen deniz alanlarının dikkate alınması gerekir. BMDHS ile getirilen karasularının 12 mile çıkarılması, münhasır ekonomik bölge ve takımda sularının statüsünün tanınması savaşanların el koyma hakkını nerede kullanacağı hususunu da etkileyecektir. Bu bağlamda ilginç ve henüz uygulaması görülmemiş olan, düşmanın egemen yetkilerinin bulunduğu deniz alanlarındaki doğal kaynaklara el koyma hakkının var olup olmadığı, bu alanlarda kara savaşlarındaki el koymaya ilişkin kuralların uygulanabilirliği tartışmaya açıktır¹⁹⁸.

Tarafsız devletin çatışmanın dışında kalabilmesini sağlamak için önem arz eden hususlardan biri de savaşan devletlere ait savaş gemilerinin tarafsız devletin sınırları içindeki uluslararası boğazlardan geçiş rejimidir. Bunun için de sürekli, hızlı ve olağan görünümde geçilmesini gerektiren transit geçiş rejimi öngörülmüştür. Denizaltıların sualtından geçişi ile ilgili olarak teknolojik gelişmeler ışığında denizaltıların sualtında daha güvenli ve hızlı ilerleyebilmesi nedeniyle çatışma sırasında sualtından geçişin yasaklanması hem Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku

¹⁹⁶ Schindler, Comments, s.220. The Commander's Handbook, m.7.3.

¹⁹⁷ BMDHS'nin 77. maddesine göre, kıyı devletinin kıta sahanlığı üzerinde araştırma ve kaynaklarını işletmek için egemen hakları mevcuttur. Münhasır ekonomik bölgeden farklı olarak, kıta sahanlığı rejimi üstündeki suları düzenlememektedir.

¹⁹⁸ Rabus, a.g.e., s.69.

Sözleşmesi'nin amacına aykırı olacak hem de ciddi bir risk ortaya gündeme gelecektir¹⁹⁹. XIII. Lahey Sözleşmesi'nde uluslararası boğazlarda savaşı ve tarafsızların hak ve yükümlülüklerine ayrıca ele alınmamıştır. Ancak geçmiş tartışmalar ve tarihi uygulama tarafsız devletin savaşı karasularından geçişini yasaklama hakkını, açık denizleri bağlayan uluslararası boğazlara kadar genişletmeyeceğini ortaya koymaktadır²⁰⁰. 1982 tarihli Deniz Hukuku Sözleşmesi'nin uluslararası boğazlardan transit geçiş rejimine dair 34-44. maddeler arasında yer alan hükümlerinden silahlı çatışmanın varlığı halinde dahi savaş gemilerinin zararsız geçişlerine müdahale edilmeyeceği anlaşılmaktadır. 42. maddede boğazlara kıyısı olan devletlerin transit geçişe ilişkin düzenleme yapabileceği konular sayılmış ve güvenlik gerekçesi bunların içinde gösterilmemiştir.

Değnilmesi gereken bir diğ er husus olarak, denizaltı kablolarının korunması hakkında 14 Mart 1884 tarihli Paris Sözleşmesi'nin 15. maddesine göre; savaş sırasında, savaşı devletler denizaltı kablolarına diledikleri gibi davranabileceklerdir²⁰¹. Ancak tarafsızlık hukukunun bir gereğı olarak, zorunluluk olmadıkça, savaşı ve tarafsız devlet arasındaki kablo ve boru hatları açık denizde, iki tarafsız devlet arasındaki kablolar ise hiçbir zaman dokunulamayacaktır²⁰².

Deniz hukukunun tarihsel gelişimi, kıyı devletleri ve bunların karşısında diğ er devletlerin meşru menfaatleri arasındaki dengenin tekrar tekrar yeniden kurulmasından ibarettir. Aynı şekilde, denizdeki silahlı çatışmalara uygulanan tarafsızlık hukuku da sabit olamaz; tarafsız devletin menfaatleri ve savaşı devletlerin askeri ihtiyaçları hususunda meydana gelen değışikliklere uyum sağlamak zorundadır²⁰³.

¹⁹⁹ Harlow, **a.g.e.**, s.51.

²⁰⁰ Harlow, **a.g.e.**, s.50.

²⁰¹ Sözleşme metni için bakınız: http://cil.nus.edu.sg/wp/wp-content/uploads/2009/10/Convention_on_Protection_of_Cables_1884.pdf (6 Haziran 2012).

²⁰² Colombos, s.535-539. San Remo El Kitabı'nın 37. maddesi de, savaşıların, münhasıran savaşınlara hizmet etmeyen kablo ve borulara zarar vermekten sakınma yükümlülüğünü düzenlemektedir.

²⁰³ Bruce A. Harlow, **a.g.e.**, s.48.

Özetle, devletler, denizi geçmişte sadece ulusal ve uluslararası sular olarak değerlendirenken, karasuları, münhasır ekonomik bölge, kıta sahanlığı ve münhasır ekonomik bölgenin bittiği çizgiden itibaren başlayan açık denizden oluşan üç farklı kategoriye bölmüştür. Kıyı devleti, karasularında egemenliğinden tam anlamıyla yararlanırken, münhasır ekonomik bölge ve kıta sahanlığında egemenliğinden doğan birtakım hak ve yetkilerini kullanmaya devam etmekte ve buna karşılık diğer devletler seyrüsefer haklarından yararlanmakta, açık denizde ise tüm devletler seyrüsefer haklarından yararlanmaktadır. Buna göre, savaşanlar kıyı devletinin münhasır ekonomik bölge ve kıta sahanlığındaki haklarını göz önünde bulundurmamak koşuluyla, karasularının bitiş çizgisinden itibaren her deniz alanında çatışma yürütebilirler. Bir başka deyişle silahlı çatışmalar hukuku bağlamında, tarafsızların kıta sahanlığı, münhasır ekonomik bölge veya açık denizdeki hak ve özgürlüklerini dikkate alma yükümü dışında, denizdeki çatışma alanı değişmemiştir. Bu tezde silahlı çatışmalara ilişkin “açık deniz” olarak adlandırılan alan; kıta sahanlığı, münhasır ekonomik bölge ve açık denizi kapsayacak şekilde değerlendirilmelidir.

II. AÇIK DENİZDE TARAFSIZLIK HUKUKUNDAN DOĞAN HAK VE YÜKÜMLÜLÜKLER

Ekonomik savaşın I. Dünya Savaşı’ndan itibaren giderek artan önemi tarafsız ticareti üzerinde savaş kaçacağı listelerinin uzaması, serbest geçiş belgesi sisteminin getirilmesi, tarafsız devletlerde bulunan düşman devlet vatandaşı veya onlarla işbirliği halinde olan güçlerin bulunduğu kara listelerin oluşturulması gibi ilave tedbirler almayı gerektirmiştir²⁰⁴.

Savaşanların ve tarafsızların tarafsızlık hukukundan doğan hak ve yükümlülüklerini, *ratione materiae et loci*, konu ve yer yönünden inceledik.

²⁰⁴ Erich Kussbash, “Neutral Trading”, Dolzer, Hollweg, Maders ve Rustemeyer, Trebilcock (ed.) **Encyclopedia of Public International Law 4- Use of Force, War, Neutrality and Peace Treaties (N-Z)** içinde (7-9), Amsterdam: North Holland Publishing Company, 1982, s.9.

A. TARAFSIZLIK HUKUKUNDAN DOĞAN HAK VE YÜKÜMLÜLÜKLERİN *RATIONE MATERIAE* YÖNÜNDEN İNCELENMESİ

Denizdeki silahlı çatışmalarda amaç, sadece düşmanın deniz kuvvetlerine üstünlük sağlamak değil aynı zamanda deniz ticaretini engelleyerek ekonomisine darbe vurmaktır. Bu nedenle ticaret gemilerine ve taşıdıkları yüke el konulması, XVIII. yüzyılın sonlarından itibaren kara savaşlarındaki uygulamanın aksine, özel kişilerin mülkiyet hakkına saygı prensibine riayet edilmemektedir²⁰⁵.

Büyük ölçüde teamül hukukunu yansıtan 1909 tarihli Londra Bildirisi ile yazılı hale getirilen, San Remo El Kitabı'nda saldırı derecesine varmayan denetim tedbirleri –ziyaret, arama, yakalama, müsadere- olarak geçen savaşan hakları, tarafsız devletin silahlı çatışmanın varlığından zarar görmemesi gerektiği ilkesinin istisnası gibi görünmekte ise de savaşan ve tarafsızlar arasındaki menfaat dengesinin tarihi gelişimi bu tür denetim haklarının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Ganimet mahkemeleri, her müdahalede bu dengeyi yeniden değerlendirmeleri sebebiyle, tarafsızlık hukuku açısından özel önem taşımaktadır.

a. Deniz Araçları

Uluslararası silahlı çatışmalarda bir gemiye uygulanacak kuralın tespit edilebilmesi için geminin, tarafsız veya savaşan uyuğunda olup olmadığı ve savaş gemisi, ticaret gemisi veya özel olarak hukuki koruma sağlanan gemi niteliklerinden hangisine sahip olduğunun bilinmesi gerekir. Uluslararası hukukta, geminin taşıdığı

²⁰⁵ Kara Savaşının Yasaları ve Yöntemleri konusunda IV. Lahey Sözleşmesi Ek Yönetmeliği m.23-f, Meray, **a.g.e.**, s.483-484; Colombos, s.548-555; Fauchille, **a.g.e.**, s.343. Bu bağlamda, uluslararası hukuka paralel olarak 10 Temmuz 1940 tarih ve 3894 sayılı Denizde Zapt ve Müsadere Kanununun 1. maddesi; deniz savaşında, deniz araçlarını durdurma, arama ve araçlar ile taşıdıkları mallara el koyma ve müsadere etme yetkisi vermektedir. T.C. Adalet Bakanlığı Mevzuat Resmi Web Sitesi: <http://www.mevzuat.adalet.gov.tr/html/834.html>, (19 Mayıs 2012).

bayrağın, *prima facie*, uyrukluğ u gösterdiği kabul edilir²⁰⁶. Dolayısıyla tarafsız devlet bayrağı taşıyan gemi tarafsız, düşman bayrağı taşıyan gemi ise düşman niteliğine sahiptir.

Bazı gemiler nitelikleri gereği, düşman veya tarafsız niteliği dikkate alınmadan, özel olarak korunmaktadır²⁰⁷. Yolcu gemileri, hastane gemileri²⁰⁸, kültürel nitelikte yük taşıyan gemiler, askeri olmayan bilimsel ve insancıl misyona sahip gemiler²⁰⁹, kıyı ticareti, balıkçılık ve yerel ulaşım hizmetlerinde kullanılan gemiler²¹⁰ gibi²¹¹ deniz araçları, düşmanı güçlendiren davranışlarda bulunmadığı sürece²¹² yakalanamaz, imha ve müsadere edilemez²¹³. Posta gemilerinin de bu

²⁰⁶ Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi, m.91/1; Denizde Zapt ve Müsadere Kanunu, m.6; 1909 Londra Bildirisi, m.57-1; San Remo El Kitabı, m.112-113.

²⁰⁷ Lahey XI. Sözleşmesi, m. 3-4.

²⁰⁸ Lahey XI. Sözleşmesi m.3, Savaşta Yaralılar ve Hastalar Konusunda 1864 tarihli Cenevre Sözleşmesi'nin Deniz Savaşlarında Uygulanması için X. Lahey Sözleşmesi m.1-4, Silahlı Kuvvetlerin Denizdeki Hasta, Yaralı ve Kazazedelerinin Vaziyetlerinin İslahı Hakkında 1949 tarihli Cenevre II. Sözleşmesi, m.22, 24, 26, 27, 29, 30, 43. Günümüz teknolojisinde özel olarak korunan bu gemiler internet üzerinden mesaj alıp gönderebilirler. Tarafsız veya düşman bandıralı hastane gemilerinin hareket ve seyrüsefer için gerekli iletişim ekipmanı gibi kriptografik iletişime de izin verilmiştir. Ancak kriptografik iletişimin bir tarafa istihbarat bilgisi veya askeri avantaj sağlamaması gerekmektedir. Bkz. San Remo El Kitabı m.171.

²⁰⁹ Cenevre IV. Sözleşmesi m.21, Ek I.Protokol m.23.

²¹⁰ Kıyı balıkçılığı yapmayan açık deniz ve derin su balıkçılığı yapan veya uzun seferlerde kullanılabilen gemilere el konulabileceğini belirtmek gerekir. Bkz. Meray, **a.g.e.**, s.548. 1898 yılında İspanyol-Amerikan Savaşı nedeniyle Amerika'nın ablukası altında olan Küba limanından Paquete Habana ve Lola adlı iki gemi balık tutmak üzere ayrılmış ve bunun üzerine ganimet olarak yakalanarak el koyma kararı için Amerikan Yüksek Mahkemesi'nin önüne getirilmiştir. Mahkeme kıyı balıkçılığı yapan gemilerin yakalanamayacaklarına dair teamül kuralının varlığını teyit etmiştir. Bkz. Gerhard Hafner, "Fishing Boats", Rudolf Dolzer, Robert E. Hollweg, Kevin J. Maders ve Ann Rustemeyer (ed.), **Encyclopedia of Public International Law 3- Use of Force, War, Neutrality and Peace Treaties (A-M)** içinde (124-125), Amsterdam: North Holland, 1989.

²¹¹ Lahey XI. Sözleşmesi m.3, San Remo El Kitabı m.47-52, 136-146, 151-158, Helsinki İlkeleri m.5.1.2- 5.1.6, Denizde Zapt ve Müsadere Kanunu m.19.

²¹² Cenevre II. Sözleşmesi'nin 30. maddesi, devletlere, hiçbir askeri maksatla hastane gemilerini kullanmama yükümlülüğü getirmiştir. Bu hususta sıklıkla atıf verilen olaylardan biri, İngiltere'nin, Almanya tarafından hastane gemisi olarak duyurulan *Ophelia* adlı gemiyi 18 Ekim 1914 tarihinde yakalamasıdır. İngiliz Ganimet Mahkemesi *Ophelia*'nın sahip olduğu sinyalleme cihazlarının geminin amacını aşan özelliklere sahip olduğunu gerekçe göstererek geminin casusluk faaliyetleri yürüttüğüne karar vermiştir. Hastane gemilerinin sinyalleme cihazları kullanması hakkında farklı görüşler bulunmaktadır. Louise Doswald-Beck, "Vessels, Aircraft and Persons Entitled to Protection During Armed Conflict at Sea", Ian Brownlie ve James Crawford (ed.), **British Yearbook of International Law Vol.65** içinde (211-301), Oxford: Clarendon Press, 1994, s.217. I. Dünya Savaşı sırasında Alman denizaltısı *Llandoverly Castle* adlı İngiltere bandıralı hastane gemisini batırmış ve bununla yetinmeyerek filikalara binen insanlara da ateş açmıştır. Savaşın sonra kurulan Leipzig Ceza Mahkemesi, her iki saldırının da, emir neticesinde gerçekleştirildiği savını "kanunsuz emir" olması sebebiyle reddetmiş, başka bir deyişle, hastane gemilerine, hatta batan bir gemiye saldırmama kuralını bilmemeyi hukuka uygunluk sebebi olmadığını gerekçe göstererek, uluslararası hukukun ihlali olduğuna hükmetmiştir. Gary D. Solis, **The Law of Armed Conflict: International Humanitarian Law in War**, New York: Cambridge University Press, 2010, s.267-268.

gemilerden olup olmadığı tartışmalıdır²¹⁴. Nitekim Lahey XI. Sözleşmesi'nde açık denizde, ablukayı kırmadığı, abluka altındaki bir limanın kalkış veya varış yeri olmadığı durumlarda, tarafsız veya düşman geminin taşıdığı posta resmi veya özel niteliğine bakılmaksızın dokunulmaz olduğu ve yakalananın mümkün olan en az gecikmeyle söz konusu postaları iletmesi gerektiği kabul edilmiştir²¹⁵ ancak bu kuralın teamül niteliği taşımadığı, sadece belirli olaylarda uygulandığı kabul görmüştür²¹⁶. İlâveten postanın dokunulmazlığı, tarafsız posta gemileri üzerinde ziyaret, arama, yakalama veya müsadere haklarının uygulanmasına engel olmayacaktır²¹⁷.

Savaş gemisi, yardımcı gemi, gümrük veya polis olmayan, ticaret veya özel hizmetlerde kullanılan gemilere ticaret gemisi denir²¹⁸. Dolayısıyla ticaret gemisi, savaş gemisi ya da devlet gemisi değildir; yolcu taşınması, balıkçılık yapan veya ticari olmayan amaçlar güden (örneğin, yatlar) gemiler bu kategoride yer almazlar. Denizaltıları ve deniz haydutlarına karşı meşru müdafaa için hafif silahlar taşıyabilirler²¹⁹. Sadece bu silahları taşınması ticaret gemilerini düşman savaş gemilerinin hedefi haline getiremez²²⁰. Özel kişilerin sahip olduğu ticaret gemileriyle devletin sahip olduğu ticaret gemilerine aynı hukukun uygulanması, günümüzde ticaretle uğraşan devletlerin dokunulmazlıklarını yitirdiği yönündeki yaklaşımla benzerlik göstermektedir²²¹. Bu nedenle savaşanlar, tarafsız devlete ait ticaret gemileri üzerinde arama, yakalama ve el koyma haklarını kullanabilecektir.

²¹³ Colombos, s.589-603. Denizde Zapt ve Müsadere Kanunu m.18-19, San Remo El Kitabı m.47.

²¹⁴ Oppenheim, s.341-342; Wolff Heintschel von Heinegg, "Visit, Search, Diversion, and Capture in Naval Warfare: Part II, Developments since 1945", **Canadian Yearbook of International Law**, Vol.30 (1992), s. 89- 133; Trablusgarp Savaşı sırasında İtalyan savaş gemisinin tarafsız olan Fransa'nın posta gemisine müdahalesi hakkında verilen tahkim kararında; savaşanların tarafsız ticaret gemilerinin açık denizde durdurularak özellikle savaş kaçağı hususunda, tarafsızlık hukukuna uygun hareket edip etmedikleri incelenebilir. Bkz. The Carthage Davası, Sürekli Tahkim Mahkemesi, 6 Mayıs 1913, **American Journal of International Law**, Vol.7, No.3 (1913), s.626.

²¹⁵ Deniz Savaşlarında Yakalama Hakkının Kullanılmasına İlişkin Belirli Sınırlamalara Dair Lahey XI. Sözleşmesi, m.1-2. <http://www.icrc.org/ihl.nsf/FULL/230?OpenDocument> (24 Nisan 2012).

²¹⁶ Oppenheim, s.480.

²¹⁷ Denizde Zapt ve Müsadere Kanunu m.58.

²¹⁸ San Remo El Kitabı, m.13/i.

²¹⁹ San Remo El Kitabı, m.22 ve 69.

²²⁰ San Remo El Kitabı, m.161, 1938 Stokholm Tarafsızlığa İlişkin Benzer Kurallar Deklarasyonu Danimarka Hükümeti'nin bölümü m.3/2.

²²¹ Detter, **a.g.e.**, s.354.

Geminin taşıdığı bayrağın, uyrukluğ gösterdiği kabul edildiğinden, düşman bandıralı ticaret gemisi düşman niteliğini, tarafsız bandıralı ticaret gemisi tarafsız niteliğini haiz olacaktır²²². Ancak tarafsız devlet bandıralı ticaret gemileri ve taşıdıkları yük, her zaman tarafsız devlete veya bu devletin vatandaşlarına ait olmayabilir. Komutan, tarafsız bayrağı taşıyan ticaret gemisinin, düşman devletin, şirketin veya vatandaşın kontrolünde veya sahibi olduğuna dair şüphe duyuyorsa, bayrağına ve taşıdığı işaretlere bakılmaksızın, ziyaret ve arama hakkını, gerektiğinde rota emri vermek suretiyle, kullanabilir²²³. Ziyaret ve arama haklarının kullanılması sırasında, geminin düşman niteliği hakkında, tescil, aidiyet, kontrolü altında bulunduğu gücü gösterir ve benzeri evrak incelenerek gemiye el konulup konulmayacağına karar verilir²²⁴. Söz konusu belgelerin geminin düşman niteliğini ortaya koyması veya şüphe uyandırması halinde, gerektiğinde arama hakkı da kullanıldıktan sonra, gemiye el konulabilir ve en yakın ganimet mahkemesi uyrukluğunu tespit ederek geminin müsadere edilmesine karar verebilir²²⁵. Ancak geminin aidiyetine uyrukluğ veya ikametgâh kriterlerinden hangisine göre karar verileceği henüz açıklığa kavuşmamış bir sorundur. Geminin sahibinin tüzel kişi olması halinde tescil yeri, pay sahiplerinin uyrukluğ, şirketi etkin kontrol eden gerçek kişinin uyrukluğ da kriterler arasında yerini alacaktır. Anglosakson hukukunda; ikametgâh kriteri benimsenmiş; tarafsız veya kendi uyruğunda bulunan kişilerin düşman devlette bulunmaları halinde düşman ülkesini, tarafsız bir devlete veya uyruğunda bulunduğu devlete gelmek üzere terk edeceğini açıkça beyan etmesi halinde tarafsız oldukları veya düşman olmadıkları kabul edilmiştir. Öte yandan Kıta Avrupa'sı doktrininde 20. yüzyılın başında uyrukluğın, II. Dünya Savaşı ve sonrasında uyrukluğ ve ikametgâh kriterlerinin birlikte uygulandığı görülmektedir. Buna paralel olarak, geminin gerçek kişi olan sahibinin düşman uyruğunda veya düşman ülkesinde mukim olması, düşman ülkesinde veya denetimini ele geçirdiği ülkede ticaret yapması halinde düşman niteliğinin varlığı kabul edilir. Tüzel kişi olması halinde ise bahsi geçen etkin kontrol kriterinin uygulandığı görülmüştür. Bu halde de etkin kontrol sahibinin uyrukluğ ve ikametgâhı tartışması yanıtsız kalmıştır²²⁶.

²²² San Remo El Kitabı m.112-113.

²²³ San Remo El Kitabı m.114.

²²⁴ San Remo El Kitabı m.118.

²²⁵ San Remo El Kitabı m.112-117.

²²⁶ *Daimler Davası*'nda ve II. Dünya Savaşı sonrasında ise şirketi etkin kontrol eden kişinin düşman ülkesinde mukim veya ticaretini sürdürmesi düşman olarak kabul edilmiştir. Adı geçen dava için bkz.

Devletler, uyrukluğunda bulunduracağı gemilerin yerine getireceği koşulları belirlemekte serbest olduğuna göre; hileli, elverişli veya kolay bayrak olarak bilinen uygulamaları olan, bir diğer deyişle gerçek bir bağı olmamasına rağmen daha az vergi ödeme, işçi çalıştırma gibi konularda kolaylık sağlayarak yabancı gemileri tescil eden devletler²²⁷ hakkında nasıl karar verileceği sorunu karşımıza çıkmaktadır. San Remo El Kitabı, bir geminin kolay bayrak taşımasını şüphe için yeterli görmemektedir²²⁸. Bununla birlikte “kolay bayrak” uygulamalarının artması, bir geminin düşman veya tarafsız niteliğinin büyük ölçüde önemini yitirmesine neden olmuştur²²⁹. Kolay bayrak uygulaması yapan devlet bandıralı ticaret gemilerinin düşman niteliği hakkında bayrağa bakılarak karar verilemeyeceğinden, düşman niteliğinin tespiti için, ikametgâh veya uyrukluğun esas alınması mümkün görünmektedir²³⁰.

San Remo El Kitabı ve Helsinki Prensipleri’nde bir geminin bayrağının tarafsız devlet bayrağı ile değiştirilmesine ilişkin bir düzenleme bulunmamaktadır. Bahsedilen kolay bayrak uygulamaları nedeniyle, düşman ticaret gemisinin bayrağını tarafsız bir devlet bayrağı ile değiştirmesi uygulaması nadiren görülen bir mesele olarak karşımıza çıkmaktadır. I. Dünya Savaşı öncesinde bu hususta devletlerin farklı uygulamaları nedeniyle tartışılmıştır²³¹. Londra Bildirisi ile farklı devlet uygulamalarını birleştirerek; düşmanlık sıfatının getirdiği sonuçlardan kurtulmak için bayrak değiştirenler hariç olmak üzere, çatışmalar başlamadan önce yapılan bayrak değişikliği geçerli, çatışmalar başladıktan sonra yapılan değişiklik ise geçersiz kabul

Willy R. Wirantaprawira, “Daimler Co. V. Continental Tyre and Rubber Co.”, Rudolf Dolzer, Robert E. Hollweg, Kevin J. Maders ve Ann Rustemeyer (ed.), **Encyclopedia of Public International Law 3- Use of Force, War, Neutrality and Peace Treaties (A-M)** içinde (139-141), Amsterdam: North Holland, 1989. Bilgi için bkz. Wolff Heintschel von Heinegg, Visit, Search, Diversion and Capture in Naval War- Part I: The Traditional Law, **Canadian Yearbook of International Law** içinde (283-330), Vol.29, Vancouver: UBC Press, 1991, s.288-295; Colombos, s.555-557.

²²⁷ Hüseyin Pazarıcı, **Uluslararası Hukuk Dersleri II. Kitap**, 7.Bası, Ankara: Turhan Kitabevi, 2003, s.66; Rona Aybay, “Türk Hukukunda Gemilerin Uyrukluğu”, **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, Vol.47, No.1, s.92-93.

²²⁸ San Remo El Kitabı, m.114/2.

²²⁹ Sersic, **a.g.e.**, s.586.

²³⁰ Detter, **a.g.e.**, s.354.

²³¹ Oppenheim, s.283-285. I. Dünya Savaşı öncesinde Fransız uygulamasına göre, savaştan önceki bütün savaştan bayrağını tarafsız bayrakla değiştirme işlemlerinin geçerli, savaş başladıktan sonrakiler geçersiz; Anglo-Sakson uygulamasına göre; savaş başlamadan önce veya sonra olması dikkate alınmaksızın, iyiniyetle yapılmış olmak kaydıyla, abluka altında bir limanda veya tarafsız bir limana giderken yapılmamış olan ve satıcının gemiyi geri alma koşulunu öne sürmediği bütün değiştirme işlemleri geçerli kabul edilmiştir.

edilmiştir²³². Bu bağlamda I. Dünya Savaşı sırasında yaşanan iki olaya değinmek gerekir. Olaylardan ilki, savaşın başlamasından sonra, tarafsızlığını ilan eden ABD vatandaşının Alman bayrağı taşıyan Dacia adlı ticaret gemisini satın alması sonucu cereyan etmiştir. Fransız savaş gemisi bahsi geçen gemiyi Rotterdam'a giderken yakalamış ve el koymuştur. Fransız Ganimet Mahkemesi açılan dava üzerine, Londra Bildirisi'nin 56. maddesi gereği, iddia sahibinin bayrak değişikliğini düşmanlık sıfatının getirdiği sonuçlardan kurtulmak için yapmadığını ispat yükünü yerine getiremediğine dayanarak geminin müsaderesine hükmetmiştir²³³. İkinci olaya konu ise Goeben ve Breslau adlı iki Alman savaş gemisidir. Akdeniz'de İngiliz gemilerinin söz konusu gemileri sıkıştırması üzerine, Çanakkale Boğazı'ndan geçerek İstanbul'a sığınmış ve daha sonra tarafsız olan Türkiye tarafından satın alındığı duyurulmuştur²³⁴. Yazarlar, tarafsız Türkiye'nin bu gemileri satın almasının, XIII. Lahey Sözleşmesi'nin 6. maddesinde yer alan "savaşana savaş gemisi, cephane veya herhangi bir savaş malzemesini, doğrudan veya dolaylı olarak temin etmeme" yükümlülüğüne aykırı olduğunu ileri sürmüştür²³⁵.

İlke olarak, tarafsız ticaret gemileri yakalanamaz, müsadere ve imha edilemez²³⁶. Zira açık denizlerde bu gemiler hakkında ancak taşıdıkları bayrağın devletin egemenliği geçerlidir. Çatışan güçlerin savaş gemileri, tarafsız suların dışında, tarafsız veya düşman bayraklı tüm ticaret gemilerini durdurma, ziyaret etme

²³² 1909 Londra Bildirisi, m.55-56. Zapt ve Müsadere Kanununun 7. maddesi benzer hüküm ihtiva etmektedir. Geçmişte devletlerin sıklıkla bu yola başvurdukları görülmüştür. Bkz. Colombos, s.496-498. Ancak 1913 Deniz Savaş Hukukuna İlişkin Oxford El Kitabı'nın m.15/2'de yanlış bayrakla seyrişer hukuka aykırı kabul edilmiştir.

²³³ Oppenheim, s.286.

²³⁴ Emil Ludwig, **Yavuz ile Midilli'nin Yolculuğu: Göben ve Breslav**, Arif Gelen (çev.), İstanbul: Burçak Yayınevi, 1968; Ahmet Gülerüz, **Goeben and Breslau Become Yavuz and Midilli**, İstanbul: Denizler Kitabevi, 2011; Andrew Gordon, "The Transition to War: the Goeben Debacle, August 1914", **The Royal Navy and Maritime Power in the Twentieth Century** içinde (13-33), Ian Speller (ed.), Londra: Frank Cass, 2005.

²³⁵ Paul Fauchille, **Traité de Droit International Public Tome II: Guerre et Neutralité**, Paris: Rousseau, 1921, s.742; Roberto Sandiford, **Evolution du droit de la guerre maritime et aérienne**, Collected Courses of the Hague Academy of International Law Vol.68, Hague: Martinus Nijhoff, 1939, s.636.

²³⁶ 1856 Paris Bildirgesi m.2, 1909 Londra Bildirisi m.48, Denizde Zapt ve Müsadere Kanunu m.6, San Remo El Kitabı m.146. İlke olarak tarafsız ticaret gemilerinin yakalanamayacağı belirtilmişse de, bir devletin savaş halinde olması nedeniyle ülkesinde bulunan ve yabancı devlet uyuğundaki kişilere ait olan gemi ve her türlü araca askeri amaçlarla kendi kullanımı için, karşılığında tazminat ödeyerek el koymayı ifade eden "angarya hakkı" mevcuttur. Açık denizde angarya hakkına başvurulamaz. Bilgi için bkz. Meray, **a.g.e.**, s.593-595; Oppenheim, s.759-766; Rainer Lagoni, "Right of Angary", **Encyclopedia of Public International Law 3- Use of Force, War, Neutrality and Peace Treaties (A-M)** içinde (18-19);

ve arama haklarını, eğer denizde tehlike mevcutsa sayılan hakların kullanılabilmesi amacıyla söz konusu gemiyi başka bir alan veya limana gitmesi için rota emri²³⁷ vermek suretiyle, kullanarak yüklerinin neler olduğunu ve varış yerini denetleyebilir²³⁸. Teamül niteliği tartışmalı olan²³⁹ VI. Lahey Sözleşmesi'ne göre, çatışmalar başladığında düşman tarafın limanlarında veya açık denizde bulunan düşman ticaret gemileri, henüz haberdar olmadıklarından, gözaltında tutulabilirse de bunlara el konulmayacaktır. Ancak uzun yıllardır bu bilginin radyo iletişimi ile aktarılabilmesi mümkün olduğundan devletler artık limandan çıkmaları veya açık denizde el konulabilmesi için süre vermemektedir²⁴⁰.

Savaşın tarafsız gemiler üzerinde bahsi geçen hakları sınırsız değildir²⁴¹. Ziyaret ve arama hakkı kullanılırken dahi yakalamaya konu olacaklarına dair makul şüphe bulunmalı, tarafsız ticaretine yapılan bu türlü müdahaleler olabildiğince çabuk sonuçlandırılmalıdır²⁴². Ancak Birinci ve II. Dünya Savaşı sırasında, topyekun savaşın zorlayıcı koşulları, denizaltıların neden olduğu tehlikeler, yük gemilerinin büyüklüğü nedeniyle yaşanan zorluklar gerekçe gösterilerek açık denizde müdahaleye uğrayan tarafsız gemiler, şüpheye mahal verecek bir durum olmamasına rağmen, arama yapılmak üzere limanlara yönlendirilmişlerdir²⁴³. Bununla birlikte tarafsız ticaret gemisinin tarafsız bir limanda bağlı olması, tarafsız herhangi bir savaş

²³⁷ Joachim Wolf, "Ships, Diverting and Ordering to Port", Dolzer, Hollweg, Maders ve Rustemeyer, Trebilcock (Ed.) **Encyclopedia of Public International Law 4- Use of Force, War, Neutrality and Peace Treaties (N-Z)** içinde (223-224), s.224. San Remo El Kitabı m.121, Denizde Zapt ve Müsadere Kanunu m.59-62. Ayrıca San Remo El Kitabı'nın 119. maddesi ile ziyaret ve arama hakkına alternatif olarak, tarafsız ticaret gemisinin rızasıyla, varış yeri dışında bir liman veya alana yönlendirilebileceğini ifade etmiştir.

²³⁸ Denizdeki Tarafsızlık Hakkında 1928 Havana Sözleşmesi m.1-4; 1913 Deniz Savaş Hukukuna İlişkin Oxford El Kitabı m.32, Denizde Zapt ve Müsadere Kanunu m.5 ve 53; San Remo El Kitabı m.118.

²³⁹ Andrea de Guttry, "Comments", Natalino Ronzitti (ed.), **The Law of Naval Warfare: A Collection of Agreements and Documents with Commentaries** içinde (102-111), Dordecht: Martinus Nijhoff, 1998, s.102.

²⁴⁰ Green, **a.g.e.**, s.168.

²⁴¹ Heinegg, Visit, Search, Diversion and Capture in Naval War- Part I: The Traditional Law, s.297.

²⁴² Heinegg gibi bazı yazarlar 1945 yılından itibaren yaşanan çatışmalarda tarafsız ticaret gemilerinin daha az müdahale edilmesi yönünde bir eğilim olduğunu ileri sürmüş ve şüphe duyulması için makul sebeplerin olduğu sınırlı olaylarda müdahale edildiği kabul edilmiştir. Bu husus, "makul şüphe" olarak çalışmamızda yer almaktadır. San Remo El Kitabı'nda da makul şüpheden söz edilmiş ancak bu kural henüz teamül niteliğinde kabul edilmemektedir. Maja Sersic, "Neutrality in International Armed Conflicts at Sea", Budislav Vukas ve Trpimir Sosic (ed.), **International Law: New Actors, New Concepts-Continuing Dilemmas** içinde (583-593), s.588; Heinegg, Visit, Search, Diversion, and Capture in Naval Warfare: Part II, Developments since 1945, s.127.

²⁴³ Shearer, **a.g.e.**, s.539.

gemisinin koruduğu konvoyda bulunması, konvoyun bayrak devleti veya eşliğinde seyrüsefer ettikleri tarafsız savaş gemisi tarafından hukuka aykırı bir eylemde bulunmadığı veya savaş kaçağı taşımadığını garanti etmesi, tarafsız savaş gemisi komutanı tarafından ziyaret ve arama hakları kullanılarak elde edilecek bilgilerini verilmesi hallerinde savaş gemisi ziyaret ve arama hakkını kullanamaz²⁴⁴. Nitekim 1980-1988 yılları arasında yaşanan İran-İrak Savaşı sırasında, İran'ın deniz güçleri, Irak'a savaş kaçağı taşınmasını önlemek için her gün on beş ile yirmi tarafsız ticaret gemisini durdurmuş ve aramış, Nisan 1987 tarihine gelindiğinde bin iki yüz gemiye müdahale etmiş ve otuz tanesinin kargolarına el koymuştur²⁴⁵. Devletler bu müdahalelere karşı ortak bir tavır sergilemediği gibi kendi uygulamalarıyla tutarlı hareket etmemişlerdir. Örneğin, ABD İran deniz kuvvetlerinin savaşan olarak gemileri aramalarının uluslararası hukuka uygun olduğu yönünde beyanlarda bulunmuş ve gemilerin aranmasını kınamamış ancak sonrasında bir gemiye müdahale edildiği sırada savaş gemisini göndererek İran savaş gemisinin müdahalesini engellemiş, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği de İran'a karşı durmamış ancak bir ticaret gemisinin ateş açılarak durdurulup aranmasını kınamış ve diğer ticaret gemilerini firkateyn eşliğinde göndermiştir²⁴⁶.

İngiltere ise, Fransa'nın 1954- 1962 yılları arasında Cezayir Bağımsızlık Savaşı sırasında asi kuvvetlere silah taşıdığını iddia ettiği yabancı bandıralı gemileri açık denizde durdurup aramasını meşru müdafaa hakkına dayandırdığı gibi; İran-İrak Savaşı'nda, İran'ın çatışmanın diğer tarafına silah taşıdığından makul şüphe duyduğu yabancı ticaret gemilerini açık denizde durdurup aramasının meşru müdafaa hakkının bir uygulaması olduğunu ancak bu hakkın istisnai nitelikte olduğundan geminin hareketleri şüpheye mahal bırakmıyorsa geminin sahiplerine gecikmeden doğan zararlarının tazmin edilmesi gerektiğini beyan etmiştir²⁴⁷.

²⁴⁴ San Remo El Kitabı m.20. ABD 18. yüzyıldan itibaren tarafsız konvoylara dokunulmayacağı ilkesinin savunucusu olmuş, bu yönde pek çok ikili antlaşma imzalamıştır. Fransa'nın da uygulaması bu yöndedir. Bkz. Neff, *The Rights and Duties of Neutrals*, s.96.

²⁴⁵ Ross Leckow, "The Iran-Iraq Conflict in the Gulf: The Law of War Zones", **British Institute of International and Comparative Law**, Vol.37, No.3(1988), s.638.

²⁴⁶ D.R.Humphrey, *Belligerent Interdiction of Neutral Shipping in International Armed Conflict*, **Journal of Armed Conflict Law**, Vol.2, No.23 (1997), s.28.

²⁴⁷ Sandra L. Hodgkinson ve Diğerleri, "Challenges to Maritime Interception Operations in the War on Terror: Bridging the Gap", **American University International Law Review**, Vol.22 (2006-2007), s.640-641.

Savaş gemilerinin tarafsız ticaret gemilerini yakalama yetkisi, ziyaret ve arama hakkını kullandıktan sonra ya da gereği gibi kullanmasına izin vermemeleri nedeniyle ve yalnızca şu hallerde olanaklıdır²⁴⁸: i) dur işaretinde durmama ya da ziyaret ve aramaya izin vermemeye, ii) ablukayı delme, iii) savaş kaçağı taşıma, iv) düşman kuvvetler için hasmane himaye ve yardımda²⁴⁹ bulunma- bilgi taşıma²⁵⁰, münhasır bölgelere girme, savaşa ait asker veya personel²⁵¹ taşıma, düşman kontrolünde olma, düşmanın emirleri doğrultusunda çalışma, düşman tarafından istihdam edilme veya kiralanma²⁵², düşman konvoyunda ilerleme ve kimliklerinin tespit edilmesinden kaçınma, gemi evrakında noksanlık- uygun olmayan, sahte, eksik belge sunma; belgeleri saklama, tahrif veya imha etme. Komutan gemiyi ve yükünü eksiksiz şekilde korumak ve gecikmeksizin ganimet mahkemesinin bulunduğu en yakın limana götürme yükümü altındadır²⁵³.

Yakalanan tarafsız veya düşman nitelikli tüm ticaret gemileri, ilke olarak, ganimet yargılamasına tabidir. Tarafsız ticaret gemisine el koyan savaşan, gemi ve yükünün, geçici olarak, ziyeydi sıfatını haiz ise de ancak ganimet mahkemesinin karar vermesi halinde gemi müsadere edilebilir²⁵⁴. Savaşan tarafsız ticaret gemilerini,

²⁴⁸ San Remo El Kitabı m.146, 1909 Londra Bildirisi m.46, Denizde Zapt ve Müsadere Kanununun 14. maddesine göre; tarafsız gemiler savaş kaçağı taşıyorsa, düşman eşliğinde hareket ediyorsa, pasif direniş gösterirse, kuvvet kullanılmasına direnirse, düşmana yardımda bulunursa, ablukayı kırmaya kalkarsa, -savaş gemilerinin- rota emrini izlemezse, belgeleri düzenli değilse veya sahte belgeler kullanarak düşmana mal taşımış ve bu yardımdan sonra dönüş yolculuğunda yakalanmışsa bu gemilere de el konulabilir. Kanımızca bu maddede yer alan “kuvvet kullanılmasına direnme” ile kastedilen savaşanların tarafsız gemiler üzerindeki denetim haklarının kullanılmasına direnmedir. Aksi halde madde hem tarafsızlık hukuku hem de BM Şartı’nda yer alan ve *jus cogens* niteliğinde teamül olan kuvvet kullanma yasağı bağlamında uluslararası hukuka aykırı düşecektir.

²⁴⁹ 1909 Londra Bildirisi m.45-47, Havana Sözleşmesi m.12. “Hasmane himaye ve yardım” kavramı, İngilizcede “unneutral service”, Fransızcada ise “assistance hostile” olarak geçmektedir. Fransızca kavramın içeriğini daha anlaşılır biçimde karşılamaktadır. Türkçe karşılıkları düşünüldüğünde dahi örneğin, savaş kaçağı taşımak da “tarafli hizmet” olarak kabul edilebilir. Tartışma için bkz. Politakis, *Modern Aspects of the Laws of Naval Warfare and Neutrality*, s.584. Nitekim, Denizde Zapt ve Müsadere Kanunu’nda bu bahis “hasmane himaye ve yardım” başlıklı VII.Fasıl kapsamında düzenlenmiştir.

²⁵⁰ Teamül niteliği taşıdığı kabul edilen Savaş Zamanında Kablosuz Telgrafın Denetimine ve Hava Savaşına Dair Kurallar’ın 6.1. maddesine göre, tarafsız deniz veya hava araçlarının açık denizde düşmana bilgi iletmesi hasmane tutum olarak değerlendirilmiş ve bu araçların yakalama ve el koymaya konu edilebileceği kabul edilmiştir. <http://www.icrc.org/ihl.nsf/FULL/275?OpenDocument> (24 Nisan 2012).

²⁵¹ Bu halde diplomatların salıverilmeleri gerekmektedir.Colombos, s.710; Oppenheim, s.835; Meray, **a.g.e.**, s.611-612.

²⁵² Dinstein, “Sea Warfare”, s.202, United States Navy, **The Commander’s Handbook on the Law of Naval Operations**, Newport: Department of the Navy Publications, 2007, m.7.5.2.

²⁵³ 1909 Londra Bildirisi m.48, Denizde Zapt ve Müsadere Kanunu m.68.

²⁵⁴ San Remo El Kitabı m.146, Denizde Zapt ve Müsadere Kanunu m.79.

rota emri verme, limana çekme veya serbest bırakması imkânsız hale geldiyse, savaş gemisinin güvenliğini veya harekâtın başarısını tehlikeye düşürmesi halinde, imha edilebilir²⁵⁵. Tarafsız ticaret gemisinin tahribinden önce savaştan, gemideki yolcular, tayfa ve gemi evrakı güvenli bir yere alma yükümü altındadır²⁵⁶. Tarafsız ticaret gemisi savaş kaçağı taşıdığı gerekçesiyle imha edilemez ancak savaş kaçağı, gemideki toplam yükün, değer, ağırlık veya hacim bakımından yükün yarısından fazla olması hali bu kuralın bir istisnası olarak değerlendirilmektedir²⁵⁷.

Düşman ticaret gemileri veya özel mülkiyete konu olan başkaca gemiler ve yükleri, özel olarak korunan gemilerin dışında, arama veya ziyaret hakkının kullanmadan²⁵⁸, bu gemilere el konulabilir ve ganimet mahkemesinin vereceği müsadere kararıyla birlikte mülkiyetini elde edebilir²⁵⁹. Bununla birlikte tarafsız ticaret gemilerinde olduğu gibi, verilen el koyma kararı bir fiili tespit mahiyetindedir ve meşruiyeti ganimet mahkemesinin vereceği müsadere kararına bağlı değildir²⁶⁰. Düşman ticaret gemilerinin de ganimet yargılamasına tabi olsalar da koşullar zorunlu kıldığında imha edilmeleri söz konusu olabilir²⁶¹. Devletlerin neredeyse her olayda bu gemileri imha edilmelerine izin verme eğiliminde oldukları görülmektedir²⁶².
Örneğin, I. Dünya Savaşı sırasında Fransız kuvvetleri yirmi kadar Türk motor ve

²⁵⁵ 1909 Londra Bildirisi m.49, Denizde Zapt ve Müsadere Kanunu m.72, San Remo El Kitabı'nın 151. maddesinde Londra Bildirisi'nin 49. maddesinde olduğu gibi "savaş gemisinin güvenliğini veya harekâtın başarısını tehlikeye düşürme" koşulları yerine askeri gerekliliklere göndermede bulunulmuştur. Londra Bildirisi'nin ilgili hükmüne ilişkin İngiliz delegasyonu da benzer bir itirazda bulunmuştur. Bakınız: Frits Kalshoven, "Comments", Natalino Ronzitti (ed.), **The Law of Naval Warfare: A Collection of Agreements and Documents with Commentaries** içinde (257-277), Dordrecht: Martinus Nijhoff, 1998, s.266.

²⁵⁶ 1909 Londra Bildirisi m.50-54, San Remo El Kitabı m.151-152.

²⁵⁷ 1909 Londra Bildirisi m.40, San Remo El Kitabı m.151. Tucker, **a.g.e.**, s.277.

²⁵⁸ Teamül hukuku gereği, düşman ticaret gemilerine el koymak için önceden ziyaret veya arama hakkının icrası gerekmemektedir. Zira düşman niteliğinin varlığı iletişim sistemlerinin kullanılması gibi başkaca yollarla da tespit edilebilir. Bkz. Louise Doswald-Beck, *Vessels, Aircraft and Persons Entitled to Protection During Armed Conflict at Sea*, s.243. Bu yöndeki hüküm için Bkz. *Commander's Handbook* m.8.6.2.1.

²⁵⁹ Johnson, "Prize Law", Dolzer, Hollweg, Maders ve Rustemeyer, Trebilcock (Ed.) **Encyclopedia of Public International Law 4- Use of Force, War, Neutrality and Peace Treaties (N-Z)** içinde s.1122-1123. El koyma kararlarını tetkik eden ganimet mahkemeleri her devlet tarafından farklı şekilde kurulan ve uluslararası hukuk kurallarını uygulayan ulusal mahkemelerdir. Ganimet mahkemelerinin hem ulusal hem de uluslararası hukukun bir parçası olmasının doğuracağı sıkıntıları önlemek için Lahey Uluslararası Ganimet Mahkemesinin Kurulmasına İlişkin XII. Sözleşme Osmanlı Devleti'nin de içinde bulunduğu otuz bir devlet tarafından imzalanmışsa da yürürlüğe girmemiştir. Sözleşme metni için bkz. <http://www.icrc.org/ihl.nsf/INTRO/235?OpenDocument> (30 Nisan 2012); San Remo El Kitabı m.135.

²⁶⁰ Heinegg, *Visit, Search, Diversion and Capture in Naval War- Part I: The Traditional Law*, s.316.

²⁶¹ San Remo El Kitabı m.139.

²⁶² Oppenheim, s.487.

yelkenlisini batırmışlardır²⁶³. Ancak savaş kaçağı olarak sayılmayan tarafsız mallarını taşıyan düşman ticaret gemileri olabileceği gibi tüm savaş gemilerinin gemideki yolcu, tayfa ve gemi evrakını güvenli bir yere alma yükümünü yerine getirmeye elverişli olmaması bu yola sınırlı hallerde başvurulmasını mümkün kılmaktadır²⁶⁴.

Başka bir yöntemle durdurulamayan ve tarafsızlık hukukunu ihlal eden tarafsız ticaret gemilerine karşı savaş gemileri, son çare olarak, geniş anlamda insancıl hukuk ilkeleri ile sınırlı bir biçimde kuvvet kullanabilirler. San Remo El Kitabı'na göre; tarafsız ticaret gemilerini yakalamaya sebep olan sayılan eylemlerin hepsi kuvvet kullanmak için de yeterli değildir. Kuvvet kullanımının meşru olabilmesi için, savaş kaçağı taşıması²⁶⁵ veya ablukayı kırması hususunda makul şüphe varsa, uyarılmasına rağmen durmaz, ziyaret, arama ve el konulmasına kasten ve açıkça direnirse, hasmane himaye ve yardımda bulunursa -düşman kuvvetlerine dahil olması, düşman adına ziyaret, arama gibi savaşan haklarını kullanması, düşman silahlı kuvvetlerinin yardımcı gemisi gibi hareket etmesi veya düşman istihbarat sistemine dahil veya yardımcı olması hallerinde- başka bir deyişle doğrudan düşmanın savaş becerisini güçlendiren eylemlerde bulunması halinde, gereklilik ve ölçülülük ilkelerini gözeterek, kuvvet kullanımına konu olabilir²⁶⁶. Savaşan, kuvvet kullanımını gerektiren eylemde bulunan tarafsız ticaret gemileri üzerinde evleviyetle el koyma hakkını kullanabilecektir.

Tarafsız ticaret gemilerinin kuvvet kullanmaya konu edilebilecek eylemlerde bulunmaları nedeniyle el konulması halinde ganimet mahkemesinin kararı gerekmeksizin, mülkiyeti doğrudan savaşan devlete geçecektir²⁶⁷. Zira söz konusu

²⁶³ Meray, **a.g.e.**, s.557.

²⁶⁴ Colombos, s.786-787; Burdick H. Brittin ve Liselotte B. Watson, **Deniz Subayları için Devletler Hukuku**, Ahmet Kerse ve Füzulan Arsal(çev.), İstanbul: Deniz Basımevi, 1966, s.152-153.

²⁶⁵ I. Dünya Savaşı sırasında Alman denizaltılarının tarafsız ticaret gemileri batırması tahkim mahkemelerinde değerlendirilmiş ve bazı davalarda gemilerin savaş kaçağı taşımaları nedeniyle meşru kabul edilmiştir. Bkz. Supplement: Research in International Law, "Section 7: Unneutral Service", **American Journal of International Law**, Vol.33 (1939), s.672.

²⁶⁶ San Remo El Kitabı m. 67.

²⁶⁷ 1939 Harvard Research m.65 içinde Supplement: Research in International Law, "Section 7: Unneutral Service", **American Journal of International Law**, Vol.33 (1939), s.654; Herbert A.

gemi hem tarafsız niteliğini kaybetmiş hem de düşman savaş gemisi gibi davranarak meşru hedef haline gelmiştir. I. Dünya Savaşı sırasında özellikle hasmane himaye ve yardıma ilişkin pek çok vakıa yaşanmış ve bu nedenle 1909 Londra Bildirisi'nin 46. maddesinde sayılan eylemlerde bulunan tarafsız ticaret gemilerine düşman ticaret gemisi gibi davranılacağı yönündeki hükümden, II. Dünya Savaşı başlamadan önce Almanya, İtalya ve Fransa gibi bazı devletler ganimet hukukuna ilişkin getirdikleri yeni düzenlemelerle uzaklaşarak söz konusu tarafsız gemilere karşı kuvvet kullanılabileceğini kabul etmişlerdir²⁶⁸.

Düşman ticaret gemilerinin yakalama²⁶⁹ ve müsadere işlemine konu edilmeleri hukuka uygun olsa dahi askeri hedef olmadıkları sürece – mayın döşemek veya temizlemek gibi aktif olarak savaşan eylemlerinde bulunmamaları, yardımcı gemi olarak hareket etmemeleri, istihbarat toplamamaları, savaş gemilerine zarar verebilecek kadar silahlı olmaları halinde, düşman savaş gemilerinin refakatindeki konvoyda bulunmamaları- ve savaşın ziyaret, arama ve yakalama haklarını kullanmasına direnmediği müddetçe vurulmamaları gerekmektedir²⁷⁰. Düşman ticaret gemilerine bu eylemleri gerçekleştirmesi üzerine el konulması halinde geminin mülkiyeti, ganimet mahkemesine gidilmesi gerekmeksizin, yakalayan devlete geçecektir.

I. Dünya Savaşı'ndan önce bir ticaret gemisinin uyarıda bulunulmaksızın vurulabilmesi için; yukarıda sayılan sebeplerden, düşman savaş gemileri

Smith, **Deniz Hukuku ve Teamülü**, Ahmet Kerse ve A. Yüksel Önel (çev.), İstanbul: Deniz Basımevi, 1967, s.104.

²⁶⁸ Politakis, *Modern Aspects of the Laws of Naval Warfare and Maritime Neutrality*, s.586-593.

²⁶⁹ Cenevre III. Sözleşmesi 4. maddesine göre; savaş gemilerince yakalanan düşman ticaret gemisindeki mürettebat, tarafsız vatandaşları hariç olmak üzere, savaş esiri sayılacaktır. Lahey XI. Sözleşmesi 5. ve 6. maddelerine göre; ancak tarafsız vatandaşların kaptan veya subay olanlar ve düşman vatandaşları savaşla ilgili herhangi bir eylemde bulunmayacaklarına söz vermeleri halinde savaş esiri olmaktan kurtulurlar. Bkz. I.A.Shearer, "Commentary", Natalino Ronzitti (ed.), **The Law of Naval Warfare: A Collection of Agreements and Documents with Commentaries** içinde (211-223), Dordrecht: Martinus Nijhoff, 1998, s.187; Denizde Zapt ve Müsadere Kanunu m.75.

²⁷⁰ Lahey VI. Çatışmalar Başladığında Düşman Ticaret Gemilerinin Statüsüne Dair Sözleşme m.3, 1936 tarihli Londra Ticaret Gemilerine Karşı Denizaltı Gemilerinin Hareketlerine Dair Proseverbal m.2. Türkçe metin için bkz. Dışişleri Bakanlığı Uluslararası Antlaşma Metinleri Sayfası <http://ua.mfa.gov.tr/> (28 Nisan 2012). Yoram Dinstein, **The Conduct of Hostilities under the Law of International Armed Conflict**, New York: Cambridge University Press, 2004, s.102-103. San Remo El Kitabı, m.40, 59, 60, 146-151.

refakatindeki konvoyda bulunmaları, düşman yerine savaş eylemlerini gerçekleştirmesi ve bunlara ek olarak eğer düşman ticaret gemisi ise saldırı için silahlanması hallerinden birinin varlığı aranmışsa da; daha sonra ortaya çıkan denizaltılar, radar teknolojisi, iletişim araçları, uzun menzilli füzeler gibi gelişmiş savaş araçlarının, denizi savaş gemileri için tehlikeli bir alan haline getirmesi nedeniyle gemileri yakalamak veya vurmadan önce tayfayı güvenli bir yere almak gibi savaş tedbirlerini uygulanamaz hale getirmiştir²⁷¹. Örneğin, I. Dünya Savaşı sırasında tarafsız ticaret gemilerinin bilgi toplaması söz konusu geminin yakalanması için meşru sebep kabul edilirken daha sonra bu eylemler düşman yerine savaş eylemleri gerçekleştirmek olarak değerlendirilmiştir. Bu nedenle yazar Doswald-Beck, askeri gereklilik, iyiniyet ve insanlık ilkelerinin yeniden düşünülmesi gerektiğini pek çok çalışmada savunmuş²⁷² ve San Remo El Kitabı'nı da etkilemiştir. İlâveten San Remo El Kitabı'nda, devlet uygulamaları ve Cenevre Sözleşmeleri I.Ek Protokol'de yer alan "askeri hedef" kavramı dikkate alarak düşman ticaret gemilerine ancak düşmanın askeri operasyonlarına doğrudan yardım edilmesi halinde saldırının meşru olacağı yönünde düzenleme yapılmıştır²⁷³.

1909 Londra Bildirisi'nin 64. maddesine göre; bir geminin veya yüküne el konulması ganimet mahkemesince tasdik edilmeyecek olursa veya mahkeme yoluna gidilmeksizin el koyma işlemi ortadan kaldırılırsa, gemiye veya yüküne el konulmasını haklı gösterecek kafi sebepler olmadıkça, ilgililerin zararın tazminini talep etme hakları vardır²⁷⁴. Dolayısıyla kafi sebebin varlığını ispat külfeti

²⁷¹ Fenrick, *The Merchant Vessel as Legitimate Target in the Law of Naval Warfare*, s.436-437.

²⁷² Louise Doswald-Beck, "The International Law of Naval Armed Conflicts: The Need for Reform", Tullio Treves (ed.), **Italian Yearbook of International Law** içinde (251-282), Vol.7, Milan: Giuffre, 1988, s.252-254; bkz. Louise Doswald-Beck, *The San Remo Manual on International Law Applicable to Armed Conflicts at Sea*, s.198-200.

²⁷³ San Remo El Kitabı'ndan önce de bu kavramların denizdeki silahlı çatışmalarda da dikkate alınması gerektiğini tartışan yazarlar olmuştur. Horace Robertson *Jr*, "U.S. Policy on Targeting Enemy Merchant Shipping: Bridging the Gap Between Conventional Law and State Practice", Richard J. Grunawalt (ed.), **Targeting Enemy Merchant Shipping** içinde (338-356), International Law Studies No.65, Newport: U.S.Naval War College, 1993. Cenevre Sözleşmeleri Ek Protokolleri'nin -deniz ve havadaki çatışmalara ilişkin sınırlı sayıda hüküm içermekle birlikte- çoğunlukla karadaki çatışmalara dair olsa dahi, pek çok devlet bu hukuki gelişmelere kayıtsız kalmamış ve denizdeki silahlı çatışmalarda uygulanacak kuralları içeren el kitaplarını değiştirmişlerdir.

²⁷⁴ Bahsi geçen tazminat talep etme hakkı, Denizde Zapt ve Müsadere Kanununun 80-86. maddeleri arasında düzenlenmiştir. Buna göre; bir gemiye ya da mala el konulması mahkeme yoluna gidilmeden kaldırılırsa, ilgililer zarar giderim isteminde bulunabilirler, ancak gemiye ve mala el konulması için kafi nedenler varsa bu hüküm uygulanmaz. Gemi ya da mal kanunda gösterilen koşullara aykırı olarak

yakalayana düşmektedir. Ancak bazı ganimet mahkemeleri, yakalayanın makul şüphesi olmadığını ispat eden ilgililer lehine, bazıları ise sadece ciddi ihmal veya görevi kötüye kullanma hallerinde tazminata hükmederek, Londra Bildirisi'nde yer alan düzenin aksine hareket etmiştir²⁷⁵. İlaveten, mezkur hüküm kapsamında savaşın tarafsız ticaret gemileri üzerinde arama ve ziyaret hakkını kullanmaları sebebiyle –kafi sebebe dayanmayan rota emri, gecikme veya müdahalede bulunulması- tarafsızların tazminat hakkı kazamayacağı ancak müsadere edilirse bu hakkın ortaya çıkacağı anlaşılacakla birlikte iki dünya savaşı arasında Anglo-sakson devletlerin, savaşlardan sonra da Fransız içtihadında haksız el koymadan dolayı tazminata hükmedildiği görülmektedir.

Teamül hukukunu yansıtan 1856 tarihli Paris Bildirgesi ile yasaklanan korsanlığın, hem barış hem de savaş zamanında ticaret gemilerinin savaş gemilerine dönüştürülmesiyle savaş sahnesindeki yerini kısmen de olsa tekrar aldığı ileri sürülmüştür²⁷⁶. Nitekim devletlerin barış zamanında parasal olarak desteklediği ticaret gemileri ve posta gemileri, savaş sırasında dönüştürülerek savaş gemisi olarak hizmet vermekteydiler²⁷⁷. Örneğin, 1904-1905 yılları arasında yaşanan Rusya-Japonya Savaşı sırasında Karadeniz'de Petersburg ve Smolensk adında iki gemi, 4 ve 6 Temmuz 1904'de, savaş gemilerine kapalı olan Çanakkale ve İstanbul Boğazları'ndan, Süveyş Kanalı'ndan ticaret gemisi sıfatıyla geçmiş ve sonrasında savaş gemisine dönüştürüldüğünü ileri sürerek tarafsız devlet gemileri üzerinde denetim haklarını kullanmaya başlamıştır²⁷⁸.

yok edilmişse, rota buyruğu verilmesi yerinde değilse ilgililere gene zararın tazminini talep hakkı tanınmaktadır. Bir düşman devlet uyruğunun bu tazminat hükümlerine göre istemde bulunabilmesini, karşılıklı olma ilkesinin sağlanmış olmasına bağlı tutmaktadır. San Remo El Kitabı ve Helsinki İlkeleri'nde tazminat sorumluluğundan bahsedilmemesi, bu konunun geleneksel deniz savaş hukuku kurallarına bırakıldığına işaret etmektedir. Philipp Wendel, **State Responsibility for Interferences in with the Freedom of Navigation in Public International Law**, Hamburg Studies on Maritime Affairs Vol.11, Berlin: Springer, 2007, s.240-241.

²⁷⁵ Colombos, s.775-778.

²⁷⁶ Arthur Eyffinger, “ A Highly Critical Moment: Role and Record of the 1907 Hague Peace Conference”, **Netherlands International Law Review**, Vol.54, No.2 (2007), s.213.

²⁷⁷ Colombos, s.515-516.

²⁷⁸ Fauchille, **a.g.e.**, s.376.

Bunun üzerine 1907 Lahey VII sayılı Ticaret Gemilerinin Savaş Gemilerine Dönüştürülmesi Sözleşmesi'nin 1-6 maddeleri arasında bayrağını taşıdığı devletin doğrudan otoritesi, denetimi ve sorumluluğu altına girmesi, dolayısıyla özel gemi niteliğini kaybetmesi; bayrak devletinin savaş gemileri işaretini taşıması, kaptanın bayrak devletinin deniz subayları listesinde bulunması; mürettebatın askeri disiplin altında bulunması; savaş kurallarına uygun davranması; bayrak devletinin değişikliği savaş gemileri listesinde belirtmesi yönündeki koşullar getirmiştir. Bu koşulların gerçekleşmesi halinde ticaret gemisinden savaş gemisine dönüştürülen gemiler de savaş gemilerine uygulanan hukuka tabi olacaktır.

Sözleşme'nin, ticaret gemilerinin bayrak devletinin, müttefiklerin veya düşman devletin karasularına ilaveten açık denizde savaş gemisine dönüştürülüp dönüştürülemeyeceği ve dönüştürülen gemilerin savaş bitmeden tekrar ticaret gemisi olup olamayacağı hususlarına değinmemesi tartışmalara neden olmuştur²⁷⁹. İlk tartışmaya ilişkin olarak; Lahey XIII. Sözleşmesi 8. maddesinde yer alan, tarafsız devletin barış durumunda bulunduğu devlete karşı saldırıda bulunacağına dair kanaat uyandıran gemilerin kendi yetki alanında silahlanmasını önleme yükümü gereği tarafsızların karasularında bu dönüşümün yapılamayacağını söylemek mümkündür. Dinstein'a göre; bu tartışmaların her ikisine de müspet cevaplar verilmesi halinde, ticaret gemisi açık denizde kolayca elde edebileceği bir ganimetle karşılaşmış ve elde ettikten sonra ticaret gemisi haline geri dönerek korunan statüsünden yararlanır²⁸⁰. Gemilerin açık denizde dönüştürülmesi korsanlık yasağını delebileceği gibi tarafsız veya düşman ticaret gemileri, söz konusu gemiler tarafından durdurulmaları halinde müdahale eden geminin savaşan haklarını kullanmaya ehil olup olmadığını bilemeyecektir²⁸¹. Uluslararası Hukuk Enstitüsü'nün 1913 yılında yayınladığı Deniz Savaş Hukukuna İlişkin Oxford El Kitabı'nda dönüştürmenin sadece düşman veya müttefik devletlerin karasularında yapılabileceği ki böylece tarafsız suların yanı sıra

²⁷⁹ Ingrid Detter, **The Law of War**, Cambridge: Cambridge University Press, 2000, s.131. Alsan, **a.g.e.**, s.432.

²⁸⁰ Dinstein, *Conduct of Hostilities under the Law of International Armed Conflict*, s.53.

²⁸¹ Gabriella Venturini, "Commentary", Natalino Ronzitti (ed.), **The Law of Naval Warfare: A Collection of Agreements and Documents with Commentaries** içinde (120-129), Dordrecht: Martinus Nijhoff, 1998, s.122-124.

açık deniz de zimnen hariç tutulmuş ve savaş gemilerinin çatışma süresince ticaret gemisine dönüştürülmesi yasaklanmıştır²⁸².

Bu bağlamda ticaret gemilerinin savaş gemisine dönüştürülmeden, başka bir deyişle savaş dışı olma statüsünü koruyarak, saldırı için silahlandırılması hukuka aykırı, savunma için ise hukuka uygun kabul edildiğinin altını çizmek gerekmektedir²⁸³.

Savaş gemileri, açık denizlerde, devletlerin egemenlik ve bağımsızlıklarını temsil ettiklerinden başka bir devlete ait muadilleri ile karşılaştıklarında birbirleri üzerinde yargı hakkı icra edemezler. Bu nedenle bu gemilere karşı yapılacak müdahaleler hasmane hareket olarak kabul edilir²⁸⁴. VII. Lahey Sözleşmesi, 1958 tarihli Açık Deniz Sözleşmesi ve 1982 tarihli Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi²⁸⁵ savaş gemisini tanımlarken üç unsurunu esas almışlardır: silahlı kuvvetlere ait olma²⁸⁶ ve dış işaretlerini taşıma, mürettebatın askeri disipline bağlı olması²⁸⁷ ve adı subaylar listesinde yer alan bir deniz subayının komutasında

²⁸² Pietro Verri, "Commentary", Natalino Ronzitti (ed.), **The Law of Naval Warfare: A Collection of Agreements and Documents with Commentaries** içinde (329-343), Dordrecht: Martinus Nijhoff, 1998, s.331.

²⁸³ Wolff Heintschel von Heinegg, "The Law of Armed Conflict at Sea", **The Handbook of International Humanitarian Law** içinde (475-568), Oxford: Oxford University Press, 2.Edition, 2008, s.479; Alsan, **a.g.e.**, s.432.

²⁸⁴ Brittin ve Watson, **a.g.e.**, s.103.

²⁸⁵ Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi, Cenevre Açık Deniz Sözleşmesi'nde yer alan "deniz kuvvetlerine ait olma" ve tayfasının "deniz kuvvetleri disiplini altında olması" koşullarını, devlet gemilerinin deniz kuvvetlerine ait olmasa dahi askeri amaçlarla kullanılması nedeniyle değiştirerek "silahlı kuvvetlere ait olma" ve tayfasının "silahlı kuvvetler disiplini altında olması" şeklinde değiştirmiştir.

²⁸⁶ Mülkiyet anlamında değil, silahlı kuvvetlerin münhasır denetimine tabi olma ve askeri amaçlara hasredilme olarak değerlendirilmelidir. Nitekim yardımcı gemiler devlet gemilerinin yararlandığı dokunulmazlıklardan yararlınsa da çatışmalarda yer alamamaları sebebiyle savaş gemisi olarak değerlendirilmezler. Bkz. Heinegg, *The Law of Armed Conflict at Sea*, s.477.

²⁸⁷ Commander's Handbook m.2.2.1: "...Askeri disipline bağlı mürettebatın tamamının askerlerden oluşması gerekmektedir. Belli sayıda sivilin savaş gemisinde bulunması, geminin niteliğini değiştirmez." Günümüzde devletler, yemek, temizlik ve çamaşır hizmetleri almak üzere müteahhitlerle sözleşmeler yapılmaktadır. Askeri disipline bağlı bir mürettebatın yanı sıra gemide sivil çalışanların bulunması hukuka uygun görünmektedir. Ancak askeri mürettebatın gemi ve silahların kullanılmasına ilişkin görevlerini sivillerin yerine getirmemesi gerekmektedir. Bkz. Wolff Heintschel von Heinegg, "A Fresh Look at the San Remo Manual", Anthony M. Helm (ed.), **The Law of War in the 21st Century: Weaponry and the Use of Force**, içinde (269-297), International Law Studies Vol.82, Newport: U.S.Naval War College Press, 2006, s.271.

bulunma²⁸⁸. Bu özellikleri taşıyan deniz yüzeyinde veya altında hareket eden tüm araçlar, sahil güvenlik araçları, fırkateyn, destroyer, denizaltı, hız teknesi, yük gemisi veya tanker; ebat, tasarım, yapı, itici güç veya başka bir askeri donatıma sahip olmasına bakılmaksızın savaş gemisi niteliğine sahiptir ve egemen bağışıklığından yararlanır²⁸⁹. Silahlı kuvvetlere doğrudan destek sağlayan, birlik veya malzeme taşıma gibi, yardımcı gemiler de savaş gemisi statüsünde kabul edilir.

Savaş gemilerinden sonra denizdeki silahlı çatışmalarda karşımıza en sık çıkan denizaltılar, 20. yüzyılın başında Birleşik Krallık'ın hukuk dışı bırakma çabalarına karşın, deniz savaşının meşru araçlarından biri olarak savaş gemisi statüsünde kabul edilmişlerdir²⁹⁰. Ancak bu araçların silah sisteminin su altında çalışması ve su üzerinde savunmasız olmaları nedeniyle savaş gemisinin hak ve yükümlülüklerin denizaltılara uyarlanması hususu aydınlatılamamış²⁹¹ ve antlaşma girişimleri sonuçsuz kalmıştır²⁹². 1930 Londra Antlaşması'nın, her ne kadar 31 Aralık 1936'da süresi dolsa da, Antlaşma'nın IV. Bölümü'nde yer alan 22. maddesi “ Aşağıdakiler kabul görmüş uluslararası hukuk kuralları olarak kabul edilmiştir: 1-Denizaltılar, ticaret gemileriyle ilgili eylemlerinde gemilerin uyması gereken uluslararası hukuk kurallarıyla bağlıdır” hükmünü içermektedir. Londra Antlaşması'nı imzalayan onbir devlet 1936 yılında tekrar bir araya gelerek, 22. madde hükmünü süre kısıtlaması olmadan diğer devletlerin katılımına açmak için Londra Protokolü ile tekrar etmiş böylece denizaltıların savaş gemileriyle aynı kurallara tabi olduğu teamül kuralı haline gelmiştir²⁹³.

²⁸⁸ Ticaret Gemilerinin Savaş Gemilerine Dönüştürülmesine İlişkin VII. Lahey Sözleşmesi m.1-4, 1958 Cenevre Açık Deniz Sözleşmesi m.8/2, 1982 Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi m.29, San Remo El Kitabı m.13/g.

²⁸⁹ Wolff Heintschel von Heinegg, “Warships”, **Max Planck Encyclopedia of Public International Law**, s.2.

²⁹⁰ Tucker, **ag.e.**, s.57-67.

²⁹¹ J. Ashley Roach, “Legal Aspects of Modern Submarine Warfare”, J.A. Frowein ve R.Wolfrum (ed.), **Max Planck Yearbook of United Nations Law** içinde (367-385), Vol.6, Netherlands: Kluwer Law International, 2002, s.380.

²⁹² 1922 tarihli Deniz Savaşlarında Denizaltıların ve Zehirli Gazların Kullanılmasına İlişkin Washington Antlaşması ile denizaltıların ticaret gemilerine karşı sürpriz saldırılarda bulunması yasaklanmıştır ancak bu antlaşma yürürlüğe girmemiştir.

²⁹³ Dışişleri Bakanlığı Uluslararası Antlaşma Metinleri Sayfası, **1936 tarihli Londra Ticaret Gemilerine Karşı Denizaltı Gemilerinin Hareketlerine Dair Proseverbal**, m.2, <http://ua.mfa.gov.tr/> (28 Nisan 2012).

Nitekim denizaltıların bir ticaret gemisinde ziyaret ve arama haklarını kullanmak için su üzerine çıktıkları anda I. Dünya Savaşı'nda özellikle İngiltere'nin yaptığı gibi ticaret gemilerinin silahlandırılması yoluyla, uluslararası içtihadı göre bu gemilerinin bir savunma tedbiri olarak silahlanabileceğini kabul etmektedir. Aynı şekilde, savaş gemisi tarafından vurulabilecekleri gibi durmayı veya ziyaret edilmeyi reddeden gemileri vurmadan evvel “yolcuları, tayfayı ve geminin belgelerini güvenli bir yere alma” veya çatışmadan sonra “deniz kazazedelerini, yaralı veya hastaları arayıp toplama”²⁹⁴ yükümünü yerine getirecek fiziksel olanağa da sahip değildir²⁹⁵. Dolayısıyla, I. Dünya Savaşı'ndaki olduğu gibi, 1936 tarihli Londra Protokolü'ne kırk sekiz devletin taraf olmasına rağmen II. Dünya Savaşı sırasında da her iki bloğun denizaltılarının, uyarıda bulunmaksızın düşman ticaret gemilerine saldırmıştır²⁹⁶. Nitekim dünya savaşlarının topyekûn savaşlar olması nedeniyle, genel olarak, düşman ticaret gemilerinin savaşan devletlerin gücünü arttırmadığı veya savaş ekonomisini desteklemek için gelir sağlamadığı sürece yük taşımadığı ileri sürülmüştür²⁹⁷.

Savaş gemileri doğrudan bayrak devletini temsil ettiğinden bayrak devletinin bir silahlı çatışmada taraf olması halinde askeri hedef olarak kabul edilir. Dolayısıyla savaşan statüleri neticesinde denizdeki çatışma alanlarında uyarıda bulunmadan ve

²⁹⁴ Cenevre II. Sözleşmesi m.18.

²⁹⁵ Nuremberg Mahkemesi ve Hamburg'da bulunan İngiliz Askeri Mahkemesi, özellikle denizaltıların güvenliğini tehlikeye düşürecek durumlarda kazazedeleri kurtarmamalarının cezai sorumluluk gerektiren bir eylem olduğundan bahsetmemiştir. Buna karşılık, bir komutanın, tayfasını kurtarma imkanı olmadığı bir ticaret gemisini batıramayacağına hükmetmiştir. Daha önce bahsedilen Amiral Dönitz de kurtulan deniz kazazedelerini öldürdüğü gerekçesiyle cezalandırılmıştır. Bkz. Ronzitti, *The Crisis of the Traditional Law Regulating International Armed Conflicts at Sea and the Need for Revision*, s.45.

²⁹⁶ Nuremberg Mahkemesi Dönitz Kararı'nda 1936 Londra Protokolü'nün geçerli olduğunu belirtse de Dönitz'i, Alman denizaltılarının İngiliz ticaret gemilerine uluslararası hukuk kuralları gözetilmeden saldırmamasından dolayı suçlu bulmamıştır. Gerekçe olarak denizaltılara özgü koşulları değil, İngiliz ticaret gemilerinin İngiltere'nin savaş güçleri olarak kullanılması nedeniyle Londra Protokolü'nün sağladığı koşullardan yararlanamayacağını göstermiştir. Mahkeme tarafsız ticaret gemilerine atıfta bulunarak, bunların denizaltılar tarafından uyarıda bulunulmaksızın vurulmasının uluslararası hukuka aykırı olduğuna hükmetmişse de tarafsız ticaret gemilerinin de düşman ticaret gemileri gibi davranması halinde bu gemilere nasıl davranılması gerektiği yönünde beyanda bulunmamıştır. Tarafsız ticaret gemilerine ilaveten, silahsız ve savaş gücüne katılmamış düşman ticaret gemilerine saldırılması da cezai sorumluluk doğuracaktır. Bkz. Tucker, *a.g.e.*, s.67-70; E.I.Nwogugu, “Commentary”, *The Law of Naval Warfare: A Collection of Agreements and Documents with Commentaries* içinde (353-367), Dordrecht: Martinus Nijhoff, 1988, s.355.

²⁹⁷ William J. Fenrick, “The Merchant Vessel as Legitimate Target in the Law of Naval Warfare”, *Humanitarian Law of Armed Conflict Challenges Ahead: Essays in Honour of Frits Kalshoven* içinde (425-447), Dordrecht: Martinus Nijhoff, 1991, s.429.

mürettebatın güvenliği dikkate alınmadan görüldüklerinde vurulacaktır²⁹⁸. Ancak silahlı çatışmalar hukukunun temel ilkesi olan “çatışmanın taraflarının savaş yöntemleri ve savaş araçları seçme hakkının sınırsız olmaması” ilkesi²⁹⁹ gereğince; askeri hedeflere yönelik operasyonlarda da silahlı çatışma hukukunun temel kurallarına riayet edilmeli, meşru silahlar kullanılmalı ve gereksiz acı çekilmesi önlenmelidir³⁰⁰. Saldırıdan beklenen askeri avantaj ile saldırı sonucu ortaya çıkacak sivil kayıplar veya sivil zararlar arasında ölçülülük ilkesi de göz önünde bulundurulmalıdır³⁰¹. Cenevre II. Sözleşmesi’nin 18. maddesi, “ahval imkan verdiği her zaman” denizdeki çatışmadan sonra ihtilafa dahil taraflara, deniz kazazedeleri, hasta ve yaralıları arama ve toplama için gereken her türlü tedbiri alma yükümlülüğü getirmektedir³⁰². İlaveten savaş gemisi sıfatı olmamasına rağmen, saldırı eylemlerine dahil olan geminin tayfası insancıl hukuk kurallarından yararlanamayacak, savaşan devletlerin ulusal ceza hukuklarına göre yargılanacaktır³⁰³.

Savaş gemilerinin denizdeki çatışmalar sırasında, hareket stratejileri gereği düşmana karşı avantaj sağlamak için yaptığı bazı davranışlar iki kategoride incelenmektedir. Hile olarak adlandırılan ve hukuka uygun kabul edilen yanlış bayrağın veya askeri sembollerin kullanılması, savaş gemisinin düşman, tarafsız veya ticari gemi olarak gizlenmesi gibi davranışlara izin verilmiştir³⁰⁴. Ancak bu gemiler,

²⁹⁸ William J. Fenrick, “Legal Aspects of Targeting in the Law of Naval Warfare”, s.279; Selami Kuran, “Savaş Gemilerinin Dokunulmazlığı ve Yargı Bağışıklığı”, **İstanbul Üniversitesi Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni: Prof. Dr. Aslan Gündüz’ün Anısına Armağan**, Vol.25, No.1-2, 2005-2006, s.229-240.

²⁹⁹ Kara Savaşının Yasaları ve Yöntemleri konusunda IV. Lahey Sözleşmesi Ek Yönetmeliği m.22, 1949 Cenevre Sözleşmeleri’ne Ek I.Protokol m.35.

³⁰⁰ Green, **a.g.e.**, s.169.

³⁰¹ San Remo El Kitabı, m.46/5. Tarafsızlığını ilan eden ABD’ne ait Lusitania isimli yolcu gemisinin savaşanlardan İngiltere’ye askeri yük taşıırken Alman denizaltısı tarafından batırılması sivil kayıpların fazla olması nedeniyle tepki görmüştür. Böyle bir geminin askeri hedef olacağı ve özel olarak korunan statüsünü kaybedeceği öngörülebilirse de operasyon sonucu elde edilecek askeri avantajla sivil kayıplar arasındaki orantısızlık aşıkardır. Bkz. Louise Doswald-Beck, *Vessels, Aircraft and Persons Entitled to Protection During Armed Conflict at Sea*, s.249.

³⁰² Melike Batur Yamaner, A.Emre Öktem, Bleda Kurtdarcan, Mehmet C. Uzun (hızl.), **12 Ağustos 1949 tarihli Cenevre Sözleşmeleri ve Ek Protokolleri**, İstanbul: Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları No.42, 2010.

³⁰³ Meray, **a.g.e.**, s.528.

³⁰⁴ San Remo El Kitabı m.109, 2 Ağustos 1949 Tarihli Cenevre Sözleşmeleri’ne Ek Uluslararası Silahlı Çatışmaların Mağdurlarının Korunmasına İlişkin I.Protokol m.37/2 ile savaş hilelerinin yasak olmadığını belirtmiştir. 39. madde ile tarafsız veya çatışmaya taraf olmayan devletlerin bayraklarının, askeri amblemlerinin, nişan veya üniformalarını kullanmanın yasak olduğu belirtmişse de 3.paragrafta “denizdeki silahlı çatışmalarda bayrak kullanımına ilişkin genel kabul görmüş mevcut uluslararası hukuk kurallarını etkilemeyecektir” hükmü ile denizdeki silahlı çatışmaları istisna kabul etmiştir. I.

saldırıya geçmeden önce gerçek renk veya bayrağı taşımak zorundadır³⁰⁵. Hainlik olarak kabul edilen diğer kategoride ise “düşmanın güvenini daha sonra bu güvene ihanet etmeyi planlayarak kazanmayı amaçlayan, silahlı çatışmalarda uygulanan uluslararası hukuk kuralları çerçevesinde düşmanın kendisini bu kurallarca korunduğuna ya da bu kurallara uymak zorunda olduğuna inanmasını sağlayan hareketler” yer almaktadır. Denizdeki silahlı çatışmalar hukukuna göre, bir savaş gemisinin hastane gemisi, sivil yolcu gemisi, Birleşmiş Milletler bayrağı taşıyan gemi, Kızılay veya Kızılhaç bayrağı veya amblemi taşıyarak meşru bir askeri hedef olmaktan çıkarılması hainlik olarak kabul edilmektedir³⁰⁶.

Günümüzde pek çok ülkenin deniz kuvvetlerinin deniz yüzeyinde veya altında uzaktan kumanda veya kendi kendine hareket edebilen insansız deniz araçlarına sahip olması, gelecekteki silahlı çatışma ve askeri operasyonların yürütülmesinde önemli değişiklikler olacağını sinyali vermektedir³⁰⁷. İnsansız deniz araçlarının hukuki statüsü, dokunulmazlıklardan yararlanması, zararsız veya transit geçişlerinin nasıl sağlanacağı hala tartışılmaktadır, denizdeki silahlı çatışmalara ilişkin örnek bir el kitabı olan bu husustaki teamül hukukunu ve yeni gelişmeleri birlikte düzenlemeye çalışan San Remo El Kitabı’nda dahi adı geçen araçlardan bahsedilmemiştir. Savaş gemisinden kumanda edilmesine ve bunun askeri disiplin altında yapılmasına dayanarak, bu araçların “bütünleyici parça” olması nedeniyle savaş gemileriyle aynı hukuki statüyü paylaştığı iddiasına³⁰⁸ karşılık insansız deniz araçlarının silahlı kuvvetlere ait veya bu kuvvetlerin münhasır denetiminde olması ve devlete ait veya devlet tarafından, ticari olmayan amaçlarla kullanılmaları nedeniyle, yardımcı gemilerle aynı statüde olduğu³⁰⁹ ileri sürülmüştür. Bu araçlar savaş gemisi veya yardımcı gemi olarak kabul edildiğinde egemen bağımsızlığından yararlanacak gibi görünse de kıyı devletlerinin bu araçlara zararsız geçiş hakkı gibi seyrüsefer

Dünya Savaşı sırasında, 1915 yılında İngiliz *Baralong* Alman *U-27*’yi batırmış ve İngiliz mürettebatın –tarafsız- Amerikan bayrağı altında hareket ettiği görülmüştür. Chadwick, *Impossibility of Maritime Neutrality during the World War I*, s.355.

³⁰⁵ Tucker, *a.g.e.*, s.115.

³⁰⁶ San Remo El Kitabı m.110.

³⁰⁷ Lord West, “Maritime Warfare and the Importance of Sea Control”, **The Oxford Handbook of War** içinde (430-444), Oxford: Oxford University Press, 2012, s.441.

³⁰⁸ Heinegg, *The Law of Armed Conflict at Sea*, s.478.

³⁰⁹ Andrew H. Handerson, “Murky Waters: The Legal Status of Unmanned Undersea Vehicles”, **Naval Law Review**, Vol.53, No.55, 2006, s.67.

haklarından yararlanmalarına izin vermeyecekleri düşünülebilir. Tarafsızlar açısından bu araçların egemen bağımsızlığından yararlanmaları nedeniyle söz konusu araçlara müdahale edemeyeceğini söylemek mümkündür. Bu bağlamda belirtmek gerekir ki, hukuk güvenliğini sağlamak için insansız deniz araçlarının statüsünün belirlenmesi kaçınılmazdır.

Deniz savaşlarında, savaş gemileri veya statüsü açıklığa kavuşmamış insansız deniz araçlarının yanı sıra deniz mayını veya torpido olarak bilinen patlayıcılar da kullanılmaktadır. Çatışma sırasında kullanılan bu araçlar, düşmanı doğrudan zarara uğratmakla birlikte caydırıcı nitelik taşımaktadır³¹⁰. Tarihi 16. yüzyıla dayanan deniz mayınları savaş teknolojisinin gelişmesiyle birlikte çeşitlenmiş; temas, ses, manyetik, basınç, sensör veya kontrol devrelerine bağlı olarak patlayabilen, deniz tabanına bağlı, deniz üzerinde serbestçe yüzer halde veya sabitlenmiş ama yüzer halde, sadece denizaltı veya savaş gemilerini vurma kabiliyeti olan farklı özelliklerdeki mayın türleri ortaya çıkmıştır³¹¹.

Torpido veya mayınların özellikle 19. yüzyıldaki savaşlarda, özellikle 1861-1865 yılları arasındaki Amerikan İç Savaşı, 1904-1905 yılları arasındaki Rus-Japonya Savaşı, sıklıkla kullanılması Denizdeki Otomatik Müsademeli Mayınlara³¹² İlişkin VIII. Lahey Sözleşmesi'nin hazırlanmasına neden olmuştur³¹³. Zira deniz

³¹⁰ "I. Dünya Savaşı sırasında İngiliz ve Amerikalı gemiler Kuzey Denizi'ne yetmiş üç binden fazla mayın döşemişler ve bu mayınlar on üç Alman denizaltısının batmasına neden olduğu gibi pek çok deniz altının ateşkese kadar kendi limanlarında kalmalarını sağlamıştır." Bkz. U.S. Navy Expeditionary Warfare Directorate- Littoral and Mine Warfare Program Executive Office, **21st Century U.S. Navy Mine Warfare: Ensuring Global Access and Commerce**, Washington: U.S. Navy, 2009, s.4.

³¹¹ Howard S. Levie, **Mine Warfare at Sea**, Boston: Martinus Nijhoff, 1992, s.114.

³¹² Fiziksel temas ile patlayan ve denizde yüzer halde bulunan mayınlardır.

³¹³ Adı geçen sözleşmenin İngilizce metni için bkz. <http://www.icrc.org/ihl.nsf/FULL/215>, (11 Nisan 2012). Deniz mayınlarına uygulanan hukukun tarihçesi hakkında bkz. D.G.Stephens ve M.D. Fitzpatrick, "Legal Aspects of Contemporary Naval Mine Warfare", **Loyola of Los Angeles International and Comparative Law Journal**, Vol.21, No.4(1999); Thomas A. Clingan Jr., "Submarine Mines in International Law", Horace B. Robertson Jr.(ed.), **The Law of Naval Operations** içinde (351-362), International Law Studies Vol.64, Washington:U.S. Naval War College Press,1991. Denizdeki Otomatik Müsademeli Mayınlara³¹³ İlişkin VIII. Lahey Sözleşmesi'nin teknolojik gelişmelere yenik düştüğü iddiasını ileri süren yazarlar olsa da -bkz. James J. Busuttil, **Naval Weapons Systems and the Contemporary Law of War**, Oxford: Oxford University Press, 1998, s.66- Uluslararası Adalet Divanı *Nikaragua* Kararı'nın 215.paragrafında, Amerika'nın Nikaragua limanlarına döşediği mayınların varlığını ve yerlerini bildirmemesiyle ilgili olarak, mezkur Sözleşme'ye atıfta bulunmuş ve Sözleşme'nin teamüli niteliğinin altını çizmiştir. Bkz. Uluslararası

mayınları, saldırılardan muaf olan tarafsız gemileri, düşman ticaret gemileri, yolcu gemileri ve hastane gemileri arasında sivil ve savaşıan ayrımı yapmamakta; denizde, rüzgâr ve dalgaların yardımıyla karada tehlike yaratmakta, başka bir deyişle silahlı çatışmalar hukukunun temel ilkelerinden siviller ve savaşıanlar arasındaki ayrım gözetme ilkesini ihlal edebilmektedir³¹⁴. Nitekim Sözleşme'nin 1. maddesi ile seygar temasla patlayan sabit mayınların savaşıanın kontrolünden çıktıktan sonra en fazla bir saat içinde, bağılı olmaları halinde ise koparıldıktan sonra etkisiz hale gelmesi gerektiğini hükme bağlanmıştır, San Remo El Kitabı'nın 82. maddesi bu hükmü teknolojik gelişmeler ışığında yeniden şekillendirerek, doğrudan askeri hedefe yöneltilemeyen, örneğin, savaş gemileri, denizaltıları- ve savaşıanın kontrolünden çıktıktan sonra bir saat içinde etkisiz hale gelmeyen tüm deniz mayınları kapsar hale getirmiştir.

VIII. Lahey Sözleşmesi'nin 3. maddesi ile savaşıanlar, temasla patlayan mayınlar döşendikten sonra seyrüsefer güvenliği için her türlü tedbiri alma, mayınları sınırlı bir sürede zararsız hale getirme, askeri zorunlulukların gerektirdiği ölçüde tehlikeli alanları gemi sahiplerine ve diplomatik yollarla hükümetlere bildirme yükümlülüğü düzenlenmiştir. I. Dünya Savaşı sırasında İngiltere'nin Kuzey Denizi'nin tamamını çatışma alanı olarak ilan etmesine karşılık Almanya bu maddeye dayanarak, Manş Denizi'ni, İngiltere ve İrlanda'yı çevreleyen suları savaş alanı, münhasır bölge, ilan etmiş, Hollanda'nın itirazı üzerine, sadece savaş alanı ilan edilen açık deniz alanına mayın döşediklerini ve zorlayıcı nitelikteki askeri çıkarlar nedeniyle mayınların yerini ifşa edemeyeceklerini belirtmişlerdir³¹⁵. II. Dünya Savaşı'nda da savaşıan devletler sıklıkla mayınlara başvurmuş hatta Almanya ilk kez dokunma gerektirmeyen mıknatıslı mayınları kullanmış ve mayınları uçaklar aracılığıyla da döşemişlerdir³¹⁶. Teknolojik gelişmeler VIII. Lahey Sözleşmesi'ni gölgede bıraksa da bu hususta başka bir sözleşme yapılmamıştır.

Adalet Divanı, Nikaragua'ya Karşı Askeri ve Benzeri Faaliyetler Davası, 27.06.1986, <http://www.icj-cij.org/docket/files/70/6503.pdf> (11.04.2012). Divan Korfu Boğazı Davası'nda da Sözleşme'de yer alan hükümlerin barış zamanında da geçerli kabul edilmiş ilkeler olduğunu belirtmiştir.

³¹⁴ Dinstein, *Conduct of Hostilities under the Law of International Armed Conflict*, s.69.

³¹⁵ Levie, *a.g.e.*, s.69.

³¹⁶ Meray, *a.g.e.*, s.534.

Savaşanlar deniz mayınlarını zorunluluk ve ölçülülük ilkelerine gözeterek kullanmalı; bunlar aracılığıyla tarafsız limanlara giriş ve çıkışları engellememeleri, uluslararası boğazlardan geçişin sekteye uğramaması için alternatif rota belirlemeleri ve açık denizde döşedikleri mayınların tarafsız ticaretini etkilememeleri sağlanmalıdır³¹⁷. İlaveten, tarafsız devlet, bu niteliğini koruma yükümünü yerine getirmek için savaşanlar ile aynı araçlara başvurabilirler. Savunma amacıyla deniz mayını döşenmesi halinde, savaşanlar, deniz devletlerine mayınlı alanı gecikmeksizin bildirmek gibi kurallara uymak zorundadır³¹⁸. Tarafsız devletlerin savaş gemilerinin; kendi sularında, uluslararası sularında ve açık denizlerde, tarafsız yük taşınmasını korumak ve sürdürmek için gerekli ölçüde mayın temizlemeleri³¹⁹ mayın döşeyen devlete karşı tarafsızlığın ihlali olarak değerlendirilmeyecektir³²⁰.

Düşman savaş gemileri meşru askeri hedef³²¹ olmaları nedeniyle uyardan saldırma ve batırma yetkisine sahiptir ve müdahaleye konu olan gemi ve yükü doğrudan, *uno actu*, ele geçiren devletin uhdesine geçmektedir³²². Düşman savaş gemisi hakkında ganimet mahkemesi tarafından karar verilmesine gerek yoktur. Nitekim 1956 yılındaki Süveyş Krizi sırasında İbrahim I isimli Mısır bandıralı destroyer çatışma sırasında etkisiz hale getirilerek İsrail askerleri tarafından limana çekilerek Hayfa'ya götürülmüş ve tamir edildikten sonra İsrail donanmasına katılarak INS Haifa ismini almıştır³²³. Bu bağlamda batık savaş gemilerinin akıbetinin ne

³¹⁷ Rüdiger Wolfrum, *Military Activities on the High Seas: What are the Impacts of the U.N. Convention on the Law of the Sea?*, s.508.

³¹⁸ Lahey VIII. Sözleşmesi, m.4/1, 4/2.

³¹⁹ Michael Bothe, "The Law of Neutrality", Dieter Fleck (ed.), **The Handbook of International Humanitarian Law** içinde (571-605), Oxford: Oxford University Press, 2008, s.600.

³²⁰ San Remo El Kitabı, m.92. Helsinki İlkeleri m.6.2.

³²¹ Sivil hedef, askeri hedef ayrımı için Bkz. Melike Batur Yamaner, **Silahlı Çatışmalarda Sivillerin Korunması**, İstanbul: Arkan, 2007, s.75-78; Dinstein, *The Conduct of Hostilities Under the Law of International Armed Conflict*, s.83-140.

³²² Yoram Dinstein, "Sea Warfare", Rudolf Beruhardt (ed.), **Encyclopedia of Public International Law 4** içinde (201-212), Amsterdam: North Holland Publishing Company, 1982, s.202; William Gerald Downey Jr., "Captured Enemy Property, Booty of War and Seized Enemy Property", **American Journal of International Law**, Vol.44, No.3 (Temmuz 1950), s.488-504. 3894 sayılı Denizde Zapt ve Müsadere Kanununun 1/2. maddesi; "Harb gemileriyle ticari maksatlara tahsis veya bu uğurda istimal edilmeyen ve munhasıran amme idaresine tahsis veya bu uğurda istimal edilen deniz nakil vasıtaları denizde zapt ve müsadere hakkına tabi değildir." yönünde bir hüküm ihtiva etmekte ve böylece el koyma ve müsadere hakkını özel mülkiyetle sınırlamaktadır.

³²³ Wilfred P. Deac, "Operation Musketeer: Duel for the Suez Canal", **Military History Journal**, Vol.18, No.1(2001), s.65.

olacağı sorusuna cevaben batma olayının düşman saldırısı veya kaza sonucu olmasına bakılmaksızın, vazgeçmediği sürece bayrak devletinin mülkiyetinde kalacağı ve egemen bağısıklığından yararlanmaya devam edeceği söylemek mümkündür³²⁴.

Savaşanların tarafsızların egemenlik haklarına saygı gösterme yükümlülüğünün iki önemli sonucu bulunmaktadır. Bunlardan ilki, savaşanların tarafsız savaş gemilerine müdahalede bulunamayacaklarıdır³²⁵. Diğer sonuç ise, savaşanlar tarafsız suların dokunulmazlığına uygun hareket etme yükümlülüğüdür. Tarafsızların içsuları, karasuları veya Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi kapsamında takımda suları ve uluslararası boğazların, meşru müdafaa hakkının kullanılması dışında çatışma alanı haline getirilmesi, bu alanlarda ziyaret, arama ve yakalama haklarını kullanmaları halinde³²⁶ tarafsız bu ihlali sona erdirmek için kuvvet kullanma dahil olmak üzere gereken tüm önlemleri alma yükümü altındadır³²⁷ ve bu tür önlemleri alması tarafsızlığını ihlal ettiği yönünde yorumlanamaz. İlaveten tarafsız devlet kendi sularında yakalanan bir geminin iadesi için gemiyi yakalayan savaşan devletin ganimet mahkemelerinde davayı takip etme hakkına sahiptir. Eğer tarafsız bu yükümlülüğünü yerine getiremezse, örneğin karasularının düşman savaş gemilerinden kaçmak için kullanılmasına izin verirse, savaşan bu sulara girebilir.

³²⁴ Sea Hunt Inc. adlı şirket ABD Virginia karasularında La Galga ve Juno isimli 1750 ve 1802 yılında kaybolan iki gemiyi bulmuşlar ve denizden çıkartmak için başvurmaları üzerine izin verilmiştir. Bunun üzerine açılan davaya, Sea Hunt Inc. şirketinin yanında Virginia, İspanya ve onun yanında ABD müdahil olmuşlardır. Ancak temyiz mahkemesi ilk derece mahkemesinin Sea Hunt Inc. lehine verdiği kararı, davaya konu gemilerin İspanya tarafından terk edilmemiş olmalarını gerekçe göstererek, bozmuştur. Dava ile ilgili bkz. Michael White, "Sea Hunt, Inc v. Unidentified Shipwrecked Vessel or Vessels", **The American Journal of International Law**, Vo.95, No.3 (Temmuz 2001), s.678-684. 1915 Çanakkale Savaşı sırasında Marmara Denizi'nde kaybolan Avustralya bayraklı AE2 denizaltısıyla ilgili Avustralya ve Türk Hükümeti arasında diplomatik temasların sürmektedir. Devletler batık gemileri ve tarihi deniz sitelerine daha yoğun ilgi göstermektedir. Bununla birlikte, 2001 tarihinde UNESCO tarafından hazırlanan Denizaltındaki Kültürel Mirasın Korunması hakkındaki Sözleşme'de "100 yılı veya aşkın süredir denizaltında bulunan tarihi, kültürel veya arkeolojik niteliğe sahip(gemiler, yükler ve sanat eserleri gibi) belirtiler söz konusu olduğunda kurtarma ve bulunmalarına ilişkin var olan kurallara ayırık hal getirmesi nedeniyle tartışılmaktadır. Bkz. David J. Bederman, "Congress Enacts Increased Protection for Sunken Military Craft", **American Journal of International Law**, vol.100, no.649(2006), s.649-663.

³²⁵ Bothe, *The Law of Neutrality*, s.597.

³²⁶ Denizdeki Tarafsızlık Hukuku Hakkında Helsinki İlkeleri m.1/4, San Remo El Kitabı m.15,1907 tarihli Deniz Savaşlarında Tarafsızların Hak ve Yükümlülüklerine İlişkin XIII. Lahey Sözleşmesi m.1-2. Bu sözleşmede uluslararası boğaz ve takımda suları hakkında düzenleme bulunmamaktadır, San Remo El Kitabı m.27-30 arasında savaş gemilerinin transit geçiş haklarından yararlanabileceği belirtilmiştir.

³²⁷ San Remo El Kitabı m.22.

Nitekim 1940 yılında *Graf Spee* adlı İngiliz ticaret gemisinde yakalanan esirlerin de içinde bulunduğu *Altmark* isimli Alman gemisi Norveç sularına girmiştir. Norveç'in gemiyi engellemek için gerekli tedbirleri almaması ve esirleri serbest bırakmaması üzerine *Cossack* adlı bir diğer İngiliz gemisi Norveç sularına girerek *Altmark*'ı durdurmuş ve esirleri serbest bırakmıştır³²⁸.

Öte yandan bazı uluslararası antlaşmalarla önemli suyollarının tarafsızlaştırıldığı ve böylece egemenlik alanı içinde bulunan devletin tarafsız olması halinde bu alanda farklı kuralların uygulanması gündeme gelebilir. Nitekim Uluslararası Daimi Adalet Divanı *Wimbledon Davası*'nda; Avusturya-Macaristan, Fransa, Almanya, Birleşik Krallık, İtalya, Hollanda, Rusya, İspanya ile Türkiye arasında yapılan 29 Ekim 1888 tarihli İstanbul Antlaşması ile Süveyş Kanalı'nın "bayrak ayrımı gözetilmeksizin hem savaş hem de barış zamanında tüm ticaret ve savaş gemilerine ücretsiz ve açık olacağı", hatta Türkiye ile savaş halinde olan devletlerin dahi gemilerinin geçebileceği ve bu hükümlerin hiçbir devlet tarafından Osmanlı İmparatorluğu'nun tarafsızlığına zarar verdiği şeklinde nazara alınmadığına değinmiştir³²⁹. Bununla birlikte Panama Kanalı'nın savaşan veya tarafsız devlet bayrağını taşıyan gemileri, savaş kaçağı taşıyıp taşımamasına bakılmaksızın geçmeleri ABD'nin tarafsızlığıyla bağdaşmadığı hiçbir zaman ileri sürülmemiştir³³⁰.

Tarafsız devlet, belirtilen deniz alanlarını muhafaza etmesinin yanı sıra çatışmanın taraflarına eşit davrandığı takdirde karasularından geçiş, yiyecek, su veya kendi limanına ulaşmaya yeter miktarda yakıt ikmal³³¹, denize açılabilmesi için gerekli gördüğü -savaş kabiliyetini arttırmayan- tamirin yapılmasına³³² izin verebilir.

³²⁸ O'Connell, *The Influence of Law*, s.40-4.

³²⁹ *Wimbledon Davası*, s.26.

³³⁰ *Wimbledon Davası*, s.28.

³³¹ XIII. Lahey Sözleşmesi m.19.

³³² XIII. Lahey Sözleşmesi m.17. İlaveten I. Dünya Savaşı sırasında Göben ve Breslav isimli savaş gemilerinin o esnada tarafsız olan Türkiye tarafından alınması tarafsızlığa aykırı bir hareket teşkil etmiştir. Zira bu hareket, Almanya'ya düşman devletlerin bu gemileri yakalama hakkını kullanamamalarına neden olmuştur. Fauchille, **a.g.e.**, s.742. Amerikan İç Savaşı sırasında yaşanan *Alabama* Olayı da bu kuralı yansıtmaması bakımından önem arz etmektedir. Bu olayda, İngiltere'nin Liverpool limanında Güney Kuvvetleri için yapılan *Alabama* adlı gemi, 1862 yılında bu limandan silahsız bir şekilde ayrılarak Azores Adaları'nda, yine İngiltere'nin getirdiği malzemeler ile silahlandırılmıştı. Daha sonra savaşın galibi olan Kuzey Kuvvetleri'ne önemli zararlar vermiş, savaş

Tarafsız limanlarına ilişkin olarak da benzer kurallar mevcuttur. Kısaca değinmek gerekirse, savaşanlara ait savaş gemileri en fazla yirmi dört saat süreyle, tarafsız çatışmanın taraflarına eşit davranmak koşuluyla daha kısa bir süre belirleyebilir, tarafsız limanlarında bulunabilir³³³. Bu süre sınırlaması, tedavi, insancıl ve bilimsel amaca yöneltelen gemiler ya da hava muhalefeti sebebiyle limanda kalan savaşan gemiler bu kapsamın dışında tutulabilir. Belirlenen sreden uzun kalan geminin tayfası gözetim altına alınır³³⁴. Tarafsızın mevzuatı veya taraf olduğu antlaşma hükümleri bulunmaması halinde aynı anda, bir savaşana ait üç savaş gemisi limanda bulunamayacaktır. Aynı anda çatışmanın farklı taraflarına ait savaş gemilerinin limanda bulunması halinde, farklı taraflara ait iki gemi arasında en az yirmi dört saat süreyle beklenecektir³³⁵. Tarafsız sular ve limanlara dair konular XIII. Lahey Sözleşmesi'nde yer almakta ve teamül hukuku kapsamında deęerlendirilmektedir³³⁶.

Tarafsızların lkeleri dışında savaşanlardan birinin askeri hareketlerine engel olacak her türlü hareketten sakınma yükümlülükleri gereği, tarafsız gemiler aktif çatışma alanlarından geçerken tehlikeler karşısında tetikte olmaları gerekmele birlikte; savaşanlar, bu gemilerin zarar görmelerini engellemek için uyarıda bulunmak ve gereken tüm önlemleri almakla ykmldr³³⁷.

Ticaret gemilerinin savaşan müdahalelerinden korunmaları için denizde savaş gemileri refakatinde hareket etmeleri de mümkündür. Konvoy adı verilen ve tarihi

bittiğinde ABD *Alabama*'nın yapımı ve silahlandırılması nedeniyle İngiltere'nin sorumluluğunu ileri sürmüş ve taraflar 1871 tarihli Washington Antlaşması ile bir tahkim kurulmasına karar vermiştir. Bu tahkimde, "tarafsız devlet kendisinin barış içinde bulunduğu bir devlete karşı, bir geminin savaş eylemlerine girişeceği ya da bu amaçla yol alacağı konusunda yeter ölçüde nedenler varsa, böyle bir geminin kendi yetki alanında yapılmasını, silahlandırılmasını ve donatımını veya böyle bir gemi yapılmış olması halinde kendi yetki alanından ayrılmasını önlemek için gereken özeni göstermekle yükümlüdür. Kendi limanlarının ve sularının savaşanlardan hiçbiri tarafından hasmane eylemler için kullanılmasına izin vermemelidir. Bu yükümlülüklerin ihlal edilmesini önlemek için yetki alanında bulunan herkesle ilgili olarak limanlarında ve sularında gereken özeni göstermek mecburiyetindedir" yönünde karar alınmış ve sonrasında pek çok devlet bu kararı takip etmiştir. Bkz. Colombos, s.656-660; Castren, **a.g.e.**, s.505; Meray, **a.g.e.**, s.590-591; Politakis, **a.g.e.**, s.362-364. San Remo El Kitabı'nın 22. maddesi de bu yöndedir.

³³³ Green, **a.g.e.**, s.169.

³³⁴ XIII. Lahey Sözleşmesi, m.24.

³³⁵ XIII. Lahey Sözleşmesi, m.16.

³³⁶ Green, **a.g.e.**, s.170, Dietrich Schindler, Comments,s.215.

³³⁷ Helsinki İlkeleri m.1/4.

18. yüzyıla dayanan³³⁸ bu birim; düşman savaş gemilerinin refakat ettiği düşman ticaret gemileri veya tarafsız ticaret gemileri ve tarafsız savaş gemilerinin refakat ettiği tarafsız ticaret gemileri olarak karşımıza çıkmaktadır³³⁹. Konvoyda yer alan tüm ticaret gemilerine, birlikte hareket ettikleri savaş gemilerinin niteliği sirayet etmekte, yani bu gemilere savaş gemileriyle aynı hukuk kuralları uygulanmaktadır. Bir başka deyişle, düşman kuvvetlerin komutası altında hareket eden düşman veya tarafsız ticaret gemilerine, silahsız dahi olsalar, düşman savaş gemilerinin denetimine girmeleri nedeniyle düşman savaş gemilerine uygulanan hukuk kurallarının aynen uygulanması kabul edilmektedir³⁴⁰. Bu durumda düşman ticaret gemileri meşru hedef olmalarının yanı sıra yakalandıkları takdirde ganimet hukukunda sahip oldukları haklardan da yararlanamayacaklardır. Dolayısıyla konvoyda saldırıda bulunulması durumunda, savaşanların ticaret gemileri de bu saldırıya karşı koyabilecektir.

Tarafsız savaş gemilerinin tarafsız ticaret gemilerine refakat etmeleri halinde savaşanların ziyaret, arama ve yakalama haklarını nasıl kullanacakları hususu farklı uygulamalar nedeniyle uzun süre tartışılmıştır³⁴¹. 19. yüzyılda, Londra Bildirisi'yle tarafsız devletin, ticaret gemilerine koruma sağlama hakkı kabul edilmiştir³⁴². Tarafsız savaş gemileri refakatindeki konvoyda ilerleyen tarafsız ticaret gemilerinin diğer tarafsız limanlara gitmesi halinde ziyaret ve aramaya konu edilemez³⁴³ ancak silahlı çatışmanın tarafına ait olan savaş gemisi, tarafsız bayrağı taşıyan muadilinden yüklerin varış yeri ve niteliğine dair bilgileri alabilmektedir, bir başka deyişle sorumlu komutan konvoydaki bir geminin savaş kaçağı taşıdığına ilişkin iddiaları soruşturmada tek başına yetkilidir³⁴⁴. Bununla birlikte tarafsız savaş gemisi

³³⁸ Patrice Sartre, **La piraterie en mer**, Etudes No.4103, Paris: Mars, 2009, s.296; Aktaran: Öktem, Kurtarcan, **a.g.e.**, s.37.

³³⁹ Stödter, Encyclopedia, s.128.

³⁴⁰ “Konvoyda saldırıda bulunulması durumunda, ticaret gemileri de bu saldırıya karşı koyabilecektir. Böylece bu ticaret gemileri saldırıya uğrayabilir, batırılabilir veya ele geçirildiğinde mahkemesiz doğrudan müsadere uygulanabilir.” Stödter, s.129.

³⁴¹ Humphrey, **a.g.e.**, s.24.

³⁴² 1909 Deniz Savaş Hukukuna İlişkin Londra Bildirisi m.61: “Ulusal konvoy dahilindeki tarafsız gemiler aramadan muaf tutulmuştur. Muharip savaş gemisi komutanının talebi üzerine konvoyun komutanı, arama yapılmak suretiyle elde edilecek olan, gemilerin ve yüklerinin niteliğine ilişkin bilgileri yazılı olarak verir.” I. Dünya Savaşı sırasında tarafsız olan Yunanistan'ın Kyriakides adlı ticaret gemisinin Alman denizaltısı tarafından batırılmasının hukuka aykırı olduğu iddiasını değerlendiren tahkim mercii, mezkur ticaret gemisinin düşman savaş gemilerinin koruduğu konvoyda yer alması nedeniyle düşmanı temsil ettiği, bu eylemin hukuka aykırı olması için Londra Bildirisi'nin 61. maddesi ışığında tarafsız savaş gemilerinin refakat ettiği konvoyda bulunması gerektiği hükmüne varmıştır. Bkz. Supplement: Research in International Law, “Section 7: Unneutral Service”, **American Journal of International Law**, Vol.33 (1939), s.679.

³⁴³ Dinstein, The Conduct of Hostilities under the Law of International Law of Armed Conflict, s.104.

³⁴⁴ Sersic, **a.g.e.**, s.587, 1909 Londra Bildirisi m.62.

refakatindeki tarafsız ticaret gemilerinden oluşan bir konvoyla saldırı düzenlenmesi meşru müdafaa hakkının kullanılmasına neden olacakken aynı konvoyda düşman ticaret gemilerinin bulunması hasmane yardım olarak kabul görmektedir³⁴⁵. Nitekim İran-İrak Savaşı sırasında tarafsız ticaret gemileri tarafsız savaş gemileri refakatinde ilerlerken İran'ın kontrol talebini reddetmişlerdir³⁴⁶.

San Remo El Kitabı ve Helsinki Prensipleri'nde çok uluslu konvoyların da kurulabileceği belirtilmiştir³⁴⁷. 1980-1988 yılları arasındaki Körfez Savaşı'nın son aylarında, tarafsız gemilere saldırıların yoğunlaşmasıyla gemi sahipleri, Körfez'deki ABD ve Birleşik Krallık'a ait askeri gemilerin korumasından yararlanabilmek için gemilerinin bayraklarını adı geçen devletlerin bayraklarıyla değiştirmişlerdir. Bazı yazarlar bu uygulamaların, gemi ile bayrak devleti arasında "gerçek bağ" varlığının aranması ve üçüncü devletlerin ticaret gemilerini savaşanların saldırılarından koruma hakkı ve yükümlülüğüne ilişkin karşılaşılan sorunların hala çözüme kavuşamaması gerekçesiyle, henüz uluslararası teamül hukukunun bir parçası olmadığını göstermediğini ileri sürmüştür³⁴⁸. Aksi görüşe göre; bu tür konvoylarda tarafsız devlet bandıralı ticaret gemilerinin başka bir tarafsız devlete ait savaş gemileri eşliğinde hareket etmeleri mümkündür ve bu nedenle İran-İrak Savaşı sırasında Kuveyt bandıralı ticaret gemilerinin Amerikan savaş gemilerinin refakat ettiği konvoyda dahil olmak için bayrak değiştirmek yerine, ticaret gemilerinin tarafsız niteliğini tehlikeye atacak eylemlerde bulunmadığını garanti eden bir antlaşmanın konvoydan yararlanmak için yeterli olacağı ileri sürülmüştür³⁴⁹. Bu noktada, iki tarafsız devletten birinin savaş gemilerinin ve diğerinin ticaret gemilerinin bulunduğu konvoyda; ticaret gemilerinin bayrak devleti savaşanlardan birine hasmane yardımda bulunması ve diğer tarafsız devletin buna göz yumması değerlendirilmesi gereken bir husus olarak karşımıza çıkmaktadır³⁵⁰. Kanaatimizce, tarafsız devlet, hem başka tarafsız devletlerin hem de kendi bayrağını taşıyan ticaret gemilerinin hasmane yardımlarını konvoy oluşturarak örtbas edebilir, devlet bu yola başvurduğunda

³⁴⁵ Bothe, The Law of Neutrality, s. 600.

³⁴⁶ Bothe, The Law of Neutrality, s.597.

³⁴⁷ San Remo El Kitabı para.120, Helsinki İlkeleri m.6.1.

³⁴⁸ Churchill ve Lowe, **a.g.e.**, s.425, Sersic, **a.g.e.**, s.587.

³⁴⁹ Dinstein, The Conduct of Hostilities under the Law of International Law of Armed Conflict, s.104.

³⁵⁰ Bothe, The Law of Neutrality, s.597. Körfez Savaşı'nda Kuveyt Irak'a hasmane yardımda bulunmuş, daha sonra Amerikan konvoylarında bayraklarını değiştirmek suretiyle yer alarak bu yardımlarını perdelemişlerdir.

tarafsız statüsünü kaybedecektir. Dolayısıyla sonucu etkilemeyen ihtimaller var olduğundan, çatışmaları sınırlı bir alana hapseden tarafsızların birbirlerine destek olmaları özellikle çatışma alanına yakın devletleri rahatlatması sebebiyle çok uluslu konvoyların oluşturulması makul görünmektedir.

b. Deniz Araçlarında Taşınan Mallar

Consolato'ya göre³⁵¹; yükün niteliği esas alınır. Başka bir deyişle, tarafsız ticaret gemisi düşman yükünü taşıdığı anda, tarafsız gemisine dokunulmaz ancak düşman yüküne el konulurdu. Bununla beraber savaşan, düşman yüküne el koyduğu için, tarafsız gemisine navlunu yani taşıma ücretini öderdi. Hatta tarafsız gemisinde bulunan düşman yüküne veya tarafsız yükünü taşıyan bir düşman gemisine el konulursa, yakalayanın tarafsız sahibin uğradığı zararı tazmin yükümlülüğü doğmaktaydı. Eğer düşmana ait olan yük, tarafsız geminin taşıdığı yükün tamamı veya büyük bir bölümü ise, savaşan, navlunu ödemesi karşılığında, yükün boşaltılması için tarafsızın gemiyi güvenli bir kıyıya çekmesini isteyebilirdi. Bu talebinin reddi halinde, gemideki insanların hayatta kalmaları için gereken önlemleri aldıktan sonra gemiyi batırabilirse de aşırı zarara neden olmaları halinde tarafsızlar tazminat talep edebilirlerdi. Benzer şekilde, düşman gemisi tarafsız yükü taşıdığı anda, düşman gemisine el konulur ancak tarafsız yüküne dokunulmazdı. Bu nedenle düşman gemisinde bulunan tarafsız mallar, geminin yakalanması halinde, sahibine iade edilirdi. Paralel olarak tarafsız ticaret gemilerinde bulunan düşman malları yakalandıktan sonra tarafsız ticaret gemisinin serbest bırakılırdı³⁵². *Consolato*'nun mezkur hükümlerinin uygulandığını; İngiltere'nin 1353 yılında Portekiz, 1406, 1417 ve 1426 yıllarında Burgonya, 1462 yılında Ceneviz ile imzaladığı antlaşmalarda tespiti mümkündür³⁵³.

³⁵¹ Jados, **a.g.e.**, ch.276.

³⁵² Smith, **a.g.e.**, s.130. Bu uygulama, 17. yüzyılın sonlarına kadar sürmüştür.

³⁵³ Politakis, **a.g.e.**, s. 354.

Consolato'da yer alan sistemle tamamen zıt olan ve Fransa'nın 1543 yılında yürürlüğe koyduğu kanun neticesinde gündeme gelen bir diğer sisteme göre; ticaret gemisi veya taşıdığı yük düşman sıfatı taşırsa, ticaret gemisi veya taşıdığı yükün tarafsız nitelikte olmasına bakılmaksızın yakalama ve el koyma hakkının doğacağı kabul edilmiştir³⁵⁴. Başka bir deyişle, geminin düşman niteliği tarafsız yüke veya yükün düşman niteliği tarafsız gemiye bulaşacaktır. Ancak Fransa da her zaman bu uygulamayı sürdürmemiş, örneğin, 1604 yılında Osmanlı İmparatorluğu ile imzaladığı antlaşma tarafsız ticaret gemisinde bulunan düşman yüke ve düşman ticaret gemisinde bulunan tarafsız yüke, 1646 ve 1648 yıllarında Hollanda ile imzaladığı antlaşmalarda da tarafsız ticaret gemilerinde bulunan düşman yüküne el konulamayacağı hüküm altına alınmıştır³⁵⁵.

16. yüzyıla gelindiğinde; 1543 yıllarında Fransa'da yürürlüğe konan kanunlar ile düşman yükünü taşıyan tarafsız gemiye de düşman niteliğinin sirayet ettiğinin hüküm altına alınması ve buna zararlar karşılık olarak, 1557 yılında, İngiltere'nin tarafsız gemide bulunan düşman yükünün yanı sıra düşman gemide bulunan tarafsız yüküne el koyması nedeniyle, *Consolato*'nun tarafsızları koruyucu hükümleri uygulanmaz olmuştur. 18. yüzyıla gelinceye kadar yeknesak uygulamalar olmamakla birlikte, Fransa ve İspanya sadece düşman gemisindeki tarafsız mala değil, düşman malı taşıyan tarafsız gemiye de el koyma ve müsadere uygulanabileceğini; İngiltere ise yükün niteliğini esas alan *Consolato* ilkesini savunmaktaydı³⁵⁶.

1701-1714 yılları arasında yaşanan İspanya Veraset Savaşı'nı sona erdiren antlaşmalardan biri olan, İspanya, İngiltere, Fransa ve Hollanda arasında 1713 yılında imzalanan Utrecht Antlaşması ile "serbest gemi-serbest yük, düşman gemi-düşman yük" olarak ifade edilen bir sistem getirilmiştir. Buna göre, tarafsız bayrak, savaş kaçağı olmadığı sürece, düşman veya tarafsıza ait malları koruyacak, buna karşılık, düşman bayrağı tarafsıza ait olan yüke düşman sıfatını bulaştıracaktır.

³⁵⁴ Fauchille, **a.g.e.**, s.803.

³⁵⁵ **A.g.e.**, s.804.

³⁵⁶ Meray, **ag.e.**, s.575, Miguel A. Marin Luna, **The Evolution and Present Status of the Laws of War**, Collected Courses of the Hague Academy of International Law, Vol.92, Hague: Martinus Nijhoff, 1957, s.658.

Böylece düşman gemisindeki tarafsız mal, gemi ile birlikte yakalama ve el koymaya konu edilmiştir. Ancak 1744 yılında Fransa'nın ve pek çok olayda da İspanya'nın 1543 kanunlarındaki ilkeleri uyguladığı görülmüştür³⁵⁷.

Denizde güçlü olan devletlerin sayılan üç sistemden, menfaatlerine uygun olanı kullandıkları, hatta aynı anda farklı devletlere farklı uygulamalarda buldukları görülmüştür. Ancak 1856 yılında imzalanan Paris Bildirgesi ile bu husustaki kurallar belirlenebilmiştir. “Serbest gemi-serbest yük, düşman gemi-serbest yük” olarak ifade edilen bu sisteme göre; tarafsız gemide bulunan düşman malı³⁵⁸ ve düşman gemilerinde bulunan tarafsız malına, savaş kaçağı hariç olmak üzere, yakalanamayacak veya el konulamayacaktır³⁵⁹. Savaş kaçağına ilaveten ablukayı kırmaya çalışan gemideki mallar ile ambargoya³⁶⁰ uğrayan gemilerdeki mallar tarafsızlara ait olsa dahi “serbest yük” kategorisine dâhil edilmeyecektir.

Ticaret gemilerinde taşınan malların düşman veya tarafsız niteliğine sahip olup olmadığının tespiti hususu tarafsızlık hukukunun ortaya çıktığından beri tartışılmıştır. Malın sıfatını tespit ederken, gemilere benzer şekilde³⁶¹, iki farklı sistemin uygulandığı görülmektedir³⁶². Yükün düşman niteliğinin tespiti için; Kıta Avrupası'nda kabul edilen sistemine göre, malikin uyruğunda bulunduğu devletin sıfatı ne ise, malikin ikametgâhının bulunduğu yer dikkate alınmaksızın, malların sıfatı da aynı olacaktır. Böylece tarafsız devlet uyruğundaki malikin malları tarafsız, düşman devlet uyruğundaki malikin malları düşman nitelikte olduğu kabul

³⁵⁷ Luna, **a.g.e.**, s.659.

³⁵⁸ 1856 Paris Bildirgesi m.2.

³⁵⁹ 1856 Paris Bildirgesi m.3, San Remo El Kitabı m.215.

³⁶⁰ Ambargo, bir devletin limanlarında ya da karasularında bulunan gemilere, bu sulardan çıkmamaları ya da belirli bir yükü taşımamaları emrinin verilmesidir. Devletler çıkarları gerektirdiğinde, savaşa varmayan zorlama yöntemlerinden biri olarak ya da başlamak üzere olan bir silahlı çatışma öncesinde veya sırasında bu yola başvurabilirler. Bkz. Alsan, **a.g.e.**, s.375-376; Oppenheim, s.141-142; Detter, **a.g.e.**, s.415-416; Colombos, s.464-467.

³⁶¹ Bkz. 89.dipnot.

³⁶² Colombos, s.568-570; Oppenheim, s.387-289; Jörg Manfred Mössner, “Enemies and Enemy Subjects”, **Encyclopedia of Public International Law 3- Use of Force, War, Neutrality and Peace Treaties (A-M)** içinde (163-167); Ignaz Seidl-Hohenveldern, “Enemy Property”, **a.g.e.** içinde (167-171).

edilmiştir³⁶³. Bu sistem; uyruksuz veya düşman ve tarafsız iki uyrukluğ u bulunan kişilerin malik olması halinde yetersiz kalmaktadır³⁶⁴. Ayrıca malikin savaş başladıktan sonra tarafsız devlet vatandaşlığına geçmesi halinde bu işlemi savaşın el koyma hakkını kullanmasını önlemek için yapmadığını ispat etmesi gerekebilir. Anglo-Sakson sisteminde ikametgâh esas alınarak, yani ticaret işlemlerini düşman ülkesinde yapan bir malikin mallarının düşman niteliğini taşıdığı, düşman ülkesinde işlem yapmaması halinde de tarafsız niteliği taşıdığı, başka bir deyişle malların üretim yerinin bulunduğu yere göre niteliğinin tespit edileceği kabul edilir. Böylece düşman ülkede mukim tarafsız vatandaşların mallarının düşman, tarafsız ülkede mukim düşman vatandaşlarının mallarının tarafsız nitelikte olduğu kabul edilmiştir.

Londra Bildirisi de birbirinden son derece farklı olan bu görüşleri ortak bir paydada buluşturamamış³⁶⁵ sadece 59. maddesi ile düşman gemisindeki malın düşman niteliğini taşıdığı karinesi kabul edilmiş, tarafsız nitelikte olduğu iddia edilirse ispat külfeti mal sahibinin üzerine bırakılmıştır. I. ve II. Dünya Savaşları sırasında ikametgâh kriterinin daha sık uygulandığı tespit edilmiştir³⁶⁶.

Şu halde, gemi ve yükün niteliğine göre; düşman ticaret gemilerinde taşınan düşman yük, düşman ticaret gemilerinde taşınan tarafsız yük, tarafsız ticaret gemilerinde taşınan tarafsız yük ve tarafsız ticaret gemilerinde taşınan düşman yük olmak üzere dört farklı ihtimal doğmakta ve her biri ayrı hukuki sonuçlar doğurmaktadır.

³⁶³ 1909 Londra Bildirisi m.58. Denizde Zapt ve Müsadere Kanununun 8. maddesi malikin uyrukluğunu esas almış ancak uyrukluğun bulunmaması halinde ikametgâh kriterine başvurulabileceği düzenlenmiştir. Mezkur 8. madde ve Londra Bildirisi'nin 59. maddesinde; "malın sıfatı her türlü itirazdan salim bir şekilde sabit olmadıkça düşman malı sayılır" ifadesiyle malın düşman niteliği bir karine olarak kabul edilmiştir.

³⁶⁴ Eric Castren, **a.g.e.**, s.333.

³⁶⁵ 1909 Londra Bildirisi'nin 58. maddesine göre; tarafsız veya düşman gemilerinde bulunan tarafsız veya düşman yükünün, sahibinin niteliğini taşıdığı kabul edilmiştir. Anglo-Sakson ve Kıta Avrupası arasındaki fark da sahibinin niteliğine hangi kriterlere göre karar verileceği noktasında çıkmaktadır.

³⁶⁶ Smith, **a.g.e.**, s.200.

Düşman devlete ait mallar, savaş gemilerinde olduğu gibi, ganimet olarak yakalandıklarında malların mülkiyeti, ganimet yargılanması yapılmaksızın, doğrudan yakalayan devletin uhdesine geçer³⁶⁷. Bu mallar deniz kuvvetleri tarafından denizde veya karada yakalanabilir ve düşmanın geniş “savaş malzemesi” tarifinin içine giren toplar, mühimmat, askeri stoklar vs. gibi bütün taşınır mülkiyetini ihtiva eder. Düşman özel kişilere ait ticaret gemileri gibi, bu gemilerin taşıdıkları düşman yüklere, varış yerine bakılmaksızın, de ganimet olarak el konulur ancak öncelikle ganimet yargılamasının tamamlanması gerekir³⁶⁸. Burada da hâkim olan temel ilke, kara savaşlarında dokunulmazlığı kabul edilen özel mülkiyetin deniz savaşlarında geçerli kabul edilmemesidir.

Düşman ticaret gemilerinde taşınan tarafsız yüke ve tarafsız ticaret gemilerinde taşınan tarafsız veya düşman yüke el konulamaz³⁶⁹. Düşman ticaret gemilerindeki tarafsız yüke ve tarafsız ticaret gemilerindeki yüke dört istisna halinde, savaş kaçağı olması, geminin ablukayı kırması, hasmane yardımda bulunması, düşman konvoyunda ilerlemesi ve ziyaret ve arama hakkına bilfiil direnmesi, el konulabilir³⁷⁰. Londra Bildirisi'nin 42. maddesi, savaş kaçağı niteliği taşıyan tarafsız gemideki düşman veya tarafsız tüm mallar ve düşman gemideki tarafsız mallara el koyma hakkının yanı sıra, savaş kaçağı niteliği taşıyan malın malikinin aynı gemideki diğer mallarına da el konulmasına imkân vermektedir. Bu durum ablukaya etki etmemekle birlikte yiyeceklere ganimet olarak el konulması halinde düşman ülkesindeki sivil halkı kıtlığa düşürecektir³⁷¹. Daha önce de belirtildiği gibi, savaş kaçağı malların gemideki toplam yükün; değer, hacim veya ağırlık bakımından yarısından fazla olan ve genel olarak savaş kaçağı taşıyan tüm gemiler el koyma ve müsadereye konu edilebilirler. Eğer bir gemi savaşın başlamasından önce sefere çıkmışsa ya da taşıdığı malın savaş kaçağı olduğunu bilmez ya da bilse bile savaş

³⁶⁷ Rabus, **a.g.e.**, s.69.

³⁶⁸ 1909 Londra Bildirisi m.39; Commander's Handbook m.8.2.2.1; Denizde Zapt ve Müsadere Kanunu m.11; San Remo El Kitabı m.135.

³⁶⁹ 1856 Paris Bildirgesi m.2-3; 1909 Londra Bildirisi m.39; San Remo El Kitabı m.147; Denizde Zapt ve Müsadere Kanunu m.12, 15.

³⁷⁰ Hasmane yardım ile ziyaret ve arama hakkının kullanılmasına direnme konusuna önceki, abluka konusuna ise sonraki bölümde değinilmiştir. Heinegg, Visit, Search, Diversion and Capture in Naval War- Part I: The Traditional Law, s.316; 1909 Londra Bildirisi m.21, 63, 64; Denizde Zapt ve Müsadere Kanunu m.11-12.

³⁷¹ Detter, **a.g.e.**, s.356.

kaçağı malı boşaltamazsa, gemideki savaş kaçağı mal tazminat karşılığında müsadere edilir, geminin yarısından fazlası savaş kaçağı olsa dahi gemi müsadere edilmez³⁷².

Savaşan, savaş sırasında, düşmana fayda sağlamak maksadıyla taşınan herhangi bir şeye, sahibi kim olursa olsun, tarafsız sularda olmamak kaydıyla, denizde müdahale etme hakkını haizdir³⁷³. Bu ilke, tarafsızların ticaret serbestisinin sınırlarından biri olup katlanma yükümlülüğü getirmekte ve tarafsız ticaret gemilerinde taşınan savaş kaçağına el koyma hakkının da temelini oluşturmaktadır. Savaşanların düşmanlarına giden silah ve cephaneyi, tarafsızların takdirine bırakmadan, yakalama ve müsadere etmelerine *Consolato*'da yer verilmemişse de, 13. yüzyıldan itibaren savaşanların tarafsızlara, düşmanlarının savaş kuvvetlerini arttıran, 17. yüzyıldan itibaren savaş kaçağı olarak anılacak olan belirli malları satmamaları, aksi halde yakalanacağı yönünde bildirimlerde bulunduğu görülmüştür³⁷⁴. Savaş kaçağı kavramının su yüzüne çıkmasıyla birlikte, bir yandan tarafsız egemenler, uyruklarında bulunanları denetleme yükümlülüğünden kurtulmuş ve silah, cephane gibi savaş kaçağı ticareti yapan bu özel kişilerin hasmane davranışlarının kendilerine atfedilmesinin önüne geçmiş, diğer yandan savaşanlar açık denizde düşman malına el koyma yetkisini elde ederek düşmanın savaş gücünü arttırmasını engelleme imkânına kavuşmuştur³⁷⁵. 1856 Paris Bildirgesi, sadece savaş kaçağını yasaklayarak, donanmaların, düşmanlarına ulaşacak malların serbest geçişini önleme gücünü sınırlamıştır. Ancak 1909 tarihli Londra Bildirisi'ne gelinceye kadar uluslararası uygulamada yeknesak kuralların olmadığını belirtmek gerekir³⁷⁶.

Tarafsız devlet savaşanlara savaş malzemeleri veya silah satması halinde, tarafsızlık hukukundan doğan çatışmalara katılmaktan kaçınma, her iki tarafa eşit davranma yükümlülüklerini ihlal eder, başka bir deyişle tarafsız niteliğini riske atmış olur. Daha tedbirli hareket ederek, vatandaşlarının savaşanlar ile tarafsızlığa uygun

³⁷² 1909 Londra Bildirisi m.43; Denizde Zapt ve Müsadere Kanunu m.30.

³⁷³ Smith, **a.g.e.**, s.119; Politakis, **a.g.e.**, s.369.

³⁷⁴ Neff, *The Rights and Duties of Neutrals*, s.19.

³⁷⁵ Politakis, **a.g.e.**,s.414.

³⁷⁶ Meray, **a.g.e.**, s.601.

olmayan alışverişte bulunmalarını yasaklayabilir. Tarafsızlık hukuku, tarafsız ticaretini sebepsiz yapılan müdahalelerden korumak ve savaşıların düşmana savaş malzemelerinin gitmesini önleme hakkı arasında bir denge kurmaya çalışmaktadır. Buna paralel olarak, XIII. Lahey Sözleşmesi'nin 6. maddesi, bir tarafsız devletin savaşan devlete doğrudan ya da dolaylı olarak savaş gemisi, mühimmat veya herhangi bir savaş malzemesi sağlamasını yasaklamakta; 7. maddesi ise, bir tarafsız devletin savaşın kullanabileceği silah, mühimmat veya donanmanın veya kara kuvvetlerinin kullanabileceği malzemelerin ihracat veya geçişini engelleme yükümlülüğünün bulunmadığını düzenlemektedir. Dolayısıyla sayılan malların, özel kişilerce değil sadece tarafsız devletin kendisi tarafından gönderilmesi halinde, bu durum tarafsızlık hukukunun ihlali olarak değerlendirilecektir³⁷⁷. Ancak yine de 6. maddede “dolaylı” olarak malzeme sağlanmasından anlaşılması gerekenin ne olduğu tartışmalı bir konudur³⁷⁸.

Bununla birlikte savaş kaçığı ticareti yapmak yasak değildir ancak bu ticareti yapan tarafsız özel kişilerin, savaşın söz konusu malları yakalama ve el koyma haklarından doğan riski göze alması gerekmekte ve özel kişilerin uyrukluğunda bulunduğu tarafsız devletin de savaş kaçığı yönünden denetleme yükümlülüğü bulunmamaktadır. Ancak tarafsız devletin savaş kaçığı ticareti yapması tarafsızlık hukukunun ihlali olarak değerlendirilmektedir. Devlet ve uyrukluğundaki özel kişiler arasındaki bu ayrımın, günümüzde devletlerin özellikle silah ticareti gibi konularda düzenleme işlevini yerine getirmesi nedeniyle, sürdürülmesi mümkün görünmemektedir. Bu işlevi nedeniyle devletin kendi hesabına savaş kaçığı ticareti yapamayacağı gibi uyrukluğunda bulunanların da bu ticareti yapmalarına engel olmaları beklenmektedir³⁷⁹. Örneğin, 1967 yılında yaşanan Arap-İsrail Savaşı sırasında Fransa, 1967 ve 1973 yılındaki çatışmalar sırasında İngiltere İsrail ile silah

³⁷⁷ *Schindler*, savaşmayan ve tarafsız arasındaki ayrımı kabul eden yazarlardan biri olarak, bu kuralın savaşmayanlara uygulanamayacağını ileri sürmüştür. Bu iddiasını günümüzde silahlı çatışma çıktığında üçüncü devletlerin tarafsız ve savaşın arasında ara bir statüde olduğundan gönüllü olarak tarafsız bir tavır seçerek veya tek başına tarafsızlık hukukuyla bağlı olarak pozisyon belirleyeceklerini belirtmiştir. Bakınız: Comments, s.217.

³⁷⁸ Politakis, *a.g.e.*, s.367.

³⁷⁹ Önceki yüzyıllarda da tarafsızlığını daha iyi koruyabilmek için devletlerin özel kişilere müdahale ettikleri görülmüştür. Bu yönde görüş için bkz. Separate Opinion of Vice-President Ammoun, **Legal Consequences for States of the Continued Presence of South Africa in Namibia (South West Africa) notwithstanding Security Council Resolution 276 (1970)**, <http://www.icj-cij.org/docket/files/53/5601.pdf> (10 Temmuz 2011), s.95.

ticaretini durdurmuşlardır³⁸⁰. Devletler 1980-1988 İran-İrak Savaşı'nda silah ticaretine farklı sınırlamalar getirmişlerdir. Örneğin, İngiltere öldürücü silahların satımını yasaklarken öldürücü olmayan silahların satımını serbest bırakmış, ABD asker taşıyan helikopterlerin Irak'a satımını askeri nitelik taşımadığı için uygun bulmuştur³⁸¹. Fransa ise Irak'a silah satımını hiç engellememiş ve bu tutumunu savaş öncesi antlaşmalar bağlamında meşrulaştırmaya çalıştığından bu tutumu 19. yüzyıldan itibaren tamamen yasaklanan kusurlu tarafsızlık örneklerindedir³⁸².

1909 Londra Bildirisi ile tarafsız haklarının koruma alanı genişletilmiş; mutlak savaş kaçağı³⁸³, koşullu savaş kaçağı³⁸⁴ ve hiçbir zaman savaş kaçağı sayılmayacak olan serbest mallar arasında ayırım yapmıştır. Buna göre, mutlak savaş kaçağı, savaş için kullanılan mallardan veya mahiyeti itibariyle savaşta kullanılmaya özgülenmiş malları kapsamaktadır. Düşmanın kontrolü altında olan bir ülkeye götürülmekte olan mutlak savaş kaçağı niteliğindeki mallara el konulur. Hem silahlı çatışmalarda hem de barışçıl amaçlarla kullanılabilen ve düşman silahlı kuvvetlerinin ya da düşman yönetim makamlarının kullanmasına tahsis edilmiş her türlü mal koşullu savaş kaçağı kabul edilir³⁸⁵. Koşullu savaş kaçağı malların ancak barışçıl amaçlarla kullanılmayıp savaşta kullanılacağı amacı ile taşındığı tespit edildiğinde bu mallara el konulabilir³⁸⁶. Bu nedenle düşman hükümetine veya silahlı kuvvetlerine gönderildikleri takdirde müsadereye tabidir³⁸⁷. Savaş kaçağı olarak hiçbir zaman kabul edilemeyecek serbest mallar olarak, bu malların askeri amaçlarla kullanılabilmesine inanmak için ciddi bir sebebin olmaması şartıyla, silahlı çatışmada kullanıma müsait olmayan mallar, din gereği kullanılan nesnelere, münhasıran yaralı ve hastaların tedavisinde veya bir hastalığın önlenmesinde kullanılacak olan mallar, giyecek, yatak, temel besinler, sivil nüfusun özellikle kadın

³⁸⁰ Neff, *The Rights and Duties of Neutrals*, s.201.

³⁸¹ Gioia ve Ronzitti, "The Law of Neutrality: Third States' Commercial Rights and Duties", Ige F. Dekker ve Harry H.G. Post (ed.), **The Gulf War of 1980-1988: the Iran-Iraq War in International Legal Perspective** içinde (221-242), s.230-231.

³⁸² **A.g.e.**

³⁸³ 1909 Londra Bildirisi m.22.

³⁸⁴ 1909 Londra Bildirisi m.23-24.

³⁸⁵ 1909 Londra Bildirisi m.25, Denizde Zapt ve Müsadere Kanunu m.24.

³⁸⁶ Smith, **a.g.e.**, s.120.

³⁸⁷ 1909 Londra Bildirisi m.33. Ara bir kategori olarak koşullu savaş kaçağı uygulanmaya başlandığında, İngiltere ve Amerika bu malların varış yerinin düşman hükümeti veya silahlı kuvvetleri olduğunda el konulmaya konu edilebileceğini, Kıta Avrupası yazarları ise bunun korsanlık olduğunu ileri sürmüştür. Bkz. Neff, *The Rights and Duties of Neutrals*, s.92.

ve çocukların kullanması için barınaklar, savaş esirlerine gönderilen yiyecek, eğitim, kültür veya dinlenmeleriyle ilgili mallar sayılmaktadır³⁸⁸.

San Remo El Kitabı'nın 148. maddesi, savaş kaçağına ilişkin hukuk kurallarının gelişiminin bir sonucu olarak, savaş kaçağını düşman ülkesinin veya düşman kontrolündeki alanın son varış yeri olan ve silahlı çatışmada kullanılmaya elverişli olan mallar olarak tanımlamaktadır³⁸⁹. Bu tanımdan hareketle, düşman ülkesi veya düşman kontrolündeki alandan yapılan ihracatın, ithalatın aksine, savaş kaçağı sayılmadığını belirtmek gerekir³⁹⁰. Tarafsız devletlere giden malların bu sıfatı taşıyamazlar aksi halde tarafsızların savaşımlarla ticaret yapma haklarını kullanılmaz hale gelecektir. Yine de düşmanın ihraç ettiği malların, düşman ticaret gemisinde veya ziyaret ve aramaya direnen yahut ablukayı kıran tarafsız ticaret gemilerinde olması halinde el konulabilir³⁹¹.

1909 Londra Bildirisi 23, 25 ve 26. maddelerinde, mutlak ve koşullu savaş kaçağı ayrımı gözetmeksizin; benzer şekilde San Remo El Kitabı'nın 149. maddesi, savaşımlara, savaş kaçağı mallara el koyma hakkından yararlanabilmek için, savaş kaçağı listesi yayınlama yükümlülüğü ile birlikte, uluslararası antlaşma veya savaşımlar arasında yapılacak anlaşmalarla sayılan serbest mallar, mutlak veya koşullu savaş kaçağı listelerine yeni malların eklenebileceğini ancak çatışmalar başladıktan sonra eklenen malların tarafsız devletlere ilan yükümlülüğünü düzenlemektedir. Uygulamada savaşın başlamasıyla devletlerin mutlak veya koşullu savaş kaçağı arasında bir ayrım yaparak veya yapmayarak ya da yalnızca savaş kaçağı kabul edilmeyen malların bulunduğu bir listeyi savaş kaçağı listelerini ilan ettikleri görülmektedir.

³⁸⁸ San Remo El Kitabı m.150, Denizde Zapt ve Müsadere Kanunu m.25, 1909 Londra Bildirisi m.27-29. Tıbbi malzemelerin serbest mal kategorisinde olmaları ve bu nedenle ilan edilmelerine ihtiyaç olmamakla birlikte askeri zorunluluk gerekçe gösterilerek bunlara da el konulduğu devlet uygulamalarında görülmüşse de; bu ilkeye paralel olarak, BM Güvenlik Konseyi, Kuveyt'in işgali sonrasında, genel ticaret ambargosunun sürmesine rağmen temel gıdaların ve insancıl ihtiyaçların Irak'a girmesine izin vermiştir. Bkz. BM Güvenlik Konseyi Kararları No.661-665-668; Green, **a.g.e.**, s.270.

³⁸⁹ San Remo El Kitabı'nın hazırlanmasından önce de yazarlar bu tanım üzerinde devletlerin uzlaşmış olduğunu kabul etmişlerdir. Tucker, **a.g.e.**, s.263; Colombos, s.637.

³⁹⁰ 1909 Londra Bildirisi m.46, Helsinki İlkeleri m.5.2.1., San Remo El Kitabı m.148, 215, 216.

³⁹¹ Dinstein, *The Conduct of Hostilities Under the Law of International Armed Conflict*, s.217.

Bu listeler, savaşın koşulları ve savaşa dahil devletlerin menfaatleri doğrultusunda değişiklik göstermiştir. Öyle ki, 1885 yılında Fransa- Çin Savaşı sırasında, Çin'in en büyük gelir kaynağı olan pirincin Fransa tarafından savaş kaçağı kabul edilmesine İngiltere karşı çıkmış ve yiyecek malzemelerinin savaş kaçağı addedilemeyeceğini ileri sürmüştür³⁹². Savaşanlar tarafından yayınlanan savaş kaçağı mallar listesi belirli bir malın mutlak, koşullu savaş kaçağı veya serbest mal kategorisine girdiğini belirleyerek bu anlamda deniz komutanlarına rehberlik etmiş olacaktır.

Mutlak ve koşullu savaş kaçağı ayrımında dikkate alınan “savaşta kullanılmaya özgülenme” kriteri, topyekun savaşların ortaya çıkmasıyla yetersiz kaldığından, bu kriter “savaşanların kullanmasına elverişlilik” haline dönüşmüştür³⁹³. Dolayısıyla I. Dünya Savaşı'ndan itibaren uygulamada mutlak ve koşullu savaş kaçağı arasındaki ayrım bulanık hale gelmiş ve sadece mutlak savaş kaçağı için getirilen kurallar her iki kategoriye de uygulanmıştır³⁹⁴. II. Dünya Savaşı'ndan sonra da bu eğilim devam etmiş ve düşmanın savaş gücünü arttıran her türlü mal savaş kaçağı olarak kabul edilmiştir. I. Dünya Savaşı'ndan sonra devlet uygulamaları giderek artan sayıda malın savaş kaçağı olarak listelenmesi eğiliminin düşman ile yapılan tarafsız ticareti imkansız kılmıştır. Bu bağlamda, 1856 Paris Bildirgesi'nin 2. maddesiyle, “savaş kaçağı hariç olmak üzere, tarafsız bayrağın düşman yükünü koruyacağı” ilkesinin uygulanamaz hale geldiğini belirtmek gerekir. Savaş kaçağının iki türüne farklı sonuçların bağlanıp bağlanamayacağı hususu, tarafların tutumları ve o andaki menfaatleri gereği değişiklik göstermiş, örneğin 1914 yılında İngiltere tarafsız olan ABD'nin muhalefeti neticesinde, pamuğu savaş kaçağı olarak ilan etmekten kaçınmıştır³⁹⁵. Bu nedenle San Remo El Kitabı'nda mutlak ve koşullu savaş kaçağı ayrımına yer verilmemiş, bunun yerine 149. maddesinde savaş kaçağı listeleri, makul

³⁹² Lance E. Davis ve Stanley E. Lengerman, **Naval Blockades in Peace and War: An Economic History Since 1750**, New York: Cambridge University Press, 2006, s.10.

³⁹³ Detter, **a.g.e.**, s.356.

³⁹⁴ Sersic, **a.g.e.**, s.589; Tucker, **a.g.e.**, s.268-269; Brittin ve Watson, **a.g.e.**, s.151.

³⁹⁵ Smith, **a.g.e.**, s.121.

derecede sınırlı olması, serbest malları içermemesi ve ilan edilmesi kaydıyla savaşıların takdir yetkisine bırakmıştır³⁹⁶.

Birleşmiş Milletler sonrası silahlı çatışmalarda da savaş kaçığı listelerinin ilan edildiği görülmüştür. Süveyş Kanalı'nın geçiş rejimini sadece belirli hususlarda sınırlayıcı hükümler içeren İstanbul Antlaşması olmasına rağmen, Mısır 1948 yılında İsrail'e savaş ilan etmiş ve Süveyş Kanalı'nı tüm İsrail gemilerine kapatmış, savaş kaçığı malların listesini ilan etmiştir³⁹⁷. 1965 yılında başlayan Kaşmir Savaşı'nda da; Pakistan Devlet Başkanı 1965 yılında bir radyo programında savaşta olduklarını beyan etmiş, akabinde ganimet mahkemeleri kurulmuş ve savaş kaçığı malların listesi ilan edilmiştir³⁹⁸. Hindistan ganimetlere ilişkin düzenlemeler yapmış ancak savaş ilan etmemiş veya savaşın varlığını kabul eden bir beyanda bulunmamıştır³⁹⁹. Savaş sahnesinin diğer aktörü olan Pakistan'ın da, uzun savaş kaçığı listesi dikkate alındığında, resmi savaş ilan ederek karşı tarafın ticaretini felce uğratabileceği önlemleri hukuka uygun yollardan almaya çalıştığı aşikârdır⁴⁰⁰.

Yüzyıllardır savaş kaçığının tanımı değişmemişse de, bu malların el koymaya konu edilmemesi için tarafsızların yeni yöntem ya da güzergâh arayışları ve savaş kaçığı listelerini kısaltmaya çalışmaları, buna karşın savaşıların düşmanların elini zayıflatmak için savaş kaçığı listelerini uzatmaya ve tarafsız ticaret gemilerinin daha sıkı denetimden geçmesi için yeni mekanizmalar kurmaları savaş kaçığı mallara uygulanacak kuralların sıklıkla yenilenmesine sebep olmuştur.⁴⁰¹ Kurallar belirlenene kadar savaşı ve tarafsızlar arasında bahsedilen menfaat çatışması, güç dengelerine göre çözümlenmiştir.

³⁹⁶ Commander's Handbook m.7.4.1

³⁹⁷ Petrochilos, **a.g.e.**, s.586.

³⁹⁸ George K. Walker, "State Practice Following World War II", Horace B. Robertson Jr. (ed.), **The Law of Naval Operations: Targeting Enemy Shipping** içinde (121-223), International Law Studies No.64, Newport: U.S.Naval War College, 1991, s.143-144.

³⁹⁹ Patrick M. Norton, "Between the Ideology and Reality: The Shadow of the Law of Neutrality", **Harvard Law Journal**, Vol.17, No.2 (1976), s.457-458.

⁴⁰⁰ Petrochilos, **a.g.e.**, s.592.

⁴⁰¹ Neff, The Rights and Duties of Neutrals, s.21.

Düşmanla savaş kaçağı malların ticaretini yapan tarafsızlar, el konulmasını önlemek için, söz konusu malları önce başka bir tarafsız limana oradan da deniz veya kara yoluyla düşmana göndermekteydi. İngiltere 18. yüzyılın sonlarından itibaren bu uygulamaların önüne geçmek için “seferin sürekliliği” kuralını ileri sürmüştür. Buna göre, savaş kaçağı taşınması sebebiyle tarafsız iki liman arasında yapılan ilk seferde, gemi evrakındaki bilgileri dikkate almadan, el koyma ve müsadere uygulanabileceğini ileri sürmüştür⁴⁰². Başka bir deyişle, 1756 Kuralı’nda iki aşamalı yolculuğun, tarafsız limandan tarafsız limana ve tarafsız limandan abluka altındaki veya düşman limana, tarafsız durağından sonraki kısmında müdahale yapılmakta ve yolculuğun her iki kısmını da aynı gemi gerçekleştirmektedir⁴⁰³. Amerikan İç Savaşı sırasında Güney Kuvvetleri’nin sahillerinde uygulanan ablukanın sahillerin uzun olması, en geniş alana uygulanan abluka olarak tarihe geçmiştir, coğrafi koşullar sebebiyle delinmeye çok müsait olması, Kuzey Kuvvetleri’ni bu ilkeyi genişleterek uygulamaya zorlamıştır⁴⁰⁴. Bu savaş sırasında iki aşamalı yolculuğun ilk aşaması tarafsız limandan tarafsız limana, ikinci aşaması ise Meksika Limanı üzerinden karadan ya da Nassau üzerinden hızlı teknelerle yapılmaktaydı. Burada malın “son varış yeri” düşman devlet olduğundan, her ne kadar müdahale edildiğinde tarafsız limana doğru ilerliyorsa da, savaş kaçağı yüke ganimet olarak el konulması hukuka uygun olduğu kabul edilmiştir. “Son varış yeri” kaptan veya gemi sahibinin kastından bağımsız olarak değerlendirilmiştir⁴⁰⁵. Bu bağlamda ganimet mahkemeleri karar verirken, ithal eden tarafsız devletin talebinde ani ve orantısız artış, bu malların askeri amaçlarla kullanılabilir olması hususlarına dikkat etmiştir. I. Dünya Savaşı’nda tarafsız Hollanda ve Danimarka’nın nüfuslarına oranla fazla ithalat yapmaları, Almanya ile savaş öncesinde de büyük miktarda transit ticarete sahip olmaları örneğinde olduğu gibi karar verilmesi güç durumlarda ve sahte gemi evrakı düzenlemenin kolaylığı seferin sürekliliği ilkesinin uygulanmasını zorlaştırmaktadır⁴⁰⁶.

⁴⁰² Colombos, s.731-734, Oppenheim, s.816-823.

⁴⁰³ Neff, *The Rights and Duties of Neutrals*, s.116-119.

⁴⁰⁴ Erle Richards, “The British Prize Courts and the War”, **British Yearbook of International Law** içinde (11-34).

⁴⁰⁵ Dettner, **a.g.e.**, s.357.

⁴⁰⁶ Smith, **a.g.e.**, s.125.

1909 Londra Bildirisi, uzun tartışmalardan sonra, seferin sürekliliği ilkesini sadece mutlak savaş kaçağı mallar hakkında kabul etmiştir. Bu mallar, gemi evrakına göre, bir düşman limanında boşaltılması ya da düşman savaş kuvvetlerine teslim edilmesi gerekiyorsa, gemi yalnızca düşman limanlara uğrayacaksa, mal ve eşyanın gideceği tarafsız limana varışından önce geminin düşman limanına uğraması ya da düşman savaş kuvvetleriyle buluşması gerekiyorsa, düşmana özgülenmiş kabul edilir ve bu mallara el konulur⁴⁰⁷. Başka bir deyişle sevkiyatın doğrudan doğruya bu ülkeye yapılmakta olması veya denizde veya karada bir aktarma yapılması gerekse dahi farklı bir uygulama yapılmayacaktır⁴⁰⁸. Buna bir istisna getirilerek, yolculuğun ikinci aşamasının karadan veya denizden yapılması dikkate alınmaksızın, denize kıyısı olmayan düşman devlet son varış yeri ise seferin sürekliliği ilkesinin koşullu savaş kaçağı içinde uygulanır⁴⁰⁹. Ancak I. Dünya Savaşı'nda İtilaf Devletleri koşullu savaş kaçağına seferin sürekliliği ilkesinin uygulanmaması hükmünü, Hollanda ve İskandinav ülkelerinden sızıntı olmaması için, göz ardı etmiştir⁴¹⁰. Londra Bildirisi'nin 35. maddesi ile koşullu savaş kaçağı hakkında ise geminin tarafsız bir ara limana uğraması halinde el konulamayacağı, başka bir deyişle seferin sürekliliği ilkesinin uygulanamayacağını kabul edilmiştir. Denizde Zapt ve Müsadere Kanunu ise 23. maddesinde ise koşullu savaş kaçağı mallarda seferin sürekliliği ilkesinin uygulanmaması hususunda karşılıklılık gözetilmiştir. Buna göre, “eşya ve mevat bitaraf limana boşaltılmak icap ediyorsa bu takdirde düşmanın da aynı şekilde hareket eylemesi şartıyla, kaçak eşya addedilmez”. Mısır İsrail ile savaşı sırasında, İskenderiye Ganimet Mahkemesi, seferin sürekliliği ilkesine dayanarak, geminin savaş kaçağı taşınması, geminin sahibinin veya alıcının İsrail ile ticari bağları varsa, gemi sahibi veya alıcı kara listedeyse⁴¹¹ son varış yerinin düşman ülkesi olduğu karinesi olduğu yönünde karar vermiştir⁴¹².

⁴⁰⁷ 1909 Londra Bildirisi m.31, Denizde Zapt ve Müsadere Kanunu m.22.

⁴⁰⁸ Brittin ve Watson, **a.g.e.**, s.151.

⁴⁰⁹ 1909 Londra Bildirisi m.30, 35-37.

⁴¹⁰ İngiliz ganimet mahkemeleri bu uygulamayı Londra Bildirisi'nin uygulamayı yansıtmadığı ve hukukun dışına çıktığı gerekçesi üzerine inşa etmiştir. Bkz. Herbert W. Briggs, **The Doctrine of Continuous Voyage**, Baltimore: Johns Hopkins University Press, 1926, s.107-121.

⁴¹¹ Savaşan devletler, düşman olmayan, düşman ülkesinde bulunmayan veya ticaret yapmayan özel kişileri, şahıs veya şirket, belirli listelere alarak düşman gibi muamele ettikleri görülmüştür. Bkz. Jorg Manfred Mossner, *Enemies and Enemy Subjects*, s.167; Detlev F. Vagts, “Switzerland, International Law and World War II”, **American Journal of International Law**, Vol.91, No.3 (1997) s.473.

⁴¹² Neff, *The Rights and Duties of Neutrals*, s.202.

Uluslararası hukuka göre savaş kaçağı taşımak yasak olmamakla birlikte bu malları taşıyan tarafsız kişilerin, savaşın müdahale haklarına maruz kalmayı göze almaları yakalandıkları takdirde yüke el konulması, gecikme gibi sonuçlara katlanmaları gerekmektedir. Lahey XIII. Sözleşmesi'nin 7. maddesinden anlaşılacağı üzere; tarafsız devletlerin kendi bayraklarını taşıyan gemilerin yüklerine ilişkin serbest geçiş belgesi düzenleme yükümlülüğü bulunmamaktadır⁴¹³. Savaşın, tarafsız devlette bulunan temsilcisi eliyle kalkış limanında düzenleyeceği serbest geçiş belgesi⁴¹⁴ ile denizde yapılacak belirli bir yolculuğun zararsız olduğunu, taşıdığı yükün savaş kaçağı olmadığını teyit etmekte⁴¹⁵ ve bu yolla hem ziyaret ve arama hakkının getireceği külfetten kurtulmakta⁴¹⁶ hem de tarafsız devletlerin ticareti kesintiye uğramamaktadır. İlaveten bu uygulama savaş kaçağı engellenerek yürütülen ekonomik savaşa, özellikle abluka uygulamalarında, katkı sağlamaktadır.

18. yüzyılın ikinci yarısı, Napoleon Savaşları ve I. Dünya Savaşı'nda da bu uygulamalar görülmektedir⁴¹⁷. Bu uygulamalarda, gemi sahibinin, yükleme limanında gemi ve yükünün denetimden geçmesini sağladığı ve böylece denizdeki denetimlerden kolaylıkla geçmesine imkân verecek bir belge alırdı. Bu sistem aracılığıyla savaşın, denizde ziyaret ve arama hakkı icra edilmesine gerek kalmaksızın karada gemilerin niteliği tespit etmiş olurdu. I. Dünya Savaşı sırasında serbest geçiş belgeleri, ABD'nden İskandinavya'ya gidecek ithal malları kapsayacak şekilde başladı ve o kadar başarılı oldu ki İtilaf Devletleri denizde savaş kaçağı yakalamaktan büyük ölçüde kurtuldular⁴¹⁸.

⁴¹³ Colombos, s.779.

⁴¹⁴ İngilizce metinlerde yer alan *navigational certificate* kelimesi veya kısaltması olan *navicert*, "serbest geçiş belgesi" olarak Türkçe'ye çevrilmiştir.

⁴¹⁵ Ludwig Weber, "Blockade", Rudolf Dolzer, Robert E. Hollweg, Kevin J. Maders ve Ann Rustemeyer (ed.), **Encyclopedia of Public International Law 3- Use of Force, War, Neutrality and Peace Treaties (A-M)** içinde (47-53), s.50. II. Dünya Savaşı sırasında hem başka bir tarafsız, belgeyi veren savaşın veya müttefikinin limanına doğru bir rota belirlenmesi halinde gemiye hem de düşman limana varması muhtemel gemilerin yüklerine ilişkin serbest geçiş belgesi düzenlenmiştir. Gemi ve yüke ilişkin düzenlenen bu belgelerin yanı sıra menşe belgesi ile yükün düşman menşeli veya düşmana ait olmadığı belgelenmiştir.

⁴¹⁶ San Remo El Kitabı, m.122-124.

⁴¹⁷ Rolf Stodter, "Safe-Conduct and Safe Passage", Dolzer, Hollweg, Maders ve Rustemeyer, Trebilcock (Ed.) **Encyclopedia of Public International Law 4- Use of Force, War, Neutrality and Peace Treaties (N-Z)** içinde (193-196), s.194.

⁴¹⁸ Edgar Turlington, "The World War Period", **Neutrality: Its History, Economics and Law: Vol.3**, Philip C. Jessup ve Francis Deák (ed.), New York: Columbia University Press, 1936, s.17.

İngiltere, Fransa ile birlikte, I. Dünya Savaşı sırasında uyguladığı serbest geçiş belgesi sistemini II. Dünya Savaşı'nda da uygulamıştır⁴¹⁹. Bu sistemde farklı belgelerle, belirli bir seyrüseferin zararsız olduğu, yükün varış yerinin düşman olmadığını veya yükün düşman menşeli veya düşman aidiyetinde olmadığını ispat edilmiştir. Liman görevlileri tarafından verilen serbest geçiş belgelerinin yanı sıra İngiltere Deniz Bakanlığı'nın gemi şirketlerinin yaptığı seyrüseferlerin güvenilir olduğunu gösteren "izin belgeleri" düzenlemiştir. Düşman limanlarına uğrayan ve serbest geçiş belgesi bulunmayan gemiler, varış yerinin düşman ülkesi olması, geminin veya yükün düşman menşeli veya aidiyetinde olması ya da savaş kaçağı taşıdığı yönünde kuvvetli bir kanaat oluşmakta ve bu kanaatin aksini ispat edemeyen gemi veya yük hakkında el koyma işlemi yapılmaktaydı⁴²⁰. Bu belgeler, gemi ve yük için ayrı ayrı verilmekle birlikte, 1940 yılına kadar bu belgelerin kullanıp kullanmama tarafsızların takdir yetkisine bırakılmıştı⁴²¹. 1940 yılında ise İngiltere serbest geçiş belgelerini zorunlu kılarak, bu belgelere sahip olmayan gemi ve yüklerini, suçsuz olduklarını ispat edemedikleri takdirde, müsadere edip yargılayacağını ilan etmiştir⁴²². Serbest geçiş belgesi sistemini, II. Dünya Savaşı sırasında Almanya'nın Avrupa'daki işgalleri sonucunda sahil şeridini kontrol etmekte zorlanan İngiltere, tarafsız ticaretini kısıtlamak⁴²³ ve Almanya'yı tecrit etmek için, deniz mayınları ve denizaltıların sınırsız bir şekilde kullanılmasına karşılık olarak, uygulamıştır⁴²⁴. Almanya ise önceleri sessiz kalsa da, 1940 yılından itibaren, İngiltere'nin tedbirlerini arttırması neticesinde⁴²⁵ bu belgelerin kısmi dahi olsa savaşan tarafın kontrolü altında olduğu ve bu nedenle tarafsızlığı ihlal ettiği ileri sürmüştü⁴²⁶, bazı yazarlar da aynı kanaati paylaşmışlardır⁴²⁷. Belçika, Hollanda, İsveç,

⁴¹⁹ Weber, **a.g.e.**, s.50; Malcolm Moos, "The Navicert in World War II", **The American Journal of International Law**, Vol. 38, No. 1 (1944), s. 115-119.

⁴²⁰ Neff, *The Rights and Duties of Neutrals*, s.147-148.

⁴²¹ Smith, **a.g.e.**, s.128.

⁴²² Smith, **a.g.e.**, s.128. İngiltere denetim sonrasında verilen bu belgeleri Ekonomik Savaş Bakanlığı'na bağlı Savaş Kaçağı Komitesi aracılığıyla dağıtmaktaydı.

⁴²³ İngiltere, Kasım 1939(3806 sayılı) ve Haziran 1940(1436 sayılı) yılında çıkardığı yönetmeliklerle Avrupa'ya sefer düzenleyen ancak serbest geçiş belgesine sahip olmayan gemi ve yüklerine el konulabileceğini ilan etmiştir.

⁴²⁴ Tucker, **a.g.e.**, s.313-314, Oppenheim, s.792, 795; Colombos, 740-741, 747-748.

⁴²⁵ Zorunlu serbest geçiş belgesinin yanı sıra garanti belgesini haiz olmayan tarafsız gemiler İngiltere'ye ait gemi ambarı, kızak, sigorta gibi hizmetlerden yararlanamıyor ve uluslararası deniz ticaretleri engelleniyordu. 1942 yılından itibaren mezkur garanti belgesi olmayan tarafsız gemilere serbest geçiş belgesi verilmemeye başlandı.

⁴²⁶ Almanya ise serbest geçiş belgelerini tarafsızlığın ihlali olarak değerlendireceğini ilan etmiş, ilaveten Alman Ganimet Mahkemesi, Ole Wegger Davası'nda bu belgenin 1939 tarihli Alman Ganimet Yönetmeliği'ni ihlal ettiği yönünde hüküm vermiştir. Detaylı bilgi için bkz. James Kraska, *Safe Conduct and Safe Passage*, Max Planck Encyclopedia of Public International Law, 2009.

İsviçre ve Japonya, savaşın ilk aylarında bu uygulamaya itiraz ederek bayrağını taşıyan gemilerin bu sisteme dahil olmalarını yasaklamış ancak uygulamanın büyük ölçüde yolculuk sırasındaki güçlük ve gecikmeleri gidermesi, neden olabileceği hukuki sorunlardan ağır basmış⁴²⁸ ancak daha sonra bu sistem tarafsız ticaretinin baskı altına alınmasına evrilmiştir.

Bu sistem savaşın denetim haklarını kullanmalarının kolaylaştırmanın yanı sıra, tarafsız deniz tacirlerinin ablukalara ilişkin sorunlarını çözmek için geliştirilmişti. Zorunlu olmayan bir sistem olmakla birlikte, tarafsız tacirlere gemi ve yüklerinin arama veya el konulma riskini daha yolculuk başlamadan ortadan kaldırma imkânı doğmaktadır. Bir benzeri ABD tarafından Küba Krizi sırasında uygulanmıştır. Amerika'nın uyguladığı sistemde gemilere silah taşımadıkları ve yasak alandan transit geçeceklerine dair bu belgeler verilmiştir. Gelecekte olması muhtemel uzak ablukalarda tarafsız deniz ticareti için benzer belgelerin uygulanacağını söylemek mümkündür. İlaveten bu yöntem yalnızca savaşın tarafından değil, Irak ve Haiti'ye karşı BM ambargosunu uygularken ABD ve diğer devletlerce uygulanmıştır⁴²⁹.

San Remo El Kitabı'nda bu alanda nisbeten yeni bir devlet uygulaması olan serbest geçiş belgesine yer verilmiş⁴³⁰ ve 123.paragrafında adı geçen belgelerin, iki savaşın devletlerin çatışan talepleri arasında tarafsız devletlerin ticaretini tehlike düşürmemek için, tarafsızlığın ihlali neticesini doğurmayacağı gibi, uluslararası hukuktan kaynaklanan bir zorunluluk olmayacağına da altını çizmiştir⁴³¹.

Denizdeki düşman malına el konulması düşmanın iktisadi hayatını sekteye uğratmakta ve savaş kaçağı malların düşman veya tarafsız ticaret gemilerinde

⁴²⁷ Tucker, **a.g.e.**, s.315, Stödter.

⁴²⁸ Heinegg, Visit, Search, Diversion and Capture in Naval War- Part I, s.303-304.

⁴²⁹ John Astley ve Michael N.Schmitt, **a.g.e.**, s.146.

⁴³⁰ Louise Doswald-Beck, The San Remo Manual on International Law Applicable to Armed Conflicts at Sea, s.202.

⁴³¹ Louise Doswald-Beck, San Remo Manual on International Law Applicable to Armed Conflicts at Sea, Cambridge: Cambridge University Press, 1995, s.201.

taşınmasının yasaklanması da düşmanın güçlenmesini önlemektedir. Bununla birlikte 20. yüzyılda düşman malları veya tarafsız savaş kaçağı mallarına el konulması bir gemide çok sayıda kişiye ait malların bulunması ve bunların farklı yerlerde sigortalanması nedeniyle düşmana zarar vermenin ötesine geçmiştir. Dolayısıyla yük üzerinde fiziksel inceleme yapma ihtiyacının doğması ve bunun denizaltı ve uçak saldırıları nedeniyle denizde gerçekleştirilemeyecek olması, gemilerin büyüklüğü ve gemi evrakının gerçeği yansıtmaması ihtimalleri nedeniyle, serbest geçiş belgelerinin yanı sıra I. Dünya Savaşı sırasında İtilaf Devletleri dört ziyaret ve arama merkezi kurarak bu haklarını limanlarda kullanmışlardır⁴³². I. Dünya Savaşı'ndan sonra bu bağlamda bir diğer kırılma noktası, yüklerin konteyner içinde taşınması olarak değerlendirilebilir. Konteynerlerden önce, geminin yüklenmesi ve boşaltılması haftalarca sürmekte ve ciddi bir iş gücüne ihtiyaç duyulmaktaydı. Yüklerin konteynerle taşınması bu işlemleri kolaylaştırmakla birlikte içinde ne olduğunun bilinmemesi potansiyel güvenlik tehditlerine neden olabilecektir. Bu yolla, gemilerin yüklenmeden önce denetimden geçmesi mümkün değildir. İlaveten konteynerlere yüklenen mallar ayrıca bir paket içinde olduğu gibi konteynerlerde kapalı bir şekilde gemiye teslim edilmekte ve muhteviyatına ilişkin göndericinin verdiği bilgiler teyit edilememektedir. Sözgelimi aynı konteynerin içinde örneğin hem tekstil ürünleri hem de kitle imha silahları taşımak mümkündür⁴³³. Savaş gemilerinin tarafsız bandıralı konteyner gemileri üzerinde denetim haklarını nasıl kullanacakları hususunda San Remo El Kitabı'nda bir çözüm getirilmemiştir. Bir silahlı çatışma halinde konteyner gemileri üzerinde arama yapma hakkını kullanmak isteyen savaş gemisi bu gemiyi limana çekerek aramak zorunda kalacaktır ki her limanın konteyner gemileri için elverişli olmadığını da belirtmek gerekir⁴³⁴. Bu

⁴³² Neff, *The Rights and Duties of Neutrals*, s.148.

⁴³³ ABD kuruluşundan bu yana açık denizlerin serbestliği ilkesinin önemli bir savunucusu olmuşsa da 11 Eylül Olayları'ndan sonra terörizmle mücadele yöntemlerinden biri olarak *Proliferation Security Initiative: Kitle İmha Silahlarının Önlenmesi Girişimi*'nin kurulmasına öncülük etmiştir. Bu girişime doksanın üzerinde devlet katılmıştır. Girişimin temel amacı açık denizlerde nükleer madde barındıran üye devlet gemilerine müdahale etmektir. Bkz. Michael Byers, "Proliferation Security Initiative", **The Max Planck Encyclopedia of Public International Law**, Online Edition, Oxford University Press, 2008, <http://www.mpepil.com> (5 Temmuz 2011); Matthew Allen Fitzgerald, "Seizing Weapons of Mass Destruction from Foreign-Flagged Ships on the High Seas Under Article 51 of the UN Charter", **Virginia Journal of International Law**, Vol.49, No.2, s.473-506; Fabio Spadi, "Bolstering the Proliferation Security Initiative at Sea: A Comparative Analysis of Ship-boarding as a Bilateral and Multilateral Implementing Mechanism", **Nordic Journal of International Law**, Vol.75, No.2(2006), s.249-278. Douglas Guilfoyle, "Maritime Interdiction of Weapons of Mass Destruction", **Journal of Conflict & Security Law**, Vol.12, No.1 (2007), s.1-36.

⁴³⁴ ABD 2002'de başlattığı diğer bir girişim ile *Container Security Initiative: Konteyner Güvenliği Girişimi*'ni başlatmış, böylece bazı liman devletleri ile ikili antlaşmalar yoluyla yabancı limanlardan

halde savaş gemilerinin gerek silahlı çatışmalar hukukundan gerekse Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi'nden doğan hakları devam edecekse de uygulamada zorluklar aşikârdır.

B. TARAFSIZLIK HUKUKUNDAN DOĞAN HAK VE YÜKÜMLÜLÜKLERİN *RATIONE LOCI* YÖNÜNDEN İNCELENMESİ

Savaşanların denizdeki silahlı çatışmalar sırasında açık denizde belli alanlarda kontrol sağlaması, tarafsızların bu alanlardaki seyrüsefer ve ticaret serbestilerini sınırlamaktadır. Bu nedenle abluka ve münhasır bölgelerdeki, bu bölgelerin hukuken geçerliliği tartışmalı olsa da 20.yüzyılda bir yöntem olarak kullanıldığı aşikârdır, hukuki düzenin ayrıca incelenecektir.

a. Abluka

Abluka, düşmanın kıyısı ile açık deniz arasındaki bağlantıyı kesmek ve bu yolla düşman devletin limanlarında bulunan gemileri dışarı çıkarmamak ve dışarıdan bu limanlara herhangi bir ticaret gemisinin girmesine engel olmak suretiyle devletin ticari ilişkilerini engellemek için kullanılan bir savaş yöntemidir. Abluka uygulamalarında, savaş kaçağından farklı olarak, düşman ülkesinde veya kontrolünde bulunan yerden ihracata müdahale edilebilmektedir⁴³⁵. 16.yüzyılın sonundan itibaren abluka deniz savaşının meşru yöntemlerinden biri olarak kabul edilmektedir. Bununla birlikte ablukayla ilgili kuralların ortaya çıkması Paris Bildirisi'yle olmuştur. Bildiri'nin 4.maddesi ile ablukeyin geçerliliği etkin ve aleni olması koşuluna bağlanmıştır⁴³⁶. Zira 1780 yılındaki silahlı tarafsızlığa kadar, zaman

kendi ülkesine gelecek olan konteyner gemilerini denetleme imkanına kavuşmuştur. Jessica Romero, "Prevention of Maritime Terrorism: the Container Security Initiative", **Chicago Journal of International Law**, Vol.4, No.2 (2003), s.597-605; Ashley Roach, "Container and Port Security: A Bilateral Perspective", **The International Journal of Marine and Coastal Law**, Vol.18, No.3 (2003), s.341-361.

⁴³⁵ Colombos, s.714-752; Oppenheim, s.767-797; Wolff Heintschel von Heinegg, "The Law of Armed Conflict at Sea", Dieter Fleck (ed.), **The Handbook of International Humanitarian Law** içinde (475-571), Oxford: Oxford University Press, 2008, s.552.

⁴³⁶ San Remo El Kitabı m.95, 99, 100.

zaman ilan edilen fakat hükümetlerin kararlarını uygulayacak bir deniz kuvveti bulundurmada bir düşman devletin sahillerine her türlü girişi yasakladıklarını farz ettikleri etkin olmayan tehditlerden ibaret olan kâğıt üzerinde abluka veya hükmen abluka uygulamaları görülmüştür⁴³⁷. Özellikle İngiltere yalnızca bir bildiri ile düşman sahillerini ablukaya aldığını ve ilan edilen alana giren ya da girme teşebbüsünde bulunan düşman veya tarafsız bütün ticaret gemilerine el konulacağını sıklıkla ilan etmiştir⁴³⁸. İngiltere'nin bu tutumuna itiraz eden devletler Rusya çarçesi II. Katerina'nın teşebbüsü ile 1780 yılında silahlı tarafsızlık beyannamesi ilan ederek ablukanın ancak civarda savaş gemilerinin bulundurulması halinde tanınacağını ilan ettiler. Napoleon'un da 1806 yılında İngiliz sahillerini hükmen ablukaya tabi kıldığını ilan etmişti. 1861 yılında ise Amerikan İç Savaşı sırasında Güney Konfederasyonu'nun sahilleri abluka altına alınmış ancak Amerikan deniz kuvvetlerinin sayısının azlığı nedeniyle ablukayı kıran pek çok gemi başarılı olduğundan, bazı devletler, ablukanın etkin olmadığına dair itirazlarda bulunmuşlardır⁴³⁹. Ancak daha sonra güçlenen Federal Kuvvetlerin güney sahilinde uyguladığı abluka, Konfederasyonu açlıktan ölüme mahkûm edecek kadar etkin şekilde uygulanmıştır⁴⁴⁰.

18. yüzyıldan itibaren sıklıkla ikili uluslararası antlaşmalara konu olan ve sonrasında teamül hukukunu yansıtan etkin abluka ilkesi, 1856 yılında Paris Bildirisi'nin 4.maddesinden sonra, 1909 yılında Londra Bildirisi'nin 2. maddesi ile teyit edilmiştir⁴⁴¹. Ancak etkinliğin nasıl tespit edileceği açık değildir. Kıta Avrupası uygulamalarında abluka altındaki sahil civarında savaş gemilerinin bulunması, İngiliz ve Amerikan uygulamalarında ise, daha sonra Kıta Avrupası devletleri de bu görüşe uygun hareket etmiştir, sahile giriş ve çıkışın tehlikeli olmasına yetecek gücün varlığı ablukanın etkin olduğunun göstergesi olarak kabul edilmiştir⁴⁴².

⁴³⁷ Neff, *The Rights and Duties of Neutrals*, s.96.

⁴³⁸ Alsan, *a.g.e.*, s.434.

⁴³⁹ Smith, *a.g.e.*, s.115.

⁴⁴⁰ Brittin ve Watson, *a.g.e.*, s.149. Bu bağlamda Amerika'nın uyguladığı abluka ve seferin sürekliliği ilkesinin serbest gemi, serbest yük ilkesini kullanılmaz hale getirdiği dile getirilmiştir. Bkz. Goldsmith ve Posner, *a.g.e.*, s.1142.

⁴⁴¹ Neff, *The Rights and Duties of Neutrals*, s.96-97.

⁴⁴² Fujita, *a.g.e.*, s.72.

Londra Bildirisi'nin 8., 9., 10. ve 11.maddeleri ile ablukayı kuran devlete bildirim yükümlülüğü getirilmiştir. Buna göre, hangi sahillerin abluka altına alındığı ilan edilmeli ve tarafsız devletlere ve abluka uygulanan bölge makamlarına bildirimde bulunulmalıdır. Bu bildirimde ablukanın başladığı tarih, coğrafi sınırları ve ilan edilen alanda bulunan tarafsız gemilerin çıkmaları için verilen süre belirtilmelidir⁴⁴³. Aynı bildirim abluka sahasını bilmeden yaklaşan gemi kaptanına abluka komutanlığı tarafından yapılacaktır.

Abluka tarafsız kıyı ve limanlara girişe mani olamaz ve tarafsız bir limana doğru yoluna devam eden hiçbir tekne abluka ihlali sebebiyle müsadere edilemez⁴⁴⁴. Bu kural nedeniyle bazı coğrafi şartlar ablukayı imkânsız hale getirmiştir. Teknolojik gelişmeler bu zorluğun alanını genişletmişlerdir. Teknik sebeplerden sahilden birkaç mil öteye abluka kurulamayacağı gibi, uzaktan yapılan ablukanın da tarafsız sahillere yapılan seyrüsefere müdahale etme ihtimali artmaktadır. İki dünya savaşında da Alman sahillerine düzenli bir abluka kurmak mümkün olamamıştır. Almanya ile yapılan bütün ticaretin sınırlandırılması, aslında Kuzey Denizi'nin kuzey ve güney girişlerinin kontrolü suretiyle gerçekleştirildi. Fakat I. Dünya Savaşı'nda kurulan kontrol bölgesi şeritleri tarafsız dört devletin sahillerini Atlantik'e bağlayan bütün normal giriş yollarını kesmiş, tarafsız devletlerin protestolarına karşı, alınan tedbirler zararlar karşılık kuralına dayandırılarak haklı çıkarılabilmıştır⁴⁴⁵. I. Dünya Savaşı sürecinde silah teknolojisinin ve iletişim araçlarının artması ve ekonomik savaşın artan önemi savaşın, özellikle İngiltere'nin, "uzaktan abluka" kurmalarına neden olmuştur⁴⁴⁶. Ablukanın bu haliyle savaşın, denizde düşman gemilerinin girdiklerine vurulacağı bir münhasır bölge oluşturmuşlardır. II. Dünya Savaşı sırasında da zararlar karşılık zemini üzerine savaşın taraflar bu alanları genişletmiştir⁴⁴⁷. ABD, savaşa girmeden önce, bu geniş alanlardaki ablukanın etkinlik kriterini yerine getirmediğini ileri sürmüştür. II. Dünya Savaşı'nda da uzaktan ablukalar uygulanmıştır. Ekonomi savaşının önem kazanması ve denizdeki

⁴⁴³ San Remo El Kitabı m.93,94, 97; Helsinki İlkeleri m. 5.2.10; Commander's Handbook, m.7.7.2.

⁴⁴⁴ 1909 Londra Bildirisi m.1, 18; Denizde Zapt ve Müsadere Kanunu m.35.

⁴⁴⁵ Colombos, s.732.

⁴⁴⁶ Neff, The Rights and Duties of Neutrals, s.146.

⁴⁴⁷ Oppenheim, s.795-797; Tucker, **a.g.e.**, s.312-315.

silahlı çatışmaların koşulları değıştikçe ablukaya dair bazı kuralların da değışmesi mümkündür⁴⁴⁸.

Mavi Marmara Olayı sırasında İsrail'in abluka uygulaması tartışılmıştır. İsrail 2007 yılında Hamas'ın Gazze'de kontrolü sağlaması üzerine abluka ilan etmiştir. Bu noktada öncelikle uluslararası silahlı çatışma hukukunun uygulanıp uygulanmayacağı sorusu akla gelmektedir. Eğer Hamas terörist olarak değil, savaşan olarak kabul edilirse ablukaya başvurulabilecektir. Ancak bunun için İsrail'in Hamas'ı tanıması gerekmektedir. Başka bir deyişle, İsrail'in ablukaya başvurabilmesi için silahlı çatışmalar hukukunun uygulanması ve abluka için gerekli koşulların karşılanması gerekmektedir. Öte yandan Uluslararası Kızılhaç Komitesi yaptığı bir açıklamada, ablukanın Gazze'deki durum ve 1.5 milyon insan üzerindeki etkisini “dayanılmaz ve yıkıcı” olarak tanımlamış ve “ablukanın İsrail'in uluslararası insancıl hukuk çerçevesindeki yükümlülüklerini açıkça ihlal ettiği bir toplu cezalandırma niteliği taşıdığını” vurgulayarak bu duruma kalıcı çare olabilecek tek çözümün ablukanın kaldırılması olduğunu altını çizmiştir⁴⁴⁹. Bu husus da ablukanın meşruluğunu tartışmaya açık hale getirmektedir.

Ablukanın etkinliği hakkında Kıta Avrupası ve Anglo-Amerikan devletlerin yaklaşım farklılıkları bulunmaktadır. Fransa, ablukayı ihlal kastının maddi bir fiil ile gerçekleşmediği sürece gemiye el konulamayacağı kanaatindedir. İngiltere ve ABD ise geminin kastına göre, henüz abluka sahasına girmeden yakalanabileceği kanaatindedir⁴⁵⁰. Londra Bildirisi'nin 17. maddesi Anglo-Amerikan uygulamasını kabul etmemiş, geminin ancak ablukayı uygulayan savaş gemilerinin harekât sahasında yakalanabileceğini kararlaştırmıştır. Bu ilke ile kast ilkesinin kabul edilmemesinin yanı sıra abluka için uygulanan seferin sürekliliği ilkesini uygulanmaz hale getirmiştir. 19. maddesi de “ablukayı kırmış olan bir gemi veya yükünün sonradan gideceği yer neresi olursa olsun, eğer bu gemi halen abluka edilmemiş bir

⁴⁴⁸ Oppenheim, s.796; Horace B. Robertson, “Interdiction of Iraqi Maritime Commerce in the 1990-1991 Persian Gulf Conflict”, **Ocean Development and International Law**, Vol.22, No.3 (1991), s.290.

⁴⁴⁹ Mavi Marmara Raporu, para.38.

⁴⁵⁰ Neff, *The Rights and Duties of Neutrals*, s.93; Alsan, **a.g.e.**, s.434.

limana gitmekteyse geminin yakalanmasına izin veren bir ablukayı ihlal fiili doğurmaz” diyerek ablukalarda kast ve seferin sürekliliği ilkelerini uygulanmaz hale getirmiştir. Bahsi geçen hükümlerin I. Dünya Savaşı sırasında İngiltere'nin ekonomi savaşını önceden olduğu gibi abluka ile değil, savaş kaçağı mallar üzerinden yürütmesinde etkisi olmuştur, zira savaş kaçağı için seferin sürekliliği ilkesi uygulanmayı devam ederken abluka için yasaklanmıştır⁴⁵¹. Kıta Avrupası'ndaki uygulamaya göre, bir geminin sadece son varış yerini dikkate alan ara durakları gözardı eden seferin sürekliliği ve son varış yeri ilkeleri ablukalarda uygulanmayacağı yönündeki Londra Bildirisi'nin 17. ve 19.maddelerinde yer alan hükümlere rağmen I. Dünya Savaşı'nda savaşanlar Londra Bildirisi'ne uygun hareket edeceklerini ilan etmişlerse de sonra vazgeçmişler ve abluka için her iki ilkeyi de uygulamışlardır⁴⁵². İngiltere ve Amerika abluka hakkındaki kendi doktrinlerine göre hareket etmişler, bir taraftan İngiltere, diğer taraftan Almanya açık denizlerin bir kısmını savaş alanı ilan ederek buraya dahil olacak tarafsız veya düşman tüm ticaret gemilerini uyarıda bulunmadan vuracaklarını bildirmişlerdir. II. Dünya Savaşı sırasında abluka Londra Bildirisi kuralları dikkate alınmaksızın uygulanmıştır.

Tarafsız devletin uyruğunda bulunanlar ve savaşan devletlerin uyruğunda bulunanlar arasında her türlü ticaret serbesttir. Yalnız abluka altında bulunan yerlere erzak göndermek, savaşın seyri üzerinde yapacağı etki dolayısıyla tarafsızlığa aykırı bir hareket sayılmaktadır. Savaşan devletin buna engel olmaya çalışma ve mallara el koyma hakkı vardır. Tarafsız devlet bu ablukadan vatandaşlarını haberdar ederse de onları ticaretten alıkoymak mecburiyetinde değildir. Tarafsız devlet kendi kanunları ile halkının savaşanlar karşısındaki durumlarını düzenleyebilir. Bu arada savaşanlara erzak, mühimmat, silah vs. verilmesini yasaklayabilir. Ancak bu hükümlere riayet edilmediği takdirde savaşanların onlara dayanarak devletin sorumluluğu ileri sürülemeyecekse de devletlerin deniz ticareti üzerinde artan denetim güçleri nedeniyle tarafsızların daha özenli olmaları beklenmektedir. Abluka uygulamalarının

⁴⁵¹ Neff, *The Rights and Duties of Neutrals*, s.147.

⁴⁵² Wolff Heintschel von Heinegg, “Blockade”, **The Max Planck Encyclopedia of Public International Law**, Online Edition, Oxford University Press, 2008, <http://www.mpepil.com> (5 Temmuz 2011), s.3-4.

sınırını sivil halkın açlık çekmesi ve tıbbi malzemelerin geçişine izin verilmesi oluşturmaktadır⁴⁵³.

Ablukanın tüm devlet gemilerine eşit ve tarafsız bir şekilde uygulanmalıdır. Uyrukluğuna bakılmaksızın ablukaya riayet etmeyen gemi ve yüküne el konulur. Yükün gemiye yüklenildiği sırada yük sahibinin geminin ablukayı ihlal etme niyetinden haberdar olmaması veya olamaması halinde bahsedilen yüke el konulamayacaktır. Teknolojik gelişmeler dikkate alındığında bilgisinin olmadığını iddia eden ablukayı yaran, iddiasını ispatla mükelleftir⁴⁵⁴. Müsadere için limana girmek veya limandan çıkmak isteyen gemide kötü niyetin varlığı esastır.

Ablukayı ihlal eden veya teşebbüsünde bulunan gemi müsadere mahkemesinde yargılanmalıdır. Zayıf bir ihtimal olarak yük sahibinin yükleme sırasında ablukanın varlığından haberdar olmadığını ispatladığı haller hariç, yük geminin kaderine tabi olur, yükün savaş kaçağı olup olmamasının bir önemi yoktur. El koymanın ne zaman gerçekleşebileceği meselesi tartışmalıdır. Abluka edilen limana doğru hareket etmekte olan bir geminin abluğa sınırını geçmeden yakalanıp yakalanamayacağı hususu tartışmalıdır.

Dokunmayla Kendiliğinden Patlayan Denizaltı Mayınları hakkında VIII. Lahey Sözleşmesi'nin 2.maddesine göre, sadece seyrüsefere engel olmak amacıyla düşman kıyı ve limanları önüne mayın döşemek yasaktır. Daha önce de belirtildiği gibi mayınların stratejik öneme sahip belirli deniz alanlarına döşenmesi caydırıcı niteliğe sahiptir. Öyle ki II. Dünya Savaşı sırasında Japonya'nın etrafını mayınlarla döşemek suretiyle deniz ticaretini imkânsız hale getirmek için yapılan abluğa operasyonunun daha erken başlaması halinde atom bombaları atılmadan direnişin kırılacağı ihtimalinin olduğu ileri sürülmüştür⁴⁵⁵. Bu abluğa neticesinde Japonya Güney Asya'daki en önemli ham madde kaynaklarından tecrit edilmiştir.

⁴⁵³ San Remo El Kitabı m.102-104; Green, **a.g.e.**, s.206.

⁴⁵⁴ Smith, **a.g.e.**, s.116.

⁴⁵⁵ Levie, **a.g.e.**, s.95.

1962 Küba Krizi'nde ABD Küba'yı, 2006 yılında İsrail Lübnan'ı resmi olarak savaş halinde olmamasına rağmen abluka altına almıştır. Abluka altına almak, ilgili devletin siyasi bağımsızlığının ihlali olduğundan BM Şartı 2/4.maddesine aykırıdır. Ayrıca Saldırının Tanımı başlıklı BM Genel Kurul Kararı'nda abluka savaş ilanı olsun ya da olmasın abluhanın saldırı fiili olduğu kabul edilmiştir. BM Güvenlik Konseyi'nin uluslararası barışı sağlama görevini yerine getirirken 1990-1 Körfez Savaşı'nda Irak'ın, 1992-5 yılları arasında Eski Yugoslavya devletlerinin silah ithalini engellemek için Adriyatik Denizi'nde abluka altına alınması yönünde karar vermiştir.

Abluka uygulamasıyla hedeflenen düşmanın doğrudan saldırı araçlarını ortadan kaldırmak değil, direnme gücünü azaltmaktır⁴⁵⁶. Nitekim Amerika'nın Vietnam Savaşı sırasında Kuzey Vietnam'ı iç ve karasularına mayın döşeyerek abluka altına alması hiçbir gemi zarar görmeden amacına ulaşmıştır⁴⁵⁷. Abluka statüsü resmi ilan yoluyla ya da etkinliğini yitirmesi halinde de, limanı saran gemilerin batması veya çekilmesi gibi, ortadan kalkar⁴⁵⁸.

b. Münhasır Bölgeler

Münhasır bölgeler silahlı çatışma sırasında veya muhtemel bir silahlı çatışma halinde önceden ilan edilebilir. Bu alanlar savaş gemileri veya donanma unsurları etrafında "savunma balonu" veya "uyarı alanı" olarak ilan edilen alanlardan farklıdır⁴⁵⁹. Uluslararası hukuk tarafından kabul gören bu alanlar deniz araçlarını saldırıdan veya diğer hukuka aykırı eylemlerden koruma amacı taşır.

⁴⁵⁶ Alsan, **a.g.e.**, s.433.

⁴⁵⁷ Humphrey, **a.g.e.**, s.31.

⁴⁵⁸ Şakir Berki, **Devletler Umumi Hukuku**, Ankara: Güzel Sanatlar Matbaası, 1960, s.108-110.

⁴⁵⁹ Heintschel von Heinegg, "Current Legal Issues in Maritime Operations: Maritime Interception Operations in the Global War on Terrorism, Exclusion Zones, Hospital Ships and Maritime Neutrality", **Issues in International Law and Military Operations** içinde (207-235), International Law Studies No.80, Newport: U.S.Naval War College, 2006, s.213.

Fenrick'e göre, "Askeri alan, savaş sahası, yasak alan, harekât sahası olarak da bilinen münhasır bölge, silahlı çatışmanın⁴⁶⁰ taraflarından birinin denetim sağladığı, izinsiz gemi geçişlerine engelleme iddiasında olduğu alanlardır. Bu alanlarda çatışmaya taraf olmayanların olağan geçiş haklarına müdahale edilebilir. İzinsiz geçmeye çalışan gemiler füze, hava araçları, denizaltılar, savaş gemileri veya hareketli mayınlar kullanılarak vurulmayı da içeren yaptırımlarla karşılaşılabirler"⁴⁶¹.

Çatışmanın tarafları, uluslararası sularda, savaş alanlarıyla fiziksel bağı olmayan geniş deniz alanları belirleyebilir. Devletler tarafından bu alanlara giren tüm gemilerin yanı sıra bu alanların üzerindeki hava sahasında tüm hava araçları türü dikkate alınmadan ve uyarı yapılmaksızın vurulabileceği iddia edilmiştir. 20.yüzyıldan itibaren denizdeki silahlı çatışmalarda kullanılan bir yöntem olan münhasır bölgeler hiçbir uluslararası antlaşmada yer almamıştır. İlk kez Japonya tarafından 1905 yılında Rusya ile olan savaşı sırasında savunma amacıyla ilan edilmiş, daha sonra I. ve II. Dünya Savaşları sırasında da görülmüştür⁴⁶². I. Dünya Savaşı sırasında İngiltere 1914 yılında bir tebliğ yayınlayarak Alman mayınlarının doğurduğu tehlikelerden dolayı Kuzey Denizi'nde her türlü savunma tedbirinin alınacağını ve bu denizin bir savaş sahası olduğunu beyan etti. Bu tebliğin ertesinde İngiltere gemilere güvenli bir seyrüsefer için belirli yollar gösterdi. Bunun karşılığında Almanya 1915 yılında İngiltere etrafındaki Manş Denizi'ni içine alan sulara girmeye çalışanların ortaya çıkabilecek tehlikelere karşı sorumlu olduklarını bir savaş sahası ilan etmiş ve yüzlerce tarafsız geminin tahrip olmasına neden olmuştu⁴⁶³. Sonrasında her iki taraf da Atlantik, Akdeniz ve Hint Okyanusu'nda bu sahaları genişletmiştir. I. Dünya Savaşı'nda Almanya'nın yanı sıra, Japonya, Rusya, Türkiye, Bulgaristan ve ABD de münhasır bölge ilan etmiştir.

⁴⁶⁰ Sadece silahlı çatışma zamanında değil barış zamanında da bu tür uygulamalara rastlanılmaktadır. Nükleer bomba testleri için ABD, İngiltere, Rusya ve Fransa II. Dünya Savaşı'nın hemen sonrasında "tehlike alanı" veya "uyarı alanı" adı altında münhasır bölgeye benzer alanlar ilan etmişlerdir. Ayrıca son olarak 2003 yılında Kuzey Kore kısa menzilli füze testi yapmak için ilanda bulunmuştur. Bkz. John M. Van Dyke, "Military Exclusion and Warning Zones on the High Seas", **Marine Policy**, Vol.15, No.3 (1991), s.147-169.

⁴⁶¹ W.J. Fenrick, "The Exclusion Zone Device in the Law of Naval Warfare", **Canadian Yearbook of International Law Vol.24** içinde (91-127), Vancouver: University of British Columbia Press, 1986, s.92.

⁴⁶² George P. Politakis, "Waging War at Sea: The Legality of War Zones", **Netherlands International Law Review**, Vol.38, No.2, s.128-137.

⁴⁶³ Elizabeth Chadwick, "The Impossibility of Maritime Neutrality During World War I", **Netherlands International Law Review**, Vol.54, No.2 (2007), s.355.

II. Dünya Savaşı'nda Alman denizaltıları İngiliz Adaları etrafında ilan ettiği münhasır bölgelerde, tarafsız ticaret gemileri de dahil olmak üzere tüm gemileri batırmıştır. Nuremberg Mahkemesi, bu tür taktiklerin tarafsız ticaret gemilerine karşı uygulanmasını hukuka aykırı bulmuş, bu alanların ancak savaş gücüne dahil olmuş düşman ticaret gemilerine karşı uygulanabileceğini ima etmiştir⁴⁶⁴. Her iki dünya savaşında da Almanya'nın ilan ettiği münhasır bölgelerin savunmanın ötesinde denizdeki savaş hukukuna aykırı, İngiltere'nin aynı yöndeki ilanları zararlar karşılıklı çerçevesinde hukuka uygun kabul edilmiştir⁴⁶⁵.

II. Dünya Savaşı tarafsız devletlerin de münhasır bölge ilan ettikleri görülmüştür. ABD ve Amerika'da bulunan diğer devletler, yayınladıkları Panama Bildirisi ile savaşanları kıyılarından uzakta hasmane eylemlerde bulunmaları için 300 mil münhasır bölge ilan etmişlerdir⁴⁶⁶. Bu ilanda bulunan Amerikalı devletler, söz konusu alanın ancak savaşanların ortak rızasıyla uygulanabileceğini kabul etmişlerdir⁴⁶⁷. Benzer şekilde, Suudi Arabistan ise 1984 yılında İran-Irak Savaşı sırasında tarafsız deniz ticaretini korumak için İran Körfezi'nde münhasır bölge ilan etmiştir⁴⁶⁸.

İngiltere ve Arjantin arasında 1982 yılında yaşanan Falkland Adaları Savaşı sırasında İngiltere Falkland Adaları'ndan 200 mil uzaklığa kadar münhasır bölge ilan etmiş ve bu alana girmeye çalışan Arjantin savaş veya yardımcı gemilerinin düşman olarak addedileceği ve vurulacağını duyurmuştur⁴⁶⁹. Söz konusu münhasır bölge daha sonra "genel münhasır bölge" alanına dönüştürülerek, savaş veya ticaret gemisi ayrımı gözetilmeksizin Arjantin'i destekleyen tüm gemilere uygulanır hale getirilmiştir. Genel münhasır bölge, ablukadan farklı olarak, düşman limanlarından hareket eden gemileri engellememekte ancak yine de bu alandaki tarafsız ticaretini olumsuz yönde etkilemekteydi. İngiltere uygulamada öncelikle askeri araçlara ilişkin

⁴⁶⁴ Green, **a.g.e.**, s.163; Fenrick, *The Merchant Vessel as Legitimate Target in the Law of Naval Warfare*, s.433. Amiral Dönitz ve Raeder tarafsız gemilere karşı hiçbir sınırlamaya tabi tutulmadan yapılan saldırılardan dolayı suçlu bulunmuşlarsa da İngiltere ve ABD'nin "gördüğün anda batır" politikası nedeniyle cezalandırılmamışlardır.

⁴⁶⁵ Tucker, **a.g.e.**, s.297-302; Colombos, s.530.

⁴⁶⁶ Frederick C. Leiner, "Maritime Security Zones: Prohibited Yet Perpetuated", **Virginia Journal of International Law**, Vol.24, No.4, s.978.

⁴⁶⁷ **A.g.e.**, s.979.

⁴⁶⁸ Fenrick, *The Exclusion Zone Device in the Law of Naval Warfare*, s.118.

⁴⁶⁹ O'Connell, *International Law of the Sea*, s.1111.

tedbirler almaya çalışmış, rızasını almak koşuluyla düşman ticaret gemilerinin bu alana girmesine izin vermiştir, izinsiz giren gemiler ise doğrudan vurulmak yerine alanı terk etmeye zorlanmıştır⁴⁷⁰. Falkland Adaları Savaşı'nda, İngiliz denizaltının, *Admiral Belgrano* isimli Arjantin savaş gemisini ilan edilen münhasır bölgenin dışında batırması bu bölgenin varlığını gereksiz kılmıştır⁴⁷¹. Münhasır bölgenin dışında denizaltının batırılmasını hukuka aykırı bulan eleştiriler karşısında Arjantin, bir İngiliz gemisinin nerede bulunursa bulunsun düşmanı olduğunu ve kendisinin de farklı bir yola başvurmayacağını ileri sürmüştür⁴⁷². *Belgrano*'nun savaş gemisi olması nedeniyle meşru askeri hedef teşkil etmesi nedeniyle İngiltere'nin eylemi hukuka uygun kabul edilmektedir.

Bir uluslararası antlaşma çerçevesinde düzenlenmemiş olan savaş sahalarında çatışan menfaatler San Remo El Kitabı'nın 106.maddesinde şu şekilde dengelenmeye çalışılmıştır: münhasır bölgenin hem içinde hem de dışında aynı hukuk kuralları uygulanmalıdır; kapsam, konum, süre ve tedbirler askeri gereklilik ve ölçülülük ilkelerinin gereklerini aşmamalıdır; tarafsız devletlerin denizlerdeki meşru haklarına hanel getirilmemelidir; münhasır bölgenin coğrafi büyüklüğünün tarafsız devletin liman ve kıyılarına serbest ve güvenli geçişinin önemli ölçüde engellenmesi veya askeri gereklilikler istisna olmak üzere, olağan seyrüsefer rotalarının etkilenmesi hallerinde tarafsız gemi ve hava araçlarının münhasır bölgeden güvenli geçişleri sağlanmalıdır; uygulamanın başlaması, yürürlükte kalacağı süre, konum, büyüklük ve alınacak tedbirlerin ilan ve ihbar edilmesi gerekmektedir.

Denizdeki silahlı çatışmalara ilişkin uluslararası hukuk kurallarına göre, denizde operasyonların yapıldığı alanlarda savaşanlar, operasyon başarısını tehlikeye düşüren tarafsız gemileri ve hava araçlarına her türlü önlemi alma hakkına sahip olduğundan münhasır bölge kavramından farklılaşmaktadır. Münhasır bölgelerin kurulması ile çatışmanın tarafları insancıl hukuka uygun hareket etme zorunluluğundan kaçınamaz ya da tarafsız gemilere saldırıları meşru hale gelemez⁴⁷³. Çatışmanın tarafları yine de bir münhasır bölge ilan ederse, uluslararası insancıl hukukun hem bu alanda hem de geri kalan her yerde eşit şekilde uygulanmasını

⁴⁷⁰ Leckow, **a.g.e.**, s.634.

⁴⁷¹ Politakis, *Waging War at Sea: The Legality of War Zones*, s.141-147.

⁴⁷² Green, **a.g.e.**, s.155.

⁴⁷³ San Remo, m.105-108, Helsinki İlkeleri m.3.

sağlaması gerekir. Bu alanlardan serbest geçişi sağlamaları ya da tarafsız devlet bayrağını taşıyan ve meşru askeri hedef olmayan ticaret gemilerine alternatif yollar göstermeleri gerekir. Bu gerekçelerle hem İngiltere ve Arjantin'in uyguladığı genel münhasır bölge hem de İran Irak Savaşı sırasında her iki devletin bu alanlara girenlere uyarıda bulunmadan ateş açması eleştirilmiştir⁴⁷⁴. İran Irak Savaşı sırasında bu alanlarda bulunan tarafsız gemilerin ayırım gözetilmeksizin saldırıya uğramaları uluslararası toplumun da tepkisini çekmiş, BM Güvenlik Konseyi 552 sayılı kararında, ticaret gemilerine yapılan saldırıları kınamış, bu saldırıların sona erdirilmesini ve çatışmaya taraf olmayan devletler arasında yapılan ticarete müdahale edilmemesini istemiştir⁴⁷⁵. ABD, İngiltere, İtalya ve Fransa ise donanmalarını harekete geçirerek İran Körfezi'ndeki ticaret gemilerine korumuşlar; Kuveyt bayraklı gemiler ise ABD bayrağını çekerek savaşanların saldırılarına karşı ABD'nin korumasını elde etmiştir.

Münhasır bölgenin ölçülülük ve askeri gereklilik ilkesinin ötesine geçtiği bir örnek olarak Falkland Savaşı'nı göstermek mümkündür. Zira Arjantin'in ilan ettiği 200 millik alan ölçülü bulunabilecekse de Güney Atlantik'in tamamını savaş sahası ilan etmesi savunma ihtiyacıyla kıyaslandığında ölçüsüzdür ve çatışmalarla ilgisi olmayan seyrüseferi dahi engelleyebilecek düzeydedir. Buna karşılık, İngiltere'nin 1982 yılında Atlantik Okyanusu'nun güneyinde ilan ettiği münhasır bölgede adalar civarındaki tarafsız taşımacılığında bir beklentisi olmadığı ve sadece Arjantin'e yönelen askeri yüklemelere müdahale edildiği için hukuka uygun kabul edilmiştir⁴⁷⁶.

Denizdeki silahlı çatışmalara ilişkin günümüz uluslararası hukuk kurallarına göre, deniz operasyonlarının yapıldığı alanlarda savaşanlar, tarafsız gemileri ve hava araçlarını gözetme hakkına sahip olduğundan münhasır bölge ilanının hukuken farklı bir özelliği bulunmamaktadır. Ancak yine de bu alanların duyurulması neticesinde, gerek tarafsız gerekse savaşan devletler doğabilecek tehlikeyi göze alarak söz konusu alanlara girmelidirler. Bu halde dahi silahlı çatışmalar hukuku uygulama alanı

⁴⁷⁴ Leckow, **a.g.e.**, s.637-640, Heinegg, Current Legal Issues in Maritime Operations: Maritime Interception Operations in the Global War on Terrorism, Exclusion Zones, Hospital Ships and Maritime Neutrality, s.217.

⁴⁷⁵ **United Nations Security Council Resolutions- 1984**, No.552, <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/487/82/IMG/NR048782.pdf?OpenElement> (30 Ocak 2011).

⁴⁷⁶ Roach, **a.g.e.**, s.375.

bulacak, savaşan devletler ayırım gözetmeksizin gemilere saldırıda bulunamayacaktır⁴⁷⁷. San Remo El Kitabı sivil, askeri hedef ayırımı, saldırı esnasında gereken tedbirlerin alınması gibi karadaki silahlı çatışmalara uygulanacak temel hukuk kurallarının deniz için de geçerli olduğunu açıkça ortaya koymaktadır⁴⁷⁸. Teamül niteliğine sahip olmasının yanı sıra yazılı belgelerde de yer alan söz konusu temel kurallar Uluslararası Adalet Divanı'nın kararlarında da uygulanmıřtır⁴⁷⁹. Başka bir deyişle bu alanlarda, savaşanların tarafsız taşımacılığına ilişkin olarak sahip olmadığı, özellikle savaşanların bu alanlarda bulunması sebebiyle tarafsız gemilerine saldırma hakkı, hakları bahřetmemektedir⁴⁸⁰. Múnhasır bölgelerin kurulması ile çatışmanın tarafları insancıl hukuka uygun hareket etme zorunluluğundan kaçamaz ya da tarafsız gemilere saldırıları meşru hale gelemez⁴⁸¹.

İstisnai bir tedbir olarak múnhasır bölgenin ilan edilmesi, bir anlamda çatışmaların neden olabileceği riskleri tarafsızlara duyurma işlevi görmektedir⁴⁸². İlaveten sayılan koşulların yerine getirilmesi halinde özellikle savunma amacına hizmet etmesi halinde, söz konusu alanın içinde daha sıklıkla denetim haklarından yararlanacağını belirtmek gerekir. Zira meşru bir múnhasır bölge ilanından sonra izin alınmadan belirlenen alana giren gemilerin hasmane bir tutum içinde olduğu kanaati uyanacaktır.

⁴⁷⁷ Robert Kolb ve Richard Hyde, **An Introduction to the International Law of Armed Conflicts**, Oxford: Hart Publishing, 2008, s.250.

⁴⁷⁸ **A.g.e.**, s.250; Christopher Michaelsen, "Maritime Exclusion Zones in Times of Armed Conflict at Sea: Legal Controversies stil Unresolved", **Journal of Conflict & Security Law**, Vol.8, No.2 (2003), s.363-390.

⁴⁷⁹ Brian D. Lepard, **Customary International Law: A New Theory with Practical Applications**, Cambridge: Cambridge University Press, 2010, s.4; International Court of Justice **Legal Consequences of the Construction of a Wall in the Occupied Palestinian Territory**, para.88-89, <http://www.icj-cij.org/docket/files/131/1671.pdf> (18 Eylül 2011).

⁴⁸⁰ Helsinki İlkeleri, m.3.3, 504-505.

⁴⁸¹ San Remo, md.105-108.

⁴⁸² Roach, **a.g.e.**, s.375.

SONUÇ

Tarafsızlık hukuku, özellikle deniz taşımacılığına müdahaleyi içeren hakları açık ve detaylı bir biçimde düzenleyen tek hukuk dalı olmayı sürdürmektedir. Irak ve İran Savaşı sırasında tarafsız gemilerin verdiği kayıplar, tarafsızlık hukukunun artık uygulanamayacağını değil, daha detaylı kurallara olan ihtiyacı ve özellikle meşru müdafaanın geniş uygulama alanının neden olduğu meselelerle baş etmede yetersiz kalan girişimlerin varlığını göstermektedir⁴⁸³. Zira tarafsızlık hukukuna işlerlik kazandırılması, devletlerin silahlı çatışmalara girmekten kaçınmalarına da neden olacaktır. Tarafsız gemilere müdahalenin kısıtlanması ve savaş kaçığının neleri kapsadığı hususunda sarıh ve yeknesak düzenlemeler savaşın müdahalelerini sınırlandıracaktır. Tarafsız devletler, BM Şartı'ndan doğan meşru müdafaa hakkı, deniz

⁴⁸³ Horace Robertson, s.2. Christopher Greenwood, "The concept of war in modern international law", **International and Comparative Law Quarterly**, vol.36, 1983, s.283.

hukuku ve insancıl hukuk sözleşmelerinde yer alan hak ve yükümlülükler konusundadır. Deniz hukuku çerçevesinde, tarafsızların münhasır ekonomik bölgedeki hakları ve denizdeki çevreye zarar vermeme bağlamında tarafsızlar göz önünde bulundurulmalıdır. Ayrıca açık denizde savaşın denetim, abluka, savaş kaçağı, münhasır bölge olarak sayılan hak ve yükümlülükleri de tarafsızları doğrudan etkilemektedir.

Tarafsızlık hukukuna ilişkin belirsizliklerin varlığını sürdürmesine rağmen uluslararası silahlı çatışmalara katılmayan devletleri, bu devletlerin vatandaşlarını ve bayrağını taşıyan araçların hem korunması hem de bu çatışmaları tırmandırmamak için tarafsızların belli yükümlülükleri olması gerektiği yönünde consensus olduğunu söylemek mümkündür⁴⁸⁴. Teamüli hukuk, her meselede, devlet faaliyeti ile onun vatandaşlarının faaliyetleri arasında, devletin mülkiyeti ve şahısların mülkiyeti arasında bir ayırım olduğunu kabul etmiştir. Bu faraziye artık hadiselere uymamaktadır, zira büyük devletler vatandaşları üzerindeki kontrolü çok genişletmişlerdir.

Tarihi süreçte denizdeki savaş ve sonrasında silahlı çatışmaya ilişkin kuralların tedvini için yapılan girişimlerinin başarı ile sonuçlandığı söylenemez. Nitekim I. Dünya Savaşı sonrasında 1921- 1922 yılları arasında denizde silahsızlanma için Washington'da yapılan toplantılar, 1930- 1936 yılları arasında Londra'da denizaltıların hukuki sınırlamalara tabi tutulmadan ticaret gemilerine saldırmalarını engellemek için yapılan toplantılar, denizdeki silahlı çatışmalarda uygulanacak hukuka 1949 Cenevre Sözleşmeleri'nin Ek Protokollerinde değinmemeye karar veren 1974 ve 1977 yıllarında Silahlı Çatışmalarda Uygulanacak Uluslararası İnsancıl Hukukun Tespiti ve Geliştirilmesi hakkındaki Diplomatik Konferans başarısızlığın göstergeleridir. Tedvin konusunda devletlerin uyuşmazlığı, iki dünya savaşında da taraflar, düşmanlarına doğrudan doğruya veya tarafsız devletler yoluyla, denizde taşınan her türlü kıymetli malzemesine engel olmak ve düşman ticaretini baltalamak için mümkün olan en büyük gayreti göstermelerine meşru zemin oluşturmuştur. Buna göre, Almanlar tarafından kullanılan metot, kısaca, bütün

⁴⁸⁴ Eric Castren, **The Present Law of War and Neutrality**, Helsinki: Associate of the Institute of International Law, 1954, s.500, Bothe, Neutrality at Sea, s.205.

araçlarla ve genel olarak denizaltı ve hava hücumu ile her türlü seyrüsefere mani olmaktı. Müttefiklerin metotları ise daha karmaşıktı. En önemli isnat noktası hukukun üç prensibi idi. Abluka hukuku, savaş kaçağı hukuku ve denizde rastlanılan düşman malını müsadere etme hakkı. Bu prensipler teamüller gereği uygulandıklarında istenilen sonucu kendiliklerinden hasil etmeye kafi gelmeyeceklerinden, hukukun istinat ettiği sınırlamalar, zararlar karşılık hakkına dayanılarak bir kenara bırakıldı. Zararlar karşılık ilkesi uygulamada her savaşı, zafere ulaşmasına engel olabilecek bir şekilde hukuki sınırlamaları kendi rızasıyla iptal etmekte serbest bırakmıştır. II. Dünya Savaşı'nın sonunda Lahey Sözleşmeleri ve 1936 Londra Protokolü ile tedvin edilmiş deniz savaş hukukunun bazı kurallarının süresi dolmuştu. Daha önce de bu kuralların ihlalini meşrulaştırmak için ileri sürülen zararlar karşılık tezi ileri sürülmüş ve tartışmalara sebep olmuştur. Bu belirsizlik savaşa başvurma hakkının yasaklaması ve denizdeki silahlı çatışmalara etki eden hukuki gelişmeler neticesinde artmıştır. Geleneksel deniz savaş hukukunun mayın savaşları, deniz ortamının korunması gibi hususlarda güncellenmesi, sınırlı sayıdaki teamül kuralları ve Lahey Sözleşmeleri'nin yorum yoluyla uygulanması ile sağlanamayacaktır⁴⁸⁵.

Savaşan tarafların daha güçlü olduğu savaşlarda dahi, esaslı bir kuvvetle desteklenen tarafsız görüş, savaş hareketini, teamüli hukukla tayin edilmiş sınırlar içinde tahdit etmeye yeterli olacağını ispat edecektir. Nitekim etmiştir, Körfez Savaşı.

Tarafsızlık hukukunun geçerliliğinin devam edip etmediği hususundaki tartışmalar II. Dünya Savaşı'ndan sonraki silahlı çatışmalarda uygulanması sebebiyle yersiz görünmektedir. Ancak BM Şartı'nın kabulüyle bir değişime uğramış ve yeni hukuk düzenine uyum sağlamıştır. Pek çok yazar tarafından kabul edilmemekle birlikte, geleneksel tarafsız statüsü ile savaşan statüsü arasında savaşa katılmama olarak adlandırılan ara bir statü ortaya çıkmış ve 1945'ten beri varlığını güçlendirmiştir. Nitekim son iki yüzyıldır devlet uygulamaları bu statüye ilişkin teamül kuralının oluştuğuna işaret etmektedir. Savaşa katılmama statüsü teamül

⁴⁸⁵ Natalino Ronzitti, *The Crisis of the Traditional Law Regulating International Armed Conflicts at Sea and the Need for Revision*, s.50-51.

olarak kabul edilmediğinde de Güvenlik Konseyi'nin bağlayıcı kararları, meşru müdafaa, misilleme ve kuvvet kullanma içermeyen zararlar karşılık ve gereklilik hali geleneksel tarafsızlık hukukunu değiştirmektedir.

Devletlerin yakın zamanda denizdeki silahlı çatışmalar veya tarafsızlık hukukuna ilişkin teamül kurallarını biraraya getiren bir mutabakat zemini bulması beklenmemektedir. Tarafsız devletler deniz ticaretlerini çatışmaların etkisinden korumak için uluslararası teamül hukukuna başvuracaklardır. Tüm devletlerin ulusal mevzuatlarında denizdeki silahlı çatışmalara taraf olmaları halinde kurulacak ganimet mahkemesine ilişkin bir düzenleme bulunmaktadır. Bir geminin sadece aidiyeti değil, varış yeri ve yükünü de değerlendiren uluslararası bir ganimet mahkemesinin kurulması bu yönde gerçekleştirilebilecek en önemli adımlardan biri olacaktır. Hiç şüphesiz bu durum savaşın şüphelerini azaltarak tarafsız ticaretini daha serbest bırakmalarına neden olacaktır. Bazıları bu önerinin makul olmadığını ileri sürebilir ancak açık denizdeki seyrüsefere verilen zararların en aza indirgenmesi için böyle bir sistemin varlığı gereklidir.

KAYNAKÇA

Alsan, Zeki Mesud. **Yeni Devletler Hukuku: Milletlerarası Camiannın Düzenlenmesi**, Ankara: Güney Matbaacılık, 1951.

Ann, Sonja ve Joseph Boelaert-Suominen, **International Environmental Law and Naval War: The Effect of Marine Safety and Pollution Conventions During International Armed Conflicts**, Newport Papers No.15, Newport: U.S.Naval War College, 2000.

Astley, John ve Michael N.Schmitt, "The Law of the Sea and Naval Operations", **Air Force Law Review**, Vol.42, No.119, 1997, ss.119- 155.

Aybar, Mehmet Ali, **Tarafsızlık**, <http://kitaplar.ankara.edu.tr/dosyalar/pdf/411.pdf>, ss.212-213, (10 Ekim 2010).

- Aybay, Rona. "Türk Hukukunda Gemilerin Uyraklığı", **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, Vol.47, No.1, ss.92-93.
- Baker, Betsy. "Hague Peace Conferences (1899-1907)", **The Max Planck Encyclopedia of Public International Law**, Online Edition, Oxford University Press, 2008, <http://www.mpepil.com> (5 Temmuz 2011).
- Batur Yamaner, Melike. A.Emre Öktem, Bleda Kurtdarcan, Mehmet C. Uzun (hızl.), **12 Ağustos 1949 tarihli Cenevre Sözleşmeleri ve Ek Protokolleri**, İstanbul: Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları No.42, 2010.
- Batur Yamaner, Melike. **Silahlı Çatışmalarda Sivillerin Korunması**, İstanbul: Arıkan, 2007.
- Bederman, David J. "Congress Enacts Increased Protection for Sunken Military Craft", **American Journal of International Law**, vol.100, no.649(2006), ss.649-663.
- Bedjaoui, "The Gulf War of 1980-1988 and the Islamic Conception of War", Ige F. Dekker ve Harry H.G. Post (ed.), **The Gulf War of 1980-1988: the Iran-Iraq War in International Legal Perspective** içinde ss.53-87.
- Berki, Şakir. **Devletler Umumi Hukuku**, Ankara: Güzel Sanatlar Matbaası, 1960.
- Best, Geoffrey. "Peace Conferences and the Century of Total War: The 1899 Hague Conference and What Came After", **International Affairs**, Vol.75, No.3 (1999), ss.619-634.
- Borchard, Edwin M. "Restatement of the Law of Neutrality in Maritime War", **American Journal of International Law**, Vol. 22, No. 3 (1928), ss.617-618.
- Bothe, Michael. "The Law of Neutrality", Dieter Fleck (ed.), **The Handbook of International Humanitarian Law** içinde (571-605), Oxford: Oxford University Press.
- Bothe, Michael. "Neutrality in Naval Warfare: What is Left from Traditional Law", **Humanitarian Law of Armed Conflict Challenges Ahead: Essays in Honour of Frits Kalshoven** içinde (387-407), Dordrecht: Martinus Nijhoff, 1991.
- Briggs, Herbert W. **The Doctrine of Continuous Voyage**, Baltimore: Johns Hopkins University Press, 1926.
- Brittin, Burdick H. ve Liselotte B. Watson. **Deniz Subayları için Devletler Hukuku**, Ahmet Kerse ve Füzulan Arsal(çev.), İstanbul: Deniz Basımevi, 1966.
- Brown, Thomas D. Jr. "World War Prize Law Applied in a Limited War Situation: Egyptian Restrictions on Neutral Shipping with Israel", **Minnesota Law Review**, Vol.50 (1965-1966), ss.849-874.

- Brownlie, Ian. **Principles of Public International Law**, New York: Oxford University Press, 2008.
- Busuttil, James J. **Naval Weapons Systems and the Contemporary Law of War**, Oxford: Oxford University Press, 1998.
- Butler, Geoffrey ve Simon Maccoby, **The Development of International Law**, Londra: Longmans, 1928.
- Byers, Michael. "Proliferation Security Initiative", **The Max Planck Encyclopedia of Public International Law**, Online Edition, Oxford University Press, 2008, <http://www.mpepil.com> (5 Temmuz 2011).
- Carter, Alice Clare. "The Dutch as Neutrals in Seven Years' War", **The International and Comparative Law Quarterly**, Vol. 12, No. 3 (1963), ss.818-834.
- Cassese, Antonio. **International Law**, New York: Oxford University Press, 2005.
- Castren Eric. **The Present Law of War and Neutrality**, Helsinki: Associate of the Institute of International Law, 1954.
- Castren, Eric. **The Present Law of War and Neutrality**, Helsinki: Suomalaine Tiedeakemia, 1954.
- Chadwick, Elizabeth. "Neutrality's Last Gasp? The Balkan Wars of 1912-1913", **Journal of Conflict and Security Law**, Vol.4, No.2(1999).
- Chadwick, Elizabeth. "The Impossibility of Maritime Neutrality During World War I", **Netherlands International Law Review**, Vol.54, No.2 (2007).
- Chadwick, Elizabeth. **Traditional Neutrality Revisited: Law, Theory and Case Studies**, Hague: Kluwer Law International, 2002.
- Chaumont, Charles. **Nations Unies et neutralité**, Collected Courses of the Hague Academy of International Law Vol.89, Hague: Martinus Nijhoff, 1956.
- Churchill, Robin ve Alan Vaughan Lowe, **The Law of the Sea**, Manchester: Juris, 3.Baskı, 1999.
- Clingan Jr, Thomas A. "Submarine Mines in International Law", Horace B. Robertson Jr.(ed.), **The Law of Naval Operations** içinde (351-362), International Law Studies Vol.64, Washington:U.S. Naval War College Press,1991.
- Colombos, Constantine John, **The International Law of the Sea**, Londra: Longmans, 1967.
- Dalton, Jane Gilliland. "The Chilean Mar Presencial: a Harmless Concept or a Dangerous Precedent?", **International Journal of Marine and Coastal Law**, Vol.8, No.3 (1993), ss.397-418.

- Davis Lance E. ve Stanley E. Lengerman, **Naval Blockades in Peace and War: An Economic History Since 1750**, New York: Cambridge University Press, 2006.
- Davis, Maxie Y. Ethical Considerations of Computer Network Attack in Information Warfare, <http://www.dtic.mil/dtic/tr/fulltext/u2/a401168.pdf>, (19 Ocak 2012).
- Deac, Wilfred P. “Operation Musketeer: Duel fort he Suez Canal”, **Military History Journal**, Vol.18, No.1(2001), ss.58-66.
- Detter, Ingrid. **The Law of War**, Cambridge: Cambridge University Press, 2000.
- Dışışleri Bakanlığı Uluslararası Antlaşma Metinleri Sayfası**, Lahey VI. Çatışmalar Başladığında Düşman Ticaret Gemilerinin Statüsüne Dair Sözleşme m.3, 1936 tarihli Londra Ticaret Gemilerine Karşı Denizaltı Gemilerinin Hareketlerine Dair Proseverbal, <http://ua.mfa.gov.tr/> (28 Nisan 2012).
- Dışışleri Bakanlığı Uluslararası Antlaşma Metinleri Sayfası**, Nyon Anlaşması (İspanya'da Mücadele Halinde Bulunan Taraplardan Hiç Birine Ait Olmayan Ticaret Gemilerine, Denizaltı Gemileri Tarafından Akdeniz'de İspanya İhtilafı Münasebetile Vaki Olan Korsanlık Ef'aline Karşı İttihaz Edilecek Tedbirler Hakkında), <http://ua.mfa.gov.tr/> (28 Nisan 2012).
- Dışışleri Bakanlığı Uluslararası Antlaşma Metinleri Sayfası**, 1936 tarihli Londra Ticaret Gemilerine Karşı Denizaltı Gemilerinin Hareketlerine Dair Proseverbal, m.2, <http://ua.mfa.gov.tr/> (28 Nisan 2012).
- Dinstein, Yoram. “Sea Warfare”, Rudolf Beruhardt (ed.), **Encyclopedia of Public International Law 4** içinde (201-212), Amsterdam: North Holland Publishing Company, 1982.
- Dinstein, Yoram. **The Conduct of Hostilities under the Law of International Armed Conflict**, New York: Cambridge University Press, 2004.
- Doswald-Beck, Louise .“The International Law of Naval Armed Conflicts: The Need for Reform”, Tullio Treves (ed.), **Italian Yearbook of International Law** içinde (251-282), Vol.7, Milan: Giuffre, 1988.
- Doswald-Beck, Louise. “The San Remo Manual on International Law Applicable to Armed Conflicts at Sea”, **The American Journal of International Law**, Vol.88, No.1, 1995, ss.192-208.
- Doswald-Beck, Louise. “Vessels, Aircraft and Persons Entitled to Protection During Armed Conflict at Sea”, Ian Brownlie ve James Crawford (ed.), **British Yearbook of International Law Vol.65** içinde (211-301), Oxford: Clarendon Press, 1994.
- Downey Jr, William Gerald. “Captured Enemy Property, Booty of War and Seized Enemy Property”, **American Journal of International Law**, Vol.44, No.3 (Temmuz 1950), ss.488-504.

- Dupuy, Rene Jean ve Daniel Vignes, **Handbook on the Law of the Sea**, Volume I, Dordrecht: Martinus Nijhoff, 1991.
- Dwyer, Philip G. “Two Definitions of Neutrality: Prussia, the European States-System, and the French Invasion of Hanover 1803”, **The International History Review**, Vol. 19, No. 3 (1997), ss.522-540.
- Dyke, John M. Van. “Military Exclusion and Warning Zones on the High Seas”, **Marine Policy**, Vol.15, No.3 (1991),ss.147-169.
- Eyffinger, Arthur. “ A Highly Critical Moment: Role and Record of the 1907 Hague Peace Conference”, **Netherlands International Law Review**, Vol.54, No.2 (2007), ss.197-228.
- Fauchille, Paul. **Traité de Droit International Public Tome II: Guerre et Neutralité**, Paris: Rousseau, 1921.
- Fenrick, William J. “Legal Aspects of Targeting in the Law of Naval Warfare”, **Canadian Yearbook of International Law** içinde (238-282), Vol.29, Vancouver: UBC Press, 1991.
- Fenrick, William J. “The Merchant Vessel as Legitimate Target in the Law of Naval Warfare”, **Humanitarian Law of Armed Conflict Challenges Ahead: Essays in Honour of Frits Kalshoven** içinde (425-447), Dordrecht: Martinus Nijhoff, 1991.
- Fenrick, William J. “The Exclusion Zone Device in the Law of Naval Warfare”, **Canadian Yearbook of International Law Vol.24** içinde (91-127), Vancouver: University of British Columbia Press, 1986.
- C.G.Fenwick, “The Old Order Changeth, Yielding Place to New”, **American Journal of International Law**, Vol.47, No.1 (1953), s.84-87.
- Fitzgerald, Matthew Allen. “Seizing Weapons of Mass Destruction from Foreign-Flagged Ships on the High Seas Under Article 51 of the UN Charter”, **Virginia Journal of International Law**, Vol.49, No.2, ss.473-506.
- Fleck, Dieter. “London Naval Conference (1908-1909)”, The Max Planck Encyclopedia of Public International Law, Online Edition, Oxford University Press, 2008, <http://www.mpepil.com> (5 Temmuz 2011).
- Fujita, Hisakazu. “Comments”, Natalino Ronzitti (ed.), **The Law of Naval Warfare: A Collection of Agreements and Documents with Commentaries** içinde (66-75), Dordecht: Martinus Nijhoff, 1998.
- Gabriel, Jürg Martin. **The American Conception of Neutrality After 1941**, New York: Macmillan, 2002.
- Gavouneli, Maria. **Functional Jurisdiction in the Law of the Sea**, Leiden: Martinus Nijhoff, 2007.

- Gilchrist, Stanley J. "The *Cordon Sanitaire*- Is It Useful? Is It Practical?", **Naval War College Review**, Vol.35, No.3 (1982).
- Gioia ve Ronzitti, "The Law of Neutrality: Third States' Commercial Rights and Duties", Ige F. Dekker ve Harry H.G. Post (ed.), **The Gulf War of 1980-1988: the Iran-Iraq War in International Legal Perspective** içinde (221-242), Leiden: Martinus Nijhoff, 1992.
- Gioia, Andre. "Neutrality and Non-Belligerency", Harry H.H.Post (Ed.), **International Economic Law and Armed Conflict** içinde (51-111), Hollanda: Martinus Nijhoff Publishers.
- Goldie L.F.E. "Maritime War Zones and Exclusion Zones", Horace B. Robertson Jr. (ed.), **The Law of Naval Operations** içinde (156-205), International Law Studies No.64, Newport: U.S.Naval War College, 1991.
- Goldie, L.F.E. "Commentary", Natalino Ronzitti (ed.), **The Law of Naval Warfare: A Collection of Agreements and Documents with Commentaries** içinde (489-503), Dordecht: Martinus Nijhoff, 1998.
- Goldsmith, Jack L. ve Eric A. Posner, "A Theory of Customary Law", **The University of Chicago Law Review**, Vol.66, No.4 (1999), ss.1113-1177.
- Gordon, Andrew. "The Transition to War: the Goeben Debacle, August 1914", **The Royal Navy and Maritime Power in the Twentieth Century** içinde (13-33), Ian Speller (ed.), Londra: Frank Cass, 2005.
- Green, Leslie C. **The Contemporary Law of Armed Conflict**, Manchester: Juris, 2000.
- Greenwood, Christopher. "The Concept of War in Modern International Law", **International and Comparative Law Quarterly**, vol.36, 1983.
- Grewe, Wilhelm G. **The Epochs of International Law**, Michael Byers (çev.), Berlin: Walter de Gruyter.
- Grotius, Hugo. **Savaş ve Barış Hukuku**, Seha L. Meray (çev.), Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınları, No. 204-222, 1967.
- Guilfoyle,Douglas. "Maritime Interdiction of Weapons of Mass Destruction", **Journal of Conflict & Security Law**, Vol.12, No.1 (2007), ss.1-36.
- Guttry, Andrea de. "Commentary", **The Iran-Iraq War: 1980-1988 and the Law of Naval Warfare** içinde (415-470), Cambridge: Grotius, 1993, ss.419- 427.
- Guttry, Andrea de. "Comments", Natalino Ronzitti (ed.), **The Law of Naval Warfare: A Collection of Agreements and Documents with Commentaries** içinde (102-111), Dordecht: Martinus Nijhoff, 1998.
- Güleryüz, Ahmet. **Goeben and Breslau Become Yavuz and Midilli**, İstanbul: Denizler Kitabevi, 2011.

- Gündüz, Aslan. **Milletlerarası Hukuk: Temel Belgeler, Örnek Kararlar**, İstanbul: Beta Yayınları, 2003.
- Hafner, Gerhard. "Fishing Boats", Rudolf Dolzer, Robert E. Hollweg, Kevin J. Maders ve Ann Rustemeyer (ed.), **Encyclopedia of Public International Law 3- Use of Force, War, Neutrality and Peace Treaties (A-M)** içinde (124-125), Amsterdam: North Holland, 1989.
- Handerson, Andrew H, "Murky Waters: The Legal Status of Unmanned Undersea Vehicles", **Naval Law Review**, Vol.53, No.55, 2006.
- Harlow, Bruce A. "The Law of Neutrality at Sea for the 80's and Beyond", **Pacific Basin Law Journal**, Cilt.3, Sayı.42, ss.42-54.
- Heinegg, Wolff Heintschel von. "A Fresh Look at the San Remo Manual", Anthony M. Helm (ed.), **The Law of War in the 21st Century: Weaponry and the Use of Force**, içinde (269-297), International Law Studies Vol.82, Newport: U.S.Naval War College Press, 2006.
- Heintschel von Heinegg, "Current Legal Issues in Maritime Operations: Maritime Interception Operations in the Global War on Terrorism, Exclusion Zones, Hospital Ships and Maritime Neutrality", Richard B. Jaques (ed.), **Issues in International Law and Military Operations** içinde (207-235), International Law Studies No.80, Newport: U.S.Naval War College, 2006.
- Heinegg, Wolff Heintschel von. "The Law of Armed Conflict at Sea", **The Handbook of International Humanitarian Law** içinde (475-568), Oxford: Oxford University Press, 2.Edition, 2008, s.479.
- Heinegg, Wolff Heintschel von. "The Protection of Navigation in Case of Armed Conflict", **The International Journal of Marine and Coastal Law**, Vo.18, No.3 (2003), s.401-421.
- Heinegg, Wolff Heintschel von. "Visit, Search, Diversion, and Capture in Naval Warfare: Part II, Developments since 1945", **Canadian Yearbook of International Law**, Vol.30 (1992), ss. 89- 136.
- Heinegg, Wolff Heintschel von. "War Zones", **The Max Planck Encyclopedia of Public International Law**, Online Edition, Oxford University Press, 2008, <http://www.mpepil.com> (5 Temmuz 2012).
- Heinegg, Wolff Heintschel von. "Warships", **Max Planck Encyclopedia of Public International Law**.
- Heinegg, Wolff Heintschel von. Visit, Search, Diversion and Capture in Naval War-Part I: The Traditional Law, **Canadian Yearbook of International Law** içinde (283-330), Vol.29, Vancouver: UBC Press, 1991.
- Hodgkinson, Sandra L. ve Diğerleri, "Challenges to Maritime Interception Operations in the War on Terror: Bridging the Gap", **American University International Law Review**, Vol.22 (2006-2007), ss.583-672.

- Hulme, Karen **War Torn Environment: Interpreting the Legal Threshold**, Leiden: Martinus Nijhoff, 2004.
- Humphrey, D.R. Belligerent Interdiction of Neutral Shipping in International Armed Conflict, **Journal of Armed Conflict Law**, Vol.2, No.23 (1997), ss.23-44.
- Hyneman, Charles S. "Neutrality during the European Wars of 1792-1815", **American Journal of International Law**, Vol.24, No.2 (1930).
- International Committee of Red Cross, Declaration concerning the Laws of Naval War, London:1909, <http://www.icrc.org/ihl.nsf/INTRO/255?OpenDocument> (1 Haziran 2011).
- International Committee of Red Cross**, Hague Conventions 1899-1907 <http://www.icrc.org/ihl.nsf/FULL/460?OpenDocument>, (4 Temmuz 2011).
- International Committee of Red Cross, Treaty relating to the Use of Submarines and Noxious Gases in Warfare, Washington: 6.2.1922, <http://www.icrc.org/ihl.nsf/INTRO/270?OpenDocument> (28 Nisan 2012).
- Jados, Stanley S. **Consulate of the Sea and Related Documents**, Alabama: The University of Alabama Press, 1975.
- Jessup, Philip C. **Neutrality: Today and Tomorrow, Volume IV: Today and Tomorrow**
- Johnson, "Prize Law", Dolzer, Hollweg, Maders ve Rustemeyer, Trebilcock (Ed.) **Encyclopedia of Public International Law 4- Use of Force, War, Neutrality and Peace Treaties (N-Z)** içinde ss.1122-1123.
- Kalshoven, Frits. "Comments", Natalino Ronzitti (ed.), **The Law of Naval Warfare: A Collection of Agreements and Documents with Commentaries** içinde (257-277), Dordrecht: Martinus Nijhoff, 1998.
- Kastenberg, Joshua E. "Non-intervention and Neutrality in Cyberspace: An Emerging Principle in the National Practice of International Law", **Air Force Law Review**, Vol.64, No.1, (2009), ss.43-64.
- Kolb, Robert ve Richard Hyde. **An Introduction to the International Law of Armed Conflicts**, Oxford: Hart Publishing, 2008.
- Komarnicki, Titus. **The Place of Neutrality in the Modern System of International Law**, Collected Courses of the Hague Academy of International Law Vol.80, Hague: Martinus Nijhoff, 1952.
- Kulsrud, Carl Jacob. **Maritime Neutrality to 1780: A History of the Main Principles Governing Neutrality and Belligerency to 1780**, Boston: Little Publications, 1936.
- Kuran, Selami. "Savaş Gemilerinin Dokunulmazlığı ve Yargı Bağımsızlığı", **İstanbul Üniversitesi Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk**

Bülteni: Prof. Dr. Aslan Gündüz'ün Anısına Armağan, Vol.25, No.1-2, 2005-2006, ss.229-240.

Kuran, Selami. **Uluslararası Deniz Hukuku**, İstanbul: Türkmen Kitabevi, 2009.

Kussbash, Erich. "Neutral Trading", Dolzer, Hollweg, Maders ve Rustemeyer, Trebilcock (ed.) **Encyclopedia of Public International Law 4- Use of Force, War, Neutrality and Peace Treaties (N-Z)** içinde (7-9), Amsterdam: North Holland Publishing Company, 1982.

Kwiatkowska, Barbara. **The 200 Mile Exclusive Economic Zone in the New Law of the Sea**, Dordrecht: Martinus Nijhoff, 1989.

Lagoni, Rainer. "Right of Angary", **Encyclopedia of Public International Law 3- Use of Force, War, Neutrality and Peace Treaties (A-M)** içinde (18-19).

Lahey Uluslararası Ganimet Mahkemesinin Kurulmasına İlişkin XII. Sözleşme <http://www.icrc.org/ihl.nsf/INTRO/235?OpenDocument> (30 Nisan 2012).

Leckow, Ross. "The Iran-Iraq Conflict in the Gulf: The Law of War Zones", **British Institute of International and Comparative Law**, Vol.37, No.3(1988), ss.629-644.

Leiner, Frederick C. "Maritime Security Zones: Prohibited Yet Perpetuated", **Virginia Journal of International Law**, Vol.24, No.4, ss.967-992.

Lepard, Brian D. **Customary International Law: A New Theory with Practical Applications**, Cambridge: Cambridge University Press, 2010.

Levie, Howard S. "Submarine Warfare: With Emphasis on the 1936 London Protocol", Richard J. Grunawalt (ed.), **Targeting Enemy Merchant Shipping** içinde (28-72), International Law Studies No.65, Newport: U.S.Naval War College, 1993.

Levie, Howard S. **Mine Warfare at Sea**, Boston: Martinus Nijhoff, 1992.

Lowe, Vaughan ve Antonios Tzanakopoulos, "Economic Warfare", **The Max Planck Encyclopedia of Public International Law**, Online Edition, Oxford University Press, 2008, <http://www.mpepil.com> (5 Temmuz 2011).

Ludwig, Emil. **Yavuz ile Midilli'nin Yolculuğu: Göben ve Breslav**, Arif Gelen (çev.), İstanbul: Burçak Yayınevi, 1968.

Luna, Miguel A. Marin. **The Evolution and Present Status of the Laws of War**, Collected Courses of the Hague Academy of International Law, Vol.92, Hague: Martinus Nijhoff, 1957.

Marsden, R.G. "Early Prize Jurisdiction and Prize Law in England", **English Historical Review**, Vol.24, No.96(1910).

- McDonald, Avril ve Hanna Brollowski. "Security Zones", **The Max Planck Encyclopedia of Public International Law**, Online Edition, Oxford University Press, 2008, <http://www.mpepil.com> (5 Temmuz 2012).
- McMahan, Jeff. "Laws of War", Samantha Besson ve John Tasioulas (ed.), **The Philosophy of International Law** içinde (493-511), Oxford: Oxford University Press, 2010.
- Meray, Seha L. "Açık Denizlerin Serbestliği Prensibinin Gelişmesi", **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, Vol.10, No.2, <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/42/361/3790.pdf> (19 Temmuz 2011).
- Meray, Seha L. **Devletler Hukukuna Giriş**, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 1975.
- Christopher Michaelsen, "Maritime Exclusion Zones in Times of Armed Conflict at Sea: Legal Controversies stil Unresolved", **Journal of Conflict & Security Law**, Vol.8, No.2 (2003), ss.363-390.
- Migliorino, Luigi "Comments", Natalino Ronzitti (ed.), **The Law of Naval Warfare: A Collection of Agreements and Documents with Commentaries** içinde (615-629), Dordrecht: Martinus Nijhoff, 1998.
- Moos, Malcolm. "The Navicert in World War II", **The American Journal of International Law**, Vol. 38, No. 1 (1944), ss. 115-119.
- Mössner, Jörg Manfred. "Enemies and Enemy Subjects", **Encyclopedia of Public International Law 3- Use of Force, War, Neutrality and Peace Treaties (A-M)** içinde (163-167); Ignaz Seidl-Hohenveldern, "Enemy Property", **a.g.e.** içinde (167-171).
- Mössner, Jörg Manfred. "Hague Peace Conferences" Rudolf Dolzer, Robert E. Hollweg, Kevin J. Maders ve Ann Rustemeyer (ed.), **Encyclopedia of Public International Law 3- Use of Force, War, Neutrality and Peace Treaties (A-M)** içinde (204-211), Amsterdam: North Holland, 1989.
- Neff, Stephen C. "Economic Warfare in Contemporary International Law: Three Schools of Thought, Evaluated According to an Historical Method", **Stanford Journal of International Law**, Vol.26, No.1 (1989-1990), ss. 67-92.
- Neff, Stephen C. **The Rights and Duties of Neutrals: A General History**, Manchester: Juris, 2000.
- Neff, Stephen C. **War and the Law of Nations: A General History**, Cambridge: Cambridge University Press, 2005.
- Nokkala, Ere. "Just and Unjust Neutrality: J.H.G. von Justi's Defence of Prussian Maritime Neutrality(1740-1763)", Koen Stapelbroek(ed.), **Trade and War: The Neutrality of Commerce in the Inter-State System** içinde (42-60), Studies Across Disciplines in the Humanities and Social Sciences Vol. 10, Helsinki: Helsinki Collegium for Advanced Studies.

- Norton, Patrick M. "Between the Ideology and Reality: The Shadow of the Law of Neutrality", **Harvard Law Journal**, Vol.17, No.2 (1976), ss.457-458.
- Nwogugu, E.I. "Commentary", **The Law of Naval Warfare: A Collection of Agreements and Documents with Commentaries** içinde (353-367), Dordrecht: Martinus Nijhoff, 1988.
- O'Connell, Daniel Patrick. **The International Law of the Sea**, Oxford: Clarendon Press, 1984.
- O'Connell, Daniel Patrick. **The International Law of the Sea**, Oxford: Clarendon Press, 1984.
- Oeter, Stefan. "Neutrality and Alliances", Vincent Chetail ve Peter Hagggenmacher(ed.), **Vattel's International Law in a XXIst Century Perspective** içinde (335-352), Martinus Nijhoff, 2011.
- Ogley, Roderick. **The Theory and Practice of Neutrality in the Twentieth Century**, Londra: Routledge&Kegan Paul, 1970.
- Oxman, Bernard H. "The Regime of Warships Under the United Nations Convention on the Law of the Sea", **Virginia Journal of International Law**, Vol.24, No.4 (1984), s.809-865.
- Öktem, A.Emre ve Bleda R. Kurtdarcan. **Tarihi ve Hukuki Boyutlarıyla Deniz Haydutluğu ve Korsanlık**, İstanbul: Denizler Kitabevi, 2011.
- Öktem, A.Emre. "Teori ve Uygulamada Uluslararası Tanıma", **Erdoğan Teziç'e Armağan** içinde (431-459), İstanbul: Galatasaray Üniversitesi Yayınları Armağan Serisi No.5, 2007.
- Özsoy, Şule. "İnsancıl Hukukun Gelişimi", **Türkiye Orta Doğu ve Amme İdaresi Enstitüsü İnsan Hakları Yıllığı**, Vol.19-20 (1997-1998), ss.111-125.
- Papastavridis, Efthymios. "The Right and Visit on the High Seas in a Theoretical Perspective: Mare Liberum versus Mare Clausum Revisited", **Leiden Journal of International Law**, Vol.24 (2011).
- Pazarcı, Hüseyin. **Uluslararası Hukuk Dersleri II. Kitap**, 7.Bası, Ankara: Turhan Kitabevi, 2003.
- Petrochilos, Georgios C. The Relevance of the Concepts of War and Armed Conflict to the Law of Neutrality, **Vanderbilt Journal of Transnational Law**, No.31(1998), s.575-615.
- Politakis, George P. **Modern Aspects of the Laws of Naval Warfare and Maritime Neutrality**, The Graduate Institute of International Studies, Londra: Kegan Paul International, 1998.
- Politakis, George P. "Waging War at Sea: The Legality of War Zones", **Netherlands International Law Review**, Vol.38, No.2, s.125-172.

- Richards, Erle. "The British Prize Courts and the War", **British Yearbook of International Law**, Vol.1(1920-1921), ss.(11-34).
- Rio Declaration on Environment and Development**,
<http://www.unep.org/Documents.Multilingual/Default.asp?documentid=78&articleid=1163> (20 Temmuz 2011).
- Roach, Ashley. "Container and Port Security: A Bilateral Perspective", **The International Journal of Marine and Coastal Law**, Vol.18, No.3 (2003), ss.341-361.
- Roach, Ashley. "Legal Aspects of Modern Submarine Warfare", J.A. Frowein ve R.Wolfrum (ed.), **Max Planck Yearbook of United Nations Law** içinde (367-385), Vol.6, Netherlands: Kluwer Law International, 2002.
- Roach, Ashley. "The Law of Naval Warfare at the Turn of the Two Centuries", **American Journal of International Law**, Vol.94, No.1(2000).
- Robertson Jr, Horace. "U.S. Policy on Targeting Enemy Merchant Shipping: Bridging the Gap Between Conventional Law and State Practice", Richard J. Grunawalt (ed.), **Targeting Enemy Merchant Shipping** içinde (338-356), International Law Studies No.65, Newport: U.S.Naval War College, 1993.
- Robertson, Horace B. **The New Law of the Sea and The Law of Armed Conflict at Sea**, Newport: Naval War College, 1992.
- Horace B. Robertson, "Interdiction of Iraqi Maritime Commerce in the 1990-1991 Persian Gulf Conflict", **Ocean Development and International Law**, Vol.22, No.3 (1991), s.289-299.
- Romero, Jessica. "Prevention of Maritime Terrorism: the Container Security Initiative", **Chicago Journal of International Law**, Vol.4, No.2 (2003), ss.597-605.
- Ronzitti, Natalino. "The Crisis of the Traditional Law Regulating International Armed Conflicts at Sea and the Need for Revision", **The Law of Naval Warfare: A Collection of Agreements and Documents with Commentaries** içinde (1-61), Dordrecht: Martinus Nijhoff, 1988.
- Rosenne, Shabtai. **The Perplexities of Modern International Law**, Collected Courses of the Hague Academy of International Law, Vol.291, Hague: Martinus Nijhoff, 2002.
- Rowson, S.W.D. "Prize Law During the Second World War", **British Yearbook of International Law**, Vol.24 (1947), ss.170-171.
- Rubin, Alfred P. "The Concept of Neutrality in International Law", **Denver Journal of International Law and Policy**, Vol.16, No.2-3 (1987-1988).

- Russo Jr, Francis V. "Neutrality at Sea in Transition: State Practice in the Gulf War as Emerging International Customary Law", **Ocean Development and International Law**, Vol.19, No.5 (1988).
- Sandiford, Roberto. **Evolution du droit de la guerre maritime et aérienne**, Collected Courses of the Hague Academy of International Law Vol.68, Hague: Martinus Nijhoff, 1939.
- Savaş Zamanında Kablosuz Telgrafın Denetimine ve Hava Savaşına Dair Kurallar, <http://www.icrc.org/ihl.nsf/FULL/275?OpenDocument> (24 Nisan 2012).
- Schabas, William A. **An Introduction to the International Criminal Court**, Cambridge: Cambridge University Press, 2004.
- Schindler, Dietrich. "Comments", Natalino Ronzitti (ed.), **The Law of Naval Warfare: A Collection of Agreements and Documents with Commentaries** içinde (211-223), Dordrecht: Martinus Nijhoff, 1998.
- Schindler, Dietrich. **Aspects Contemporains de la Neutralité**, Collected Courses of the Hague Academy of International Law Vol.121, Hague: Martinus Nijhoff, 1967.
- Schlochauer, Hans Jürgen. "Arbitration", **a.g.e.** içinde (13-28); Mary Ellen O'Connel, "NATO at Sixty: America Between Law and War", **Indiana Journal of Global Legal Studies**, Vol.17, No.2 (2010), ss.191-194.
- Schlochauer, Hans Jürgen. "Jay Treaty", Rudolf Bernhardt (ed.), **Encyclopedia of Public International Law: Instalment I** içinde (108-111), Amsterdam: North Holland Publishing, 1981.
- Schmitt, Carl. **The Nomos of the Earth in the International Law of the Jus Publicum Europaeum**, G.L.Ulmen (çev.), New York: Telos Press Publishing, 2006.
- Schwarzenberger, Georg. "International Law in Early State Practice", **British Yearbook of International Law**, Vol.25, No.52(1948).
- Separate Opinion of Vice-President Ammoun, Legal Consequences for States of the Continued Presence of South Africa in Namibia (South West Africa) Security Council Resolution 276 (1970), <http://www.icj-cij.org/docket/files/53/5601.pdf> (10 Temmuz 2011).
- Sersic, Maja. "Neutrality in International Armed Conflicts at Sea", Budislav Vukas ve Trpimir Sobic (ed.), **International Law: New Actors, New Concepts-Continuing Dilemmas** içinde (583-593).
- Shaw, Malcolm N. **International Law**, Cambridge: Cambridge University Press, 2008.
- Shearer, I.A. "Commentary", Natalino Ronzitti (ed.), **The Law of Naval Warfare: A Collection of Agreements and Documents with Commentaries** içinde (211-223), Dordrecht: Martinus Nijhoff, 1998.

- Shearer, Ivan Anthony. **Starke's International Law**, Sydney: Butterworths, 1994.
- Simons, Walter. **The Evolution of International Public in Europe Since Grotius**, New Haven: Yale University Press, 1931.
- Smith, Herbert A. **Deniz Hukuku ve Teamülü**, Ahmet Kerse ve A. Yüksel Önel (çev.), İstanbul: Deniz Basımevi, 1967.
- Solis, Gary D. **The Law of Armed Conflict: International Humanitarian Law in War**, New York: Cambridge University Press, 2010.
- Spadi, Fabio. "Bolstering the Proliferation Security Initiative at Sea: A Comparative Analysis of Ship-boarding as a Bilateral and Multilateral Implementing Mechanism", **Nordic Journal of International Law**, Vol.75, No.2(2006), ss.249-278.
- Stapelbroek, Koen. "The Rights of Neutral Trade and its Forgotten History", Koen Stapelbroek(ed.), **Trade and War: The Neutrality of Commerce in the Inter-State System** içinde (3-13), Studies Across Disciplines in the Humanities and Social Sciences, Vol. 10, Helsinki: Helsinki Collegium for Advanced Studies.
- Stephens, D.G. ve M.D. Fitzpatrick, "Legal Aspects of Contemporary Naval Mine Warfare", **Loyola of Los Angeles International and Comparative Law Journal**, Vol.21, No.4(1999).
- Stockholm Declaration on the Human Environment**,
<http://www.unep.org/Documents.Multilingual/Default.asp?documentid=97&articleid=1503> (20 Temmuz 2011),
- Stodter, Rolf. "Safe-Conduct and Safe Passage", Dolzer, Hollweg, Maders ve Rustemeyer, Trebilcock (Ed.) **Encyclopedia of Public International Law 4- Use of Force, War, Neutrality and Peace Treaties (N-Z)** içinde (193-196).
- Supplement: Research in International Law, "Section 7: Unneutral Service", **American Journal of International Law**, Vol.33 (1939), ss.653-681.
- Talmon, Stefan. "Recognition of the Libyan National Transitional Council", **American Society of International Law Insights**, 2011, Vol.15, No.16, <http://www.asil.org/insights110616.cfm> (3 Haziran 2012).
- Taşkın, Rifat. **Denizde Zapt ve Müsadere Kanunu Şerhi ve Deniz Harplerine Dair Beynelmilel Mukavelenameler**, İstanbul: Deniz Matbaası, 1940.
- Temel, Mehmet. "Trablusgarp Savaşı'nda Osmanlı Devleti ve İtalya Tarafından Savaş Kaçağı İlan Edilen Maddeler ve Denizlerde Karşılıklı El Koymalar", **Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi**, Vol.22, No.1(2005), ss.203-214.
- The Carthage Davası, Sürekli Tahkim Mahkemesi, 6 Mayıs 1913, **American Journal of International Law**, Vol.7, No.3 (1913), ss.623-629.

- Topal, Ahmet Hamdi. “Silahlı Çatışmalarda Doğal Çevrenin Korunması”, **Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni**, Cilt 29 (2009), ss.211-236.
- Topsoy, Fevzi. “1982 tarihli Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi Kapsamında “Barışçıl Amaçlar” Teriminin Anlamı”, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Vol.61, No.1 (2012), ss.383-414.
- Tsarev, V.F. “Peaceful Uses of the Seas: Principles and Complexities”, **Marine Policy**, Vol.12, No.2 (1988), ss.153-159.
- Tucker, Robert. **The Law of War and Neutrality at Sea**, International Law Studies No.40, Washington: U. S. Naval War College Press, 1955
- Turlington, Edgar. “The World War Period”, **Neutrality: Its History, Economics and Law: Vol.3**, Philip C. Jessup ve Francis Deák (ed.), New York: Columbia University Press, 1936.
- U.S. Navy Expeditionary Warfare Directorate- Littoral and Mine Warfare Program Executive Office, **21st Century U.S. Navy Mine Warfare: Ensuring Global Access and Commerce**, Washington: U.S. Navy, 2009.
- Uluslararası Adalet Divanı, Nikaragua’ya Karşı Askeri ve Benzeri Faaliyetler Davası, 27.06.1986, <http://www.icj-cij.org/docket/files/70/6503.pdf> (11.04.2012).
- United Nations Department for Disarmament Affairs Report of the Secretary-General, **The Naval Arms Race**, A/40/535, 1986, <http://www.un.org/disarmament/HomePage/ODAPublications/DisarmamentStudySeries/PDF/SS-16.pdf>
- United Nations Human Rights Council, **Report of the International Fact-finding Mission to Investigate Violations of International Law, including International Humanitarian and Human Rights law, Resulting from the Israeli Attacks on the Flotilla of Ships Carrying Humanitarian Assistance**, A/HRC/15/21, 27 Eylül 2010, http://www2.ohchr.org/english/bodies/hrcouncil/docs/15session/A.HRC.15.21_en.PDF (1 Kasım 2011).
- United Nations, “Memorandum on the Regime of the High Seas”, **Yearbook of the International Law Commission Vol.II**, Doc. A/CN.4/32, United Nations: 1950.
- United States Navy, **The Commander’s Handbook on the Law of Naval Operations**, Newport: Department of the Navy Publications, 2007.
- Vagts, Detlev F. “Switzerland, International Law and World War II”, **American Journal of International Law**, Vol.91, No.3 (1997).
- Vasileski, Voislav. International Humanitarian Law in Armed Conflicts, Military Academy “General Apostolski”, Skopje.

- Venturini, Gabriella. "Commentary", Natalino Ronzitti (ed.), **The Law of Naval Warfare: A Collection of Agreements and Documents with Commentaries** içinde (120-129), Dordrecht: Martinus Nijhoff, 1998.
- Verri, Pietro. "Comments", Natalino Ronzitti (ed.), **The Law of Naval Warfare: A Collection of Agreements and Documents with Commentaries** içinde (329-344), Dordrecht: Martinus Nijhoff, 1998.
- Vignes, Daniel "Commentary", Natalino Ronzitti (ed.), **The Law of Naval Warfare: A Collection of Agreements and Documents with Commentaries** içinde (435-483), Dordrecht: Martinus Nijhoff, 1998.
- Vitoria, Francisco de. "On the Law of War", içinde (293-329), Anthony Pagden ve Jeremy Lawrance (Ed.), **Vitoria: Political Writings**, Cambridge: Cambridge University Press, 1992.
- Vukas, Budislav. **The Law of the Sea: Selected Writings**, Leiden: Martinus Nijhoff, 2004.
- Walker, George K. "Neutrality and Information Warfare", **Vanderbilt Journal of Transnational Law**, Vol.33, No.5(2000), ss.1079-1202.
- Walker, George K. "State Practice Following World War II", Horace B. Robertson Jr. (ed.), **The Law of Naval Operations: Targeting Enemy Shipping** içinde (121-223), International Law Studies No.64, Newport: U.S.Naval War College, 1991.
- Walter Rabus, "Booty in Sea Warfare", Rudolf Dolzer, Robert E. Hollweg, Kevin J. Maders ve Ann Rustemeyer (ed.), **Encyclopedia of Public International Law 3- Use of Force, War, Neutrality and Peace Treaties (A-M)** içinde (68-71), Amsterdam: North Holland, 1989.
- Weber, Ludwig. "Blockade", Rudolf Dolzer, Robert E. Hollweg, Kevin J. Maders ve Ann Rustemeyer (ed.), **Encyclopedia of Public International Law 3- Use of Force, War, Neutrality and Peace Treaties (A-M)** içinde (47-53).
- Wendel, Philipp. **State Responsibility for Interferences in with the Freedom of Navigation in Public International Law**, Hamburg Studies on Maritime Affairs Vol.11, Berlin: Springer, 2007.
- West, Lord. "Maritime Warfare and the Importance of Sea Control", **The Oxford Handbook of War** içinde (430-444), Oxford: Oxford University Press, 2012.
- White, Michael. "Sea Hunt, Inc v. Unidentified Shipwrecked Vessel or Vessels", **The American Journal of International Law**, Vo.95, No.3 (Temmuz 2001), ss.678-684.
- Whitton, John B. **La neutralité et la Société des Nations**, Collected Courses of the Hague Academy of International Law Vol.17, Hague: Martinus Nijhoff, 1927.

- Wilson, Brian ve James Kraska, “American Security and the Law of the Sea”, **Ocean Development and International Law**, Vol.40, No.3(2009), ss.268-290.
- Wirantaprawira, Willy R. “Daimler Co. V. Continental Tyre and Rubber Co.”, Rudolf Dolzer, Robert E. Hollweg, Kevin J. Maders ve Ann Rustemeyer (ed.), **Encyclopedia of Public International Law 3- Use of Force, War, Neutrality and Peace Treaties (A-M)** içinde (139-141), Amsterdam: North Holland, 1989.
- Wolf, Joachim. “Ships, Diverting and Ordering to Port”, Dolzer, Hollweg, Maders ve Rustemeyer, Trebilcock (Ed.) **Encyclopedia of Public International Law 4- Use of Force, War, Neutrality and Peace Treaties (N-Z)** içinde (223-224).
- Wolfrum, Rüdiger. “Military Activities on the High Seas: What are the Impacts of the U.N. Convention on the Law of the Sea?”, Michael N. Schmitt ve Leslie C. Green (ed.), **The Law of Armed Conflict Into the Next Millenium** içinde (501-513), International Law Studies No.71, Washington: U.S.Naval War College, 1998.
- Yale Law School, **The Avalon Project: Documents in Law, History and Diplomacy**, The Proclamation of Neutrality 1793, http://avalon.law.yale.edu/18th_century/neutra93.asp, (12 Temmuz 2012).
- Yasuaki, Onuma. “War”, Onuma Yasuaki (ed.), **A Normative Approach to War: Peace, War and Justice in Hugo Grotius** içinde (57-121), Oxford: Clarendon Press, 1993.
- Zeigler, Richard. “Ubi Sumus? Quo Vadimus?: Charting the Maritime Interception Operations”, **Naval Law Review**, Vol.43, No.1 (1996), ss.1-55.
- Zemanek, Karl. “Economic Warfare”, Rudolf Dolzer, Robert E. Hollweg, Kevin J. Maders ve Ann Rustemeyer (ed.), **Encyclopedia of Public International Law 3- Use of Force, War, Neutrality and Peace Treaties (A-M)** içinde (158-163), Amsterdam: North Holland, 1989.

ÖZGEÇMİŞ

Name: Şule SÖKÜCÜ

Born: 14 10 1984, Bursa, Turkey

Sex: Female

Citizenship: Turkish

Home Address: Mecidiyeköy Mah. Dereboyu Cad. Kardelen Apt. No:65
D:21Şişli-İSTANBUL

Telephone: +90 530 510 83 63 (mobile)

+90 212 381 50 91 (office)

E-Mail: sule.sokucu@bahcesehir.edu.tr

Articles: Sökücü, Şule, “İsveç Parlamenterizminde Koalisyonların Dinamikleri” (Coalition-building dynamics in Swedish Parliamentarism), Galatasaray Üniversitesi Dergisi, 2009.

2009-... Institute of Social Sciences, University of Galatasaray, LLM (D.E.A) in Public Law.

2004-2008 Faculty of Law, Bahçeşehir University (4-year scholarship).

1998-2002 Milli Piyango Anadolu Lisesi, Bursa / High School Diploma.

Work and Internship:

2006 November, “International Round Table Meeting: Understanding the Other/New Challenges on Freedom of Expression”, Bahçeşehir University

2006-2007 Internship at Kahveci Law Office in İstanbul

2007-2008 Internship at European Union Research and Documentation Center at Bahçeşehir University

2008-2009 Trainee Lawyer at Kahveci Law Office in İstanbul

2009-... Research Assistant in International Public Law at Bahçeşehir University

LANGUAGES: Turkish (native), English (fluent), French (basic level).

2009 July- August: English Language Summer School (Advanced Level), Aberyswyth University, Wales, UK.

2010 August: English Language Summer School (Advanced Level), Aberyswyth University, Wales, UK.

TEZ ONAY SAYFASI